

Bevezető

A családon belüli erőszak akár köznapi, akár tudományos értelemben használják, főként a nőkkel szembeni fizikai erőszakot jelenti, a nők áldozattá válásaként értelmezik, a nők szemszögéből világítják meg a jelenséget. A társadalmi nemi szerepek, a nemek részvétele a családon belüli erőszakban mindezidáig egyet jelentett a nők helyzetének és problémáinak kutatásával.

Írásom az „erősebb nem”, a férfiak oldaláról kívánja megvilágítani a kérdést. Ez effajta megközelítés többszörösen is rendhagyó. Nemcsak azért, mert a magyar társadalomkutatásoknak és a köznapi érdeklődésnek még a perifériáján sincs, de nemzetközi kutatását sem kíséri hangos érdeklődés. Csak az elmúlt 20 évben kezdődött meg, éppen a feminista mozgalmak és tudományos megközelítés hatására az un. men's studies, a férfikutatás diszciplínájának kialakulása / Brod, 2001, Connel, 1995/.¹A kriminológiában pedig csak nyomaiban fedezhető fel egy-két kísérlet a férfiak és a bűnözés újfajta, nemi szerepre figyelő magyarázatára /Tamási,2004c, 2006/.

A dolgozat kriminológiai aspektusból, de a nemi szerepek értelmezése felől közelíti meg a családon belüli, partnerek közötti erőszak problémáját. Nem kerülöm meg a különféle elméletek bemutatását, de sokkal inkább annak a tudásnak az összegyűjtését és rendszerezését kísérem meg, amely az elmúlt

¹ Jelentős irányzata, a profeminista kutatás és mozgalom, amelynek képviselői elismerik a társadalmak patriarchális megalapozottságát, az ebből következő nőkkel szembeni férfi erőszakot és „önkritikusan” vizsgálják a férfivilágot. A családon belüli erőszak témájának férfi kutatói döntő többségében e nézetet támogatják /Connel, 1995, Kimmel,2002/. Többféle irányzata van annak a megközelítésnek, amely a férfitársadalom, a férfiasság „válságának”, a tradicionális férfi szerep összeomlásának tulajdonítja a nemek közötti erőszakos konfliktusok megszaporodását /Bly,2000/.

harminc évben, főként az angolszász országokban a téma kutatása során felgyülemlett.

A dolgozatban helyet kapott az a férfi áldozatokat elemző empirikus vizsgálat is, amelyet az Országos Kriminológiai Intézetben folyó családon belüli erőszak kutatási program részeseként végeztem.²

A célom annak bemutatása, hogy a férfi, a családon belüli erőszak egyik résztvevőjeként, elkövető és áldozat pozíciójában milyen általánosítható jellegzetességekkel bír, és milyen tanulságokat hordoz.

A tudományos értekezések kivétel nélkül megkínálnak a definíció problémájával.³ A családon belüli erőszak számtalan megfogalmazásban használatos. Attól függően, hogy ki mondja, milyen forrásokból meríti adatait, mi célja vele, más és más értelmezést olvashatunk a szakirodalomban.

A fogalom tudományos pontosítására tett kísérletek két általános szempontot vesznek figyelembe. Egyrészt az erőszakot jelentő *cselekmény természetére* koncentrálnak, másrészt azt a *viszonyt* minősítik, amelyet családon belüliként fogalmazunk meg /Brewster,2002/. A jogi meghatározások eltérnek a szociológiai terminusoktól, legtöbbször csak a fizikai bántalmazást tekintik erőszaknak /a gyilkosságot, a szexuális erőszakot, a testi sértést/, valamint az erőszakkal való fenyegetést, a megfélemlítést is erőszakként értelmezik. Szélesebb körű megfogalmazás szerint a lelki erőszak, az érzelmi bántalmazás, bizonyos formában, de a kényszerítés és a cselekvéskorlátozás is büntethető a jog alapján.

² A kutatás eredményei olvashatók /Virág /szerk. /2005/: Családi iszonyok.KJK., /, saját vizsgálataim azonban még folyamatban vannak, az összegyűjtött adatok elemzése a továbbiakban megvilágítja majd a halállal végződő partnerkapcsolatok történeteit, valamint a nők és férfiak által alkalmazott erőszak közötti különbségeket.

³ A jelenlegi jogi és tudományos definíciókról összefoglalást ad Corry,2002. Magyarul Szöllősi Gábor figyelemre méltó tanulmánya, amely minden részletre kiterjedően mutatja be, értelmezi és kínál vitára alkalmas definíciókat a magyar szaknyelv számára /Szöllősi, 2005/.

Némely szociológiai definíciók még tágabban értelmezik a partnerek között erőszakot, a fizikai, lelki, szexuális bántalmazás mellett az egzisztenciális hátrányok okozásának különböző formáit is e kategóriába sorolják.

Hasonló bizonytalanságot takar *az erőszak iránya* szerinti definiálás is. Vannak, akik csak a férfiak nők elleni alkalmazott erőszakát, mások a kölcsönös agressziót, az egyenemű társak közötti bántalmazást is a családon belüli erőszak részének tartják. Egyes források házassokra és az együtt élőkre szűkítik a kapcsolatot, míg akadnak, akik a különvált párok közötti erőszakos cselekményeket is e fogalomhoz sorolják.

Tény, hogy a különféle elméleti, szemléleti megközelítések nem segítik, egy általánosan alkalmazható, közmegegyezésen alapuló definíció elfogadását, feltéve, ha egyáltalán szükséges ilyesfajta kapaszkodó. A definíciók meghatározásai mögött nem kevés ideológiai áll.

A *feminista szemlélet* a családon belüli erőszaknak nemcsak a fogalmi meghatározását, de a kérdés minden aspektusát, szegmensét általánosan uralja a tudományban is, de főként a politikában. Képviselői az erőszakot csak a nővel szemben tartják létezőnek és kiemelten büntetendőnek. Ez a definíció a családon belüli erőszak alatt legtöbbször a férfiak feleségbántalmazását érti és legfeljebb még a gyerekekkel szemben, ugyancsak férfitől származó agresszió az elképzelhető. A bántalmazás pedig az a férfi általi, ismételt fizikai, lelki kényszerítő magatartás, amelynek fázisai magában foglalják a szexuális és egzisztenciális kontrollt is⁴ /Walker, 1979/. A feminista definíció szerint a férfierőszak, az általános női elnyomás a jelenség mozgatórugója, így a családon belüli erőszak kifejezést */domestic violence, partner violence, intim violence, family violence, spouse abuse/* nőellenes, a nemi

⁴ A szakirodalomban a feleségbántalmazás /wife battering /és a feleség verés /wife-beating/ között is tesznek különbséget. Ez utóbbi az alkalmankénti, nem súlyos

különbségeket és hatalmi viszonyokat eltakaró, hamis meghatározásnak értelmezi. A feminista álláspont szerint csak a nők elleni erőszak, a feleségbántalmazás */wife abuse, wife battering, violence against women /* adja vissza a családon belüli erőszak lényegét.

A nemzetközi dokumentumok igen szélesen értelmezik a nők elleni erőszakot: a fizikai, szexuális, lelki, gazdasági erőszak mellett „strukturális erőszakról és spirituális agresszióról” is beszélnek⁵.

A *klinikai, orvosi megfogalmazás* szerint, családon belüli erőszaknak az a támadó viselkedés értelmezhető, amely az együtt élő társak között történik és testi, lelki, szexuális sérüléssel jár /Dell,2004/

A *családkutatásokban* a család szerkezeti működése, a tagok közötti kommunikáció a központi kérdés. Az itt alkalmazott definíció szerint családon belüli erőszak az egymással intim kapcsolatban álló, együtt élő, egy háztartásban lévő vagy különvált tagok közötti erőszak, amely megjelenhet „normális” erőszak formájában */normal violence/* és „abuzív” erőszakként /Straus-Gelles-Steinmetz, 1980/.

A családon belüli erőszakról az első mondatokat számokban szokás közölni, legyen szó tudományról, de különösen mozgalmról, vagy politikáról. A számok azonban nem beszélnek önmagukért. Ahány forrás, felmérés, kutatás és legfőképp ahány elméleti célkitűzés, annyiféle statisztika és természetesen annak szintűgy megannyi cáfolata létezik.

A dolgozat nem kíván munícióval szolgálni a számháborúhoz. Ezért nem is szól külön fejezetet az arányok és

következményekkel járó, társadalmilag eltűrt testi fenytés, míg a bántalmazás a súlyos, rendszeres fizikai erőszak és egyéb kényszerítés /Campbell, 1992/.

⁵ A strukturális erőszak a gazdasági kényszerek alkalmazásához közel álló, de a társadalom egészét átható nemi egyenlőtlenség mindennapos láthatatlan és látható patriarchális korlátait jelenti. A spirituális változat a nők vallási, kulturális szokásainak megváltoztatását előíró kényszer következtében jelentkezik, de ugyanezt takarja, ha kulturális szokások a nők általános emberi jogait és méltóságát sértik. Legalábbis így fogalmaz a Council of Europe Protection of Women against Violence, Recommendation Rec (2002) 5. Appendix II. szövege

számok harcának bemutatásáról, bár számos helyen az adott kontextusban hivatkoztam adatsorokra, minden alkalommal értékelve a választott információ helyét. A statisztikákkal nem is az a legnagyobb baj, hogy más és más forrás eredményeként jöttek létre, sokkal inkább felhasználásuk és magyarázataik egyoldalúsága torzít. Ha feminista munkát olvasunk, akkor bizonyos, hogy csak a női áldozatokra vonatkozó elrettentő számsorokat ismerhetjük meg. A kölcsönös erőszakot bizonyító tanulmányok elemzéseiben legalább mindkét nemre vonatkozóan találhatunk adatokat.

Néhány alap számsor azonban megvilágíthatja, hogy a családon belüli erőszak milyen súllyal van jelen a társadalom és a családok életében.

A hivatalos amerikai kutatások és összeírások adataira hivatkoznak leggyakrabban kutatók, politikusok, jogvédők, ha a családon belüli erőszak jellemzéséhez érveket és ellenérveket keresnek⁶.

Néhány frissebb közlés álljon itt tanulságul:

Az Egyesült Államok 2000 évi adatai szerint⁷

Áldozati oldal:

- az áldozattá válás rátája az összes bűncselekmények alapján, a 12 évnél idősebb férfiak körében 1000 fő/32,9 fő, míg a nők esetében ez az arány 1000/23.2 volt
- az erőszakos bűncselekmények 1000/28,3 fő férfi, és 1000/19 fő női arányt mutattak
- a férfi áldozatok száma minden bűncselekménynél magasabb arányú, mint a nőknél. Az erőszakos cselekmények esetén 42%-al, a rablásoknál 125%-al, a súlyos testi sértések esetében 159%-al magasabb az arány, mint a nőknél. A nők a szexuális

⁶ Szándékosan nem használok olyan összesítéseket /ENSZ, UNICEF, stb/ amelyek a „világ” összes nője és családja elleni erőszakot közlik, mert ezek az adatok egyes országok különböző forrásai és statisztikai alapján kerülnek egybe és eredményezik a „minden percben megölnek, megerőszakolnak egy nőt”, „a leggyakoribb női halálozási ok a férj által megölt nő” stb. apokaliptikus morális pánikot /Fekete, 1994/.

erőszak áldozataiként szerepeltek csak magasabb arányban a férfiaknál.

Az intim partnerkapcsolatokban zajló erőszak 1993-2001 között a következőképpen alakult⁸:

- Az erőszakos bűncselekmények száma a nők ellen partnerük által elkövetett, nem halállal végződő esetekben, 1993 és 2001 között 1,1 millióról 588.490-re csökkentek.
- Ugyanez idő alatt a férfiak elleni női partnerek erőszakos cselekményei 162,870-ről 103,220 esetre estek vissza.
- A partnerek közötti gyilkosságok száma a nők esetében 1976 - os 1600- ról, 2000-ben 1247-re /22%/- al csökkent, míg a férfiak 1976-ban 1357-en haltak meg társuk kezétől, 2000-re 440 volt a férfi áldozatok száma.

Egy másik hivatalos forrás szerint ⁹, 2000. évben :

- a nők 22,1%-ban, míg a férfiak 7,4 %-ban szenvednek el fizikai erőszakot intim kapcsolatukban életük folyamán. A kérdezést megelőző egy évben tapasztalt bántalmazás a nők 1,3%-os, és a férfiak 0,9% arányát mutatja.
- A sérüléssel járó fizikai bántalmazásban 39% nő és 24,8% férfi szenvedett sérülést az utolsó, erőszakkal végződő cselekmény során.
- Az intim kapcsolatban fizikai erőszakot elszenvedett női áldozatok becsült száma 1.309.061, míg ugyanez a férfiak esetében 834.732
- Az 1000 főre jutó áldozatok aránya a nőknél 1000/44,2 fő, férfiak esetében 1000/31,5 fő.

⁷ C.M.Rennison: Criminal Victimization 2000. Changes 1999-2000 with Trends 1993-2000. Bureau of Justice Statistics National Crime Victimization Survey.

U.S.Department of Justice, Office of Justice Programs, June 2001, NCJ 187007

⁸ C.M.Rennison: Intimate Partner Violence, 1993-2001. Bureau of Justice Statistics, Crime Data Brief. U.S.Department of Justice, Office of Justice Programs, February 2003 NCJ 197838

⁹ A National Violence Against Women Survey alapján készült felmérés adatai /Tjaden-Thoennes, 2000, 25-27 o./

Az olvasó döntse el van-e „objektív” számsor, a sok, a több az elég mennyiben járulhat hozzá az erőszak megelőzéséhez.

A dolgozat első fejezete részletesen bemutatja a családon belüli erőszak **nemzetközi és magyar kutatásának történetét**. Végig kíséri az 1970-es évekbeli családkutatásokkal való indulástól máig tartó folyamatot. Részletesen ismertetem a családon belüli erőszak klasszikus alapvizsgálatait, Murray Straus és intézete kutatásait, megjelenésük indította el ugyanis a máig tartó háborúskodást. A családkutatók által megállapított eredmények szerint a családon belül zajló erőszakos konfliktusok fele a párok közötti kölcsönös erőszakot jelenti, egy negyedében csak a férfiak alkalmazznak erőszakot a nőkkel szemben, a fennmaradó negyed a nők férfi partnerükkel szembeni kizárólagos erőszakosságát takarja. A szakmai vitákat politikai diskurzussá Suzanne Steinmetz *A bántalmazott férj szindróma* című tanulmánya is hozzá segítette, egyben meghatározta a további kutatások alaphangnemt. Az írásra adott radikálfeminista válaszok közvetlenül a megjelenés után és azóta is /Walker, 1979; Dobash-Dobash, 1979; Pagelow, 1984/ vitatják az eredményeket. A feminista szerzők által használt források adatai szerint a bántalmazott nők 95%-a férfiak ütéseitől szenved, aminek egyetlen magyarázatát abban lelik, hogy ez az erőszak nem más, mint a társadalomban meglévő férfiuralom kifejeződése a párkapcsolatokban. Meggyőződéssel állították, hogy bántalmazott férfi nincs, a nők csak önvédelemből, ritkán ütnek vissza, amiről nem is érdemes beszélni, olyan csekély a társadalomra való veszélyessége. A megoldást mindenképpen a férfiak megbüntetése és a kapcsolatból való eltávolítása jelentheti, amelynek együtt kell járnia a nők gazdasági önállósodásának és közéleti szereplésük megerősítésével.

Csak hogy a tényeket nem lehet meg nem történné tenni. A kutatások és viták ettől kezdve a két nem részvételi arányáról

szólnak, arról, hogy szimmetrikus vagy aszimmetrikus-e a nemek részvétele a családon belüli erőszakban. Megjelentek azok az elemzések, amelyek elismerik ugyan a férfiak bántalmazottságát, de társadalmi problémaként való kezelését nem tartják szükségesnek és indokoltnak /Saunders, 2002; DeKeseredy,1993/. A 2000-es évek elejének tudományos érdeklődése a nemek agressziójának különbségére irányul, és keresi azokat az elméleti fogódzókat, amelyek a családon belüli erőszak jelenségének jobb megértését és ezzel kezelésének, megelőzésének hatékonyságát biztosíthatják. A kutatási irányzatok közül új tartalommal töltődött meg a biológiai okokat és kockázatokat magyarázó szemlélet, miután a genetikai és az evolúciópszichológiai felfedezések számos eddig ismeretlen információt tártak a nyilvánosság elé. Hasonlóképpen megerősödni látszanak a párkapcsolati konfliktusok pszichopatológiai kockázatainak magyarázatára alapuló elméletek is. A kutatók egyik része számára a családi szisztéma teóriája, és az ahhoz csatlakozó szociológiai elméletek adják a kutatási irányvonalat. Miközben egyre többen vonják kétségbe a tanuláselmélet általános érvényességét, a feminista, sőt radikálfeminista szemlélet maradt az uralkodó a kutatások jórésztében.

Generális érvényű, minden kérdésre választ adó elmélet azonban nem létezik. A kutatók így kénytelenek olyan komplex, sokféle teóriát összefonó személeti keretet összeállítani, amely követi a családon belüli erőszak bonyolultságát. A szakemberek többsége megegyezik abban, hogy minden elméleti megközelítésnek helye van a kutatásokban, kivéve a prekonceptcionális, általánosító, leegyszerűsítő magyarázatokat, amelyek inkább szolgálják a családon belüli erőszak „iparának” fejlesztését, mint a valódi megoldások megtalálását.

A magyar kutatások pontban harminc évvel maradtak el a téma vizsgálatában. Az elemzések két irányzatot mintáznak. Az amerikai, korai radikálfeminista szemléletre /Morvai K./ és a

szociológiai, tanuláselméletre alapozott /Tóth O./ munkáknak már van kezdeménye. Az első kriminológiai, források alapján történő általános felmérés végeredménye /Virág,2005/ sokban módosítja a családon belüli erőszak korábbi szemléletét. A kutatásokból kitűnik, hogy a közvélemény és a populáris politika számára az egy-okkal magyarázó, egyirányú, és leegyszerűsített feminista magyarázatok az inkább elfogadhatóak nálunk is. Mindehhez hozzájárul, hogy míg a nyugati országokban számos empirikus és elmélet munka állt rendelkezésre a családon belüli erőszak bemutatására, addig nálunk előbb jelentkeznek a feminista előfeltevések, mint a jelenségről való tények, adatok, átfogó ismeretek.

A második fejezetben a **férfi elkövetők** szempontjából vizsgálom a családon belüli erőszak történéseit. Miután e kérdéskör – megjegyzem a női elkövetők esetében hasonló a helyzet - *empirikus vizsgálata magyar források* alapján eddig nem történt meg, a nemzetközi elemzések eredményei alapján mutatom be a férfi elkövetők típusait, az elkövetés okait és lehetséges magyarázatait. Az empirikus felméréseknek se szeri, se száma a nemzetközi szakirodalomban, ami elvileg lehetővé tenné a férfi elkövetők megismerését. A téma szakértői azonban igen nehezen találják azokat az általánosítható, törvényszerű jellemzőket és összefüggéseket, amelyek a családon belüli erőszak megelőzésében és kezelésének hatékonyságában lehetnének segítségünkre. A kutatások majd 30 fajta elméleti keretben vizsgálták a férfiak nők elleni családon belül zajló erőszakosságait. A szétágazó és nagyszámú szakirodalomból az okokat és kockázatokat megvilágító elméletek rendszerezését emelem ki, bemutatva az elmúlt harminc év próbálkozásait. A férfiak nők elleni bántalmazásának okait a kutatások szerint négy fő területen kereshetjük. A biológiai tényezőkben, a makrotársadalmi faktorokban, a nemi szerepek szocializációjának folyamatában és a személyközi kapcsolatok szférájában egyaránt kimutathatók kockázati elemek, amelyek az

erőszakos konfliktusokért és az agresszív személyiség kialakulásáért felelősek. Több modell is elemzésre kerül, amelyek közül a komplex, többtényezős megközelítés látszik a legreménykeltőbbnek.

Az okok és kockázatok ismerete és rendszerezése még nem elegendő a családon belüli férfi erőszak csökkentéséhez, legalábbis ezt mutatják a különféle hatékonyság vizsgálatok. A kutatók szerint az elkövetői profil megállapítása, a bántalmazó férfiak tipologizálása döntően hozzájárulhat az eredményes beavatkozáshoz. Csakhogy a kutatások szerint rendkívül sokféle jellemvonásokkal rendelkeznek a bántalmazók, rendszerezésük koherens elméleti kereteket igényelne.

Az elkövetőket osztályozzák aszerint, hogy személyiségük általános jellemzője-e az erőszak /családon belül és kívül is agresszívek-e/, a bántalmazó személyisége mutat-e beteges vonásokat /személyiségzavar, pszichopatológias esetek/, valamint a kapcsolaton belül milyen gyakorisággal alkalmaz erőszakot és az erőszak eléri-e a kriminális, büntetendő szintet. A bőséges szakirodalomból három tipológia bemutatását tartottam fontosnak, a Holtzworth-Munroe-Stuart, a Jacobson-Gottman, és a Johnson modelleket. Tanulságul elmondható, hogy a férfi elkövetőkre vonatkozó ismeretek kevésnek bizonyulnak, mind a bántalmazók kezelésében, mind az áldozatok védelmében, ha a partnereket, mindkét felet, egyidejű, kölcsönös, egymás iránti viszonyában nem vizsgáljuk.

A **férfi áldozatok** vagy bántalmazottak problémája a dolgozat kiemelt része. Szemben a férfi elkövetőkkel foglalkozó kutatásokkal, ez esetben nem az a kérdés, hogy mi okozza a férfiak áldozattá válását a partnerkapcsolaton belül, hanem létezik-e egyáltalán női társa által bántalmazott férfi? A kutatások bizonyítottak, így a viták a számok körül forognak. Tagadni a nők által bántalmazott férfiak létét, ha manapság nem is illik már, de „társadalmi fontossága” versenyeztethető a női áldozatokéval. Ki kap több ütet, kinek kell nagyobb bátorítás és természetesen ki

kapjon több anyagi támogatást, amiért az áldozatoknak segít. Szomorú helyzet, sokkal inkább szól politikáról, mint tudományról. A fejezetben két kérdést vizsgálok: egyrészt miért nem jelennek meg a férfiak áldozatként sem a kutatásokban, sem a nyilvánosság előtt. Másrészt az empirikus vizsgálatok milyenek mutatják a bántalmazott férfiakat. Az első kérdésre összegyűjtött válaszok sokfélék: a nemi szerepek követelményei, a férfiasság szempontjai, a társadalmi normák férfiakról megrajzolt képe a döntő, amiért a társadalmi intézmények és maguk az érintettek sem kívánnak a nők áldozataiként, sőt bántalmazottjaikként megjelenni.

A bántalmazott férfiakra nem született tipológia sem, valószínűleg azért, mert problémáik hatása nem érte el azt a társadalmi „töménységet”, amely központi és összpontosított segítséget igényelne. Természetesen készültek áldozati profilok, számtalan csoportosításban mutatja be a tudományos kutatás a bántalmazott férfiak jellemzőit.

A férfiak bántalmazása, ha a „kékre-zöldre vert férfi” képe az elvárt, valóban nem látható társadalmi probléma, mert a „gyenge férfi” imázsa ellen minden erővel tiltakozik valamennyi résztvevő. Lehet ez egyik kulcsa a családon belüli erőszak megoldatlanságának. Ezt látszanak igazolni azok a nemzetközi erőfeszítések, amelyek az állami segítő szándékot jelzik. Kanada, Nagy-Britannia, Ausztrália hivatalos, kormányzati megrendelésre készült kutatásai a férfi bántalmazottak megismerése és támogatása érdekében rendre azzal az eredménnyel zárulnak, hogy nincs igény a segítségre. Vagy, - ahogy én látom - nem ezen a módon van szükség a figyelemre.

Bántalmazott férfiak Magyarországon. A dolgozat negyedik fejezetében az Országos Kriminológiai Intézet által szervezett kutatócsoport¹⁰ családon belüli erőszakra irányuló teljes és általános kriminológiai vizsgálatából, – az általam végzett- férfiak

¹⁰ A kutatási jelentés már 2003-ban elkészült, az empirikus elemzésekkel bővített kötet Virág (szerk.) (2005): Családi iszonyok. KJK-Kerszöv.

sérelmére nők által történt esetek statisztikai, kérdőíves és iratelemzési módszerrel készült anyagának eredményét mutatom be. Nemcsak az 1997-2002 közötti statisztikák elemzésére került sor, hanem a 2002-ben ítélettel zárult, az ország valamennyi megyéjéből összegyűjtött 1500 fős mintából kikerülő férfiak sérelmére, nők által elkövetett erőszakos cselekmények /130 fő/ családon belüli erőszakra vonatkozó adatait is. Kiegészítésül az évi átlag 24 férfi halálával végződő nők által elkövetett gyilkossági esetek részletes elemzését is bemutatom. A fejezet tanulsága szerint nemcsak létezik női erőszak férfiak ellen, de megcáfolni látszik a nők jogos védelemből elkövetett cselekményeinek általánosítását. A vizsgálat nem támasztja alá azt a feminista álláspontot sem, hogy a nők védtelenebbek, kiszolgáltatottabbak a kapcsolatokban, mint a férfiak. Az iratok szerint a bűncselekmények hosszantartó, konfliktusos kapcsolat végén következnek be, az esetek többségére a kölcsönös erőszak a jellemző. Kockázati tényező az életkor /35-60 év közötti nők és férfiak az elkövetők és áldozatok/, a munkanélküliség, a rossz vagy romló egzisztenciális körülmények, a családi állapot /az élettársi kapcsolatban a gyilkosságok, a házastársiban a súlyos testi sértések a jellemzőek/ és legfőképp az alkoholfogyasztás.

A párok közötti konfliktus nem a férfi felügyeletet gyakorló-kényszerítő, hatalomfenntartó erejének kifejeződése, és nem is az arra adott női erőszak-válasz. Sokkal inkább a körülmények befolyásolta érzelmi eltávolodás, elmagányosodás és főként a tehetetlenség megnyilvánulása. Ezek a párok, nemükre való különbség nélkül nem ismernek erőszakmentes konfliktus megoldási mintákat.

A dolgozat ötödik fejezete az elmúlt három évtized **megelőzési, kezelési és beavatkozási technikáit** mutatja be. Tekintettel arra, hogy a magyar megoldások még gyerekcipőben járnak, ez esetben is főként a nemzetközi gyakorlat tapasztalatait ismerhetik meg az olvasók.

Az angolszász kutatások a családon belüli erőszak megelőzését, kezelését és a beavatkozási politikákat egymástól elkülönítve vizsgálják, legfőképpen azért, mert a családon belüli erőszak szempontjából mindhárom más és más módszereket, technikákat igényel. A megelőzést a nagyobb társadalmi-történeti rendszerbe, hosszú távon tartják kialakíthatónak, míg a beavatkozás és kezelés az azonnali, rövid időszakban lehet hatásos. Csakhogy az angolszász vizsgálatok szerint a családon belüli erőszak az elmúlt harminc évben szinte minden államban 30%-al csökkent, ám az eddig alkalmazott beavatkozási és kezelési technikáik hatékonyságvizsgálatai a jótékony eredmény okát nem mutatják ki.

Miután dolgozatom központjában a férfiak állnak, így a nemekre koncentrált megelőzés és kezelés szempontjait emelem ki. A vizsgálatok szerint a férfi, akár elkövető, akár sértett, másként kezelendő, mint azt az eddig alkalmazott – főként feminista szemléletű módszerek és megelőzési teóriák alapján tették. Némi iróniával jegyzem meg, hogy a profeminista férfi kutatók, akiknek filozófiája alapján a családon belüli erőszak megszüntetése a tradicionális férfi szerep átformálásával, a férfiak nőies oldalának erősítésével érhető el, - miután az effajta gyakorlati erőfeszítések nem sok sikert hoztak-, azt javasolják, hogy éppen a tradicionális férfi kép pozitív oldalainak erősítésével faragjunk az elnyomó, kényszerítő, durva, erőszakos férfiből udvarias, nőket védő-segítő- támogatót.

A fejezetben bemutatom a megelőzés szempontjából fontos kriminológiai elméleteket és várható hatásukat, valamint a legfrissebb közösségi és individuális eljárásokat, hatékonyságuk mérésének eredményeit. A kép korántsem biztató, de rendkívül tanulságos lehet a magyar bűnmegelőzési és kezelési technikák hosszú és rövidtávú rendszerének kialakításához.

A dolgozat önálló fejezetben tekinti át az igazságszolgáltatás részvételét a családon belüli erőszak szempontjából. A **jog és a rendőrség** tevékenysége áll a

középpontban. A családon belüli erőszak problémájának kezelésében ezen a területen mutatkozik meg a legjobban, hogy sokkal inkább politikai, mint szakmai-tudományos kérdésről van szó. A nemzetközi dokumentumok /ENSZ, EU, ET/ kiemelik az emberi jogok általánosságából a nők jogait, mert filozófiájuk alapja a nők társadalmi hátrányának megléte, a férfiak dominanciájának túlsúlya, amely indokolja a nők pozitív diszkriminációját. Az európai szervezetek a nők elleni erőszakot egyértelműen férfiak által valónak értelmezik. Javaslatokban, ajánlásaikban nem játszik szerepet a nemek családon belüli állapota és a nemzetközi kutatások eredményeit, sokféleségét sem veszik figyelembe. Egyoldalú szemlélet, nyílt és burkolt férfiellenesség jellemzi a szövegeket.

A magyar társadalmi közeg tartózkodása a feminista szemlélet túlzásaitól meglátszik a családon belüli erőszak magyar diskurzusán. Néhány, kis létszámú feminista szervezet képviselője, nemzetközi kötelezettségekre hivatkozva, gyakorol a médián keresztül, politikai nyomást a hivatalos szervezetekre. Minden megmozdulás politikai színezetet kapott, hiszen a családon belüli erőszakról rendelkezésre álló tudományos információk olyan csekély számúak vagy egysíkúak, ezért alkalmatlanok a helyzet feltárására és a valóságos összefüggések megismerésére. Ennek ellenére vagy éppen emiatt, míg külföldön a rendőrség pozitív reagálása a kérdésre igen lassú folyamat eredményeként született meg, nálunk elsőnek ez az intézmény mutatott hajlandóságot, legalábbis adminisztratív szinten, saját keretén belül, a családon belüli erőszak kezelésére. A magyar országgyűlés liberális nyomásra kötelezte átfogó stratégia kidolgozására és jogalkotásra a kormányzatot. A bűnmegelőzés nemzeti stratégiájában a családon belüli erőszakkal kapcsolatos tennivalók már hangsúlyozottan szerepelnek. A civil szervezetek és néhány magyar szakember is, a megteendő jogi változtatást az osztrák,

ezen keresztül az amerikai feminista indíttatású,- női áldozatot feltételező és férfi elkövetőt büntető-, modell alapján képzelel el.

A feminista jogvédők önálló, komplex büntetőjogi törvényt követelnek, nem fogadják el, hogy a hatályos magyar jogszabályok alkalmasak a családon belüli erőszak elkövetőinek büntetésére és az áldozatok védelmére. A 2006-ban életbe lépő távoltartó rendelkezés törvénytervezete az első lépés a családon belüli erőszak jogi rendezésében. A szabályozás, amely az erőszak elkövetőjét a rendőrség segítségével ideiglenesen és a bíróság döntésével hosszabb időre kiemeli a bántalmazottak köréből, nem szolgál valamennyi szakértő megaláztatására. A feminista szervezetek képviselői időhúzást emlegettek a törvénytervezet halasztott hatályba léptetése miatt, kevésnek tartották az eltávolítás időtartamát és a meghozott intézkedések számát is.¹¹ A 2006. február 13-án elfogadott jogszabály, amely többek között a távoltartás bevezetéséről is rendelkezett szakmai vitákat eredményezett és néhány szervezet szerint alkalmatlan a családon belüli erőszak csökkentésére, mert annak szervezeti, anyagi hátterének kiépítése jóval hosszabb időt igényel.¹² Nagyon úgy tűnik, hogy a jogi lépések sokkal inkább politikai nyomásra, mint a valós helyzet ismeretében készültek. A törvényalkotó szándéka még így is dicséretesen mérsékelt, józan álláspontot képvisel. Nem vállalja a leegyszerűsítő bűnbak-kereső, nő-férfi ellentétre építő filozófiát, sokkal inkább megmarad a jog adta lehetséges keretek között. Remélhetően a különféle tudományos kutatások és a különböző szakmák tapasztalatainak összegzése megindul és segítségére lesz a jogalkotásnak és a politikának egyaránt.

A dolgozat befejező összefoglalásaként a családon belüli erőszakot tágabb összefüggésben, osztársadalmi és történeti megvilágításban helyezem el.

¹¹ Családi erőszak ellen távoltartás. Magyar Hírlap, 2004.04.21.; Morvai, 2004

¹² Gilányi, 2006

A férfiak részvétele, elkövetői és áldozati szerepben való megjelenése alapvetően összefügg azzal a nemi szereppel, amelyet szocializációjuk során elsajátítottak, s amit az írott, jogi és az íratlan, társadalmi normák szabályoznak, ezért írásom kriminológiai, szociológiai szempontból is közelít a problémához. Az elméleti és az empirikus vizsgálatok bősége miatt főként a nemzetközi kutatásokból leszűrhető tanulságokra koncentráltam, amelyek segítségemre lehetnek a kérdés további, magyar források segítségével történő elemzésében.

A dolgozatban nem foglalkozom, bár lényegesnek tartom a családon belüli erőszak történései szempontjából, a családdal és történeti változásainak kérdésével, az agresszió kutatás általános ismertetésével, a nemek közötti agresszió különbségeinek elemzésével. Nem vállalkozhattam a nők, mint elkövetők és áldozatok bemutatására sem, így a két nem általam vizsgált anyagainak összehasonlítása is várat magára. A családon belüli erőszakot komplex kérdésként kezelem, de dolgozatomba nem fért a gyerek- szülő és egyéb családtagok közötti erőszak bemutatása sem.

Nem véletlenül hiányzik - amint arra már utaltam-, a dolgozatból a családon belüli erőszak kiterjedtségének, statisztikájának bemutatása. A különféle források alapján készült összesítések ugyanis főként a különféle álláspontok, politikai-mozgalmi szándékok szerint kerülnek értelmezésre és nem szolgálnak másra, mint értelmetlen számháborúra.

Külön könyvre való anyag gyűlt össze a családon belül elkövetett gyilkosságok nemek szempontjából történő elemzéséhez, ezeket a cselekményeket azonban sokkal inkább a gyilkosságok elméleti kereteibe illeszthetőnek vélem, mint a családi konfliktusokéba, hasonlóképpen más értelmezési rendszerben nyerhetnek megvilágítást a családon belül történő szexuális abúzusok is.

Írásom, szándéka szerint, de a tudományos kutatásokkal és a társadalmi közfelfogással megegyezően is, a családon belüli

erőszak *rejtett dimenzióját, a férfiak bántalmazottságának szempontjait* helyezte a célkeresztbe.

Nem titkolt célom az sem, hogy a dolgozatban foglalt ismeretek hozzájáruljanak néhány elsődleges kérdés megfogalmazásához. *Nehezen érthető ugyanis, hogy miközben a családon belüli erőszak valamennyi statisztikai mutató szerint a fejlett társadalmakban jelentős csökkenést mutat az elmúlt három évtizedben, a kutatások és a politikai beavatkozások hangsúlya, miért nem a jótékony változás okainak keresésére helyeződik? Miért a régi és drága, korántsem veszélytelen bűnbakkereső szemléleti klisék terjesztésére koncentrál?*

A dolgozat megírását tagadhatatlanul az is motiválta, hogy az intim kapcsolatokban a felnőttek között történő erőszakos konfliktusok megelőzését, kezelését minél kevésbé politikai érdekek, egyéni indulatok, személyes érzelmek, egyoldalú állásfoglalások és a tudatlanság határozzák meg.

I. fejezet

A nők védelmétől a családon belüli erőszak iparáig

A családon belül zajló erőszakos konfliktusokra mindössze néhány évtizede irányul tudományos figyelem. A kutatás története fontos társadalmi változásokat tükröz és nem kevés tanulsággal szolgál.

Nemzetközi előzmények.

Először az állatok, majd a gyerekek és végül a nők

USA- ban a XIX. század végén már létezett társaság, amely az állatok elleni kegyetlenkedés megakadályozására jött létre, ám csak később alakították át a gyerekek védelme érdekében. Az 1970-es évekig a családon belüli erőszak kutatását egyetlen terület, a gyermekbántalmazás jelentette, még azokban az országokban is, ahol a család és az erőszak vizsgálatának komoly hagyományai voltak. Az 1970-es évekig a családon belüli erőszak kutatását egyetlen terület, a gyermekbántalmazás jelentette, még azokban az országokban is, ahol a család és az erőszak vizsgálatának komoly hagyományai voltak. A gyermekbántalmazást a tudományos körök és a közvélemény számára csak 1962-ben C.H.Kempe és társainak írása tette ismertté¹³, ezzel került a gyerekek szülőktől elszenvedett testi fenyegetése a figyelem előterébe. Az asszonyok megsegülését a társadalmi normák megengedhetőnek tartották, a jog ugyan szabályozta ezt, a férfi hüvelykujjánál nem vastagabb bottal húzhatott csak a családfő szeretteinek hátára.¹⁴

¹³ C.H.Kempe et al,1962.Idézi Straus-Gelles- Steinmetz:, 1980, 9.o

¹⁴ Hasonló jogszabályok voltak érvényben az európai államokban is /Tamási, 2003/

A tudományos kutatások az 1970-es évek elején még alig foglalkoztak a családon belül zajló erőszakos konfliktusokkal. Az első tanulmányok a University of New Hampshire családkutató központjában születtek. M.Straus és kollégáinak elméleti kiindulópontja mind a mai napig nem változott, szerintük a gyerek- és feleségbántalmazás vizsgálata külön- külön, a családi kontextusból kiragadottan nem tárja fel a valódi okokat és történéseket. A családban megjelenő erőszak valamennyi tagot érint és hatással van mindannyiuk későbbi életére. A konfliktusok hatásos kezelése sem képzelhető el másként, mint a család együttes keretében.¹⁵

Az 1975-ben készült első reprezentatív felmérés /Straus-Gelles-Steinmetz, 1980/ 2.143 amerikai családot kérdezett meg. Megállapításai, konzekvenciái, nem utolsó sorban számadatai mindmáig, - immár eredeti forrásától, és a szerzők szándékától elszakítva- idézett, hivatkozott adatok. Így részletesebb bemutatása számos félreértést tisztázhat.

„Marriage licence as a hitting licence”¹⁶

A hetvenes évek közepén Amerikában 46 millió család élt. A felmérés a 18-65 év közötti házaspárokat, együtt élő nőket /1183 fő/ és férfiakat /960/ kérdezte meg, valamint 1146 fő, 3-17 év közötti intakt családok gyerekeit. A módszer a nemzetközi kutatásban máig alkalmazott Conflict Tactics Scale /CTS/¹⁷ volt, amely 18 részes skálán jelzi a verbális, nem verbális, és a fizikai erőszak fokozatait. A kérdések a vizsgálatot megelőző 12 hónap

¹⁵ M.Straus már 1971-től jelentetett meg írásokat, először a gyerekek fizikai bántalmazásáról, az első párok közötti erőszakkal foglalkozó tanulmány 1973-ban látott napvilágot. Részletesebben ld. Straus-Gelles-Steinmetz, 1980, 282 o.

¹⁶ A szállóigévé vált mondás eredetije a „házassági engedély, engedély a verésre” Straus-Gelles-Steinmetz: im.31.oldal

¹⁷ A CTS, egy skála, amely az 1975-ös vizsgálathoz készült, majd a kritikák következtében kiegészült, ma az ún.CTS2 az általánosan alkalmazott. Néhány jellemzője: egy év alatt előforduló konfliktusokat vizsgál az együtt élő párok között, nem vizsgálja ki a kezdeményező, a körülményeket, a szexuális erőszakot, a motivációt és a következményeket /Kimmel, 2002/.Részletesen a dolgozat III.fejezetében kerül kifejtésre.

erőszakos, konfliktusos történéseire, valamint a kapcsolat teljes időtartama alatti erőszakos eseményekre vonatkoztak, beleértve a szülő-gyerek közötti zűrlőket is.

Az eredmény a kutatókat is meglepte. Minden osztály, réteg, etnikum és korosztály érintett volt a családon belüli erőszakban. A legvárhatóbb azonban a felnőttek közötti kölcsönös erőszak magas aránya volt. A vizsgálat megállapította, hogy az erőszakot jelölők 49%-a kölcsönös agresszióról beszélt, 27%-uk esetében csak a férj alkalmazott erőszakot, 24%-nál pedig csak a nő volt a bántalmazó fél. A vizsgálat eredményének kivetítése országos szinten azt jelentette, hogy 1,8 millió nő szenved el erőszakot a párjától, viszont 2 millió erőszakos asszony él a házasságokban és közel hat millió ütést számoltak össze a kutatók.

Straus és társai, akik magukat a feminista szemlélet szimpatizánsainak tartották, azt is leszögezték, hogy a nők mégis veszélyeztetettebbek a családon belüli erőszak által, mert a férfiak nagyobbak képesek ütni, súlyosabb sérüléseket okoznak. A férfiak rendszeresen és gyakrabban alkalmaznak fizikai erőszakot, terhesség alatt is verekednek, a nők pedig egzisztenciális okok miatt is kiszolgáltatottabbak. Az alkoholista nőt hamarabb veri és hagyja el a párja, míg a részeges-verekedős férfi mellett kitartanak a nők. A nők férfiakkal szembeni bántalmazásai főként viszontválaszok, bántalmazás, kölcsönös bántalmazás utáni jogos védelem a döntő momentum, - hangsúlyozták az elemzők.

A gyerekbántalmazásról azt állapították meg, hogy közel egymillió gyereket vernek családjukban, 68%-ukat az anya, 58%-ukat az apja bántalmaz. A kutatók szerint az anya több időt tölt a kisebb gyerekekkel, jobban frusztrált, ezért alkalmaz testi fenyegetést. A fiúkat gyakrabban, többször és súlyosabban bántalmazzák a szülők, s ami a legszomorúbb, 3 éves korig kapják a legtöbb verést a gyerekek.

A szerzők szerint a konfliktusok okai elsősorban a gyerek körül robbannak ki, második helyen a pénz, majd a házimunka megosztása, a szabadidő eltöltésének módja és a végül a szex áll.

Rizikófaktoroként a család rossz anyagi helyzete vezet, ezt a munkanélküliség követi. A fiatal párok között sokkal magasabb az erőszakos esemény és a fekete férfiaknak is hamarabb jár el a keze, így nem csoda, ha az afro-amerikai nők gyakrabban vágnak vissza. Az iskolai végzettséget nem találták kockázati tényezőnek a kutatásban¹⁸.

A kutatás végső konzekvenciái a következők voltak:

1. A személyek közötti konfliktus elméletet¹⁹ nem látják bizonyítottnak a szerzők, mert minél többet vitatkoznak a párok annál nagyobb az esélye a fizikai erőszak bekövetkeztének. A vitákkal, érvekkel gyakrabban operáló családban a legmagasabb a fizikai erőszak előfordulása.
2. A verbális erőszak és a fizikai erőszak együtt létezik, nem helyettesítik egymást, bár nem bizonyított, hogy a verbális megelőzi a testi erőszakot.
3. Azokban a családokban, ahol nincs gyerek, ott a feleségverés vagy egyáltalán nem fordul elő vagy igen csekély számban, a gyerekek számával nő a tettlegesség gyakorisága is. Ugyanakkor hat vagy annál több gyerek esetén a fizikai erőszak a párok között szinte megszűnik.
4. A kutatás tanulsága szerint a stressz lényeges szerepet játszik a családi konfliktusok létrejöttében. Minél több házon kívüli problémája van az embereknek, annál inkább otthon, a családtagokon vezetik le azt. A stressz okozói közül a férfiak munkanélkülisége, konfliktusos munkája áll

¹⁸ A magyar szociológiai kutatás szerint az iskolai végzettség mutat némi változást /ld.a dolgozat 45.o//, ugyanakor saját vizsgálatom megegyezik a nemzetközi eredményekkel: az iskolai végzettség nem rizikófaktor/ u.o. 126 o./

¹⁹ A konfliktusok a marxi-simmeli megítélés szerint pozitív hatással vannak az emberi és társadalmi kapcsolatokra, ezzel szemben az ún. strukturális-funkcionális iskola képviselői inkább hajlottak arra, hogy a konfliktusokat negatív jelenségnek értelmezzék /Cseh-Szombathy,1985/

a vezető helyen. A szexuális problémák a partnerek között lényegesek, de nem az impotensnek mondott férfiak ütnek, a konfliktusos kapcsolatok többségében impotencia és frigiditás együtt szerepel.

5. A vizsgálat a családon belüli hatalomról szólva kimondja, hogy az erős konfrontációk abban az esetben fordulnak elő, ha a párok saját akaratukat kényszerítik a másik félre. Véleményük szerint a férfiak akkor ütnek inkább, ha *mást* akarnak elérni, a nők erőszakossága akkor lép fel, ha *másként* akarnak elérni valamit.

A tíz évvel később, az 1985-ben a kutatók által megismételt vizsgálat /Straus-Gelles,1990/ csökkenést állapított meg a gyerekek elleni családon belüli erőszak súlyos eseteiben,- 1000/ 140 főről 1000/107 főre. Az általános erőszak a gyerekek ellen azonban nem csökkent, az amerikai gyerekek egyharmada a nyolcvanas évek közepén is rendszeres verést kapott.

A házastársak közötti erőszak esetén, a férfiak nők ellen alkalmazott fizikai fellépése 27%-al csökkent, ugyanakkor a nők férfiakkal szembeni erőszakos megnyilvánulása mindössze 4,3 %-al csökkent a súlyos esetekben, általában azonban növekedett.

Néhány újabb megfigyelést is közölt a vizsgálat:

1. Az erőszak eskalálódik, az alkalmi összecsapásokból rendszeres bántalmazás lesz.
2. Ha a nők visszavágnak, a férfiak még erősebb ütéssel válaszolnak, mert a nő ezzel a viselkedésével kilép a "gyengébb" státusából, így csökkenti a „védtelen” bántalmazása miatt fellépő férfi büntudatot.
3. Azokban a családokban, ahol a férfit tartják a családfőnek, ott több az agresszió.
4. A családon belüli erőszak függ a társadalom által normatívnak tartott erőszak elvtől /erőszak a Tv-ben, a halálbüntetés elismerése, a háborúhoz, a katonákhoz való

viszony, a bűnözés interpretálása stb./. Minél hangsúlyozottabb tehát a társadalomban a legitim erőszak, annál gyakoribbá válik a családon belüli agresszió is.

„A feleségbántalmazás sokkal inkább politikai, mint tudományos terminus”²⁰

A családkutatások felsorolt eredményei azonban ekkor még nem irányítottak különösebb társadalmi figyelmet a bántalmazásokra²¹. Ehhez arra volt szükség, hogy az 1960-as években virágzó feminista mozgalom észlelje a kérdésben rejlő politikai, mozgalomerősítő lehetőséget. 1975-ben több olyan eset látott napvilágot, amelyben hosszú ideje bántalmazott nők megölték férjeiket és a bíróságok önvédelemre hivatkozva vagy mentális okok miatt felmentésüket javasolták. A feminista mozgalom radikális szárnya az ügyek kapcsán hatalmas erővel vette védelmébe a bántalmazott nőket és általuk a családon belüli erőszak, a feleségbántalmazás szinonímájaként a közélet központi kérdésévé vált. A mozgalom nemcsak társadalmi megoldást, állami segítséget, de jogi reformokat is követelt. Fellépésének megerősítése érdekében megindult a feminista szemléletű tudományos kutatás is, számos, manapság is idézett munka - ez esetben is szerzőjétől elszakadva-, önálló életet élve jelent meg a hetvenes években.

Del Martin 1976-ban, az első amerikai feminista kiadványban mutatta be a nők elleni erőszak mélyen szexista gyökereit. A könyvnek mozgalmi és politikai jelentősége nagyobb volt, mint tudományos hatása /Martin, 1976/. Lenore Walker /1979/ pszichológus könyve a *The Battered Women* a feminista mozgalom Bibliája. Az egyetlen munka, amelynek két fontos

²⁰ Straus-Gelles, Steinmetz, 1980, 36.o

eleme magyar közvetítéssel is megismerhető /NaNe,1999, Morvai, 1998/. Az egyik, a *tanult tehetetlenség* jelensége, amely szerint az áldozat nemcsak fizikai sérüléseket, de hosszantartó olyan tartós lelki abúzust szenved, aminek passzív, depresszív állapot az eredménye, s ez megakadályozza a kapcsolatból való kilépését.²² A másik Walker nevéhez fűződő felismerés, az „*erőszak ciklusának*”²³ megfogalmazása. A szerző a saját terápiás gyakorlatában megfigyelt jelenséget írja le, amikor az írja, hogy a feleség bántalmazása ciklikusan, három szakaszban történik. Az első, a feszültségnövekedés periódusa / *tension building stage*/, a második a konkrét bántalmazási szakasz /*acute battering incident*/, a harmadik pedig a mézes hetek korszak /*kindness and contrite loving behavior*, vagy *honeymoon phase*/.

A női áldozatok vizsgálata, a bántalmazás körülményei és hatása eredményezte a Walker által elnevezett *bántalmazott nő szindróma* politikai elfogadását, majd jogi alkalmazását. Az angolszász jogban a családon belüli erőszak megítélésénél a bántalmazott nő szindróma tényállásszerű megállapítása lényeges szerepet játszik.²⁴

A két radikális feminista munka óriási hatással volt a politikára és a jogra egyaránt. A társadalmi bűnmegelőzésben, a

²¹ A feleségbántalmazás ellen természetesen már a szüfrazsett mozgalom is fellépet, 1910 körül már majdnem valamennyi US államban a feleség bántalmazása válóokot jelentett /Thierney, 1984/.

²² A tanult tehetetlenség /*learned helplessness*/ már a 60-as évek végén ismert volt, különösen az erőszak utáni traumás állapotban. A terminus először Overmier és Seligman cikkében kerül elő és kutyák laboratóriumi vizsgálatában figyelték meg. L.Walker /1979/ ezt ültette át a feleségbántalmazásra. Azóta a jelenséget Stockholm-szindróma néven például a túsok és más erőszakkal fogva tartottak esetére is alkalmazzák /Yllö-Bograd /1988/.

²³ Az erőszak ciklusa /*cycle theory of violece*/ nem azonos az erőszak átadás ciklikusságával, körforgásával / *cycle of violence theory*/, ez utóbbi a nemzedékek közötti erőszak átadást jelenti, a gyerekként megtapasztalt erőszak felnőttkori alkalmazását. /Straus-Gelles-Steinmetz,1980/

²⁴ A feminista kutatók és jogászok közül azonban igen sokan bírálják a bántalmazott nő szindróma /BWS/ jogi alkalmazását, mondván a bántalmazott nők többsége nem felel meg a sérült, kiszolgáltatott, tanult tehetetlenséget mutató „nőies” képletnek. Ennek komoly következménye, hogy a bíróság ilyen esetekben sokszor a gyerekek felügyeletére is alkalmatlannak tartja a bántalmazott asszonyt. Véleményük szerint a BWS tulajdonképpen a feminista politizálás saját csapdája /Ferraro,2003/. M.A.Dutton /Dutton-Gordon, 2000/ nemcsak jogi, de orvos szakértői szempontból is aggályosnak tartja a szindróma alkalmazását.

bántalmazók rendőrségi és jogi kezelésében, az áldozatok segítségével a feminista mozgalom igen sikeresnek mondható a 80-as években. Számos feleségbántalmazással kapcsolatos törvényi szabályozás, az azonnali letartóztatás, az eljárás megindításának azonnali elrendelése, a gyorsítást szolgáló jogszabályok, a távoltartási rendelkezések mind erős feminista hatás alatt születtek /Buzawa-Buzawa,1992/.

A kutatásokat azonban a családkutatók és a feminista szemlélet közötti ádáz ellentét jellemezte, különösen a kilencvenes évek folyamán.

Bántalmazott férfiak

A radikális feminista mozgalom hatására természetesnek tűnt, hogy a család két gyengébbnek mondott tagjai, a gyerekek és a nők elleni erőszak került a társadalmi figyelem középpontjába. Ugyanakkor a családtagok közötti másfajta agresszióról alig esett szó, miközben a kutatások a testvérek közötti agressziót legalább olyan súlyos problémának mutatták be, mint a felnőttek között zajlókat.²⁵ Az idős családtagokról és rokonokról pedig szó sem esik.

A nők elleni erőszak kutatásával egy időben a férfiakkal szemben alkalmazott nők általi erőszak vizsgálata is megindult²⁶.

Suzanne Steinmetz /1977-78/ amerikai családkutató szociológus, amikor megjelentette a *The Battered Husband*

²⁵ A kutató 57 véletlenszerűen választott delaware-i családot vizsgálva azt találta, hogy a 8 év alatti gyerekek 70%-a veri egymást. A legalacsonyabb testvérek közötti erőszak a kistinédzserek között azt jelentette, hogy minden három család közül kettőben ütötték egymást a testvérek. Straus-Gelles-.Steinmetz:im.76.o

²⁶ Az írárok olyan ellenállást váltott ki a nők elleni erőszakot elítélő feminista mozgalom képviselőiből, amely nem tartozik a feminista mozgalom tetteit megörökítő történelem legdicsőbb lapjaira. Suzanne Steinmetzet nemcsak szakmai, egyetemi pályafutásában tették lehetetlenné, de előadásait bombatámadással, gyerekeit életveszélyesen megfenyegették. M.Straust szexuális zaklatással vádolták és volt felesége bántalmazásával, előadásait bojkottálták, szakmai előmenetelét akadályozták. Erin Pizzey lakásának beverték az ablakát, kanadai előadó körútján rálöttek, gyermekeit megfenyegették. A kutatók közül, akik magukat feminista szemléletűnek vallották, de kutatásaikban szót mertek ejteni a női agresszió létéről, nem beszélve a

Syndrome /a bántalmazott férj szindróma/²⁷ című tanulmányát, tulajdonképpen megadta az alaphangot a 80-as évektől napjainkig tartó családon belüli erőszak kutatásoknak. Az írás nemcsak a Straus által vezetett, 1975-ös amerikai kutatás eredményeire alapozta megállapításait. A vizsgálat szerint a nők és a férfiak családon belüli konfliktusaiban a nők legalább annyit, sőt többet kezdeményeznek, a könnyebb sérüléseket azonban inkább a férfiak, a komolyabbakat a nők szenvedik el. Steinmetz /1981/ hat kultúrát és az európai történelmet összehasonlítva vizsgálta, hogy létezik-e társa által bántalmazott férfi, és ha igen, milyen jellemzői vannak a jelenségnek és főként miért nem jelenik meg a társadalmi köztudatban. Véleménye szerint nem a nők bántalmazása, hanem a férfiak bántalmazottsága tekinthető sokkal inkább rejtettnek.

A tanulmány eredményeként a feminista mozgalom uralta közvélemény és ennek szellemében a feminista szemléletű kutatás hegemoniája megszűnt. A vizsgálatok nemcsak a feleségbántalmazásra, hanem a családban zajló kölcsönös viszonyokra koncentráltak, a férfi, mint áldozat, kutatási témává vált²⁸. A családon belül zajló erőszakos történések elemzésében a legfőbb kérdés a 80-as évektől akörül zajlott, hogy a két nem egyformán veszi-e részt benne, vagy csak a nők bántalmazását kell társadalmi szintű problémaként kezelni.

férfiak elleni női bántalmazásokról, hatalmas médiabeli és politikai támadásnak tették ki magukat. Részletesen Cook/1997/

²⁷ S.Steinmetz /1977-78/. A lap teljes száma a tanulmány vitáját is közli, azonban a felkért bírálók nem a szerző érveit, de szokatlan heveséggel személyét, szakmai ismereteit kérdőjelezték meg.

²⁸ A férfiak bántalmazottságának szakirodalma mára legalább olyan terjedelmes, mint a nőké, ami korántsem indukál szakmai párbeszédet, mégkevésbé segítőkész nyilvánosságot, leginkább a talmi figyelmet indukáló, de nem lebecsülendő bulvár szintjén mozog. Az ún. Fiebert- bibliográfia 114 empirikus kutatást ismertet, amelyek összesen mintegy 77.000 megkérdezett tapasztalatait közlik a világ különböző tájairól, s ezek alapján megállapítható a családon belüli erőszak kölcsönössége /Fiebert, 1997/. Sokat hivatkozott munka Ph.W.Cook/1997/ könyve, valamint Wilson/ 2002/ írása.

Ki kap többet? Szimmetria vagy aszimmetria a családon belüli erőszakban

Az 1990-es évekre a kutatók egy része szerint a férfiak éppúgy lehetnek a családon belüli erőszak áldozatai, mint a nők, sőt egyes kutatások bizonyítani látszanak a két nem kölcsönös részvételét egymás bántalmazásában. A másik oldalon, különösen a feminista kutatók változatlanul azzal érvelnek, hogy a látszólagos női erőszak pusztán az önvédelem bizonyítéka /Dobash-Dobash,1992/. Tény azonban, hogy a nők azok, akik különösen veszélyeztetettek a családon belül a férfiak kezétől. Követhetetlen számháború jellemzi a követhetetlen számú szakírásokban mind a mai napig a kérdés kutatását. A vizsgálatok leginkább arról szólnak, hogy ki talál olyan számadatot, amely eldönti, a nők vagy a férfiak szenvednek-e többet, jobban, erősebben, ki a brutálisabb szeretteivel, kinek a problémája társadalmilag „értékesebb”, fontosabb, vagyis kinek az érdekében kell több pénz, támogatást, gondoskodást nyújtania az államnak /Straus-Hamby-Boney-McCoy-Sugarman,1996/

A számok és kutatások valójában mindkét álláspontot tükrözik, amelynek okát a kutatók a vizsgálati módszerek és források különbségeiből vezetik le²⁹. A kriminálstatisztikák és bírósági, rendőrségi akták, összeírások adatai szerint a nők a veszélyeztetettebbek és a férfiak az elkövetők, míg a szociológiai, konfliktust vizsgáló felmérések szerint a két nem erőszakossága közel azonos. Az orvosi felmérések és adatok, valamint a menhelyek, női szállások adatai természetesen a nők kizárólagos sértettségét mutatják.

A 2000-es évek elején úgy tűnik túljutott a tudomány néhány felesleges vitán. Tényként ismeri el a kutatók többsége,

²⁹ Számtalan tanulmány foglalkozik a különféle forrásokból adódó különbségek elemzésével, összefoglalóan Archer /2000/.

hogy a családon belüli erőszak nem pusztán feleség- és gyerekbántalmazást jelent, kiterjednek a kutatások a család minden tagjára és a családon belüli konfliktusokra, valamint a két nem közötti agresszió különbségének elemzésére is /Swann-Snow,2002/.

A tudományos megállapításoknak jogi és politikai következményei is látszanak. A párok között zajló kölcsönös támadás /mutual combat/ esetére létrehozták és több US államban be is vezették a kettős letartóztatás intézményét, amely maga után vont a családon belüli erőszak címén letartóztatott nők számának jelentős megnövekedését. A törvény ugyan kötelezővé teszi a kezdeményező /primary agresszor/ megállapítását, ez azonban igen körülményesen zajlik /Saunders,2002/. Mindez igen hátrányos a nőkre nézve, hiszen az önvédelem megállapítása nélkül az áldozat elítélés esetén büntetett előéletűnek számít, a bíróság elrendelheti a kötelező foglalkozásokon való részvételét és hátrányos érinti a gyerekelhelyezés esetén is.

Ezek után a családon belüli erőszak kutatása és értelmezése a jogos védelem kérdésére koncentrált³⁰.

A viták a téma érzékenysége miatt nem korlátozódtak a szakmai fórumokra. A feminista csoportok mintájára alakult férfi mozgalmak és szervezetek a tudományos eredményeket a feminista mozgalmakhoz hasonlóan saját céljaiknak megfelelően használták. Értelemszerűen azt a részét hangsúlyozták, amely a nőt is támadónak tartja, beépítve a tudományos magyarázatokat például a váláskor megnyilvánuló apákkal szembeni diszkrimináció bemutatására.³¹

³⁰ A kettős letartóztatások, ezzel a bántalmazott nők számának radikális növekedését a feminista kutatók a rendőrség és az igazságszolgáltatás nem elég körültekintő jogalkalmazásának tudták be, véleményük szerint az ilyen esetek önvédelemből történnek /Miller,2001; Martin,1997/. A rendőrség szemszögéből, nem kevés kritikával Hirschel- Buzawa /2002/.

³¹ A férfi mozgalmakról és véleményükről a családon belüli erőszakról az interneten számos különféle minőségű megnyilatkozás olvasható. Szélsőséges példák a feminizmust támogató profeminista csoportok „férfiellenessége”, míg az antifeminista közösségek feminizmus gyűlölete.

A férfiak családon belüli áldozattá válásával azonban nemcsak a tudomány és a mozgalmak, de a hivatalos politika, a kormányzati szervek is foglalkozni kényszerültek. Szinte valamennyi angolszász országban felmérések, stratégiák készültek a bántalmazott férfiak problémáinak megoldására. Igaz arra a végeredményre jutottak, hogy ezek a férfiak nem igénylik a nőkéhez hasonló segítséget, sem szállásokra, sem menhelyekre, de bántalmazókkal foglalkozó központokra sem tartanak igényt.³²

Tény az, hogy mind a mai napig nincs szakmai, tudományos konszenzus a nemzetközi szakirodalomban a családon belüli erőszak nemi megoszlásáról, a nemek agressziójának különbségéről, a kiváltó okok együtteséről és a megoldásuk hatékonyságáról.

A kutatás irányzatai³³

Az elmúlt harminc év kutatásainak áttekintése azt mutatja, hogy az empirikus vizsgálatok számos ponton egyeznek, módszereik, forrásaik és hibáik is hasonlóak, a megválaszolatlan kérdéseik is azonosak. A különbséget a megközelítés filozófiája, az elméleti keret adja. Mindezek alapján három irányból közelítik meg kutatók a családon belüli erőszak jelenségét. Ezekből megtudhatjuk, milyen ismeretekkel rendelkezik a tudomány ma a családon belüli erőszakról, annak okairól, a résztvevők kapcsolatáról, és azokról az egyéni, társadalmi kockázatokról, amelyek az effajta agresszióhoz vezetnek.

³² Kanadában L.Tutty/1999/; Skóciában D.Gadd-S-Farrall-D-Dallimore-N.Lombard./2002/, az ausztrál kutatásokról J.Leonard/ 2003/.

³³ A családon belüli erőszak kriminológiai elméleteiről részletesen a V.fejezetben.

Biológiai elméletek³⁴

Az agresszív viselkedést genetikus, szervi okokra vezetik vissza különböző biológiai elméletek. Ezek a kutatások az agyi elváltozásokra, genetikai hibákra, neuropatológiai sérülésekre, különféle endokrinológiai faktorokra helyezik a hangsúlyt, amikor az erőszakot elkövető indítékait elemzik.

A gyermekkori és felnőttkori *fej-agysérülések* és a házastársak közötti erőszakos viselkedés között a kutatók szoros összefüggést állapítottak meg. Az agyi, idegi károsodást elszenvedő férfiak vizsgálata azt mutatta, hogy döntő többségük ítélőképessége, alkohol érzékenysége, kommunikációs készsége, önuralma csökkent, és családjuk körében erőszakossá váltak. A kutatók nem állították ugyan, hogy valamennyi családja körében erőszakosan viselkedő férfi /ugyanis csak őket vizsgálták/ eféle okok miatt válhat erőszakossá, de eredményeik igen erős ellenérzést váltottak ki. Az elmélet, kritikusai szerint, az elkövetők ezzel mentesülhetnek cselekedeteik felelőssége alól, ráadásul kezelésükre egyetlen módszer, a gyógyszer alkalmazható, amelynek hosszú távú sikere kétséges.

Az *evolúciós, gén-teória* is felmerült a partnerkapcsolati erőszak magyarázatakor, ami a férfiak genetikailag meghatározott védekező agresszióját jelenti a szexuális birtoklás érdekében. A nők megtartására és az ellenfelek elriasztására szolgáló féltékenység ennek egyik tünete³⁵. Az elmélettel szembeni ellenvetések egyike, hogy leginkább állatok viselkedésének megfigyelésére és kísérletek alapján levont következtetésekre alapul. Bár az elméletet a legújabb

³⁴ Valamennyi elméletről nincs mód ehelyütt értekezni. A szociológiai elméletek családon belüli erőszakkal való összefüggését magyarul érinti Tóth O./2003/. A biológiai megközelítésekről a családon belüli erőszakkal összekapcsolva összefoglalóan Cunningham et al/1998/.

³⁵ Erről magyarul ad tájékoztatást D.M.Buss /2002/.

génfelfedezések is támogatni látszanak, igen nehéz empirikus bizonyítékokat találni és még nehezebb a következményeket megváltoztatni.

Pszichopatológiai megközelítés

A családon belüli erőszak elkövetőinek és áldozatainak vizsgálata közel harminc éve töretlenül e szemlélet és kezelési módszer alapján történik. A pszichológusok, orvosok, pszichiáterek találkoztak először a bántalmazottakkal és rajtuk keresztül a bántalmazók jellemvonásait is tanulmányozhatták. A bántalmazó férfiak és bántalmazott nők személyiségjegyeinek, lelki beállítottságának, traumáinak értelmezése azonban már a kezdetektől megosztotta a szakembereket.

A feminista kutatók /L.Walker, M.A.Dutton/ az áldozatok pszichés sérüléseit vizsgálták, így került nemcsak a köztudatba, de a jogi szabályozás rendszerébe is a „bántalmazott nő” szindróma. A bántalmazott nők elbeszélésein keresztül a bántalmazó férfiak lelki alkatának megkülönböztetett megítélése már a családon belüli erőszak kutatásának kezdetekor megfigyelhető volt. A nők bántalmazottságának következményeként értelmezték nemcsak a különféle poszttraumás tünetegyüttesek, de a szenvedélybetegségek megjelenését is. Ugyanakkor a férfi bántalmazók esetében mindez karakterük kísérőjelensége, a bántalmazásnak nem oka.

A férfiak lelki sérüléseit, antiszociális személyiségjegyeit, a borderline szindrómát és egyéb lelki traumákat viszont a feminista kutatók nem fogadták el az erőszak kiváltó okaként. Ugyanakkor számtalan kutatás bizonyítja, hogy a bántalmazók között a felsorolt lelki problémák messze felülreprezentáltak /Dutton, 1994; Cunnugham et al, 1998/. A *traumás /beteges/ kötődés elmélet /traumatic bonding theory/* arra keresi a magyarázatot, hogy miért marad a bántalmazott nő az agresszív kapcsolatban, amelyre magyarázatot ad a bántalmazó és

áldozata közötti különös kapcsolat, az ún. Stockholm szindróma³⁶ /Dutton-Golant, 1995/.

Tény, hogy a *pszichopatológia* magyarázat váltotta ki a leg- egyértelműbben elutasító feminista kritikát. Ezt az a félelem táplálta, hogy amennyiben mentális betegségnek diagnosztizálják a bántalmazó férfi viselkedését, azaz medikalizálódik a jelenség, és az maga után vonhatja a bántalmazott nők számára biztosított szociális ellátórendszerek összeomlását/ Cunnungham et al, 1998/

A kutatók eközben rendre megállapítják, hogy a feleségverő 25%-a bizonyítottan pszichopata.³⁷

A családi szisztéma teóriája

Az elmélet /Cunnungham et al, 1998/ az intim közegben jelentkező erőszakot a család rendszerének, működésének természetéből vezeti le. Álláspontja szerint a párok közötti interakció, kommunikáció, személyiség különbségek együttese és dinamikája hozza létre az erőszakot, leggyakrabban kölcsönös bántalmazás formájában. A vizsgálatok azt mutatják, hogy azoknál a pároknál, ahol a fizikai erőszak gyakori, ott a házassággal való elégedetlenség szintje is igen magas. A viszonyra a kölcsönös versengés a jellemző és mindkét fél kontrollálni kívánja a másikat. A fizikai erőszak és a házassággal való elégedetlenség együtt jár a párok ellenségeskedésével, a követel-visszavon taktikával, szegényes probléma megoldási technikákkal, a támadás-visszavonulás ciklikusságával, mindkét fél részéről. Az elmélet nagy hangsúlyt helyez a család más

³⁶ Egy stockholmi bankrablásokor az egyik női túszer áldozat és a férfi fogvatartója között létrejött szexuális színezetű kapcsolat adta a nevet az ún. Stockholm szindrómának. Az áldozat viselkedését nem egyszerűen a félelem és a kiszolgáltatottság motiválta, hanem a közös, válságos szituációban kialakuló érzelmi függés is. A túszer és áldozata közötti viszony a férfi bebörtönzése alatt és után is fennmaradt. A névadó esetről sokkal ismertebb a Patricia Hearst-ügy, amikor a gazdag lapkiadó elrablott lánya szeretett bele fogvatartójába és a továbbiakban együtt vettek részt bűncselekmények elkövetésében /Strencz, 1982; Post, 1990/

³⁷ A magyarul is hozzáférhető szakirodalom összefoglalása szerint Hare, 2004.

tagjainak, különösen a gyerekeknek a családi konfliktusokba való bevonására. Bizonyíthatónak tartja, hogy a gyermekbántalmazás, a szülő-gyerek kapcsolat és a szülői magatartásminták ebben az elméleti keretben értelmezhetők kielégítően /Johnson, 1995/. Az elmélettel szembeni feminista kritikák hangsúlyozzák, hogy nagy a veszélye a tényleges áldozat hibáztatásának, valamint elmosza a nemek közötti, főként társadalmi különbségeket is.

Szociológiai irányzatok

A közismert elméletek közül a *tanuláselmélet* a családon belüli erőszakra a legelterjedtebb és bizonyítottabbnak tartott magyarázat. Főként a nemzedékek egymásnak átadott agressziós viselkedési technikái jelentkezhetnek a családon belüli erőszakban. A kutatók megfigyelései szerint az erőszakos környezetben élő gyerekek felnőttkorukban, saját kapcsolataikban is hajlamosak agresszíven viselkedni. Szinte mindegy, hogy a gyerek szemtanúja vagy elszenvedője az erőszaknak, mindenképpen befolyásolja felnőttkori párkapcsolatát. Az elmélet, bár a családon belüli erőszak igen népszerű magyarázata, mégsem bizonyult általános érvényűnek. A kutatók szerint 30% körüli a transzgenerációs agresszió /Straus-Yodanis,1996/. Nem minden gyermekkorában bántalmazó környezetben felnőtt gyerek válik agresszorral vagy áldozattá. Megfigyelések szerint azok a gyerekek, akik bár a szülők közötti verekedéseket megtapasztalták, de szorosán, szeretettel kötődtek hozzájuk, nem váltak bántalmazóvá. Viszont biztos, hogy azok a férfiak, akik tanúi voltak szüleik egymás közötti agressziójának háromszor gyakrabban válnak maguk is bántalmazóvá. Ha a szülők közötti fizikai bántalmazás a gyerekek testi fenyegetésével is párosult, a férfiak és a nők egyaránt magasabb arányban alkalmaztak erőszakot saját felnőttkori kapcsolataikban egymás ellen.

A kutatók szerint nem pusztán az erőszak látványa, sokkal inkább a hatástalan konfliktus megoldási technikák azok, amelyeket a gyerekek elsajátítanak, s felnőve ezt az agresszív technikát ismétlik meg. A vizsgálatok azt is mutatják, hogy a gyermekkori lelki sérülések, mint a szülői szeretet megvonása, a megszegyenítés, a nyilvános büntetések, az érzelmi bizonytalanság is jelentkezik a felnőttkori intim kapcsolatok agresszivitásában /Dutton,1999/. A szakemberek egyöntetűen elfogadják, hogy a gyerekek testi fenyegetése a családon belüli erőszak kockázati eleme /Cunnugham et al, 1995/³⁸

Feminista szemlélet

A feminista elmélet kiindulópontja a társadalom patriarchális strukturáltsága, amelynek történeti gyökerei mind a mai napig biztosítják a férfiak privilégiumait a társadalom valamennyi szegmensében, a hatalmat és monopóliumot a társadalmi intézményekben, és természetesen a nők alávetett, hátrányos helyzetét eredményezi. A patriarchális hatalom és dominancia normái vezetnek a feleségbántalmazáshoz /Pagelow,1984/. A patriarchalizmus az, amely áthatja a társadalom egészét, nemcsak jogi, egészségügyi, oktatási intézményeit, de a mikrostrukturákat, a családokat is. A feminista álláspont szerint, hogy mi fontos, mi nem, mi hallható, mi marad rejtve, az mind a férfi hatalom szűrőjén keresztül válik társadalmi diskurzussá /Cunnungham et al,1995/.

A feminista mozgalom érdeme, hogy a társadalmi közbeszédben és gondolkodásban megjelent a női tapasztalat, érzelem, gondolkodásmód és a női érdek. Az 1960-1970-es években a házastársak közötti erőszakos konfliktusok nem az áldozat és elkövető, hanem a sadista és mazochista

³⁸ A kérdés magyar összefoglalása Tamási , 2003b.

kontextusban jelentek meg és a nőmozgalmak tiltakozásának hatására kerültek új megvilágításba /Walker,1979/. Kezdetben a bántalmazott nőkkel individuális szinten, majd a menhelyek és női szállások alakításával közösségi formában, az áldozatok érdekeinek védelmében foglalkoztak /Martin,1976; Walker,1979/, ezt követte a jog megreformálásáért való harc.³⁹

A feminista elmélet alapját a bántalmazott nők elbeszélései, eseteiknek tapasztalatai adják. Véleményük szerint csak az a megközelítés fogadható el, amely a hatalom és kontroll patriarchális kapcsolatában írja le a családon belüli erőszakot. Az elmélet keretében vizsgálhatónak találják a nem látható férfi dominanciát is, amely túlmutat a férfi fizikai erőfölényén. Megfigyeléseik szerint, ha a férfi műveltebb, iskolázottabb, jobban fizetett állása van, mint a nőnek, hamarabb alkalmaz erőszakot. Fizikai erőszakot, kontrolláló technikákkal él a férfi akkor is, ha a nő túlságosan önálló, függetlenedni akar. A híres The Power and Control Wheel, a Duluth-modell mutatja az elnyomás formáit és kezelésük megoldási lehetőségeit /Pence-Paymar, 1985/, amelyet a magyar feminista csoportok is hirdetnek /NaNe,1999; Morvai,1998/.

Feminista kritikák

Sem a feminista mozgalom, sem a feminista kutatás nem egységes⁴⁰, számos irányzata van, az egyetlen közös pont, az

³⁹ Az első bántalmazott nők számára alakított szállást Londonban, 1971-ben Erin Pizzey hozta létre. Több írása van az ott tapasztaltakról, és nem aratott nagy sikert 1982-ben megjelent könyvével, amely arra kereste a választ, hogy miért nem hagyják el bántalmazóikat a nők, miért kerül vissza a szállásra a nők többsége. Felmérése szerint a bántalmazójától elszakadni képtelen nők nagyobb százaléka maga is hajlamos az erőszakra, erőszakos családban nőttek fel és párkapcsolatukban erőszakos férfit választottak. A partnerek közötti viszonyt így valamiféle kölcsönös agresszív dependencia jellemzi, amelynek sokkal inkább személyiségben rejlő, pszichés okai vannak semmint szociálpolitikai /Pizzey,1998/.

⁴⁰ A feminista kutatók a családon belüli erőszak kérdésében azonban a radikális szemléletet tartják mérvadónak. Az olyan jeles, feminista kriminológus, mint Elizabeth Stanko /1994/ is a családon belüli erőszak kérdésében a radikális álláspontot képviseli. Minden más, feminista oldalról jövő bírálata a fundamentális felfogásnak elemi ellenállást és kritikát vált ki. Jó példa erre R.Hammer /2002/, aki nemes

elmélet alapköve a patriarchalizmus⁴¹, azaz a társadalmak egyetemes férfiuralma.

A kutatók, akik saját meghatározásuk szerint „feminista szemléletű” elemzéseket folytatnak, egyetlen ponton azonosítják magukat az eredeti irányzattal, hogy elfogadják a nők hátrányosabb helyzetét a társadalomban. Abban azonban eltérnek a vélemények, hogy ezt a patriarchális berendezkedést a férfiuralom, vagy a társadalmi- történeti fejlődés, esetleg egyéb tényezők okozzák.

M.P. Johnson /2000/, amerikai szociológus szerint, tulajdonképpen mindenkinek igaza van, annak is, aki a nők magasabb arányú áldozattá válását tartja jellemzőnek, de a párok közötti kölcsönös erőszakot igazolóknak is. Mindössze arról van szó, hogy az erőszakos konfliktusok két alapformáját más és más, különböző viszonyokat tükröző forrásokból szerzik a kutatók, amelynek következtében tűnik azonosnak, ami pedig különböző.

Magyarázatul a szerző a két alapforma helyett, *négy fajta bántalmazási viszonyt állapít meg* /Johnson, 1995/:⁴²

1. *A párok közötti kölcsönös erőszak* /common couple violence/. A szerző vizsgálatai szerint előfordulása nem a leggyakoribb a családon belüli erőszak esetei között. A párok kölcsönösen alkalmaznak fizikai erőszakot a konfliktusok megoldására. A kapcsolatban állandó és rendszeres az erőszak, de nem durvul el az idők folyamán, a felek nem jutnak el a súlyos sérülésekig.
2. *Az intim terrorizmus* /intimate terrorism/, a családon belüli erőszak leggyakoribb, látható formája. A hatalmi kontroll az alapja, amelyet az esetek döntő többségében /87%/ a férfiak gyakorolnak. Jellemzője az eskaláció, az erőszak

egyszerűséggel „feminist impersonators”-nak nevezi Camilia Pagliát, Christina Hoff Sommerst, Naomi Wolfot, többek között.

⁴¹ A feminizmus három nagy irányvonaláról ld.Pető,2003, 131-136.o.

⁴² A tipológia részletes elemzésére a dolgozat III.fejezetében más aspektusból visszatérek, kockáztatva némi ismétlést is.

nem kölcsönös, súlyos sérüléseket eredményez, néha gyilkossággal végződik. Kísérője a lelki, szexuális és egyéb abúzus. A képlet azonban nem csak férfiakra illik, hanem minden elnyomó természetű, agresszióra hajlamos ember jellemzője. Az érzelmi ütlegetést korántsem csak a férfiak alkalmazzák, hanem nők és férfiak egyaránt, ha a másik fél akaratának korlátozásáról, kontrollálásáról van szó.

3. *Az erőszakos ellenállás /violent resistance/*, amit a szerző a jogos védelem /self-defence, általa inkább joginak tartott/ terminusa helyett előnyösebb megfogalmazásnak tart. Véleménye szerint a családon belüli erőszak kutatásának ez a legkevésbé vizsgált és legvitatottabb jelensége, amelyet nők alkalmaznak gyakrabban.

4. *A kölcsönös erőszakos kontroll /mutual violent control/*. Mindkét fél egyenlőképpen kontrollálni szeretné a másikat, mindketten domináns, irányító alkatúak, nincsenek híján az erőszakos indulatoknak. A források szerint igen kevés információval rendelkezünk erről a fajta viszonyról. A szakirodalomban hol a jogos védelem /self-defence/, hol a kölcsönös támadás /mutual combat/ eseteiben jelent meg.

Johnson szerint függetlenül világnézeti és elméleti-módszertani elkötelezettségektől, valamennyi kutatásban közös, hogy megállapítani törekszik az erőszak típusait, az elkövető motívumait, a partnerek szociális és intellektuális állapotát, valamint azt a kulturális közeget, amelyben az erőszak történik.

A szociológusok egy csoportja szerint a modern társadalom, a városiasodás, a kapitalista szisztéma, a modernizáció az, amely a természetes közösségek, a tradicionális családszerkezet bomlásával a családon belüli erőszak növekedéséhez vezetett /Jamieson,1998; Beck, 2003/. A feminista szemléletű kutatások szerint azonban nem a nyugati társadalmak mai fejlődési szakasza az oka a párkapcsolatokban létező erőszaknak. Vizsgálatok adataival vélik igazoltnak, hogy a

tradicionális társadalmakban, a kiterjedt családi rendszerben is gyakori a nők bántalmazása /Levinson,1989; Count et al,1992/. Az azonban még magyarázatra szorul, hogy a fejlett országokban a különféle migráns csoportok, etnikai kisebbségek körében miért magasabb a bántalmazások aránya, amit a kisebbségi létből adó hátrányok még erősítenek /Johnson,2000/.

A feminista elméletek kritikájának külön szakirodalma van, alapvető kifogás, hogy a patriarchalizmus nem magyarázza a gyermekbántalmazást /a nők többször bántalmazzák gyerekeiket/, gyakoribb az erőszak az átlagosnál a leszbikus párok között, és végképp nem ad választ a férfiak egymás közötti általános erőszakosságára, hogy csak néhányat említsek a bírálatok közül. Az a radikális általánosítás, amely teljes egészében a férfiakat, mint csoportot teszi felelőssé a családon belüli erőszakért, nemcsak indokolatlanul egyoldalú, de aligha általános érvényű.

A hatékonyság⁴³

A családon belüli erőszakról szóló elméletek és a gyakorlat, a megelőzés és beavatkozás változatos módszerei, láthatóan nem a közös megoldások kialakításának, az együttműködésnek kedveznek.

Bár az Egyesült Államokban, de a fejlett társadalmakban szinte kivétel nélkül csökkent a családon belüli erőszak előfordulási aránya, ugyanakkor a kutatók nem találják azt az üdvöztető módszert vagy technikát, amelynek köszönhető ez az eredmény. Az elemzők szerint az elméleteknek és megelőzési, kezelési módszereknek nem egymással rivalizálva, hanem egymást kiegészítve kellene működniük. Nincs ugyanis egyetlen olyan megközelítése sem a családon belüli erőszaknak, amely

⁴³ Részletesen összefoglalva dolgozat bűnmegelőzéssel foglalkozó fejezetében. Óvatos, az áldozatok szempontjából némi optimizmust mutat a legújabb kézikönyv /Roberts,/2002/.

magyarázná, minden oldalról megvilágíthatná, megválaszolhatná a jelenséggel kapcsolatosan felmerülő valamennyi kérdést. A szakemberek szerint a biológiai megközelítéseknek éppúgy van létjogosultsága a családon belüli erőszak kialakulásának magyarázatában, mint a tanuláselméletnek, a kontroll-hatalom dimenzióinak. A nemek közötti biológiai, genetikai, lelki különbségek, a szocializáció során megtanult viselkedésmódok, a gyerekkor traumái és sérelmei, a családi viszonyok, a környezet normái, a kulturális tradíciók, a szociális helyzet és még számtalan, felsorolhatatlan ok egyszerre alakítják a nemek egymáshoz való viszonyát.

Az erőszak szabályozása, az emberi természet komplex jelenség és nincs gyors, könnyű, egyszerű módszer sem megértéséhez, sem megváltoztatásához. A nemzetközi kutatások harminc éves tapasztalatai és a mai ismeretek birtokában a kérdés már nem csak az, hogy mit tegyünk és milyen megoldások hatékonyak a családon belüli erőszak csökkentésében. Még csak nem is az, hogy kinek, milyen segítséget nyújtsunk, kiknek, milyen szabályozókra, korlátokra van szüksége ahhoz, hogy javíthassunk az erőszakban élő családok helyzetén. Sokkal inkább arra keressük a választ, hogy a nemek hosszú távú, békés együttélését milyen módon támogathatjuk.

A magyar kutatások helyzete

A családon belül erőszak kutatása Magyarországon nem tekint vissza még olyan hosszú időre, mint a nyugati országokban. Nem mintha a családot, az agressziót és a párkapcsolatokat nem vizsgálták volna magyar szakemberek régóta. Nem is szólva az ehelyütt nem részletezett gyermekbántalmazásról, amely korán az érdeklődés és kutatás homlokterébe került.

Előzmények: család- és agressziókutatások

Az amerikai kutatásokhoz hasonlóan nálunk is a családkutatások tértek ki a legkorábban az intim szféra konfliktusainak elemzésében a bántalmazásra, de kifejezetten a házastársak közötti erőszak felmérésére nem törekedtek.⁴⁴ A kriminológiai vizsgálatok, amelyek a témához kapcsolódhatnak, főként a szexualitás és erőszak szempontjait elemzik, ám ezekben nem különül el a családon belüli és azon kívüli erőszak kérdése.⁴⁵ Az első női bűnözéssel foglalkozó monográfia /Raskó,1978/ a nők által elkövetett emberöléseket vizsgálva mutatta be, hogy szinte minden társadalom, ország statisztikája szerint a nők emberölési cselekményei döntően férfiakra vonatkoznak, mégpedig férjeikre, szeretőikre és gyerekeikre. Megállapította, hogy a szakirodalom szerint ezeknek a bűncselekményeknek a férfiak provokatív áldozatait, a nőket pedig válságbűnözőknek nevezik. Raskó Gabriellának nem álltak rendelkezésre empirikus adatok a családon belül elkövetett bűncselekményekről, hacsak a tisztázott arányos asszonyok esetének részletes ismertetését nem tekintjük előfutárnak. A legújabb agressziókutatásokban már külön figyelmet szentelnek a családon belüli erőszaknak, bár jobbra a külföldi kutatások tanulságaival élnek.⁴⁶

⁴⁴ A 70-es 80-as évek kitűnő és igen szép számú családszociológiai munkái közül csak Cseh-Szombathy László: A házastársi konfliktusok szociológiája /Gondolat,1985/ című könyvének rövidke részlete foglalkozik a házastársi tettelegességgel, de jobbra csak angol nyelvű feminista munkákra hivatkozik. Érdekesként megemlítem, hogy a Neményi Mária által válogatott és szerkesztett A család /Gondolat,1988/ című szemelvény- gyűjtemény egyetlen darabja sem szól a családon belüli erőszakra, pedig ebben az időben már témérdek külföldi munka, vizsgálat foglalkozott a kérdéssel.

⁴⁵ Rózsa János Szexuális bűnözés. KJK, 1977. Merényi Kálmán ugyan felhívja a figyelmet az életközösségben és a házasságban élők közötti megkülönböztetésre a szexuális erőszak szempontjából, de csak a büntethetőség kérdését érinti /Merényi, 1987,50.o/. Nincs egyetlen megjegyzés, adat az emberölés nemenkénti megoszlásának értelmezésekor a családon belüli viszonyokra még az 1984-ben megjelenő Bakóczi Antal: Emberölés című könyvében sem.

⁴⁶ Hárdi I. /szerk//2000/: Az agresszió világa című kötetében Szabó Lajos: Erőszak a családban és a családvédelem című fejezetben korrekt ismertetést ad a nemzetközi kutatások alapján Nincs nyoma a téma felvetésének sem a Bakóczi-Sárány: Erőszak a

Indítás: Feminista szemlélet a kutatásban

Úgy tűnik, ahhoz hogy a családon belüli erőszak a társadalomtudományi kutatások homlokterébe kerüljön, hasonlóan az amerikaihoz, figyelemfelkeltő, a nyilvánosságot bevonó feminista szemléletű munkára volt szükség Magyarországon is. A családon belüli erőszak Morvai Krisztina *Terror a családban* című könyvének keresztül került a köztudatba⁴⁷. A maga nemében nálunk úttörőnek számító írás provokatív, szándékoltan indulatos és koncentráltan a női áldozatokkal foglalkozik. A könyv sokkal inkább szociográfia, mint empirikus, szisztematikus, reprezentatív kutatás eredménye, forrásait a szerző kijelentése igazolja, így az esetlegesen kiválogatott bűnügy statisztikák /egy év, az 1995-ös bírósági anyagaiból az emberölési esetek részleges elemzése/, amelyeket az igazságszolgáltatásban résztvevőkkel és az áldozatokkal készült véletlenszerűen válogatott mélyinterjúk egészítettek ki, visszakeresési lehetőség megjelölése nélkül.. A könyv bizonyítottan látja, hogy Magyarországon is, hasonlóan az általa idézett néhány amerikai feminista munkákhoz, az erőszak elkövetői döntően férfiak. A számok tekintetében a kötetben teljes a bizonytalanság, mint minden hasonló munkában, így leginkább figyelemfelhívásra, „sokkolásra” alkalmasak. Az írás a radikális feminista szemléletű munkák jellemvonásait, emocionális túlzásait viseli magán és a kérdést a férfi vétkekesség szempontjából mutatja be.

bűnözésben. BM Kiadó, 2001, féloldalas általánosságok Domokos A: Az erőszakos bűnözés. Új jelenségek a magyarországi bűnözés terén. Hinnova Magyarország KFT, 2000 .

⁴⁷ Morvai Krisztinának korábban megjelent írása / *Magánügy-e a feleségbántalmazás?* *Belügy Szemle*, 1998/3/ a később megjelenő könyv részlete.

Empirikus szociológiai vizsgálatok

1999-ben jelent meg Tóth Olga /1999/ Erőszak a családban című tanulmánya, amely az első empirikus, szociológiai vizsgálat a nők és a gyerekek elleni fizikai erőszak bemutatására. A survey típusú kutatás célja volt, hogy a házasságon belüli erőszak elterjedtségét tárja fel az egyes társadalmi rétegek körében és derítse fel a magyar nők véleményét a kérdésről. A vizsgálat több szempontból kívánta bemutatni a problémát. Először arra a kérdésre keresett választ, hogy a felnőtt női lakosság mennyire tartja elfogadhatónak a családon belül a nők elleni erőszakot. Majd arra kérdezett rá, hogy milyen mértékben tartják reális veszélynek a fizikai bántalmazást, különösen a szexuális erőszakot a házasságban, és végül a megkérdezettek saját tapasztalatait szeretne volna megismerni. Hasonlóképpen vizsgálta a felnőttek véleményét a gyerekek fizikai bántalmazásáról, a gyerekek szexuális zaklatásáról, valamint a gyermekkori bántalmazás tapasztalatairól. Az 1010 fős véletlen mintavétel alapján készült vizsgálatban 18 éven felüli nők vettek részt és saját, valamint hallomásból, ismeretségi körükből szerzett információkat közöltek.

A házasságon belüli szexuális erőszakról azt állapította meg, hogy a magyar nők hasonlóképpen felemásan vélekednek a kérdésről, mint nyugatai társaik. Igen alacsony azoknak a száma, akik bevallották, hogy férjük megerőszakolta őket, valamivel többen vannak, akik ismernek olyan nőket, akkikkel ez megtörtént. Minél idősebb korú a megkérdezett, annál kevésbé hibáztatja az áldozatot az esetért. A vizsgálat szerint legkiszolgáltatottabbnak a háztartásbeli, munkanélküli, alacsony iskolázottságú, vallásos vidéki nők látszanak, ők azok, akik nem is büntetnék ezt a fajta erőszakot. Hasonlóan kockázati helyzetben vannak az elváltak, különélők is, a szerző úgy tartja, hogy a válások mögött gyakran házastársi erőszak húzódhat

meg. A felmérés szerint az erőszakot elszenvedőknek mindössze 13,1 %-a jelentené a rendőrségen az esetet, és a megkérdezettek fele hallott már arról, hogy Magyarországon büntetik a házasságon belüli erőszakot, és 88%-uk ért egyet ezzel a jogszabállyal.

A *feleségverés*re koncentrált a vizsgálat másik része. Nem differenciálta ugyan, hogy mit tart verésnek, veszekedésnek, így azt az eredményt kapta, hogy a magyar családokban igen elterjedt a veszekedés. Leggyakoribb okaként a kevés pénzt, a házastárs gyakori távollétét az otthontól, a gyerekneveléssel kapcsolatos problémákat és a férj kevés házimunkáját jelölték meg. A vizsgálat megállapítja, hogy a magyar nők döntő többsége magánügynek tekinti a családon belüli konfliktusok rendezését, még a fizikai erőszak enyhébb formájában zajló megoldását is.

Arra is rákérdezett a kutatás, hogy milyen gyakorisággal fordulhat elő fizikai bántalmazás a házasságokban. A fiatalok, az alul iskolázottak és az elváltak úgy gondolják, hogy igen gyakori esetről van szó. A vizsgálat a gyermekkorban tapasztalt szülői agressziót is figyelte és úgy találta, hogy a mai felnőtt lakosság egynegyede konfliktusos, erőszakos légkörben nőtt fel, főként az ország keleti és középső részén élő középkorú nőket érinti ez a probléma. Saját tapasztalataikról beszámolva a megkérdezettek 20%-a vallotta, hogy partnere bántalmazta együttélésük során, többségüket rendszeresen, mindennek ellenére a nők többsége nem tett feljelentést, együtt maradt a férjével. A családon belüli konfliktusok eltitkolásának oka a partnertől kevésbé függő nők véleménye szerint a szégyen, míg, a hajadon, eltartott, háztartásbeli nők a partnertől való félelmet jelölik meg. A megkérdezettek többsége úgy gondolta, hogy nők elleni erőszak csökkentésére szigorúbb jogszabályok és hatósági fellépés kell. Második helyen a családi nevelés, a fiúk erőszakosságának csökkentése lehet a megoldás, ezt követte a családi erőszakot

generáló társadalmi problémák /pl. a munkanélküliség/ kiküszöbölésének igénye.

Tóth Olga szociológiai vizsgálata körvonalazta a magyar nők véleményét a nők elleni fizikai erőszakról, lényeges információkhoz juttatva a további kutatásokat. Ugyanakkor a családon belüli erőszak megismerését korlátozta, hogy csak nőket kérdezett, jórészt hallomásból, feltételezésekből következtetett, nem határozta meg a konfliktus, a veszekedés, a verés skáláját, így igen tág teret adott a kérdező szubjektív megítélésének. Ugyanakkor megállapítja, hogy a „kérdés jogi szabályozása megoldott, hiszen mind a feleség megerőszakolása, mind a gyerekek, illetve asszonyok verése büntethető cselekmény” /Tóth, 1999, 38.o./.

Az erőszak körforgásának vizsgálata

Tóth Olga 2002-ben újabb vizsgálatot /Tóth,2003/ végzett, 1200 fős, reprezentatív, 22-26 éves, férfi és női vegyes mintával. Az elsődleges cél ugyan nem a családon belüli erőszak, hanem a korosztály munkával, iskolával és családdal kapcsolatos attitűdjének mérése volt, így csak e korosztály személyes élettapasztalatára kérdezett rá, a gyermekkori bántalmazás és a szülők közötti erőszakos kapcsolatok szempontjából. Egyetlen kérdéssel foglalkozott, a saját, aktuális partnerkapcsolatban előforduló, enyhe bántalmazás eseteivel.

A szerző szerint a két vizsgálat /1998 és a 2002/ hasonló eredményeket mutatott. Megállapította, hogy minden negyedik felnőtt konfliktusos családban él, ahol a szülők veréssel fenyegetik egymást, amelynek a gyerekek tanúi is, s ez félelmet kelt bennük. Ugyanakkor a szociológus azt is megfigyelte, hogy a fiatalabb generáció lényegesen kevesebb tényleges fizikai erőszakot tapasztalt, mint az előző felmérés felnőtt, női tagjai. Közös a két vizsgálatban, hogy a munkanélküliek, a gyeken lévő, és más eltartottak közel fele származik erőszakos légkörű

családból. Az alacsony iskolai végzettségű nők családi hátterére is ez az erőszakos légkör a jellemző. A fiatalabb generáció esetében csak a legfeljebb 8 osztályt elvégzettek mutatnak kiugróan rossz családi környezetet. Az iskolai végzettség növekedésével csökken ugyan az agresszivitás a családban, de az adatok szerint még a legmagasabb iskolai végzettségűek közül is minden negyedik embert erőszak vesz körül⁴⁸

A felnőttkori, saját kapcsolat erőszakosságának mérése azt mutatta, hogy a felnőtt nők szülei viszonyához képest, kevesebb erőszakot alkalmaznak. A szociológus véleménye szerint a csökkenés azonban látszólagos, mert önbevallás esetén sokkal könnyebb a megkérdezettnek szülei, mint saját agresszív érintettségéről beszámolni. Fontos jelenségre is rámutatott a vizsgálat. *A „megütötte-e partnerét” kérdésre adott válasz tanulsága szerint, minden tizedik fiatal kapott és adott ütetst felnőtt kapcsolatában a partnerének. A legfigyelemreméltóbb eredmény, hogy ez esetben nem volt különbség a nemek között, sőt több nő, mint férfi vallotta be, hogy megütötte a partnerét.* Az agresszivitás úgy tűnik, az iskolai végzettséggel csökken, a bántalmazó kapcsolatban élők inkább az alacsonyabb iskolai végzettségűek közül valók, de a felsőfokú végzettséggel rendelkezők közül is minden hatodik él fenyegető partnerkapcsolatban,- a kutatás szerint. Lényeges megfigyelés, hogy az idősebb, élettársi viszonyban élők között gyakoribb az erőszakos kapcsolatban élők aránya, ők azok, akiknek társadalmi státusa és iskolai végzettsége is alacsonyabb. A fiatalabb korosztály agresszivitásának mértékében nincs különbség a házasság és az élettársi kapcsolat között.

A felmérés kiterjedt a családon belüli erőszak *intergenerációs körfogására* is. Leszögezi, hogy a szülők közötti és a saját, jelenlegi erőszakos kapcsolat között, mindkét vizsgálat mintája alapján, nincs szoros összefüggés. Mindez

⁴⁸ Itt utalok a 21.oldalon idézett amerikai kutatás eredményére, valamint saját kutatásomra /126.o./, amelyek szerint az iskolai végzettség nem jelent rizikófaktor.

annyit jelent, hogy amíg az első, női minta esetében, a családban erőszakot tapasztalt nőknek háromszoros az esélye arra, hogy maguk is erőszakos viszonyt alakítsanak ki, addig a fiatal férfiaknak és nőknek, akik fenyegetett légkörű családból származnak, közel azonos /2%-2.2%/ esélye van arra, hogy felnőtt kapcsolatukban szerepeljen az erőszak.

Elgondolkodtató megállapítás, hogy a kölcsönösen bántalmazottak csoportjában a felnövekvő nőkre nagyobb hatással van a fenyegető szülői minta, mint a férfiakéra. A gyermekkorban testi fenytésben részesült nőkben nemcsak mélyebb nyomot hagy a verés, de hamarabb tanulják meg alkalmazni és elviselni is az erőszakot érett korukban. A kölcsönösen bántalmazók esetében a gyerekkorban vert férfiak kétszeres eséllyel, míg kiskorukban bántalmazott nők közel ötszörösen nagyobb eséllyel váltak kölcsönösen bántalmazóvá saját kapcsolatukban, a soha gyermekkorban nem bántalmazottakhoz képest.

A két empirikus szociológiai vizsgálat nyilvánvalóan nem szolgálhat átfogó, általános trendek kimondására, a családon belüli erőszak magyarországi előfordulásának pontos megállapítására, és még kevésbé az okok és következmények felderítésére. Arra azonban mindenképpen felhívja a figyelmet, hogy a családon belüli erőszak további kutatásának a nemek, a kor, a társadalmi hovatartozás fontos és meghatározó mutatói. Nem kaphatunk reális képet és így nem is nyújtható megfelelő segítség és megelőzési módszer, ha csak prekonceptiójukban egyoldalú vizsgálatok történnek. A családon belüli erőszakot a család valamennyi tagjának helyzete, véleménye, tapasztalata útján ismerhetjük meg.

A becsült adatok szerint azonban a családon belüli erőszak Magyarországon sem ritka, a felnőtt lakosság egy harmada olyan családból származik, ahol az agresszió valamilyen formája / verbálisól a tettlegességig/ létezett. A saját kapcsolatokról szólva kevesebben számolnak be agresszióról, a

felnőtt nők 28%-a, a fiatal, 22-26 év közöttiek 17,8% százaléka.

A saját bevallás alapján pedig közel azonos a kölcsönösen, enyhébb fizikai erőszakot alkalmazók aránya.

A kutató állítja, hogy az empirikus felmérések módszerei meghatározzák az eredményeket, így a könnyű bántás kölcsönösségének mutatói megváltozhatnak, ha a súlyos testi sértések nemek közötti arányaira koncentrálódnak. Ez azonban nem a szociológiai vizsgálatokból derül ki, sokkal inkább a bűnügyi statisztikákból és vizsgálatokból. Tóth Olga különösen fontosnak tartja, hogy a férfiak véleménye is megismerhetővé váljék. További vizsgálatokat sürget annak megállapításáról, hogy a két nem agressziója a párkapcsolatban miként különbözik.

Már a két vizsgálat után is elmondható, hogy a magyar kutatások több évtizedes nyugati vitákat és próbálkozásokat takaríthatnak meg, amennyiben a családon belüli erőszak társadalmi jelenségének vizsgálata a tanulságként megjelölt koncepcióval folytatódik.

Közüvélemény kutatás

A családon belüli erőszak témakörének megismeréséhez járulhatnak hozzá a TÁRKI 2003 októberében nyilvánosságra hozott közvélemény kutatásának adatai⁴⁹ is, amelyek két lépcsőben, 2002. februárjában és 2003. szeptemberében a családi konfliktusok és a nők bántalmazásával kapcsolatosan feltett kérdések eredményeként születtek. A nemzetközi felmérés keretében zajló vizsgálat szerint a magyar családok 13 százalékában legalább hetente, 17 százalékában havonta rendszeresen vannak viták veszekedések. Soha nem történik konfliktus a családok 16 százalékában és nagyon ritkán a

⁴⁹ A CEORG kelet-közép-európai nemzetközi kutatása keretében készült felmérés Bulgáriára, Lengyelországra és Oroszországra nézve is közöl adatokat. A rövid, két oldalas kutatási jelentés megtalálható a www.tarki.hu/adatbank-h/nok/index.html

családok felében. A közvélemény kutatás adatai azt mutatják, a család mérete meghatározza a konfliktusok gyakoriságát. Minél nagyobb a család, annál valószínűbb a veszekedések előfordulása.⁵⁰ Az életkor sem közömbös ebből a szempontból, a fiatalok 20-25 százaléka számol be hetenkénti családi vitákról, míg az idősebbeknek 8 százaléka. Így érthető, hogy míg a fiatal generációnak mindössze 7 százaléka mondja, hogy soha sincs veszekedés a családjában, addig az idősebbeknek 21 százaléka vallja konfliktusmentesnek intim környezetét. A viták okára rákérdezve, a pénzt jelölik meg a válaszadók első helyen. A konfliktusok gyakorisága a legszegényebb és a leggazdagabb családokban egyaránt az átlagnál gyakoribb.

A feleségbántalmazás elterjedtségéről indirekt kérdés formájában kerestek választ. A kérdés arra irányult, hogy ismernek-e a megkérdezettek partnere által bántalmazott nőt. A konzekvenciák szerint a magyar felnőtt lakosság több mint egyharmada /35%/ ismer, legalább egy ilyen nőt. Az is kitűnik, hogy az alacsony iskolázottságú, vidéken élő, alacsony jövedelmű családokban élő nők több bántalmazott nőt ismernek. A kutatás kiemeli a cigány nők veszélyeztetettségét, akiknek 40%-a mondta, hogy ismer nőket, akiket ver a partnere.

Ez a közvélemény kutatás aligha bír különösebben pontos és meggyőző információval a családon belüli erőszak kérdéséről, ezt sem módszerei, sem elnagyolt definíciói nem teszik lehetővé. Az azonban nyilvánvaló, hogy nemcsak az országos, reprezentatív felmérések, de a kis közösségek, egy-egy társadalmi csoport körében történő kutatások, de néhány kérdés felmérése is hozzájárul a családon belüli erőszak valóságos képének megrajzolásához.

⁵⁰ Ez a megkérdezés ugyan ellentmondani látszik az általam idézett amerikai vizsgálatnak, /21.o./ nem utolsó sorban a két kutatás minősége és kiterjedtsége miatt. Így megállapításai szakmailag ellenőrizendők..

Empirikus kriminológiai vizsgálatok

A szociológiai vizsgálatok mellett néhány kriminológiai jellegű felmérés és beszámoló is készült. 2002-ben Fehér Lenke és Parti Katalin /Fehér-Parti,2002/ szabadságvesztésüket töltő női elkövetőket vizsgáltak. Megállapították, hogy a megkérdezettek 60 százaléka partnere ellen követett el bűncselekményt. Ezeket a nőket gyermekkorukban rendszeresen verték a szüleik, partnerkapcsolatuk konfliktusos volt, rendszeres bántalmazásnak voltak kitéve, társaik döntő többsége és részben ők maguk is alkoholfüggők voltak. A tanulmányból az is kiderül, hogy a börtönbeli nők alacsony iskolázottságú és jövedelmű családokban nőttek fel és éltek a bűncselekményük elkövetése előtt. A tanulmányban ugyan csak rövid mellékszálként tűnik fel a családon belüli erőszak, szemléletére az áldozatközpontú, feminista megközelítés a jellemző. Az elkövető nőket korábbi családon belüli bántalmazásuk miatt áldozatokként kezelik, és nem került sor elkövetői minőségük egyéb motívumainak feltárására. Miután a vizsgálat kis mintán és kis apparátussal készült számos kérdés megválaszolatlan maradt, ám jó kiindulópont lehet további vizsgálatok számára.

A büntető igazságszolgáltatás és a családon belüli erőszak kezelésének kérdését vizsgálta Parti Katalin /2002/. Tanulmánya a gyermek és feleségbántalmazással járó bűncselekmények felderítésével, az elkövető előállításával, valamint a nyomozás és eljárás során a sértettek helyzetével foglalkozik. Megállapítja a hatóságok körülményességét, helyenkénti előítéletességét és nemritkán tehetetlenségét az ügyek kezelésében. Vizsgálata kimutatta a rendőrök nehézkes és hiányos áldozatvédelmi ismereteit, nem kevés kívánni valót hogy maga után a munkához szükséges anyagi és tárgyi feltételek állapota. Mindennek következménye a bántalmazottak többszörös viktimizálódása az eljárás során. Meggyőződése,

hogyan az ismeretek és a körülmények biztosítása mellett leginkább a különböző hatóságok együttműködési készsége hiányzik.

A 2003-2005 közötti családon belüli erőszak vizsgálat az Országos Kriminológiai Intézet szervezésében nemcsak elméleti, de főként empirikus anyagával jelent merőben új szemléletet és megközelítési módot. A kötetben megjelent anyag elemzésére a dolgozatban többször visszatérek⁵¹.

Elemzések, értékelések

A magyarországi empirikus vizsgálatok ismertetése ezzel ki is merült. Természetesen a családon belüli erőszak fontosságának, kutatásának és kezelésének formálásához a nemzetközi tapasztalatokat ismertető, a segélyszervezetek, krízisközpontok tanulságai, politikai és nőmozgalmi megszólalások is lényegesek. Öröndetes módon ezek száma is gyarapodott az elmúlt esztendőben. Különösen felélénkültek a nyilvános, média és konferencia szintű ismertetések, bár ezek számos ponton vitatható, helyenként igen agresszív és kirekesztő módon jelennek meg a közvélemény előtt. Sajnálatos, hogy a nem érzelmeiktől motivált, szakmai alapú megnyilvánulások alig jutnak a politikusok, a hatóságok és a közvélemény tudomására.

Külön említést érdemel Szöllősi Gábor A családon belüli bántalmazás és a szociális szakma viszonyáról írott tanulmánya /2003/, amelynek tanulsága valamennyi családon belüli erőszakkal foglalkozó kutató, szervezet, mozgalom, intézmény számára megfontolandó lehet. Véleménye szerint ma Magyarországon nemcsak az empirikus ismeretek hiányosak és egyoldalúak a bántalmazással kapcsolatosan, de a

⁵¹ Miután a kutatásban magam is résztvettem, így a vizsgálat és a megjelent anyag értékelésére nem vállalkozom.

kommunikáció, a politika és közvélemény is erre a torz bázisra építi a véleményét és jövőbeli terveit. Leszögezi, hogy a családon belüli erőszak nem csak kriminális cselekményeket takar, hanem konfliktusokat, sőt konfliktusos viszonyokat. Ráadásul a család minden tagját érinti valamilyen módon, előzménye és következménye van, éppen ezért a probléma kezelésére tett javaslatoknak és kísérleteknek minderre figyelemmel kell lenniük. Ezzel szemben Magyarországon nem a nemzetközi gyakorlatban sikeresnek bizonyult⁵² integrált, multiszektorális megoldások jelennek meg, hanem az érzelmi-populáris nyomásnak megfelelően a vétkesség alapú kezelés kikövetelése. Ezt mutatják a definíciók is, amelyek tükrözik az adott csoport nézetét az erőszakot előidéző vétkesről. Így szűkül le a családon belüli erőszak fogalma a feleségbántalmazásra és a gyerekbántalmazásra, továbbá foglal magába olyan magatartásformákat is, amelyeket a népesség nagy része gyakorol, de nem számítanak bűncselekményeknek / érzelmi, kisebb testi fenyítés, stb/. Felhívja a figyelmet arra, hogy a hazai közvélemény egyfajta leegyszerűsített modell elfogadására kapott ösztönzést: " A bántalmazó a férfi /férj és apa/, aki mind felesége, mind pedig gyereke sérelmére fizikai /esetleg szexuális/ bántalmazást követ el, és akinek jelenléte továbbra is omoly biztonsági kockázatot jelent a bántalmazást elszenvedők életére, testi épségére. A bántalmazó az apa, aki gyermeke sérelmére súlyos, bűncselekménynek minősülő fizikai és/vagy szexuális bántalmazást követ el" /u.o11.o/.

A szerző nemcsak a külföldi kutatások tapasztalatainak eredményeivel egészíti ki, teszi árnyaltabbá a magyar modellt, de igen hasznos és átgondolandó definíciós, elméleti megoldások ismertetésével segíti elő a családon belüli erőszak megértését és kínál új értelmezési alapot a megtorló-hibáztató modell egyeduralkodása helyett. A kockázat megközelítés /a nyugati

⁵² Ezen a ponton némi óvatosabb megközelítésre van szükség, mert véleményem szerint az integráltnak nevezett megoldások is problematikusak.

szakirodalom empirikus kutatásaiban igen általános/ szerint a bántalmazás más emberi és társadalmi tényezőkkel együtt jön létre. Ezek összessége empirikusan is mérhető és lehetővé teszi, hogy a vétkességtől függetlenül, tárgyi alapon közelítsen a problémához. A szerző még számos kutatási keretet felsorol. Véleménye szerint a magyar vétkességi értelmezés nemcsak az az oka, hogy hiányoznak a tudományos és szakmai ismeretek, de a társadalom számára a vétkesség morálisan jobban preferálható, egyszerűbb módszernek látszik. Beválhat az azonnali intézkedéseket igénylő, büntetéssel járó magatartások esetében, de a hosszú távú megelőzéshez vagy nem kriminális viselkedési módok esetében korántsem hatékony. Úgy véli, hogy azokban az országokban, ahol a családgondozás és támogatás központi kérdés, és széleskörű állami feladatot jelent, ott nincs társadalmi igény a vétkességi értelmezésre, nincs szükség arra, hogy gyors, látványos és radikális büntető-megtorló technikával legitimálja, igazolja a politika, hogy komolyan veszi a családok problémáit. Mindemellett azon a véleményen van, hogy a vétkességi alapú megközelítés megbélyegző. Korlátozza a családok megsegítését, de a segítség kérését is, ugyanúgy, ahogy a szolgáltatók munkáját is lehetetlenné teszi, hiszen ezek az intézmények a szankcionálásra és nem a támogatásra rendezkednek be. A rendszer alapja ugyanis a vétkesek megjelölése, megtalálása és megbüntetése. A problémás családok legtöbbször azonban kikerülni igyekeznek büntetőjogi konzekvenciákkal járó procedúrákat, visszavonják feljelentéseiket, mert nem kívánják a bántalmazó súlyos következményekkel járó megbüntetését.

Igen megfontolandó megállapítás, hogy a családon belüli erőszak felfedezésében, a közcselekvés kiváltásában nagy szerepet játszanak különféle mozgalmak. A közvéleményt gyakran úgynevezett „morális vállalkozók” tevékenysége irányítja és a leegyszerűsített kampánycélok a médiában morális pánikként riogatják a közvéleményt. A szerző felhívja a figyelmet

arra is, hogy amíg a gyerekbántalmazás esetén a család egységének védelmére helyeződik a segítségnyújtás, addig a feleségbántalmazással kapcsolatos cél éppen a fordítottja, a párok különélésének bátorítása.

Szöllősi Gábor tanulmánya nem könnyű olvasmány és talán hosszúsága miatt nem került sem társadalmi, sem szakmai vitára, pedig megállapításai, megoldási javaslatai, a felsorolt értelmezési keretek, nem utolsósorban kritikája a családon belüli erőszak jelenlegi alakulásáról igencsak alkalmasak lehetnének erre a célra.

A családon belüli erőszakról a felsoroltakon kívül tanulmány jelent meg a kérdés média kampányának bírálatáról, egyben rövid áttekintés a probléma eddigi magyarországi megjelenéséről /Tamási, 2003/. Nem kis tanulsággal szolgál a családon belüli erőszak további kutatásában a kérdés média tálalása és az abban tükröződő politikai reakciók bemutatása.⁵³ Az a furcsa helyzet állt ugyanis elő, hogy morális, mozgalmi indíttatású kampány nem szakmai érvekkel, hanem szinte teljesen hiányzó empirikus ismeretekkel állt elő és követelt, alapvetően büntetőjogi változtatások, jogszabályokat.

Összegzés

Ma, azaz 2005-ben⁵⁴ a családon belüli erőszakról nincsenek igazán áttörő tudományos ismeretek, új érvek, ugyanabban a vétkességi kontextusban jelenik meg a kérdés a magyar médiában és a témával foglalkozó konferenciákon, míg a politikai és a hatósági reakciókban igen bizonytalanul

⁵³ A Népszabadság családon belüli erőszak gyűjtő cím alatt időrendben archiválta a eseményeket és megszólalásokat. www.nepszabadsag.hu

⁵⁴ A dolgozat véglegesítése előtti állapotról van ugyan szó, de ma 2007-ben sem sokkal jobb a helyzet, csak talán csendesebb a tudományos kutatásokban és a médiában, politikában egyaránt.

fogalmazódik meg a szakmaiság, a többféle szempontú tudományos kutatás igénye.⁵⁵

Nem kerülnek sem a közvélemény, sem a szakmai fórumok elé azok a már meglévő kutatások és vélemények, amelyek nem a büntető-hibáztató megoldásokat erősítik, vagy ezeket bírálják. Jobbára tudomást sem vesznek róluk, amint az történik Szöllősi Gábor /2005/ és Tóth Olga 2002-es kutatási eredményeivel, vagy morális érvekkel vélik megsemmisíthetőnek⁵⁶.

A magyarországi családon belüli erőszakról szóló ismerteket összefoglalva elmondható, hogy az empirikus kutatások száma nemcsak igen kevés, de ma még csak a szociológiai és a kriminológia felmérések világítottak meg egy-egy részletet. Teljességgel hiányoznak az orvosi intézmények összefoglalói a családon belüli erőszak sértettjeinek adatairól, a pszichológusok, családterápiát végzők sem jelentek meg elemző munkával a kérdésről. A rendőrség körében összegyűlt adatokról sem rendelkezünk pontos ismeretekkel. A nőket védő szervezeteknél, segélyszolgálatoknál összegyűlt információk sem öltöttek még szakmai konzekvenciákat tartalmazó formát.⁵⁷ Inkább a vágyak, mint a realitás mondatja, hogy az sem lenne haszontalan, ha az elaprózott helyi kutatások és a különböző

⁵⁵ A társadalmi bűnmegelőzés stratégiája. /IM, 2003 június/ igen részletes elképzelést mutat be a családon belüli erőszak csökkentésére. Leszögezi, hogy nem rendelkezünk reális ismeretekkel a kérdésről, ennek megfelelően a stratégia is főként körvonalazott, nagyvonalú, általános elvárásokat és vágyakat ír le, amelyek megvalósulásuk esetén valóban radikálisan csökkenthetnének mindenfajta erőszakot.

⁵⁶ Egy a családon belüli erőszakot a szakmaiság felé terelgető írás igen vehemens támadásra készített néhány bírálót, a kritika azonban főként a szerző személyére és nem a témával kapcsolatos megállapításaira irányult, keményen védve a „női” érdekeket, ám szakmai újdonsággal, információkkal nem szolgált.. Szász Anna: Néhány észrevétel Tamási Erzsébet A családon belüli erőszakról c. cikkéhez. Esély, 2003/4 és Bethlen Anna: Mint aki rajzszögbe ült.. Esély, 2003/5. Kivételt jelent Krémer Balázs: Szösszenet- az erőszakos mozgalomról és a mozgalmár erőszakosságáról. Esély, 2003/6. Sokkal moderáltabb az a körkép, amelyet a Fundamentum című lap 2004/3.száma szentel a kérdésnek /Fórum, 2004/

⁵⁷ A NANE közhasznú szervezet „szociális munkások és minden érdeklődő” számára összeállított füzet egy amerikai kiadvány fordítása, néhány Morvai Krisztina idézettel kiegészítve. Pedig bizonyára összegyűltek a segélyszolgálatnál olyan információk is az elmúlt évek során, amelyeket nemcsak mozgalmi szempontból lehetne hasznosítani. /NaNe, 1999/.

szakmák kutatói együttműködnének, legalább a kommunikáció szintjén, a kutatási módszereket összeegyeztetve készülhetnének elemzések, empirikus felmérések, ha másért nem hát takarékoságból.

II. fejezet

Férfi erőszak – erőszakos férfiak

A férfiak nők elleni erőszakos viselkedése az intim szférában két alapkérdés megválaszolását igényli. Az első: mi az oka, milyen tényezők játszanak közre abban, hogy a férfiak elkövetővé válnak a családjukban? A másfelől, kik az agresszív férfiak, milyen általánosítható jellemvonásokkal rendelkeznek a bántalmazók?

Okok és kockázatok a férfierőszak létrejöttében

A férfi elkövetőkkel kapcsolatos szakirodalomban arra keresik a választ, hogy van-e általános érvényű, törvényszerű oka a férfiak kifejezetten nők elleni, partnerkapcsolatban elkövetett cselekményeinek. A válaszok, nem meglepően, sokféle indokot, összefüggést tártak fel. A kutatások közel 30 féle lehetséges megközelítésben vizsgálják a férfiak nők elleni agressziójának okát ⁵⁸.

Az egyfaktoros elméletek életképtelensége

A teóriák összeilleszthetlenségének és sokféleségének két fő oka lehet. Egyrészt, hogy az okok magyarázata interdiszciplináris keretekben történik, és minden tudományágnak a maga felé hajlik a keze, miközben megvannak a szakmai határai is. Így szociológia, a pszichológia, a biológia, sőt a kriminológia is megalkotja a maga elméleti kereteit a férfi erőszak magyarázatára. Mindez együtt járt azzal, hogy valamennyi tudományág hozza sajátos definícióit, fogalmait.

⁵⁸ R.Gelles/,1999/ 19 elmélettel hozta összefüggésbe a családon belüli erőszakot, Harway – O’Niel, / 1999/ 13 féle szempontot állított fel ugyanebben a témában. Jómagam a dolgozat megelőzővel foglalkozó fejezetében csak a kriminológiai elméletekből egy tucatot mutatok be.

Másodsorban az egyes teóriák egymásutánja meghatározott kihívás-válasz formában alakult és a kezdetektől a kutatók többsége egy-központú magyarázatot keresett.

Az első szakaszban a férfiak erőszakos viselkedésére a *biológiai magyarázat* volt a domináns, különösen azért, mert a jelenséggel, az áldozatok sérüléseivel legkorábban az orvosok találkoztak, körükben az agresszió természettudományos /biológiai, és szociobiológiai/ elméletei voltak ismertek. Ugyanezen időben a pszichológusok is felfigyeltek – az áldozatokkal való találkozásukkor – a jelenségre és az individuum problémáira *pszichológiai magyarázatokkal éltek, így* a lelki megnyilvánulások elváltozásait vélték felismerni és kezelésükkel gyógyítani a túlméretezett férfi agressziót.

A társadalomtudósok az egyfaktoros, egyéni megközelítésekre a család belső struktúrájából adódó *strukturális, szociokulturális magyarázattal* válaszoltak. Az éppen éledőben lévő második hullámos feminista mozgalom számára sem a deterministának tartott biológiai, sem pedig az áldozat-nőellenes, gender-vak szociokulturális szemlélet, de a férfiak számára mentséggént aposztrofált lelki defektusok megléte sem bizonyult elfogadható elméleti keretnek. A *feminista elmélet* a testi, lelki és társadalmi magyarázatokon felülemelkedett, olyan történeti és filozófiai magasságokba, ahonnan csak is egyedül a nők látszottak ártatlannak és a férfiak bűnösnek. Az adott politikai közegben a feminista teóriára alapozott mozgalom látszott a leghatásosabbnak, győzött és szinte kivétel nélkül valamennyi tudományos kísérletet, amely az elméletek szintetizálására, többfaktorú összeállítására törekedett alapvetően meghatározott. A férfiak nők ellen alkalmazott agressziója azonban a tények tükrében a rizikófaktorok igen széles körét foglalja magában. A szakirodalomban meglehetősen számos és heves vita alakult ki a különböző faktorok általános érvényesség mellett vagy ellen. Sokan amellet érvelnek, hogy az erőszak minden szociális csoportban létezik, míg mások szerint csak érintőlegesen fordul

elő a magasabb társadalmi osztályokban /Gelles, 1999/. Főként a terápiával foglalkozó szakemberek hangsúlyozzák a lelki, individuális tényezőket /Dutton, 1994/ egyesek ugyanakkor a társadalmi faktorokat tartják meghatározónak /Straus- Gelles- Steinmetz, 1980/.

Igen erős tábora van a kulturális hatásokat hangsúlyozó, mint például a társadalom patriarchális berendezkedésének változatait elemzők körében /Dobash - Dobash, 1979/

Az elméleti szakirodalom kiindulási és nagyon úgy látszik, végpontja is, a patriarchális teória lett. Ez az alapja, valamennyi, bárhogyan átnevezett, hangsúlyeltolódással bemutatott oksági magyarázatnak ma is.

A tengernyire duzzadt szakírásokat képtelenség időrendi sorrendben valamennyi megállapításaival együtt bemutatni, összefoglalásomban a sokféle teóriákból kivonható jellemző okokat keresem, majd egy olyan elméleti rendszert, amely megkísérli valamennyi felmerült tudományág oksági faktorait összerendezni.

Rizikó és védőfaktorok együttese

Az agresszió intergenerációs átvitele a bántalmazás egyik legfontosabb és legerősebb rizikófaktora. A gyermekkori tapasztalatok fontosságáról a kutatások többsége általánosan megállapítja, hogy a bántalmazó férfiak között lényegesen magasabb a gyermekkorban abúzusnak kitettek száma, mint a nem agresszív férfiak esetében /Gelles, 1999/. Ennek ellenére vannak, akik sokkal lényegesebbnek tartják a szülők verekedésének látványát a gyermekkori tapasztalatok sorában. A kutatások ugyanis azt igazolják, hogy azok a férfiak, akik látták az apjukat bántalmazni az anyát, sokkal inkább válnak felnőttként maguk is bántalmazókká /Straus-Gelles-Steinmetz. 1980/.

A kutatók szerint *az egyéni személyiségjegyek* is igen erős összefüggést mutatnak a bántalmazással. A bántalmazó

férfiak önbecsülése, depresszióra való hajlama is együtt járhat az erőszakkal. Számtalan tanulmányban mutatnak az adatok erős korrelációt a személyiségzavarok, pszichopatológiai jegyek, antiszociális viselkedésformák és a fizikai erőszakot alkalmazó férfiak között. /Dutton, 1999/

A *hatalom és kontroll* alkalmazásának vizsgálatakor nemcsak a feminista szempontok patriarchális okozata kerül előtérbe. Az elemzők igen erős kapcsolatot találtak a státus-inkonzisztencia, a státus-inkompatibilitás és a bántalmazás között. /Gelles, 1999/. Azok a férfiak, akiknek iskolázottsága, foglalkozásának presztízse vagy jövedelme alacsonyabb, mint a párjuké, hamarabb válnak bántalmazókká /státus-inkompatibilitás/. Hasonló helyzet áll fenn, ha a férfi beosztása, fizetése, társadalmi tekintélye alacsonyabb, mint az iskolai végzettsége után elvárható lenne /státus-inkonzisztencia /. A kutatások szerint, abban a családban is nagyobb az esélye a férfi bántalmazóvá válásának, ahol a férfi képessége, tudása hiányzik az adott, kulturálisan elvárt szinttől. Ilyen esetben sokkal gyakrabban használ fizikai, szexuális erőszakot a családtagokkal szemben, hogy domináns pozícióját bizonyíthassa. A kutatások arra is rámutatnak, hogy a verbális kifejezőkészséggel, hiányos asszertivitással rendelkező férfiak is agresszióval pótolják képességeiket. Igen gyakori és a bántalmazó férfiakra jellemző, hogy nehezen építenek ki kölcsönösségre alapozott, intim kapcsolatokat. Az intimitást kiszolgáltatottságnak, függőségnek élik meg, és ez a fenyegetettség vezet el a társ bántalmazásához. Egy 52 esetet összehasonlító, sokat idézett tanulmány nem talált szignifikáns különbséget a nemek közötti egyenlőségben az erőszakkal és a nem erőszakkal élő párok között /Hotaling –Sugarman, 1986/. A szerzők a házastársi konfliktusoknak három rizikófaktorát emelték ki, a házimunka elosztását, a férj alkoholizálásának gyakoriságát és az iskolázottsági különbséget.

Általános hiedelem, hogy a családon belüli erőszak a társadalom minden rétegében előfordul, amit a feminista szerzők a *patriarchalitás egyetemességének*, míg mások a család és az egyén általános jellemzőinek tulajdonítanak. Ugyanakkor teljesen nyilvánvaló a kutatásból, hogy bizonyos társadalmi jelenségek magasabb rizikófaktort jelentenek az erőszak szempontjából. Ilyenek:

Az életkor. A nyugati kutatások szerint a bántalmazó férfiak döntő többsége 30 év alatti / Straus et al, 1980, Tjaden-Thoennes, 2000/, míg a magyar vizsgálatok a 35-60 közötti férfiakat találták az erőszakos elkövetők között többségben ⁵⁹.

A munkanélküliek között több a bántalmazó, mint a munkával rendelkezők között és a családban erőszakoskodó fizikai munkások száma is magasabb, mint az értelmiségi bántalmazóknál /Straus-Gelles-Steinmetz, 1980/

Az alacsony bevétellel rendelkező vagy alacsony életszínvonalú háztartásokban élő férfiak is többen verik a feleségüket /Hotaling-Sugarman, 1986/.

A stressz közvetlenül is befolyásolja a férfiak erőszakos viselkedését, állapították meg Straus és társai. Minél erősebb családi, személyes vagy környezeti-szociális stressznek van kitéve a férfi, annál valószínűbb a bántalmazói magatartás a családtagokkal szemben. Ez az összefüggés azonban nem érvényes a létminimum alatt élő és a nagyon magas bevétellel rendelkező férfiak csoportja esetében. A szerzők szerint a jól kereső férfiak rendelkeznek olyan anyagi forrásokkal, amelyek csökkentik a stressz-hatásokat, míg a nagyon szegény férfiak esetében a nyomorult helyzethez kapcsolódó stressz-okozó tényezők már nincsenek érzékelhető befolyással az erőszakos viselkedésre /Straus-Gelles- Steinmetz, 1980/

Hotaling és Sugarman /1986/ idézett munkájában leszögezték, hogy a *házastársi konfliktusok és az alacsony szociális-*

⁵⁹ Ld. a dolgozat magyar férfi sértettekről szóló IV.fejezetében.

gazdasági helyzet elsődleges okozója a férfiak nők elleni agressziójának. Ugyanakkor nem tudták elkülöníteni, hogy a stresszel teli élethelyzet, vagy mindennek együttes hatása a személyiségre, esetleg a konfliktus kezelési technikák hiánya a forrása az erőszaknak.

A kutatók a *társadalmi elszigeteltség* és az abuzív hajlam között is megállapítottak kapcsolatot /Straus-Gelles-Steinmetz, 1980/. Azt azonban, hogy okozati-e vagy csak tüneti jelenség a férfiak ilyen érőszakos viselkedése, azt nem lehet tudni. Azok a férfiak, akik nem járnak társaságba, nem vesznek részt társadalmi eseményekben, gyakrabban kényszerítik párjukat hasonló elszigetelt életmódra.

Az *alkohol és az egyéb drogok hatása* általánosan elterjedt magyarázat a férfiak családon belüli erőszakos viselkedésére. Természetesen az alkohol és a drogok gátlásoldó képessége nem elhanyagolható az erőszakos viselkedés kialakulásában, a kutatók azonban nem találták ennyire egyértelműnek ezt az összefüggést. A legtöbbet ivó férfiak nem a bántalmazók csoportjában vannak, vagyis az ivás mennyisége és gyakorisága nincs direkt kapcsolatban az erőszakkal. A bántalmazók legtöbbje a mérsékelt rendszeres ivók közül kerül ki /Kaufman-Kantor-Straus,1990; Sommer,1994/. A magyar kutatásban súlyosabb helyzet körvonalazódik, a férfiak és a nők is, függetlenül elkövetői vagy áldozati pozíciójuktól igen komoly alkoholproblémákkal küzdenek⁶⁰.

A többváltozós, multifaktorális koncepciók. Az O’Niel-Harway hipotézis / Harway-O’Niel, 1999/

A kérdés megközelítésének bonyolultságát jól példázza a következőkben bemutatásra kerülő „komplex” elméleti keret. A szerzők szerint az elmúlt harminc év kutatásainak összegzése

⁶⁰ Ld. a dolgozat magyar kutatással foglalkozó II.fejeztében.

azt mutatja, hogy a férfiak nők elleni erőszakának négy fő kérdésére, négy területen kereshető a válasz. Ezek közül egyes tényezők kiváltó okként, míg mások hajlamosító, katalizátor faktorként idézik elő a férfiak nők elleni erőszakos magatartását.

1. *Biológiai tényezők*: a férfiak fiziológiai folyamatainak jellemzőiből adódik, azokból a hormonális, idegéletteni és ideganatómiai dimenziókból, amelyek a férfierőszakot erősítik. Kérdés, hogy a biológiai faktorok mennyiben okozhatják a férfiak nők elleni erőszakosságát? Ez a megközelítés öt, agresszióért felelős területet jelöl meg /Greene, 1999/:

-A genetikai elméletek szerint a különböző ikerkutatások, az Y kromoszóma vizsgálatai, a genetikai tényezők közrehatását, de nem meghatározó okát jelzik.

-A hormonális összefüggések, a tesztoszteron szint, a vércukorszint változásai hasonlóképpen hajlamosítanak az agresszióra, különösen a férfiak esetében. Ezek a vegyületek azonban az emberi szervezetben a két nemre egyformán hatásosak, mindkét nem esetében okozhatnak agressziós tüneteket, ezért a férfi bántalmazó magatartását nem magyarázzák.

-A különféle neurotranszmitterek szerepét nemrég hozza összefüggésbe a tudomány az agresszióval. A szerotonin, dopamin, monoamin-oxidáz, norepinephrin vegyületek működése és a hatása a férfi szervezetre az érzelmi-indulati tényezőket befolyásolja.

-Az agyi diszfunkciók, mint a homloklebens sérülések és más születési vagy szerzett agyi károsodásokról azonban nem lehet még tudni, hogy a két nem esetében milyen különbségeket okoznak a viselkedésben. Ezért a szakértők igen óvatosak, amikor a férfiak erőszakos viselkedésében indikátorként tüntetik fel / Greene, 1999/

-Az *evolúciós eredetű férfierőszak magyarázata* önálló tudományágak központi kérdése. A szociobiológia és az

evolúciós pszichológia tudományok magyarul is megjelent munkáiban igen részletes összefoglalásokat olvashatunk a szexuális erőszak, az incestus, a nemek közötti kooperációs stratégiák, a dominancia-hierarchia rendszerének evolúciós gyökereiről /Csányi,1999; Bereczkei,1998; Buss, 2002/.

A nők elleni erőszak magyarázatában a kutatók egy része leginkább csak a szociobiológiai tanulságokat, a férfi dominancia megnyilvánulásait hajlamos katalizátornak tekinteni /Silverstein, 1999/.

2. Makrotársadalmi faktorok: alapjelentése szerint, a nők elleni erőszak és elnyomás oka a társadalmi berendezkedés patriarchális volta. Ez azonban nemcsak a történeti folyamatokat, hanem a jelen társadalmi változásokat is magába foglalja, amelyek következtében a férfiak és nők nemi szerepei megváltoztak, a férfiak félelme korábbi hatalmuk elvesztésétől felerősödött./Harway-O’Niel,1999/

A társadalmi normák által glorifikált, a társadalom egészére jellemző *általános erőszak* megjelenik a férfiak bántalmazó viselkedésében, sőt kiváltó oka a nőkkel szemben alkalmazott erőszaknak.

Hasonlóképpen a társadalmi intézmények, szervezetek, a társadalom patriarchális struktúrája olyan *egyenlőtlen hatalmi viszonyokat* teremt és erősít meg a nemek között, amelyek közvetve vagy közvetlenül váltják ki és tartják fenn a nők családon belüli bántalmazottságát.

A jelen változások, különösen a *nemi szerepek* területén, főként a nők emancipációjának eredményeként a férfiak félelmét idézik elő, amely nemcsak a nők feletti családon belüli hatalom elvesztése miatt léphet fel. A jelenség nemcsak kiváltó ok, de egyben katalizátorként is hat a férfierőszak megjelenésére.

A férfiak agressziója összefügg etnikai, faji, kulturális, és egyéb /kor, gazdasági helyzet, csoporthoz tartozás, stb/ diszkrimináló, *hátrányos helyzetet okozó rizikófaktorokkal* is.

A média negatív képe a nőkről, kiválthatja a férfiak erőszakos viselkedését velük szemben.

3. A nemi szerepek szocializációjából adódó tényezők /O'Neil-Nadeau,1999/. A feltételezés szerint a férfiak szexista attitűdjei, érzelmei tanult viselkedések, amelyek egész életük folyamán végigkísérik és előidézhetik a nők elleni erőszakot. Ez a változó lenne a felelős a nőgyűlöletért, a nőkkel szembeni negatív érzelmekért, félelmekért. A kérdés, vajon a nemi szerepek szocializációja és a nemi szerepekből következő konfliktusok okozzák-e a nők elleni erőszakot?

A férfiak nők ellenes beállítódása a nemi szerepek szocializációja során kerül a férfi viselkedés repertoárjába és nemcsak oka, de közreható faktora is lehet a nők elleni erőszaknak.

A férfi nemi szerep bizonyos konfliktusos átélése, amelynek a kontroll, a hatalom, a verseny és a visszatartott érzelmek a megnyilvánulási formái, okozói és közrehatói a nők elleni erőszak.⁶¹

Előidéző és hajlamosító faktorként könyvelhetők el a férfiak számára nemi szerepükből következő meghatározhatatlan, kifejezhetetlen érzelmei /fájdalom, szégyen, bűntudat, gyengeség, függőség stb/, amelyek a düh, harag, bosszú formájában jelennek meg és ezért fordulnak a nők ellen.

4. A kapcsolati faktorok. Kérdés, hogy a személyközi, verbális kapcsolatok a partnerek között mennyiben felelősek a nők elleni erőszakért. Ebben az esetben fontosnak tűnnek a partnerek családi tapasztalatai, amikor a szülők közötti erőszaknak elszenvedői vagy szemlélői voltak /Anderson-Schlossberg,1999/.

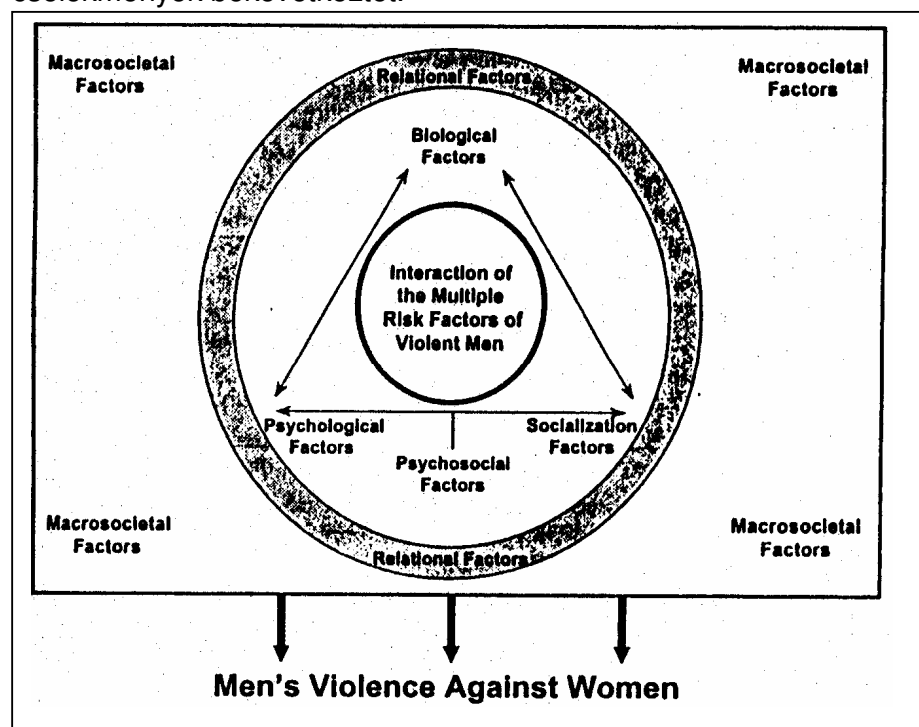
⁶¹ A nemek közötti különbségekről méltatlanul mellőzött olvasmány a családon belüli erőszakkal foglalkozó magyar szakemberek körében, az az 1985-ben megjelent tanulmánykötetet, amelyben Buda Béla a férfi szerepekről írja: „A férfi nemi szerep sok tekintetben összetettebb és bonyolultabb, mint a női. Több pszichológiai teljesítményt igényel. Több benne a megüszülés szégyene:” /Buda, 1985,108.o/

A különböző szocializációs minták, a női és a férfi nemi szerepek elsajátításának eltérései okozhatnak és elősegíthetik a férfiak agressziós megnyilvánulásait a nők felé.

A partnerek közötti lelki erőszak is eredményezhet a nőkkel szemben fizikai erőszakot.

- A férfiak és a nők félelmei egymástól, potenciális lelki és fizikai erőszak faktorok.
- A nemi szerepek különbözőségéből adódó félreértésekből, egymás viselkedése iránti meg-nem-értésből fakadhat erőszak.

- A gyermekkorban elszenvedett szülői erőszak és a családtagok közötti agresszió megtapasztalása növeli a nők elleni erőszakos cselekmények bekövetkeztét.

Forrás: Harway- O'Niel /1999/:im, 214.o.

A modell lényege a faktorok kölcsönhatása, komplexitása⁶²

⁶² Az ábra és leírása jól mutatja a multifaktorális elméletek hátrányait: túlbonyolított, ezért igencsak relativizálja a törvényszerűségeket. Hosszasabb bemutatását azonban e tanulságok igazolása indokolja.

A látványos rajzolat szerint a *makrotársadalmi rizikófaktorok* tartalmazzák mindazokat a jelenségeket és helyzeteket, amelyek a férfiak nők elleni erőszakosságát előidézik. Leírják azokat az intézményeket is, amelyek történetiségükben és jelen állapotukban is elősegítik az agressziót. Például a rasszizmus, homofóbia, heteroszexizmus, etnocentrizmus, a szegénység intézményes formái. Ha ezeket a negatív intézményi struktúrákat internalizálják a férfiak, az a nők elleni erőszakot is magában foglalja. A *kapcsolati faktorok* a személyközi kapcsolatokban rejlő problémákat, míg a *biológiai rizikótényezők* a *születési, genetikai, hormonális dimenziókat* jelentik. A *pszichológiai rizikófaktorok* a *kognitív és affektív folyamatok hibás működését* jelzik. A szocializációs tényezőkből adódó kockázatok nemcsak a felnövekedés és nevelés során szerzett negatív hatásokat, de a tanult szerepek, különösen a nemi szerepek elsajátításának anomáliáit is tartalmazzák. A *pszichoszociális, társadalomlélektani* tényezők a lelki és társadalmi folyamatok egymásra hatását mutatják. Ha például szegénység, rasszizmus, szexizmus veszi körül a férfit, az komoly hatással lehet az önazonosságára és önbecsülésére is. Eredményezhet apátiát, depressziót, önértékelési zavarokat és nem ritkán erőszakot a nők ellen is.

Bírálatok és a konklúzió

A koncepció a patriarchalitás társadalomtörténeti létezéséből indít, következtet, ténynek véve egy olyan elméletet, ami mind a mai napig csak hipotézis. Az elszórt és önkényesen kiragadott történeti adatok leginkább illusztrációként szolgálnak a feltételezéshez. Az a néhány, úgynevezett szociálintropológiai összehasonlító elemzés a családon belüli erőszak létéről egy-egy adott népcsoportnál / Levinson, 1989; Counts et al, 1992/, történeti összefüggésekből kiragadott és csak olyan adatokat ismertet, amelyek az előfeltevést igazolják. Az emberiség

történetének végiggondolása a nemek viszonyának szempontjából mindezidáig nem készült el, ha léteznek is szépszámmal nőtörténeti, „gendertörténeti ” összefoglalók, azok előfeltételezik a patriarchalitást és ehhez gyűjtik adataikat.

Ezért az O’Niel-Harway koncepció alaptézisei nem sokban térnek el a feminista koncepcióktól, még akkor is, ha multivariáció címén valamennyi ismert elméletből merítettek. Képtelen az elmélet elszakadni a ” nők jobb emberek, mint a férfiak” sztereotípiájától, sőt alapvetőnek tartja, hogy ezt a nézetet a férfi szerep részeként kell rögzíteni. Nem képes ugyanis a „férfiak mindenek felett” sztereotípia helyett más értékrendet felállítani, mint ennek a fordítottját.

A teóriából csak az derül ki, hogy a patriarchalitás egyértelműen rossz dolog, a férfiak bűnösök voltak a történelem folyamán végig, mialatt a nőket elnyomták, hatalmuknál fogva uralkodtak testük-lelkük felett. Mára a férfiuralom csökkent valamelyest, de most éppen ez a veszteség okozza a férfiak brutalitását a nőkkel szemben.

A koncepció középpontjában a nemi szerepek elsajátítása során és az ebből adódó konfliktusok okozta agresszió okai állnak. Nincs azonban definiálva mit tartanak a szerzők általában /elfogadható/ férfi nemi szerepnek, mint ahogy a férfiasság, nőiség meghatározásával is adósak maradnak. Ezek után az olvasónak kell kihámoznia, főként a férfi nemi szerep deficitjeinek, hibás működésének agressziókeltő vonásaiból az ideális, agresszió mentes férfiszerep kívánalmát. Elméletük szerint tulajdonképpen ab ovo minden rossz lehet, amit férfi tesz, hiszen a makrostruktúra, a teljes társadalomszerkezet erre predesztinálja. Az pusztán véletlennek tűnik, hogy nem minden férfi okoz fizikai és lelki abúzust intim kapcsolatában. Potenciálisan azonban a bolygó valamennyi hímnemű egyede veszélyes. A szerzők a nők nemi identitásának működését természetesen az elnyomottság, a férfiaknak megfelelés sztereotípiájára alapozzák, azzal a különbséggel, hogy ez

esetben helyesnek, „igazságosnak” tartják a szerepmódosítás igényét, az emancipációt. Tehát a nők /mint csoport/ a ma is létező elnyomásból és férfi-kiszolgálói szerepből való kitörését a férfiak /mint csoport/ a társadalmi normák háttér segítségével, már csak erőszakkal képesek megakadályozni. Egyszóval: a férfiak ez idáig azért verték a nőket, mert joguk volt hozzá, most azért, mert e jogot veszni észlelik. A nézet képviselőit az sem zavarja, hogy a nők elleni erőszakos cselekmények az elmúlt két évtizedben lényegesen csökkentek, miközben a nők a társadalom valamennyi szegmensében erősebb pozícióra tettek szert.

Nagyon kevés szó esik a teória kibontásakor arról, hogy a nemi szerepek elsajátítása nem csak a férfiakon múlik, sőt anyák, nők nevelik a férfiakat és határozzák meg, terelik az általuk is igényelt férfi ideál felé. Annak azonban, hogy mi jelenti a sikeres, versenyképes, erős férfit, azt az adott társadalmi norma határozza meg, ami pedig nem csupán a férfiak által determinált. Miközben a nők sikerekre készítik fel a fiaikat, és igénylik ezt férfi partnereiktől, esetleges sikertelenségükért és az abból adódó hatásokért /amelyekre a férfiak nincsenek felkészítve/ fejüket követelik. Az egymásnak ellentmondó instrukciók a pszichológiából jól ismert kettős kötés/ /doubled bind/ effektust eredményezik. Mást tanítunk, kommunikálunk a férfiak felé, és mást várunk el.

Teljes mértékben egyetértek Richard Gelles/1999/ kritikájával. A változó nemi szerepek hatása csak a népesség bizonyos rétegében mutat erőszakos viselkedést. A munkanélküli férfiak, az alacsony iskolázottságúak, a szegényes beszédképességgel rendelkező, és azok között a férfiak között, akiknek sem szellemi, sem egzisztenciális forrásai nem elegendőek az adott társadalomban, a családban /és nem utolsósorban a nők által/ elvárt férfi szerep beteljesítéséhez. Egyszóval azok a férfiak válhatnak erőszakossá a nőkkel szemben, akik számára a biztonságos keretek hiányoznak a

számukra előírt szerep megvalósításához. A folyamat nő férfi irányban is érvényes.

Elkövetői típusok

Nemcsak az agresszív viselkedés okainak és kockázatainak, de a bántalmazók tipologizálásának is igen nagy a szakirodalma. Az azonban tény, hogy a kutatások megkezdése óta egyetlen munkában sem találunk olyan bántalmazói profil meghatározást, amely a megelőzésben hathatós segítséget adhatna. Ahogy nincs kielégítő válasz arra a kérdésre, hogy bizonyos férfiak miért alkalmaznak inkább erőszakot a nőkkel szemben, úgy arra sincs, kik ők, és mi készteti ilyen tettere őket.

Szinte minden családon belüli erőszakkal foglalkozó szerző felállít egy-egy elméletet és ahhoz kapcsolódva alkotja meg a maga bántalmazói tipológiáját. Attól függően, hogy mely tudományág és elmélet követője, aszerint különbözik a férfi elkövetők csoportosítása. Sokféle profil készült már annak alapján, hogy milyen típusú az alkalmazott erőszak, a családon belül vagy azon kívül is agresszív-e az elkövető, van-e kriminális múltja, milyen személyiségjegyekkel bír, stb.

A legkorábbi, a bántalmazott nőkkel találkozó pszichológusok osztályozása a nő- férfi kapcsolatból indul ki, így a sadista bántalmazó és a mazochista áldozat tipológiáját állították fel. Hasonlóképpen az önuralom nélküli, drog-alkohol befolyása alatt álló pszichopata képe volt az általános.

A feminista szerzők bántalmazói jellemzése is meglehetősen sematikus, ő a patriarchális elnyomás következetes megvalósítója, a rendszeres bántalmazó, aki élvezetből üt /Walker,1979/. Felesleges volna itt felsorolni azokat a jellemvonásokat, amelyekkel az egyes kutatók a bántalmazókat

leírják. Ezek ugyanis nem alkalmaznak általánosítható csoportosításokat⁶³.

A családi struktúrára és annak működési zavaraira koncentráló elméletek képviselői is a kapcsolatokban meglévő hatalom és kontroll megosztása szerint osztályozták a bántalmazókat. Megállapításuk szerint a párok közötti egyenlőtlen hatalommegosztás férfi dominanciát eredményez, és a tradicionális férfi uralta közegben a bántalmazó, hatalma fenntartása érdekében üt /Straus et al, 1980/.

A megszáporodott interdiszciplináris és összehasonlító empirikus vizsgálatok eredményeként, ma a szakirodalom szerint a három legtöbbet idézett és elfogadottabb tipológia Holtzworth-Munroe- Stuart /1994/, Jacobson-Gottman /1998/ és Johnson /1995, 2000/ rendszerezései.

A Holtzworth-Munroe- Stuart tipológia

A szerzők 15 korábbi tipológia alapján, valamint saját vizsgálataikból leszűrten állították össze csoportosításukat, három fő szempontot alkalmazva:

- a kapcsolaton belüli fizikai, lelki és szexuális erőszak gyakorisága
- az erőszak általános érvényessége /családon belüli vagy azon kívüli-e az erőszak, kriminális szintű-e a magatartás/
- a bántalmazó pszichopatológias vagy személyiségzavaros jellemvonásai szerint.

A három szempont alapján a szerzők három bántalmazói csoportot határoztak meg:

Azok az elkövetők, akik *csak a családon belül alkalmaznak erőszakot*. Ezek között a bántalmazók között alig, vagy egyáltalán nem akadt személyiségzavaros egyén. Igen

⁶³ Az egyik korai, jelentős összefoglalása a családon belüli erőszaknak M.D.Pagelow munkája, aki bemutatja az addig ismert bántalmazói jellemvonásokat. A felsorolás

kismértékben és nem túl gyakran használnak fizikai erőszakot. Nem jellemző rájuk a gyermekkori, szülőktől tanult, látott agresszív tapasztalat befolyása, sem pedig a deviáns kortárs csoportokhoz való vonzalom, általában konfliktusmentes kapcsolatot tartanak fenn a környezetükkel. Az agressziót alapvetően nem helyeslik, és nem is táplálnak negatív érzelmeket a nőkkel szemben. Ugyanakkor bizonyos fokú partnerüktől való függőség figyelhető meg körükben. A társallal szembeni erőszak alkalmazásának oka a különféle stresszhelyzetek együtthatása, amikor is a hiányos konfliktus megoldási technika miatt düh, harag vezérli a férfiakat, és ennek következtében kerül előtérbe az erőszak. Miután nem mutatnak beteges személyiségvonásokat és általában pozitív attitűd jellemzi a nőkkel szembeni kapcsolatukat, így agressziójuk nem hatalmasodik el és nem is válik életvitelük részévé. Ők teszik ki a bántalmazók közel felét,- a szerzők szerint.

A *személyiségzavaros, borderline szindrómás bántalmazók* csoportját a traumás gyermekkor /abúzus, szülők közötti agresszív kapcsolat/ hatja át. Ennek következtében nehezen alakítanak intim kapcsolatot, igen bizalmatlanok. Nagymértékben függenek partnerüktől és állandó félelemben élnek az elvesztésüktől, amiért is rendkívül féltékeny természetűek. Hiányos konfliktus megoldási képességük, ellenséges érzületük a nőkkel szemben haragot, dühöt, frusztrációt eredményez, amely fizikai erőszakkal párosul. Ezek a férfiak nemcsak alkalmanként, de gyakran bántalmazhatnak, lelki és szexuális módon is. Jellemző rájuk, hogy nemcsak a családon belül, de azon kívül is mutatnak időnként agresszivitást. Érzelmi labilitásukat drog- és alkoholfogyasztással vélik ellensúlyozhatónak.

Az *általánosan agresszív, antiszociális férfiak csoportja* valamennyi elképzelhető negatív jellemvonást magán visel. Az

azonban nem csoportosítás, az alkoholfüggőség és a falat verő férfi /wall puncher/ egyaránt megtalálható benne / Pagelow, 1984,327.o./

élet minden területén, családon kívül is agresszív természetűek. Közöttük van a legtöbb kriminális múlttal rendelkező, gyermekkorában abuzált, agresszív környezetben felnőtt, deviáns csoportokkal érintkező, drog- és alkoholfogyasztó. Az agressziót életük természetes velejárójának tartják, a nőkkel szemben ellenségesek. Igen gyakori köztük a személyiségzavaros, pszichopatológiai eset. Igen impulzív természetűek, empatikus képességük szinte teljesen hiányzik, konfliktusmegoldásban az erőszakot preferálják.

A szerzők maguk sem gondolják, hogy a felsorolt típusok tiszta formában általánosak⁶⁴. Meggyőződésük, hogy számos alcsoportot képez a valóság, de a keretet használhatónak és alkalmazhatónak tartják a bántalmazók kezelésében.

A Holtzworth-Munroe tipológia egyik legfrissebb kritikusa, **Mark Bodnarchuk** /2003/ szerint, ez a csoportosítás általában kielégítő, de saját vizsgálata azt mutatja, hogy nincs egyetlen olyan bántalmazói kategória sem, amelyben ne fordulna elő szép számmal személyiségzavaros egyén. Mintájában az alacsony antiszociális szintű személyek 66%-ban, a közepes vagy mérsékelt patológiás személyek 21%-ban, míg a súlyos patológiások 13%-ban jelentkeztek. Mindez azt jelentette, hogy a narcisztikus, szadista-agresszív, kényszeres-rögeszmés férfiak minden csoportban többségben voltak. A bántalmazók között a kutató igen magas arányban talált szenvedélybetegeket, súlyos depresszióval küzdőket és más mentális betegségben szenvedőket. Véleménye szerint a csoportok jellemzésében az általa javasolt kiegészítés azért különösen fontos, mert a

⁶⁴ A szerzők saját tipológiájukat több alkalommal is próbára tették, mégpedig empirikus vizsgálatokkal. Az 1999-ben publikált tanulmány 100 erőszakos férfi kapcsolatát és a hozzájuk, tartozó nőket vizsgálták, és hasonlították össze erőszakmentes párokkal, akiket 18 hónapon át követéses vizsgálattal figyeltek meg /Holtzworth-Munroe et al, 1999/. Hasonlóképpen 2000-ben megjelentetett írásuk is arra irányult, hogy igazolják tipológiájuk használhatóságát /Holtzworth-Munroe et al., 2000/. Igazából azonban annyi tanulsággal szolgáltak ezek az írások, hogy további alcsoportok is alkothatók és még több vizsgálatra nyílik lehetőség. Empirikus adataik megerősítették a harmadik csoport /általánosan agresszív, antiszociális/ gyermekkori traumás tapasztalatait.

személyiségzavarok általában nem változnak és igen nehezen változtathatók, míg a különféle érzelmi-indulati reakciók, mint a düh, harag idővel csökkenhet és kezelésük is sikeresebbnek mondható.⁶⁵

A Jacobson-Gottman tipológia /Jacobson-Gottman, 1998/

A pszichológus szerzőpáros a könyvében 201 párkapcsolatot, ezen belül 63 bántalmazó párost vizsgált, megkérdezve az elkövetőket, és az áldozatokat is. Nemcsak a kriminális eseteket, de a bántalmazás minden szintjét megfigyelték, sőt olyan házaspárok is szerepeltek vizsgálatukban, akik erőszakmentes, de boldogtalan kapcsolatban éltek és 20 önmagát boldognak minősítő pár is részt vett a vizsgálatban. A megfigyelés eredményeként, amelyet két év múltán újra ismételtek, két fő típusú elkövetőt, a kifejezetten bántalmazót és az arra hajlamos típust különítettek el.

A kutatók vizsgálata különlegesnek számít az empirikus kutatások sorában. Ugyanis nemcsak kérdőíves és interjús megkérdezéseket alkalmaztak, de egyidejűleg laboratóriumi vizsgálatokat is végeztek, amelyeknek során különféle pszichológiai és fiziológiai méréseket is alkalmaztak.

Számukra is meglepetésként hatott, hogy az általuk vizsgált bántalmazó férfiakat, pulzusszám változásuk szerint is két élesen elkülönülő csoportba lehetett osztani.

Az egyik, - *kobrának nevezett- típusú bántalmazók* pulzusa az agressziót provokáló környezetben lelassult és a lelki reakcióikra is a „hidegvérűség”, volt a jellemző.

⁶⁵ A vizsgálat legfigyelemre méltóbb megállapítása azonban az, hogy a kutató nem találta nyomát a csak a családon belül agresszív kategóriának, szemben minden korábbi elemzéssel. Ennek okát a mintavételben, a megkérdezettek körének jellemzőjében látta. Az a 91 fő, 18 év feletti bántalmazó férfi ugyanis bírósági ítélet alapján választotta a bántalmazási programban való részvételt.

Ezzel szemben a másik, - *pitbull*- csoport férfi tagjain agresszív pillanataikban a hirtelen felindulás, a magas pulzusszám reakciói voltak megfigyelhetők.

Kobra férfiak

A kobra- típusú férfiak jellemzői: kriminális karakterek, többségük büntetett előéletű, antiszociális személyiségjegyekkel. Agresszív légkörben nevelkedtek, traumatizáló körülmények között. Gyerekkorukban többször kapták lopáson, hazugságon őket, szívesen játszottak a tűzzel és kínozták az állatokat, társaikkal gyakran keveredtek verekedésekbe. Nemcsak otthon, de munkahelyükön, a szomszédokkal is kötekedőnek, agresszívnek mutatkoztak. Többször okoznak súlyos sérüléseket, használnak eszközt a veréshez, ököllel nagyot ütnek és előszeretettel fojtogatnak. Az érzelmi erőszak sem ritka a körükben, a verbális agresszió mesterei. Olyan feleséget választanak, aki gyerekkorától kezdve megszokta az erőszakot, a megaláztatást, ezért megadóan viselkedik, a férfierőszakra nem reagál indulatokkal. Éppen ezért kívülről stabilnak tűnik a házasság, ritkán végződik válással. Ez a típus impulzív és hedonista, ha teheti, eltartatja magát. A pártkapcsolati konfliktus akkor mérgesedik el, ha a feleségnek elvárásai, igényei vannak vele szemben. Az sem ritka, hogy két deviáns személy kerül össze, a Bonnie és Clyde kapcsolatban a kölcsönös erőszak dominál, ami az összetartó erőt is jelenti. A kobra-férfiak sokat isznak és dohányoznak, gyakori köztük a heroin, kokain és gyógyszerfüggő. A kutatók vizsgált mintájának 20% tartozott ebbe a csoportba.

A pitbull férfi

A pitbull- típusú bántalmazók nem kriminális személyiségek. Általában csak a családon belül mutatnak agressziót, idegenekkel nem, ők az igazi Jakyll- Hyde szerű férfiak. Gyermekkorukban megtanulták az apjuktól, hogy a feleségbántalmazás természetes dolog a házasságban. Nem

tartoznak a betegesen bántalmazott gyerekekhez. Brutális bántalmazók, céltudatosak, ha úgy érzik nincsenek biztonságban, vagy el akarják hagyni őket. Paranoid alkatú, a végletekig féltékenyek. Nagyon függenek a párjuktól, félnek, hogy kikerül kontrolljuk alól, elhagyja, ami két éven belül rendszerint meg is történik. Ők azok, akik válás után zaklatják, megtámadják volt társukat. Rövidtávon veszélyesebb velük élni, lassan gyűjtögetik a sérelmeket, majd robbannak és ütnek. Főként alkohollal élnek.

A Jacobson-Gottman tipológiának is a patriarchalizmus ad elméleti bázist. A valóságban létező férfi karakterek leegyszerűsített csokorba gyűjtésének leginkább az a célja, hogy a terápia, a megváltoztatás és az áldozatok segítségének hatékony módzatait könnyebben lehessen megtalálni. Ez azonban, amint az a dolgozat Büntetés vagy terápia című fejezetében részletesen kifejtésre kerül, korántsem bizonyult ez idáig sikeresnek. Bár a szerzők is hasonló véleményen vannak a bántalmazókkal foglalkozó programok kapcsán, azt feltételezik, hogy a kobra-típusú elkövetők megváltoztatása szinte reménytelen. Főként azért, mert ez a kriminális személyiség egyáltalán nem motivált a változásra, a gyermekkorából hozott abuzív tapasztalatai, antiszociális személyisége, önzése miatt.

Ezzel szemben, állítják a kutatók, a pitbull- típusú bántalmazó kész a változásra, szorongásai, félelmei kényelmetlen érzelmi labilitást okoznak, amelynek megszüntetését ő maga is igényli. Ráadásul szoros kötődése a partneréhez érdekelté is teszi a módosításban. A kutatók gyakorlatban tettek is kísérletet a feltételezések kipróbálására, amely azt bizonyítja, hogy bizonyos, pszichoterápiára emlékeztető csoportterápiás kezelés mutat némi eredményt a pitbull- elkövetők esetében Saunders /1996/, vizsgálatára hivatkozik Jacobson-Gottman, 1998,276.o/

A Johnson- modell

Michael P. Johnson /1995, 2000/ kutatási eredményei nem egyszerűen csak a férfi elkövetők korábbiaktól eltérő tipologizálása miatt fontosak, hanem főként azért, mert megoldást kínálnak néhány, három évtizede tartó, igen heves és helyenként szakemberekhez méltatlan hangvételű viták lezárására, egyben lehetőséget biztosíthatnak az eltérő szemléletű kutatók további együttgondolkodásához.

*A Johnson-modell nem is igazán elkövetői tipológia, sokkal inkább integrált megközelítése az elkövető és áldozat kapcsolatának, az interakciót tipizálja, a cselekményt rendszerezi. Mindezek ellenére, vagy éppen ezért került az elkövetőkkel foglalkozó fejezet végére*⁶⁶. A családon belüli erőszak kutatásának indulása óta a leglátványosabb vitakérdés az, hogy miért találják bizonyos források alapján a /feminista, profeminista/ kutatók, hogy a férfiak követik el ezt a fajta magatartást az esetek legalább 80-95%-ban, és lesznek áldozatok a nők. A másik oldalbeli kutatások a családon belüli erőszakos konfliktusok esetében igen kiegyensúlyozott nemenkénti részvétel állapítottak meg /Straus és kollégái/. Johnson állítja, hogy mindkét tábornak igaza van, és problémát nemcsak a kutatási módszerek és források különbözősége, de még csak nem is az elméleti megközelítések eltérései okozzák, hanem az adatok, tények nem megfelelő csoportosítása /Johnson-Leone, 2000/. Véleménye szerint a megértés kulcsa, hogy értelmes distinkciókat kell tenni, amelyek alapján minden eddigi megállapítás a helyére kerülhet.

Az általa kidolgozott szempontok alapján először az erőszak típusai és kontextusai szerint kell csoportosítani az adatokat, majd a kontroll kérdésére kell felfűzni az ismert tényeket. A szerző összegyűjtötte azokat a megközelítéseket,

⁶⁶ Mint később látható, a IV fejezetben, a magyar anyagban magam is ezzel a módszerrel próbáltam elkövetői típusokat rendszerbe foglalni.

amelyek minden eddigi elemzésben és tényanyagban felmerültek, így:

- az erőszak típusai
- az elkövető motívumai
- a partnerek szociális helyzete
- az a kulturális közeg, amelyben az erőszak zajlik
- a partnerek közötti kontroll kérdése, amelyben feminista megközelítést tartja a szerző elfogadhatónak.

Értelmezése szerint a családon belüli erőszak a heteroszexuális kapcsolatban a férfiak ellenőrzését jelenti a nők felett⁶⁷. Az erőszak típusainak és a kapcsolatban működő kontroll viszonyoknak az együttese egyben megadja az elkövetők csoportosítását is, amelybe helyenként bedolgozta a Jacobson-Gottman és a Holtzworth-Munroe tipológiákat is.

Johnson /Johnson-Ferraro, 2000/ négyféle erőszakos kapcsolatot állapít meg⁶⁸:

1. Az *intim terrorizmus* /intimate terrorism: IT/ a partnerek közötti erőszak alapformája, a férfi kontroll mintája. Az erőszak egyoldalú, a férfi alkalmazza a nő ellen, a kisebb fajta sérülések okozásától eljut a halállal végződő cselekményekig. Ugyanakkor nemcsak fizikai vagy szexuális erőszak formájában nyilvánulhat meg, sokszor a partner érzelmi kényszerítésével is együtt jár. Erre a kapcsolatra jellemző, hogy az elnyomó természetű férfi olyan lelki és fizikai presszió alatt tartja partnerét, hogy az a nőt demoralizálja és a bántalmazó kapcsolat csapdájában tartja. Leginkább a házasságban élők között fordul elő. Az elkövető férfire illik a Jacobson-féle kobra-típus leírása, és közöttük található a legtöbb általánosan agresszív, és szociopata /Holtzworth-Munroe tipológia/.

⁶⁷ Elismeri ugyan, hogy az effajta erőszak megtörténhet homoszexuális-leszbikus párok között is, de szerinte ennek az erőszaknak más a szisztémája, más megközelítési módot igényel az elemzése.

⁶⁸ Az olvasó megértését kell kérem, hiszen erről a modelltől már korábban is olvastam /36.o./Itt azonban más megközelítésben követem a szerzőt.

2. *Kölcsönös partneri erőszak* /common couple violence: CCV/: az ilyen kapcsolatban a párok kölcsönösen alkalmaznak erőszakot a konfliktusaik megoldásában. Jellemzője, hogy a fizikai erőszak inkább alkalmanként fordul elő, nem eszkalálódik az idő múlásával és nem jut el a súlyos bántalmazásig. A megfigyelések szerint az együttélésekben gyakoribb ez a fajta erőszak, mint a házasságokban, aminek a magyarázatát nem találja a szerző. A Jacobson-féle pitbull típusú bántalmazók ebben a viszonyban vannak többségben, főként borderline, személyiségzavaros jellemvonásokkal /Holtzworth-Munroe tipológia/.

3. *A kölcsönös erőszakos kontroll* /mutual violence control:MVC/: amikor a két egyenlő fél egyaránt irányítani, kontrollt gyakorolni, dominálni akar a kapcsolatban a másik felett. A szerző szerint nem túl gyakori, de lehet, hogy csak a kutatások nem szenteltek eddig különösebb figyelmet erre a kapcsolatra. Általában az önvédelem vagy a kölcsönös támadás /mutual combat/ címen jelenik meg az elemzésekben.

4. *Az erőszakos ellenállás, passzív rezisztencia* /violent resistance:VR/: Johnson szerint ez a jelenség a legkevésbé vizsgált és legvitatottabb része a családon belüli erőszaknak. A szerző véleménye, hogy ez fedi leginkább az önvédelmi magatartást, mert a jogos védelem sokkal inkább jog által használt kifejezés és nem tartalmazza azokat a momentumokat, amelyeket a valóság produkál. Jellemzően, sőt majdnem kizárólagosan a női elkövetők élnek ezzel az erőszakkal.

Johnson szerint nagyon fontos különbséget tenni a két leggyakoribb agresszív viszonyban élők /az intim terrorizmus és a kölcsönös partneri erőszak/ között, mert mások az okok, ezért más beavatkozási módokat kell alkalmazni kezelésükhöz /Johnson, 2000/.

Az intim terrorista, az erős kontroll, a tradicionális férfi dominancia képviselője, a feminista elemzők szerint a családon belüli erőszakos esetekben a többséget alkotják. Ezt ugyan Johnson kétségekkel fogadja, mondván ilyen irányú empirikus felmérés nem történt, a vizsgálatok egyféle forrás alapján /főként bántalmazott nőkkel foglalkozó intézmények és a bűnügyi statisztikák összeírásai/ mutatják ezt a képet. Tény az, hogy az intim terrorista férfi erős kontrollt gyakorol párja felett, rendszeres bántalmazó, lelki, testi és szexuális abúzust alkalmaz, viszont az áldozatok ebből a kapcsolatból hamarabb képesek megszabadulni.

A kölcsönös konfliktusos kapcsolat más természetű, itt adott szituációban mindkét fél agresszióra hajlamos. A szerző úgy véli, hogy ebben a körben van értelme a L. Walker által felállított háromfázisú erőszak ciklusnak /ld. I.fejezet, Walker, 1979/, ami egyben magyarázza is, hogy ebből a kapcsolatból miért szabadulnak nehezen, vagy nem is akarnak szabadulni a partnerek. Johnson szerint, míg az intim terrorista bántalmazó kezelése a feminista szemlélet alapján a Duluth- programok⁶⁹ segítségével hatásosabb lehet, addig a kölcsönös bántalmazók esetében a párkapcsolati terápiának és az indulati-menedzselésnek lehet nagyobb hatása.

A Johnson- modell megkísérel némi rendet vágni a szakirodalom egymással hadakozó táborainak soraiban, mindenkinek megadva, ami a királynak jár. A feminista kutatók hatalom-kontroll kiindulópontját elfogadva, a kölcsönös erőszak létét igazoló kutatások adatait sem mellőzve, próbálja meg felállítani a rendszerét. Tagadhatatlanul átláthatóbbá tette az addigi kutatások során felhalmozódott tényanyagot, ugyanakkor számos alapkérdést ugyanúgy bizonytalanságba hagyott.

⁶⁹ A Duluth modellről részletesen ld. a V.fejezetben.

Különösen a nők agresszív viselkedésének elhelyezése a rendszerben kidolgozatlan /adódik ez természetesen a feminista alapállásból/. A szerző azt sem tagadja, hogy a megelőzést és a kezelést nagymértékben nehezítik olyan összetársadalmi kockázati tényezők, mint a családon belüli erőszak kulturális és egyéni variabilitása, a családstruktúrák bizonytalansága. Lényeges és nem kutatott szempont az általános társadalmi stressz hatása a közösségekre, családokra és az egyénekre, mint például a háborúk, a terrorizmus, amely növeli a családon belüli erőszakot.⁷⁰ Hasonlóképpen az erőszak növekedésével számolhatunk az intim kapcsolatokban a közösségek bomlásakor, gazdasági nyomás alatt, rossz szociális állapot következtében.

Összegezve a férfi elkövetőkre vonatkozó ismereteket, elmondható, hogy a két fő kérdésre sokféle, egymásnak ellentmondó válasz létezik. A miért erőszakosak a férfiak a nőkkel szemben az intim kapcsolatukban és kik ezek a férfiak kérdésre nincs olyan válasz, amely konkrét és egyértelmű eligazítást adhatna a megelőzés és a kezelés megsegítésére.

Meggyőződésem, hogy a legnagyobb gondot, a szerzők minden erőfeszítése ellenére a kérdés átpolitizáltsága okozza. Az a vélt és valós politikai-mozgalmi szándék, amely a nők félreértelmezett érdeke miatt, áldozatiságuk megszüntetéséért a patriarchalitás bizonytalan egyetemességének koncepcióját erőlteti, egy mindössze néhány évtizede konstruálódott, ám létező társadalmi jelenségre.

A Jonhson- féle koncepció, amely a két kérdést, a miért és kik azok a férfiak, akik agresszívek, megpróbálja együttvizsgálni. Lehet, ha megszabadítjuk a kötelezőnek tartott

⁷⁰ Észak-Írországi vizsgálatok mutatják, hogy a háborús helyzet nemcsak a politikai közösségekre van hatással, hanem a családokon belüli viszonyokra is. A terrorista, a militáns ,honvédő férfi imázsa erősíti a patriarchális ideológiát, az ellenség kép a közösségek, a családok összetartására ösztönöz és ezzel láthatatlanná teszi és felerősíti

feminista-patriarchalitás háttérétől, akkor közelebb kerülünk a családon belüli erőszak megértéséhez. A mondatból ugyanis csak a férfiakat kell elhagyni és azt vizsgálni, hogy ki, miért és hogyan agresszív az intim kapcsolatban, nem előfeltételezve, hogy minden esetben csak a nők lehetnek az áldozatok.

Ez azt is jelenti, hogy a kutatásoknak együtt kell vizsgálniuk a női és a férfi agresszió különbségeit és egymásra hatását a családi keretek között. Ez egyben e dolgozat korlátait is jelzi, addig érdemleges megállapítások tenni aligha lehet, amíg a nők szerepét és viselkedését az intim erőszak kapcsán előítélet mentesen nem vizsgáljuk.

III. fejezet

Bántalmazott férfiak - „rejtett nyomorúság”⁷¹

A szakirodalom tanulsága szerint nem könnyű a férfi elkövetők kilétét, jellemzőit és agresszióra való indíttatásukat megismerni, leírni. Mindezt annak ellenére, hogy nincs olyan kriminológia szakkönyv, amely ne azt állapítaná meg, hogy a bűnözés, különösen a személy elleni erőszakos magatartás ne „férfiügy” lenne. Még a családon belül, nők ellen elkövetett férfi támadások feltérképezése, általános érvényű tanulságainak levonása is - az előző fejezet szerint- alig jár sikerrel

Elképzeltető, hogy milyen eredmény hozhat a családon belül, a férfiak rovasára történő erőszak leírása, ha a bántalmazást nők követik el.

Nem sok sikerrel kecsegtetne, ha arra a kérdésre keresném a választ, hogy mi okozza a férfiak áldozattá válását a családon belül, és kik azok a férfiak, akik áldozattá lehetnek. Szemben ugyanis a férfi elkövetők tanulmányozásával, a kutatásokban a férfi áldozatoknak még a léte is vita tárgya. A tudományos vizsgálatok központi témája így a nemek közötti erőszak mennyiségére koncentrált, s miután az elmúlt két évtized empirikus tapasztalatai kétségtelenné tették az intim kapcsolatokban előforduló férfi áldozatok létét, az elemzések a nemek közötti erőszak szimmetrikus és aszimmetrikus voltára helyezték át a hangsúlyt.

Sokkal közelebb járok a valósághoz, ha ezek után azt a két kérdést vizsgálom, hogy miért nem jelennek meg a férfiak áldozatként, sem a kutatásban, sem a köztudatban, sem a

⁷¹ A sokatmondó kifejezést Buda Bélától kölcsönöztem, aki szerint „A feminizmus egyik súlyos hibája, tévedése, hogy a férfiak társadalmi helyzetének rejtett nyomorúságát nem engedi felismerni, és emiatt hamis összehasonlítási mintát állít a nők elé.” /Buda, 1985, 108.o/

politikában, másrészt a fellelhető empirikus kutatások szerint milyenek a partnerük által bántalmazott férfiak.

A férfi, mint áldozat

A viktimológiai szakirodalomban a férfiak áldozattá válásával foglalkozó tanulmányok száma rendkívül kevés.⁷² Mindez annak ellenére van így, hogy tankönyvi tétel szerint a bűncselekmények tipikus áldozata a 30 év alatti, egyedül élő, munkanélküli, városban lakó, férfi.⁷³

A korai viktimológiai szakírások az áldozat felelőssége, közreható viselkedése /Henting, Wolfgang/ szempontjából tipologizáltak, majd a viktimológiának mai napig irányt adó áldozati profilt, a feminista szemlélet alapozta meg. Ez a teória az áldozat feltétel nélküli ártatlanságát, kiszolgáltatottságát, sérülékenységét hangsúlyozza, különösen, ha az nő /Görgényi,2001/. Természetesen nem illik a képbe, ha a bűncselekmények tipikus áldozatának neme férfi. Így nem csoda, ha kezdetben sem a viktimológiai szakirodalom, sem a családon belüli erőszakkal foglalkozó kutatások nemigen akartak tudomást venni a férfi sértettek létéről az intim kapcsolatokban. Mindezt különféle statisztikákban szereplő nemi arányok és nem a mindennapi tapasztalat alapján vélték igazoltnak.

Az a személet, amely a patriarchális történelem és a hegemon maszkulinitás /Connel, 1995/ alapján határozta meg, hogy a férfi nem lehet nők áldozata, kihatott a férfiak áldozattá válási folyamatának tudományos vizsgálatára is. Stanko⁷⁴ felhívja ugyan a figyelmet a maszkulinitás társadalmi, kulturális

⁷² A megállapítás E. Stankótól származik /Newburn-Stanko, 1994/, ami azóta annyival egészült ki, hogy a családon belüli erőszak kapcsán berobbanó „bántalmazott férfi” kutatás vitája megszorította az ekörben megjelenő férfiáldozatokkal való foglalkozást /Fiebert,1997/

⁷³ Az amerikai szakirodalomban a felsorolt jellemzés bővül, a nem fehér, évi 3 ezer dollár alatti bevétellel rendelkező férfi leírásával /Karmen,1984/

⁷⁴ „az igazi férfi erős, heteroszexuális, a védő-oltalmazó hím, aki képes önmagát és ha kell, mások biztonságát védelmezni. Ő az az ember, aki állva marad a harcban, de ereje nem sért meg másokat, nem áldoz fel senki szükségtelenül. És, összhangban az igazi férfi mítoszával, mindezt félelem nélkül teszi” /Stanko, 1990, 26-27.o. /

meghatározottságára, amelynek következtében a férfiak számára áldozatnak lenni /kiszolgáltatottnak, sérülékenynek mutatkozni és félni, segítséget kérni / ellentmond a férfi önmeghatározással /Newburn-Stanko,1996/. Ezért a viktimológiai kutatásoknak reális szemléletet⁷⁵kell kapniuk, ha a nők és férfiak helyzetét vizsgálják, mert semmi sem indokolja a nemek manapság hangsúlyozott „egyenlőtlen” áldozattá válásának filozófiáját.

A” bántalmazott férj szindróma”

A családon belül zajló, férfiak ellen irányuló, nők által alkalmazott erőszak a tudományos kutatásokban és a közvélemény számára is a feminista mozgalom és kutatás, valamint a családkutatók összeütközésével indult.⁷⁶ Suzanne Steinmetz ártatlannak tűnő, visszafogott és korrekt tanulmánya 1977-78-ban, mai szemmel nézve, szinte érthetetlen agresszív reakciókat váltott ki néhány, radikális feminista elkötelezettségű elemző körében.⁷⁷ Az írás semmi más nem közöl, mint az addigi – alaposnak és soknak nem mondható- vizsgálatok tanulságait a férfiak szemszögéből, a család egészének tükrében vizsgálva: Arra az egyszerű és józan mindennapi tapasztalatra is építve, hogy a nők sem angyalok, és agressziótól sem mentesek. A kérdésre, hogy a férfiak miért nem védik meg magukat a nők ellen, a férfiak lovagiasságra neveltségét, saját erejüktől való félelmüket említi, és a női áldozatokra is jellemző jegyeket állapít meg.

A tanulmány elleni felzúdulást korántsem szakmai érvekkel indokolták, bár a viszont válaszolók többsége neves professzornak számított és kritikáik így akár tudományosnak tűnhettek. A valódi indok valójában az a félelem volt, amely az

⁷⁵ Éppen az un .”realist victimology” volt az, amely az áldozatok gyenge, kiszolgáltatott, védekezésre képtelen voltát emelte ki /Newburn-Stanko, 1996, 157-8.o. /

⁷⁶ A kutatástörténeti fejezetben összefoglaltakat ehelyütt nem ismétlem.

⁷⁷ A Victimology 1977-78 /3-4.számában a szerző mellett M.Straus állt, ki, szemben a Plech házaspár, P.Bart, P., M,Grossman, M.D.Field, R,M.Kirchner megállapításaival.

egyre szaporodó bántalmazott nők számára létrehozott menhelyek, segítők, tanácsadók rendszerét, a családon belüli erőszak „iparát,” látta veszélyeztetve. Nem utolsó sorban azt az általános és monopolizált közvélemény irányítást, amely egyértelműen feminista hatás alatt állt.

„Sok hűhó semmiért” /much ado about nothing/- írta az egyik legfelkészültebb kutató, aki nem tagadta ugyan az erőszakos nők létét, még azt sem, hogy férfit is érhet sérelem, igaz csak önvédelemből a nők részéről, ám mindezt arányaiban elenyészőnek, jelentéktelennek, figyelemre sem érdemesnek tartotta /Pagelow,1984/.

Mit mutatnak a kutatások?

A kutatások a 90-es évektől a nemek közötti erőszak-egyensúly, a nemi szimmetria vagy aszimmetria kérése körül forogtak. A probléma alapját a számarányok jelentették, a kérdéssel foglalkozó kutatók azt kívánták bizonyítani, ha elő is fordulhat párkapcsolaton belül férfiak elleni női erőszak, az mennyiségében és arányaiban nem mérhető a nők ellen alkalmazott férfierőszakkal. Arról nem is beszélve, hogy a nők által gyakorolt erőszak más formában és intenzitással történik, mások a következményei is. A szerzők egy része, főként a feminista és profeminista kutatók /Dobash-Dobash, 1992; Walker, 1999; Kimmel, 2002; Saunders, 2002/, a nők önvédelmére és a bántalmazott nők helyzetéből adódó viszont-erőszakra hivatkoztak. Míg a nemek közötti kölcsönös erőszakot megfigyelő kutatók a nők gyenge, kiszolgáltatott, védekezésre képtelen voltát találták bizonyítatlannak /Dutton, 1994; George, 1994/.

Az empirikus kutatások száma megsokszorozódott a két évtized alatt, az un. Fiebert–bibliográfia összegyűjtötte azokat az angol nyelven megjelent empirikus vizsgálatokat, amelyek a nemek közötti kölcsönös bántalmazást mutatták ki és

hozzávetőleg 77.000 megkérdezett véleményére támaszkodhattak /Fiebert,1997/⁷⁸. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy új elméleti keretek nélkül hasznosítható tanulságokkal nem szolgál a szakmai polémia. Érzékelhetővé vált az is, hogy a férfiak és a nők áldozattá válásának számarányait igen nagymértékben a vizsgált források és módszerek határozzák meg. Az, hogy a nők a férfiakhoz hasonlóan, egyenlő arányban bántalmazták-e partnerüket, attól függ, hogy ki a kérdező, miért kérdezi, hogyan értelmezi a rendelkezésére álló anyagokat. Mindez indokolja, hogy a kérdésről szerzett információk forrásait bemutassam.

Források és vélemények

A kutatások többféle alapanyagból szerzik adataikat a családon belüli erőszakról. Az orvosi jelentések,⁷⁹ megfigyelések, az áldozatok és elkövetők vallomásai, a velük készült interjúk és megkérdezések, a szolgáltató és segítő szervezetek adatai, rendőrségi statisztikák és rendszeres összeírások, szociológiai felmérések jelentik a forrásokat.

Az eddig eltelt időszak kutatásainak legteljesebb áttekintését elvégző kutató szerint /Archer, 2000/ a forráskritika tanulságai a következők:

Az egyes közösségi, regionális felmérések és a reprezentatív összeírások adatai nem egyeznek, mást mutatnak, mint a segítő, szolgáltató szervezeteké, és ettől eltérnek a különféle bűnügyi statisztikák és jelentések. A menhelyek és segítők felmérései a nők elleni erőszak mennyiségi túlsúlyát

⁷⁸ A Fiebert- bibliográfia megjelenése óta az interneten is elérhető és állandóan bővül. Számtalan kritika érte a gyűjteményt, főként azért, mert a közölt vizsgálatok mind egyfajta, az ún. CTS módszerrel történtek /Kimmel, 2002; Saunders, 2002/. Jobb vizsgálati módszert azonban úgy tűnik, eddig senki sem talál ki, mert a feminista szerzők empirikus munkái is ezzel a technikával készülnek. Mutatván, hogy nem a módszer, hanem az elméleti keret határozza meg a végső konzekvenciákat.

⁷⁹ Az orvosi, kórházi jelentések a családi erőszak női áldozatainak magas számát hozzák ki leggyakrabban. Az adatfelvétel módszerének hibáiról és az átlagnak

mutatják, míg az egyes területi, közösségi adatokból többségében a nemek közötti kölcsönös, egyenlő arányú agresszióra derül fény. A rendőrség és más hivatalos hatóságok a férfiak bántalmazását külön nem rögzítik, ezért igen nagy látencia állhat mögöttük.

A különböző forrásokból származó adatok tipológiája

Rendőrségi jelentések. A családon belüli erőszak arányainak megállapítása mindenütt a világon az azonnali rendőrségi bejelentések alapján történik.

1984-ben 6.000 bejelentett partnerek közötti erőszakos eset alapján megállapították, hogy az amerikai férfiak 6-10% között jelentik be bántalmazásukat. Míg a bántalmazott nőkkel kapcsolatban a nővédő szervezetek képviselői állítják, hogy a nők azok, akik nem kérnek segítséget a hatóságoktól, úgy tűnik a férfiakra sokkal inkább igaz. A tudásra jutott adatok alapján, általánosságban elmondható, hogy az amerikai férfiak 11%-al kevesebb alkalommal jelentik bántalmazottságukat, mint a nők /Cook, 1997/.

A kriminálstatisztikák nagy elemszámú mintát jelentenek, sokféle bántalmazást, még a szexuális erőszakot is rögzítik. Rákérdeznek nemcsak a jelenlegi partnerrel kapcsolatos konfliktusokra, de a volt társakra is. Az adatok azonban csak az egyének által tapasztalt, vagy a hatóságoknak jelentett, bűncselekményekként kezelt adatokat tartalmazzák. Ezért aztán a bűnözési statisztikákon alapuló elemzések sokkal kisebb mértékű családon belüli erőszakot regisztrálnak, mint más összeírások. Straus /1997/ megállapításai szerint hozzávetőlegesen az összes párok 1-1,1%-ánál rögzítenek családon belüli erőszakot. Ezek az összeírások a család minden 12 évet betöltött tagját beszámítják, ami csökkenti az arányokat,

ellentmondó tapasztalatokról /Vasquez-Falcone, 1997/. Az orvos szerzők szerint a kezelésen megjelent páruk által bántalmazottak nemenkénti aránya közel azonos.

hiszen a 65 év feletti és a 12-18 év közötti nők között sokkal kisebb a családon belüli erőszak áldozatainak száma. A kriminális források igen nagy aszimmetriát mutatnak, a nők hátrányára /a sokat idézett 95% nő, 5 % férfi áldozat toposza ebből a forrásból táplálkozik/.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a bűnügyi forrásokból készült adatok szerint a párok közötti családon belüli erőszak ritkán előforduló, a népesség kis rétegét érintő, az időben ismétlődő, sőt egyre gyakoribbá váló és súlyosbodó, elsősorban férfiak által elkövetett cselekmény.

A családi konfliktusok felmérése. Az első összehasonlító országos családi konfliktus-vizsgálatokra alapuló felmérés⁸⁰ 1980-ban jelent /Straus-Gelles-Steinmetz,1980, 1990/. A három szociológus munkája alapján állítja a szakirodalom világszerte, hogy 1.8 millió nőnek okoz komoly sérülést partnere évente, és 6 millió nő szenved családon belül valamifajta erőszaktól. Azt is előszeretettel idézik, hogy 17,5 percenként egy nőt ver a párja, de azt már korántsem, hogy ugyanezen mérések szerint, 15 percenként egy férfit ér családon belül erőszak nőtársa részéről.

A szerzők által megismételt és korábban ismertetett vizsgálat azt is mutatta, hogy tíz év alatt a nők elleni erőszak csökkent, míg a férfiakkal szembeni nem változott. Azt lehetett mondani, hogy az amerikai férjek 3.8 %-a , azaz minden 26.-dik súlyosan megsérti a feleségét, míg az amerikai feleségek 4,6%-a, minden 22-dik bántalmazza a férjét.

Az elemzést végző szerzők vizsgálataik tükrében megállapítják, hogy a párok 50 %-a kölcsönösen agresszív a kapcsolatban, az esetek 27%-ban a férfi bántalmazza a nőtársát

⁸⁰ Ezek az áldozati felmérések az angolszász országokban többféle adatokból állnak össze, és általában háztartásokra vonatkoznak. Az USA-ban pl. National Violence Against Women Survey NVAW/, amit szponzorál a National Institute of Justice and the Centers for Disease Control and Prevention. Ez az országos reprezentatív mintafelvétel 8.000 nő és 8.000 férfi részvételével 16.000 háztartást jelent. Van azonban rendőrségi felmérés, mint pl. National Crime Survey és a National Crime Victimization Survey, amely 60.000 háztartás mér fel évente. Mindezekon felül még számtalan hasonló típusú, célzott mérés is készül, amelynek ismertetése csak a jegyzetanyagot, de a mondottak lényegét nem bővítené.

és 24%, amikor a nő bántalmazza férfi partnerét. Azt is leszögezik, hogy mindennek ellenére, a vizsgálat szerint a nők komolyabb sérülést szenvednek, mint a férfiak, ugyanakkor gyakrabban fenyegetnek és használnak eszközöket, fegyvereket a férfiakkal szemben, míg a férfiak leginkább a puszta kezüket, öklüket használják támadáskor⁸¹.

Összegezve ezek a kutatások a nemek egyenlő elkövetői és áldozati arányáról szólnak, kölcsönös bántalmazásról. Jellemzői, hogy mindenfajta erőszakot regisztrálnak, nemcsak a komoly sérüléseket, s azokat, amelyeket a megkérdezettek nem tartanak kriminálisnak, nem bűncselekményekként értelmeznek. Csak az együtt élő párokat kérdezik, kizárva ezzel az extársakat. Nem kérdezik rá külön a szexuális erőszakra. A nemek aránya kiegyensúlyozott, sőt bizonyos formában a nők agresszívebbeknek mutatkoznak, mint a férfiak.

Az időben itt is kiteljesedik az erőszak, a könnyebb sérülésekkel végződő bántalmazások ismétlődése vezet a súlyos testi sértésekhez.

Végezetül a konfliktus felmérések magasabb arányát találják a népességben belül a partnerek közötti erőszaknak, ugyanakkor közel egyenlő a nemek aránya az erőszakban.

A konfliktusok mérésének módszere, a Conflict Tactics Scale /CTS/⁸²

Nemcsak a különféle források, de a vizsgálati módszerek is okozzák a kutatók közötti vitákat és a kutatások közötti lényeges eltéréseket. Ezért szükséges, hogy az egyetlen, családon belüli erőszak mérésére immár 30 éve, világszerte alkalmazott módszer körüli polémiákat bemutassam.

⁸¹ Wolfgang /1958/ szerint a nők ugyan kevesebbet ölnek, de sokkal veszélyesebbek a párjukra nézve, éppen a fegyverhasználat gyakorisága miatt.

⁸² A módszerről és annak átdolgozásáról Straus-Gelles, 1990 részletesen beszámolnak a szerzők. A dolgozatban szó esik még a kérdéstről.

A Murray Straus által kidolgozott CTS és CTS2 módszer alapján készül valamennyi családi konfliktus vizsgálat nemcsak az államokban /Straus-Gelles-Steinmetz,1980; Straus-Gelles,1990/. A módszert bírálatának tükrében érdemes megismerni /Kimmel, 2002; Saunders, 2002,/:

-A CTS alaptézise a családon belüli erőszakot hosszantartó folyamatként értelmezi, a párok közötti vita eredményének tartja, amely keletkezhet régóta húzódó konfliktusból és szituatív helyzetben, fáradtság, rosszkedv stressz miatt is.

-A vizsgált időszak csak egy évre tekint vissza, de rákérdeznek a kapcsolat teljes tartama alatti konfliktusok és bántalmazások mértékére és gyakoriságára is.

-Csak az erőszakos cselekvések számát kérdezi, sem a konfliktusok lezajlásának körülményeit, sem a kezdeményezőt, sem a következményeket nem vizsgálja.

-Hasonlóképpen nem derül ki, ha valamelyik fél visszaüt, az mindkét félnek egy- egy cselekedetet jelent.

-Ha szexuális erőszak miatt, a nő megüti az elkövetőt, hogy védje magát vagy hozzátartozóját, akkor az egy ütésként jelenik meg a nő oldalán, de nem rögzíti a férfi fizikai erőszakos viselkedését.

Számos bíráló szerint a CTS alapján nem lehet a kezdeményező felet, és a kezdeményezés körülményeit megállapítani. Ezzel szemben, Straus állítja, hogy a nők nem csak önvédelemből ütnek, saját bevallásuk szerint 52%-ban ők maguk, míg 42 %-ban a férjük kezdi a veszekedést /Straus,1990/, más felmérések a nők önvédelmét olvassák ki a mérésekből/ Dobash-Dobash, 1992; Pagelow, 1984/.

A bírálók komoly hiányosságnak tartják, hogy az erőszak motivációjára nem kérdez rá a módszer, mert véleményük szerint nem az erőszak gyakorisága, hanem kiváltó oka a fontosabb. Az erőszak ugyanis lehet hirtelen felindulás, vagy a harag, a félelem megnyilvánulása, tehát expresszív erőszak. Lehet azonban

instrumentális agresszió, a fölény, az uralkodás, a kényszerítés eszköze /Kimmel, 2002/.

Hibául róják fel azt is, hogy a módszer a memóriára alapoz, emlékezni kell az eseményekre és az számos szubjektív elemet tartalmaz. Kimmel /2002/ szerint nem is lehet szimmetriáról beszélni, ha csak a párok visszaemlékezéseire hagyatkozunk. A férfiak ugyanis kisebbsítik, ha verik őket – mert az nem férfias- a nők hangsúlyozzák áldozatiságukat, védtelenségüket, mert úgy nőies. Nem szólva a válási, gyerek elhelyezési procedúrában való érdekeltség torzító hatásáról. Ugyanakkor fordítva is igaz, a férfiak kisebbsítik saját erőszakos viselkedésüket, míg a nők nem tulajdonítanak jelentőséget, ha „ők legyintik meg” a férfit.

A menhelyek, szállások felmérései /advocacy research/.

Az e körből származó adatok nyilvánvalóan nem arra szolgálnak, hogy általános következtetéseket vonjunk le a családon belüli erőszak előfordulásáról, irányáról, szerkezetéről. Legfőbb célja, hogy a segítséget nyújtson a rászorulóknak, tehát informálhatnak a segítség formáiról és azokról a bántalmazottakról, akik igénybe veszik. A menhelyeket fenntartó, jobbára feminista elkötelezettségű segítők, mint ismeretes, az itt tapasztaltak alapján beszélnek a kizárólagos női áldozatokról az intim kapcsolatokban⁸³. Meglepő ugyan, de vannak azonban kivételek is.⁸⁴

Az 1971-ben az első angol bántalmazott nők számára alapított szálláshelyen, az alapító Erin Pizzey /1998/, korábban említett -vizsgálatot készített. Feltűnt ugyanis, hogy a menedékhely használóinak egy része rendszeresen és többszörösen visszatérő vendég. Megfigyelései alapján a lakókat

⁸³ Az un. *advocacy research* kritikusai nemcsak a politikai, ideológiai célzatosságát róják fel, hanem az ennek alávetett érvelési módokat is, a számokkal való tetszőleges bánásmódot, a definíciók tetszőleges változtatását, stb./Gilbert,1993/

két csoportba lehetett osztani, a bántalmazott nőkre, akik az általa megkérdezettek kisebb csoportját alkotják, és az erőszakra hajlamosakra. Száz vizsgálatba vont nő 62 %-át erőszakra hajlamosnak találta, akiket „érzelmi terroristának” keresztelt. Ezek az asszonyok erőszakos partnerrel éltek, a férfi társak többsége /88%/ betegesen féltékeny volt. A nők és partnerük is erőszakos családi légkörben nőttek fel, „erőszak függőek” voltak, egymáshoz főként a kölcsönös erőszak kötötte őket. Ők azok, akik többször próbálkoznak partnerük elhagyásával. A nem visszaeső, bántalmazott nők ezzel szemben nem hajlamosak agresszióra és hamarabb kerülnek ki a bántalmazó kapcsolatból.⁸⁵

A párjuk által meggyilkolt férfiak - gyilkos nők⁸⁶

A halállal végződő párkapcsolati konfliktusokban a meggyilkolt nők magasabb aránya egyértelműnek látszik a kutatások tükrében. A partner gyilkosságok 70%-ának áldozata nő, és 30% férfi, az elmúlt néhány év adatai szerint. 1980-as évek közepe előtti felmérések nem mutattak nagyobb különbséget a két nem gyilkosságai között /Wolfgang,1958, Daly-Wilson,1988/, az áldozatok száma mindkét nemből közel azonos volt. 1990 után 3:1- re változott ez az arány, a nők rovására /Mann, 1988/. Ennek okát a kutatók abban látják, hogy a férfitársak és az ex-férfiak sérelmére történt gyilkosságok száma lényegesen csökkent. Igaz, hogy a nők és volt feleségek halállal végződő eseteinek száma is csökkent, de korántsem látványosan, 1993 óta a női gyilkosságok száma 15%-al lett

⁸⁴ Lásd a Büntetés vagy terápia fejezetben

⁸⁵ Erin Pizzey a feminista szerzők és a mozgalom „kiátkozottja” lett ezzel az írásával. Nem bocsátották meg neki, hogy megkérdőjelezte a bántalmazott nők ártatlanságának, gyengeségének, erőszakmentességének tézisét. Személyének, egyéni megtámadtatásáról ld./Cook,1997/

⁸⁶ A gyilkosság a családon belül nem tartozik a könyv szorosan vett témájához. A férfi áldozat ez esetekben nehezen elemezhető, inkább a női elkövető képe rajzolható meg, ami kíváncsi a könyv célján. Miután a halállal végződő eseteket más dimenzióban kell értelmezni, ezért külön tanulmányban tervezem a téma feldolgozását.

kevesebb /Kimmel, 2002/. Ugyanakkor a házasság előtti kapcsolatokban a lánypartnerek és volt barátnők férfiak általi halállal végződő eseteinek aránya nem változott az elmúlt 20 évben.

1979-1988 közötti gyilkossági statisztikák szerint az USA-ban 20 %-al több nőt ölt meg a párja, mint fordítva. 1994-ben a számok a következőképpen oszlottak meg, a fehér családokban 62 % női és 38 % férfi áldozat, a fekete családokban 47% férfi 53% nő áldozat. Ugyanakkor a nők 55 % öli meg a gyerekeit, míg a férfi 45 %-a, a gyerekgyilkosság a családi gyilkosságok 21 %-át teszi ki /Cook,1997/.

Világjelenség, hogy a családon belül a nők nagyobb arányban követnek el gyilkosságot férjük és gyereük sérelmére, mint a férfiak. Az a tendencia sem változik, hogy az erőszakos bűncselekmények kétszer gyakrabban követelnek férfi áldozatot, mint nőt, és a gyilkosságok háromszor gyakrabban esnek meg férfiakkal, mint nőkkel /Daly-Wilson, 1988/. Tény az is, hogy a partnerkapcsolatokban és együttélésekben előforduló konfliktusok 10%-al gyakrabban végződnek gyilkossággal, mint a hivatalos házasságokban. C.R. Mann /1988/ amerikai kriminológus vizsgálatában úgy találta, hogy a párjukat meggyilkoló nők 30 %-a kriminális előéletű és 70%-uk álmában, részegen, kiszolgáltatott helyzetben lévő párját gyilkolta meg. A nők 60%-a előre kitervelte a bűncselekményt, ezek a női gyilkosságok az önvédelemre épített bizonyítását cáfolni látszanak. A családon belüli gyilkosságokat elkövető nők 52%-a tagadja felelősségét a gyilkosságban, míg az idegenekkel szembeni elkövető nők 48 % teszi ugyanezt. Az önvédelem teória szerint a nők gyilkossága szükségszerű, indokolt és elfogadható, a partner viselkedése, ismétlődő erőszakossága miatt. Még akkor is, ha a nőnek számtalan alkalma lett volna a távozásra /Dobash-Dobash,1992; Walker,1999/. Mann véleménye, hogy aligha szolgál jogi mentségül a „tanult tehetetlenség” szindróma, mint ahogy a férfi számára sem adhat

felmentési alapot a „tanult agresszió” gyakori előfordulása /Mann, 1988/

Egyes vizsgálatok szerint a női gyilkosok büntetése és megítélése sokkal enyhébb világszerte, átlag közel 39 hónappal kapnak rövidebb börtönbüntetést a férfiaknál. A másodlagos részvételről / gyilkosságra való felbujtásról/ szó sem esik a felmérésekben /Cook, 1997, aki hivatkozik a Survey of State Prison Inmates, 1991, Women in Prison jelentésre/.

A férfi áldozattá válás rejtettségének okai

Nem kétséges, hogy közvélemény számára a férfiak csak akkor lehetnek áldozatok, ha már öregek, és az elkövető nők fiatalabbak, esetleg a férfiak gyengébb fizikumúak, mint a nők. Kérdés, miért gondoljuk ezt így, és miért nem jelennek meg a hírekben, a politikai programokban a bántalmazott férfiak, azaz miért nem jelent *érzékelhető* társadalmi problémát bántalmazottságuk?

A társadalom szerepe a férfiak bántalmazásának láthatatlanságában

A válaszok különbözők:

- A *feminizmus* jóvoltából az egész civilizált társadalom abban a mély meggyőződésben él, hogy a nő segítségre szoruló ártatlan lény. A társadalmi normák elnézőek, a közvélemény a legteljesebb mértékben megbocsátja a nőknek az agresszivitást az intim kapcsolatban. Mégpedig azon az alapon, hogy a férfi a biológiailag agresszívebb, akit a tesztoszteron működése befolyásol, fizikailag erősebb és nagyobb. A társadalom normái szerint konfliktushelyzetben a nő jogosan agresszív, a férfi nem.
- Az élet minden területén a *férfiakat sokkal szigorúbban, keményebben ítéljük meg*. Ez tükröződik vissza a szakemberek,

a jogászok és rendőrök, a média és a társadalom egészének reakciójából is. Eközben azt hangsúlyozzuk, hogy a nőket milyen erős társadalmi kontroll veszi körül, "kettős megítélés" alá esnek, mi minden nem szabad nekik, amit a viszont a férfiak megtehetnek. Ugyanakkor nem számolunk a férfiak társadalmi kontrolljával, és nem is elemezzük mélyebben, miért van különbség a nemekre vonatkozó normák között.

- *A tradicionális családforma és a patriarchalitás a családban lényeges érv.* A családon belüli erőszak alapképlete a férfi dominancia és a férfi elnyomás továbbélése a családon belül és kívül. A családon belüli hierarchiában legfelül álló férfi a történelem folyamán a társadalmi normák szabta szerepben jelent meg. Nem volt választási lehetősége a családon belüli viszonyok átalakítására, mert ez a forma biztosította a társadalmi és egyéni túlélésre a legnagyobb esélyt. Tehát az adott kor férfinormáitól eltérő szerepvállalást a társadalom de jure és de facto büntette. A férfinek szabad volt felügyeletet és jogot, akár erőszakot is gyakorolnia a család közösségének egybetartásáért, a gyerekek felneveléséért, gazdasági biztonságáért, ugyanakkor a férfiakra vonatkozó szabályok megszegését is legalább olyan erőszakkal tartatták be. Az a tétel, amely szerint a tradicionális férfi- nő kapcsolaton alapuló családokban az erőszak sokkal gyakoribb, nem állja meg a helyét. Vizsgálatok bizonyítják, hogy a vallásos párok között lényegesen alacsonyabb a családon belüli, nők elleni erőszak, viszont lényegesen magasabb a konzervatív nők férfiak elleni agresszív viselkedése. Az okokat a kutatók a tradicionális nemi szerepek elfogadottságával hozzák összefüggésbe, hiszen a vallások a házasságban élők számára egyértelmű hierarchiát és annak elfogadását írják elő.⁸⁷

- A pszichológusok többsége is tagadja a bántalmazott férfiak létezését, miután a szociális munkásoktól, a rendőrökön át, a

⁸⁷ A konzervatív protestánsok körében végzett kanadai vizsgálatra hivatkozik Cook, /1997/, természetesen van másfajta megállapítás is, /ld. 22.o./ ahol olyan vizsgálatra

segítő intézményekig, sőt a jog is azt a koncepciót támogatja, hogy a nők az áldozatok, a férfiak az elkövetők, a családon belüli erőszak így egyenlő a nők ellen erőszakkal /Walker, 1976/. A pszichológusok kétkedve fogadják a szexuálisan megerőszakolt férfi létét, egyszerűen képtelenségnek tartják⁸⁸.

- A társadalmi szervezetek egészen másként kezelik a nőket, mint a férfiak bántalmazását. Nincsenek segítők szervezetek a bántalmazott férfiak számára. A társadalom nem ismeri el, hogy a nő lehet bántalmazó a férfival szemben. Általános vélemény, hogy a nő nem agresszív és nem bántja a férfit, ha mégis azt csak önvédelemből teszi. A társadalmi megítélés leértékeli azt a férfit, aki felett a nők veszik át a hatalmat /Steinmetz, 1977-78/.

- A történelem folyamán a társadalmak mindkét nemet egyaránt büntették, ha kilépni kívánt a normák keretezte hierarchiából.

Úgy tűnik a férfi dominanciától mentes kapcsolatok sem mentesek az erőszaktól. A felesége által bántalmazott férfiak nevetségessé tétele közismert volt a középkorban /Steinmetz, 1977-78/, a homoszexuálisok kirekesztése, sőt számos társadalomban az agglegények büntetése is napirenden volt. A patriarchalitás és a családon belüli erőszak összefüggését cáfolják a homoszexuális kapcsolatok vizsgálatai. Az adatok szerint a leszbikus párok esetében hasonló gyakoriságú a partnerek közötti erőszak, mint a heteroszexuális kapcsolatokban, eközben a homoszexuális férfiak egymással szembeni erőszakos cselekményeinek gyakorisága alacsonyabb /12%/, mint a nők közötti /31%/ /Renzetti, 1992/.

McNeely-Robinson-Simson /1987/ szerint a férfiak jogilag és szociálisan is védtelenek, ha családon belüli erőszakról van szó. Ez az a téma ugyanis, amelyet a tudomány és a politika, a médián keresztül a közvélemény számára csak egyféleképpen

hivatkozom, amelynek megállapítása szerint a férfi központú családokban magasabb a bántalmazások száma.

⁸⁸ A férfiak szexuális bántalmazása még a szakemberek /pszichológusok, kriminológusok, szociológusok /között is csak a homoszexuális férfiak körében eshet meg. Nő által szexuálisan abuzált férfival csak filmen találkozhat a köznapis ember. A témáról megjelent kutatások száma azonban egyre növekszik /Mezey-King, 1992/

kommunikál: a férfi az agresszor, a női a szenvedő fél /Cook,1997/. Mindez megerősíti azt a társadalmi hozzáállást, amely lehetetlenné, visszatetszővé teszi, ha a férfiak kérnek segítséget. „Nagyon sok férfit kísért az üresség, az impotencia és a düh érzése. Úgy érzik kifosztja, megbántja őket a társadalom. Identitásuk törékeny, választási lehetőségeik korlátozottak, közreműködésükre nem számítanak, Inkább száz halállal halnak, minthogy bevallják milyen bajban, fájdalomban élnek.” /Cose, 1995 36. o/

Az intézmények szerepe a férfiak bántalmazásának titkoltságában

A bántalmazott nők hátrányos megkülönböztetése a férfiakkal szemben az igazságszolgáltatás folyamatában, a családon belüli erőszak szakirodalmában általánosan elfogadott tétel. Nincs ez másként a férfiak esetében sem.

A rendőrség, a bíróság és a jog

A bántalmazott férfiak vallomásaikban gyakran elmondják, ha jelenteni próbálták az esetet a rendőrségnek, nem hittek nekik, lebeszélyték, a feljelentésről vagy kinevették őket /micsoda pasas, ne lopja az időnket, valamit csak csinált, amiért ezt kapta, nézzen magára, csak önvédelemből tehet ilyet egy nő /Cook,1997/. Nem ritka az az eset, amikor a bántalmazott férfi megtette ugyan a feljelentését, a tárgyaláskor a teljes bíróság és a közönség kinevelte, ezért feljelentése visszavonására kényszerült.

Az egyes államokban érvényben lévő szabályozások /pl. az USA-ban az AVO /Apprehended Violence Order – a látható, tapasztalható erőszakra vonatkozó rendelet / szerint azonnal és minden bizonyíték nélkül a rendőr letartóztatja azt, akiről úgy gondolja, hogy erőszakot követett el. Ha férjen két foltokat lát és a nő teljesen részeg, az eset akkor sem nyilvánvaló, amennyiben

a feleség azt mondja, hogy önvédelemből tette, bizonyos, hogy a férfit tartóztatják le. Ez a rendelet számos hamis vád alapját képezte, különösen váláskor /a leggyakrabban a közös gyerek elleni hamis szexuális molesztálás vádja az, amit az ügyvéd javasol, ha férfit mindenéből ki akarják fosztani, és a gyerekektől teljesen elszakítani szeretnék /Cook,1997, 62.o/ .

A válás különleges helyzetet teremt a párok között ⁸⁹. Ausztráliában például a nőket tekintik a gyerek természetes szülőjének, a válás után a gyerek az anyához kerül, ha férfi szeretne a gyerek gondozója lenni, az általában hat esetből egyszer sikerülhet neki. A tartásdíj megítélése viszont minden esetben az apát terheli. Gondot okoz a láthatás kérdése is, amit a nők határoznak meg. A férfiak 81% szerint a nők nem közreműködők, ellenségesek az elvált apákkal, és mindent elkövetnek, hogy megszakadjon a kapcsolat apa és gyerekei között. A következmények igen súlyosak is lehetnek, az öngyilkosság az elvált férfiak között igen magas, és az ún. „akaratlan gyermekhiány szindróma” okoz depressziót /involuntary child absence syndrome / Lewis,. 2000/.4. A nők által bántalmazott férfi létét hitetlenül fogadók egyik fő érve, hogy a férfiak válás utáni egzisztenciális helyzete lényegesen jobb, mint a nőké, tehát kilépésük a nem kívánt kapcsolatból sokkal inkább lehetséges, mint az alulképzett, háztartásbeli, alacsony jövedelmű nőké. Ez ellentmond annak a tézisnek, amely szerint a jól képzett, anyagilag független nők körében is magas a bántalmazottak aránya. Nemkülönben annak, hogy a nők azok, aki a válások kétharmadát kezdeményezik. A vizsgálatok inkább azt erősítik meg, hogy éppen azok a nők készek hamarabb elhagyni a férjüket, akiknek nincs meg a kellő anyagi fedezetük /Lewis,2000 /.

⁸⁹ A válás és negatív hatásai a férfiakra önálló kutatási tabu-téma, Magyarországon Hernádi Miklós vizsgálatait és eredményeit kíséri feminista átok /Hernádi, 1989, 2001/.A kérdés részletesebb taglalását a férfi-bántalmazottság és a válás kapcsolatának szűkös adatai egyelőre nem teszik lehetővé.

Tény az, hogy mindkét nem egyaránt sokat veszít a különválással. Az azonban kétségtelen, amíg a nők adják be a válókeresetek döntő többségét, és vállalják egyedül a gyerek felnevelését. A világnak azon a helyein is, ahol a lakáshelyzet és a munkaviszonyok is általában kedvezőbbek, a férfiak anyagi és presztizs veszteségét a szétválás után nem becsülhetjük le és végkép nem jelenthető ki, hogy a férfiak jól járnak /Hernádi, 2001/.

Ha a nő agresszív a kapcsolatában a bíróság még nem tekinti egyben rossz anyának is. Ellenben, ha egy férfi azért keresi meg a bíróságot, mert válásuk a feleség erőszakossága miatt történt és a gyerekkel kapcsolatosan jogokhoz szeretne jutni, azt tanácsolják neki, ne említse a vele szembeni erőszakot, mert a bíróság azt a következtetés vonja le, hogy az ilyen pipogya férfi nem alkalmas az apaságra /Leonard, 2003/.

A férfi bántalmazottság okai

Számolatlan egyedi okát találtak a különféle szakmák ismerői az egymáshoz közel álló felnőttek közötti erőszakos konfliktusoknak. Így az általános tanulságokat hordozó megállapítások meglehetősen szubjektíveknek tűnhetnek, néhány sarokpont kijelölésében azonban a kutatók körében teljes az egyetértés. *Három biztos pontot* számoltam össze olvasmányaim során a férfiak bántalmazottságának létrejöttében: *a generációk között zajló erőszak hatását, a szocializáció során elsajátított konfliktus megoldó képesség milyenségét és a nemek közötti erőszak különbségéből adódó anomáliák hatását.*

Generációs erőszak átvétel

Kétség sem merült fel, senki sem vitatta azokat a megállapításokat, amelyek a családon belüli erőszak transzgenerációs öröklődésének létezésére vonatkoztak. Már e dolgozatban is unalomig ismételt, hogy azoknak a férfiaknak, akik gyerekkorukban tanúi voltak szüleik fizikai összecsapásának háromszor nagyobb az esélyük, hogy maguk is bántalmazni fogják társaikat. Az azonban korántsem köztudott, hogy a nők, akiknek szülei erőszakos légkört teremtettek, sokkal magasabb arányban fogják bántalmazni partnerüket, mint az erőszakmentes környezetben cseperedő lányok. Az erőszakos szülők fiai százszor nagyobb eséllyel válnak feleség-bántalmazóvá, lányai azonban hatszázszor, ellentétben a békés családok gyerekeivel. Ugyanakkor az erőszakmentesség még nem jelent teljes védelmet a családon belüli erőszaktól. Az adatok szerint 10%-a a családon belüli erőszak elkövetőinek saját gyermekkorában egyáltalán nem találkozott effajta erőszakkal /Straus-Gelles-Steinmetz, 1980/.

A tinédzserek randevúzási kapcsolatát és a gyerekek nemét vizsgáló tanulmány szerint /O'Keefe-Brockopp-Chew, 1986/ a tinilányok sokkal gyakrabban erőszakosak zekben a korai kapcsolataikban, mint a fiúk. A szerzők úgy találták, hogy az erőszakot alkalmazó családokból a gyerekek több mint a fele maga is erőszakkal él partnerével szemben. Különösen veszélyes ez a lányokra nézve, mert úgy tűnik, hogy a következő női generáció sokkal „egyenlőbb” helyet kíván partnerkapcsolatában, így több erőszakot is vállal. A gyerekek, akik látják és tapasztalják, hogy az anya üti meg az apát, sőt őket is, még ha ez az esetek többségében komoly sérüléssel nem is jár, azt a világos üzenetet kapják, hogy az erőszak elfogadható

magatartás, meg lehet ütni, akit szeretünk. Miközben a társadalom elítéli az erőszakoskodót, ha az az apát érinti, de nem teszi ezt az anya esetébe. Ezzel egyértelműen azt sugallja, hogy a nőknek megengedett az erőszak, ami a férfiaknak tilos és büntetendő /Straus,1994/.

A bántalmazottá válás kockázatai a szocializáció folyamatában

A nemi identitás, a férfiasság kialakulásának folyamatában számos helyen kódolva lehet az erőszak és az áldozattá válás egyaránt. A férfiak nőkkel szembeni kiszolgáltatottságának megértéséhez a folyamat megismerése adhat kulcsot.

A maszkulinitás felépülésének indulása a gyerekkor. A hároméves korig tartó szoros kapcsolat utáni leválás az anyáról zavart okozhat a férfi identitás megszerzésében. A törzsi társadalmakban a beavatás szertartásával pontos és biztos helyet jelölnek ki a férfiak körében a fiúgyerek számára. A civilizált társadalomban a gyerekek segítség nélkül a nők által kijelölt formában lesznek férfivá. Nem fejezhetik ki érzelmeiket, mert az nőiesé tesz, elkülönülésük a női nemtől különféle álarc formájában történik, aminek következtében egyre jobban elszigetelődnek. A maszkulinitás tudata valamiféle biztonságot kínál a férfiaknak /Formaini, 1990/, de általában bizonytalanságot, sebezhetőséget, félelmet és magányt takar. A férfiasság börtönéből a férfi a versenybe, a magányba és az élethosszig tartó érzelmi gyávaságba menekülhet /Biddulph, 1995/. A kisfiú nem sírhat, nem babázhat, nem játszik lányokkal, nem lóghat a mama körül, de a papa körül se, mert az nincs ott. „Így ettől a kortól kezdve 18 éves korára szinte hivatalosan leválik, elidegenedik, disszociálódik az emberi nemtől. Minden, amit tesz színlelés, valami külső elvárásnak való megfelelés. Olyanná lesz, mint a ketrecben felnőtt tigris, tele energiával,

depresszióval és nem tudja, mit kezdjen magával”
/Thomas,1993,263. o./

A férfi érzelmek titkolandósága társadalmi követelmény.
Farmer /1991/ szerint az, hogy a férfinak nem szabad kimutatnia az érzelmeit azzal a következménnyel jár, hogy úgy gondolja, csak a nőknek lehetnek érzelmei. Az egyetlen társadalmilag is elismert, férfi számára kifejezhető és megengedhet érzelem, a düh, a harag. Nyilvánvalóan a férfi ugyanolyan széles érzelmi skálával rendelkezik, mint egy nő, csak hogy nemcsak nyilvános, de intim kapcsolatban való kinyilvánításuk nemcsak korlátozott, de büntetés nélkül nem is fejezhető ki /u.o/. „Az általam tanulmányozott vizsgálatokban résztvevő férfiak többségéről azt tartották a kutatók, hogy nagyon nehezen nyíltak meg, érzelmeiket legtöbbször megfogalmazni sem tudták, szégyellték azokat és nem tartották helyénvalónak /nincs rá szavam, csak később jöttem rá, hogy az érzelmi momentumok valójában bántalmazást takartak,”- mondja az egyik kutató /Lewis, 2000/.

A férfiak ráadásul nem adhatnak egymásnak érzelmi támogatást, ahogy azt a nők teszik.⁹⁰ Nem beszélgetnek szerelmeikről, érzelmeikről, bánataikról a barátaikkal, mert érzélgősnek, nyafogósnak, „nőiesnek” látszanak. Nem vigasztalhatják meg egymást, fizikai érintkezésüknek is koreográfiája van, nem érhetnek nyilvánosan egymáshoz a homoszexualitás gyanúja nélkül. Érzelmek kezelésében a nőkre utaltak, leginkább a partnerükre számíthatnak, ezért még inkább kiszolgáltatottak ezen a területen.⁹¹ A gyengédséget, amit a nők olyannyira elvárnak a férfiaktól, nincs honnan meríteni. A szexualitás az egyetlen terület, ahol a gyengédségnek / például a megadásnak/ szabad tere lehet. „Ezért is mondják a férfiak magukról és állítják róluk, hogy szexmániások, pedig csak a kötődést és a gyengédséget keresik” /A. Lewis egyik bántalmazott férfi megkérdezettjének kijelentése, 2000, 17. o./

⁹⁰ A férfiak kapcsolat-szegénységéről és érzelmi magányuk következményéről a hajléktalanság kapcsán is meggyőződhetünk / Utasi, 2001; Tamási, 2004a/

A két nem közötti agresszió különbsége

Az agresszió két nem közötti különbözősége több könyvtárnyi szakirodalom vitatott témája⁹². Nem csoda, hiszen az emberi együttélés és túlélés, mi több a szaporodás mozgató rugója az a védekező és támadó magatartás, amelynek szabályozása körül alakulnak a társadalmak. A családon belüli erőszak feltárásakor nem kerülhető meg a nemek közötti különbségek megállapítása.

A feminista álláspont szerint az agresszió tanult, társadalmi szerephez csatolt viselkedési mód, mindkét nem esetén. A családon belül ez nyilvánvalóvá válik, a férfiak társadalmi pozíciójuk, röviden, patriarchális hatalmuknál fogva elnyomják a nőket, s ennek az erőszak a jele. A nők és férfiak biológiai különbségei nem terjednek ki az agresszióra, a két nem egyformán képes erőszakra, a férfiak fizikai erejük és hatalmi helyzetük folytán teszik és tehetik a nőkkel azt, amit akarnak, miután ehhez a férfiak megszabta társadalmi berendezkedés asszisztál. Vagyis a társadalom túlélési és szaporodási érdeke a férfiak dominanciájához kötődik, ennek következménye a nők elleni erőszak otthon és házon kívül egyaránt.

Általános közhiedelem, hogy a férfiak sokkal agresszívebbek, mint a nők, akik ennek ellensúlyozására indirekt, közvetett agresszióval élnek. Az empirikus vizsgálatok szerint azonban ez a tétel nem áll, a nők adott esetben éppúgy élnek a közvetlen agresszió módszereivel vagy még sokkal inkább, mint a férfiak /Swann-Snow,2002/. A kérdés mindig a fizikai erőszak esetén merül fel, a vizsgálatok azt mutatják, hogy

⁹¹ A nő férfi kapcsolat érzelmi fontosságának társadalmi következményeiről ld. U.Beck, 2003.

⁹² A kurtán –furcsán összeállított fejezet azt jelzi, hogy a nemek közötti agresszió különbsége nem vonható egy kalap alá a nemek intim szférában tanúsított erőszakos viselkedésével. Ráadásul nem is a nemek közötti agresszió mássága a fő okozója a férfiak és nők közötti bántalmazó viselkedésnek. Az erőszak és a nemekre különült ember viszonya sokkal bonyolultabb és fontosabb semminthogy itt és most részletezni volnék képes.

a nők és férfiak között ritkán van különbség ezen a téren /Frodi-Macaulay- Ropert-Thome, 1977/.

A bántalmazott férfiak jellemzői, a bántalmazás módja

Igen kevés azoknak a vizsgálatoknak a száma, amelyek bántalmazott férfiakkal készült adatokat elemeznek, és arra keresik a választ kik űk, milyen általánosítható tulajdonságokkal rendelkeznek. A következőkben olyan kutatásokat ismertetek, amelyek ezekhez a kérdésekhez hozhatnak közelebb.

Anne Lewis/ 2000/ ausztrál kutató vizsgálatához az ausztrál férfimoizgalom szervezeteinek segítségével került bántalmazott férfiakkal kapcsolatba, akik 12 hónapon belül szenvedtek bántalmazást női partnerüktől. A kutatás egyik feltétele volt, hogy az erőszakos kapcsolat már befejezett legyen. A megkérdezettek többsége iskolázott, művelt férfi volt, akik, - negyvenhatan- Ausztrália, Tasmánia és Új- Zéland különböző területeiről, huszonegyen pedig Sydneyből származtak. A kutató nem közölte interjú alanyaival, hogy maga is házastársától bántalmazott, félve attól, hogy kötelezően férfiellenséget látnak benne. Saját vallomása szerint egyfelől átérezte az áldozatok érzelmeit, a haragot, a szégyent és a becsapottságot, másfelől együttérzéséről kívánta biztosítani a megérdezett férfiakat. Nem vizsgálta az áldozatok közreműködését az eseményekben, amit vizsgálata egyoldalúságának is tartott, de szerinte ez, az amúgy is önmagukat vádoló, hibáztató férfiakat még jobban elmélyítette volna önvádjukban.

Néhány példa álljon itt a férfiak fizikai bántalmazásának okaira, ahogy azt a vizsgálatban résztvevő férfiak tapasztalták/ Lewis, 2000, 3-4.o./:

- - „ha nem tettem a helyére a tárgyakat, ha nem azt akartam éppen, amit ő, akkor hozzám vágta a serpenyőt. Késsel fenyegetőzött, ha pedig elvettem tőle, felkapott egy másikat,

azt mondta, a szemem láttára szúrja meg a gyerekünket, hadakoztunk a késér, aztán rám hívta a rendőrséget.

- -Majdnem letépte a heréimet, ha megnyugtattam és a karomba zártam megharapott, vagy belémcsípett.
- -Megütött ököllel, kézzel, bármivel, ami a keze ügyébe került, ha megakartam nyugtatni annál rosszabb volt. Mindent, ami nekem kedves volt összetört, szétdobált. Ha elmentem ilyenkor otthonról, kizárt a lakásból.
- -Beteg volt a babánk, hisztériázott, amikor javasoltam vigyük orvoshoz, dobálózni kezdett, üvölteni, hogy miért szólok bele, nekem esett, kirohant és eldobta a kocsim kulcsát. Féltettem a gyereket és nem akartam elengedni ilyen állapotban, visszaroht a konyhába, akkor a késsel hasba szúrt, majdnem meghaltam”.

A lelki bántalmazás formái

A kutatások a családon belüli erőszak esetén, különösen az empirikus vizsgálatokban szinte kizárólag a párok közötti fizikai erőszakot mérik. Valószínűleg a bántás látható jelei miatt tűnik súlyosabb sérelemnek a jog és a közvélemény számára egyaránt. Igaz ugyan, hogy valamennyi témával foglalkozó kutató kiemeli az érzelmi, a verbális abúzus romboló hatását, de ennek korántsem tulajdonítanak a fizikai bántalmazással azonos jelentőséget /Hines-Malley-Morrison, 2001/.

A bántalmazott férfiak esetében különösen jelentős szerepe van a fizikai erőszak mellett, más agresszív hatásoknak. A férfiak korábban említett érzelmi kiszolgáltatottsága miatt igen gyakran a lelki ütlegetés okozza számukra a súlyosabb gondokat.⁹³

⁹³ Az érzelmi erőszak különleges fontosságát a férfiak bántalmazásában főként a pszichológusok hangsúlyozzák. B.J.Brothers / 2001/, a szerkesztő ugyan feminista szemléletűnek vallja magát, kötetében azonban helyet kapott nézeteivel nem azonosuló szerzők tanulmánya is, akik a kölcsönös érzelmi abúzust döntőnek tartják a bántalmazói kapcsolatban /Nicholls-Dutton,2001/.

A bántalmazott férfiak listája az ellenük irányuló lelki terrorról szinte szó szerint azonos hasonló helyzetű nőtársaikéhoz /Lewis, 2000; Morvai, 1998/

- A férfiak érzelmi erőszaknak tartják, amikor a párjuk mások előtt szidalmazza, megfélemlíti és fenyegeti. Mindent, amit a férfi akar önzésnek és rossznak mondja.

- Felügyeli a programjait, de a saját időbeosztásához a férfinak semmi köze. Megakadályozza, hogy a férfi szabadidejét egyedül töltsen, elmenjen otthonról vagy tanuljon. Zsarolja, hogy ne találkozzon barátaival, vagy rokonaival.

- Öngyilkossággal és a gyerek bántalmazásával fenyegetőzik, ha el akarná hagyni. Verést provokál, ha nem éri el célját, akkor a "még meg ütni se mersz, te senki" megjegyzéssel él. A nő áldozatként viselkedik / nyitott ablaknál segítségért kiált, megtépi ruháit, megsebzí magát/.

- Kierőszakolt, hisztérikus verbális kirohanásokkal operál, majd a férfit vádolja saját erőszakos viselkedéséért. Büntudatot és szégyenérzetet ébreszt mindenért.

- A gyerekeket felhasználja ellene, gyerekverő és gyilkos apákról mesél nekik. A gyerekek előtt becsmérl, a gyerekeket elidegeníti, külön csoportot alkot velük a férfi ellen. Ugyanakkor gyerekeket elhanyagolja, velük zsarol, fenyegetőzik, „nem is a te gyereked „ mint a legvégső sértések egyike.

- Lehetőleg mások előtt hangsúlyozottan ridegen és ellenségesen viselkedik a férfival. A nyilvánosság előtti megszégyeníti, sőt bántalmazza /szembe önti itallal, szarkasztikus megjegyzéseket tesz vele kapcsolatosan/.

- Állandóan becsmérl a férfi testét, formáját, semmi sem talál rajta és benne jónak. Célja a férfi önbizalmának módszeres megsemmisítése, semmi sem jó, amit tesz, még ha ő javasolja is, amiért aztán szemrehányásokkal halmozza el.

- A szexualitás felett kontrollt gyakorol. Vagy követeli a szexuális együttlétet lehetetlen időben, vagy megtagadja, megvonja, kifejezetten büntetés céljából. A férfi szexuális adottságaira és

képességére tett célzások a férfiasság megsemmisítésére vonatkoznak / külön téma az aktus közbeni női viselkedés és megjegyzések/.

- Válogatott büntetéseket alkalmaz, idegen helyen alszik /barátnő, szülők stb/, nem beszél vele, üzeneteket nem ad át, úgy tesz, mintha átnézne rajta / nem terít számára a közös evéshez, stb./

- Rendszeresen követelőzik, „ dolgozz többet”, „ miért nem vagy itthon”.stb. - bár a férfi egész nap munkahelyén van, a házimunkákban állandó feladatot kap, cselédnek használják /különösen jellemző ez a főállású háziasszony bosszújára/.

- Szorosan ehhez tartozik a pénzügyekkel kapcsolatos női viselkedés. A férfi pénzét sajátjaként kezeli, de a saját keresetéből kizárja.

A másik fél tudatos manipulálása jellemző az érzelmi bántalmazásban. Az egyik nap teljes egyetértés, szex, „mindenben neked van igazad” napok után következik a büntetés, a „kihasználtál engem” szakasz. A bántalmazó nők visszaélnék a bizalommal, a férfi gyenge pontjait ismerve, önvallomásra készítetik az intim pillanatokban, amit aztán lehetőleg nyilvánosan kigúnyolnak. Az erőszakos viszonyoknak ez a fázisa igencsak hasonló a L. Walker által megalkotott *erőszak körre*, s ezek a békésnek tűnő napok tartják a férfiakat a konfliktusos kapcsolatban /Walker, 1976/.

Tagadhatatlan, hogy a felsorolt viselkedési formák gyakran előfordulnak fizikai erőszaktól mentes, „csak boldogtalan”, konfliktusos kapcsolatokban is, amelyek mindkét felet érinthetik. A szakirodalomban, különösen a feminista elemzések nem vesznek tudomást az effajta „játszmákról”, ha azok férfiak ellen irányulnak. Véleményük szerint ezek az esetek nem érdik ki az érzelmi bántalmazás fogalmát /Pagelow, 1984; Dobash-Dobash, 1992/

A férfiak érzelmi abúzaival foglalkozó szerzők szerint azonban az érzelmi bántalmazásnak a felsorolt elemeket

magába foglaló formái igen jellemzőek a partner kapcsolatokban, amelyek megalapozzák a későbbi fizikai erőszakot is /Hines et al, 2001/.

A bántalmazott férfiak jellemvonásai

A vizsgálatok ellentmondanak annak a közvélekedésnek, hogy a bántalmazott férfiak többsége gyenge fizikumú, nőies típusú, akiknek amazon a társa. Az esetek többségében agresszióra nem hajlamos, átlagos felépítésű férfiokról van szó. Azokról, akiket arra neveltek, hogy igazi férfi a nők védelmezője, nőt nem bántani bűn, akik a „ladies first”, a „nők és gyerekek az elsők” elvet tanulták. Az agressziós helyzetben megadóan, csillapítóan viselkedtek, ami azonban korántsem csökkenti a partnerek haragját. Egy nyomozó-rendőrnő szerint csendes, nyugodt férfiak, akik nem ütnének vissza, de éppen emiatt gyengének, tehetetlennek érzik magukat /Thomas, 1993/.

Az idézett ausztrál vizsgálat megkérdezettjei is valamennyien csendes, nyugodt hangú, nem agresszív emberek voltak, konfliktusos helyzetben nyugtatni igyekeztek partnereiket. A teljes kiszolgáltatottság, tehetetlenség közepette a férfiak úgy érezték, hogy nem képesek megakadályozni az ellenük irányuló erőszakot, miközben felelősnek tartották magukat a történetekért /Lewis, 2000/.

A férfiak többsége fizikai, testi tünetekkel jelentkezik az orvosánál, gyomorfájással, magas vérnyomással, pánik rohamokkal⁹⁴Nem szívesen idézik fel a történeteket, tüneteik olyankor erősödnek. Állandó félelemben élnek, hogy elvesztik önuralmukat. Ezért a legtöbb férfi érzelmileg bezárkózik, nem vallja be önmagának sem, hogy szeretetre, törődésre van szüksége. Tehetetlennek, csapdában lévőnek érzi magát, úgy gondolja rossz férfi, alkalmatlan apa, elhiszi, amit a nő állít róla.

⁹⁴ Ez az összefoglalás két ausztrál /Lewis,2000, Leonard, 2003/ egy amerikai./ Cook, 1997/ vizsgálat alapján készült.

Az állandó, partnere általi becsmérés következtében önbizalma eltűnik, a jóslat önbeteljesítővé válik, azzá lesz, akivé akarják, aminek tartják. Nem csak férfiként vallanak kudarcot, de még a munkájukban is sikertelenségek érik. Úgy érzi, nem teljesíti férfi szerepét, hiszen a nő, a felesége elégedetlen vele. Nem lát kiutat, alternatívát. Halálfélelem, halálvágy, öngyilkossági gondolatok foglalkoztatják. A gyerekek, bár látják a történetek és védik az apát, ugyanúgy megfélemlítettek vagy manipuláltak /Sarantakos, 1998/. Elveszíti a barátait, elzárkózik a társaság elől. A bántalmazott férfiak saját vallomásaik szerint a lelkiismeret furdalást tartják a legelviselhetetlenebbnek. Lewis /2000/ szerint, ha a bántalmazott férfi végső esetben önuralmát veszti és valamiért visszaüt, az számára a legrosszabb érzés, mert ezzel minden erkölcsi szabályt megszegett, ami egy férfi számára kötelező, vagyis a nők védelmét, támogatását.

A bántalmazott férfiak a nőkhez hasonlóan nagyon nehezen adják fel addigi életüket, nem képesek elhagyni a bántalmazójukat. Maradásra kényszeríti őket a gyerekekért és a „beteg” nőért érzett felelősség. A gyerekek léte, akiket ezek a nők többnyire ugyancsak bántalmaznak döntő érv a maradás mellett /Cose, 1995/. A férfiak tisztában vannak azzal, hogy a nővel szemben aligha nekik hisznek. Tapasztalataik szerint bántalmazás esetén a rendőrség a nőnek hisz, és a férfit tartóztatják le. Nincs hely, ahonnan segítséget kérhetne. Mindenütt kinevetik, gyengének, férfiatlannak tartják. A társadalom teljes elítélése kíséri, ezért nem jelenthet meg sem hatóság, sem nyilvánosság előtt /Cook,1997/.

Bántalmazott férfiak és a családon belüli erőszak politika

Jó néhány országban, ahol a különféle statisztikák, felmérések szerint a családon belüli erőszak nemcsak a nők bántalmazottságát mutatja, kormányzati felkérések alapján vizsgálatok készültek a férfiak áldozattá válásáról az intim kapcsolatokban.⁹⁵ Néhány jellemző dilemmát érdemes megismerni.

Skócia⁹⁶: Kell-e segítség?

Az 1995-2000 között készült Scottish Crime Survey szerint megnőtt a családon belül a férfi áldozatok száma, ezért a skót kormány tanulmány készítettett a kérdés kivizsgálására és a tanulságok levonására /Gadd et al, 2003/. 1995-ben a megkérdezett férfiak 3%-a tapasztalt erőszakot vagy fenyegetés partnere vagy expartner részéről a vizsgálatot megelőző egy évben, amely 6%-ra emelkedett az 1999-es rendőrségi adatok szerint. 2000-ben az önkéntes kérdőívekre adott válaszok alapján, 60 ezer férfi és 126 ezer nő jelentette, hogy tapasztalt erőszakot vagy fenyegetést a párja részéről. A rendőrség 9.600 férfit / a hatvanezer 16%-a/ és 59.000 nőt /a 126 ezer 47%-a/ regisztrált. Becslések alapján a rendőrségi hívások 85%-a nők részéről és 15 %-a férfi sértett részéről érkezik.⁹⁷

A vizsgálat fő megállapításai:

1. A rendőrség a férfiak ellen erőszakkal fellépő hozzátartozó nőket többségében nem tartotta

⁹⁵ Természetesen nemcsak a felsorolt országokban foglalkoznak nyilvánosan és a kutatásokban a férfiak bántalmazásával a családon belül. Olyan szinte lehetetlennek tűnő helyekről is mint Kína / China Daily HK Edition September 3, 2003, www.china.com.cn/english/MATERIAL/74185.htm/ vagy Kenya / J.Mulama: Battered Men Emerge from Cocoons of Silence. www.ipsnews.net/interna.asp?idnews=20858/ jelennek meg írások a témában.

⁹⁶ 1999-ben Skócia lakossága 2 millió férfi és 2.1 millió nőből állt. A vizsgálat 5,095 fő adatait dolgozta fel, ebből 1.876 tapasztalt partnere részéről erőszakot.

bűncselekmény elkövetőjének, míg az erőszakos férfi viselkedését kriminálisként könyvelte el. Ezért számos férfival szemben tanúsított agresszív cselekmény női elkövetője nem is került bíróság elé.

2. A rendőrség sokkal inkább figyelt a homoszexuális kapcsolatban élő férfiak közötti erőszakos esetekre, mint a heteroszexuális viszonyban a férfi rovasára történt női agresszióra.
3. A férfiak ellen elkövetett cselekmények főként érzelmi bántalmazás, fizikai abúzus és anyagi, egzisztenciális korlátozás voltak.
4. Mind a férfi, mind a női áldozatok lényegesen szegényebbek, mint a konfliktus-mentes párok tagjai. Különösen az elvált vagy különélő bántalmazott férfiak csoportjára jellemző, hogy lényegesen alacsonyabb jövedelműek, mint a kontroll csoport tagjai. Ugyanakkor a vizsgálat szerint a férfi áldozatok magasabb bevétellel rendelkeznek, mint a családon belüli erőszak női áldozatai.
5. A tanulmány megállapítja, hogy a bántalmazott férfiak számára az estek komoly lelki és fiziológiai következményekkel járnak, nem ritkák az életveszélyes fenyegetések sem. A bántalmazott férfiak és a nem bántalmazottak egészségi adatai között nem találtak különbséget a kutatók.
6. A skót vizsgálat tanulsága szerint a bántalmazott férfiak a leírtak ellenére sem igényelnek külön menhelyeket és intézményeket, még azokat a lehetőségeket sem használják ki, amelyek adva vannak számukra.⁹⁸ Ugyanakkor igényt tartanak nagyobb jogi segítségre,

⁹⁷ Az arányok és számok különbségeinek módszertani okok mellett a feljelentési hajlandóság nemek közötti különbsége is oka /Gadd et al, 2003/

⁹⁸ Mint kiderült Nagy-Britanniában az az egy férfi bántalmazottak részére alapított menhely is röviddel a nyitás után bezárt, annyira nem volt érdeklődő /L.Tutty 1999,21.o/

tanácsadásra, különösen a közös gyerekekkel kapcsolatos kérésekben.

7. A bántalmazott férfiak között több a súlyos sérülést elszenvedő, mint a nők között, ugyanakkor a nők sokkal inkább jelentkeztek orvosi kezelésre, mint a férfiak.
8. A férfiak sokkal kevésbé tartják az ellenük intézet támadásokat bűncselekménynek, mint a nők. Többnyire nem kívánják bántalmazó párjukat megbüntetni, a kapcsolatot megszakítani, ezért körükben a feljelentési hajlandóság is igen alacsony. Saját vallomásuk szerint az ismétlődő, rendszeres fizikai bántalmazás ritkán fordul elő.
9. A férfi áldozatok között kevesebb az elvált vagy különélő és több közöttük a munkával rendelkező, teljes foglalkozású, mint a női áldozatok között.

Kanada: Segíteni vagy nem segíteni

Kanadában a 1990-as években számtalan vizsgálat⁹⁹ készült, amelyekben igen figyelemre méltó adatokat hoztak nyilvánosságra a bántalmazott férfiak létéről. Igaz a kutatások főként a párkapcsolatokban alkalmazott kölcsönös erőszak kutatására koncentráltak /Grandin-Lupri, 1997; DeKeseredy, 1993; DeKeseredy-Saunders- Schwartz-Alvi, 1997/. L.Tutty /1999/ hivatalos kormányzati felkérésre tanulmányt készített, amelyben összefoglalta a kanadai kutatásoknak a családon belüli erőszak férfi áldozataira vonatkozó ismereteket és eredményeket.

Kölcsönös erőszak és férfi áldozatok a kanadai adatok szerint is léteznek, ám ezek az adott szemléleti különbségek miatt hol kisebb / DeKeseredy et al, 1997/, hol magasabb /Grandin-Lupri, 1997/ arányokat állapítanak meg a családon belül

⁹⁹ A kifejezetten bántalmazott férfiakra vonatkozó kutatások általában kis mintával, mélyinterjúra alapoztak, így nem a bántalmazás mértékére, hanem milyenségére vizsgálhatnák rá /Tutty, 1997; Lewis, 2000; Leonard, 2003/.

előforduló erőszakos esetek között. A vizsgálatok többsége nem a férfiak áldozattá válásának okaival, jellemzőivel foglalkozik, hanem annak bizonyításával, hogy mennyire jelentéktelen a férfiak sértetté válása a nőkéhez képest. A viták eredményeként azt sem lehet tudni, hány férfi sérülhet meg partnere kezétől, mint ahogy azt sem, szorulnak-e segítségre ezek a férfiak. A hivatalos rendőrségi összeírások szerint 22.000 családon belüli erőszak esetnek 19.473 /89%/ nő áldozata, 2 428 /11%/ a férfi áldozata, a levonható következtetések szerint a férfiak stigmatizációjuk miatt nem jelzik sérüléseiket. Más szerzők a nők körében is magas a látenciával számolnak hasonló esetekben /De Keseredy et al,1997/. A kanadai családsegítők véleménye az, hogy nagyon kevés bántalmazott férfi kér segítséget, ha akad is köztük néhány, azok leginkább egyedi kezelés és elbárást igényelnek és nem csoportos támogatásokat. A problémát a szerző abban látja, hogy a férfiak áldozattá válásának tényét a társadalom nem veszi figyelembe, a nők agresszióját sokkal elfogadhatóbbnak ítélik meg.

Ausztrália és Új-Zéland: ahol a segítség már valóság

A bántalmazott férfiak léte ezen területen nem kétséges az ausztrál kutatások számára, bár számszerű arányainak megállapítása itt sem nélkülözi a szakmai disputákat.¹⁰⁰ 1994-ben a rendőrségi felmérések szerint a családon belüli erőszaknak 91,4% -a női áldozat volt, és csak 8,6 %-nyi férfit regisztráltak hasonló helyzetben. Az 1996-97-ben történt felmérés szerint 66%-34% volt a nő-férfi arány a párkapcsolatban történt erőszak eseteiben. 1998-ban a kórházi baleseti osztályon kezelték elemzése szerint 2.9% férfi és 7.4% női sérültet kezelték, akiket a megelőző évben partnereik bántalmaztak. Az

¹⁰⁰ A felsorolt adatok J. Leonard / 2003/ összegzése alapján készültek.

egész életük folyamán tapasztal bántalmazásról 8.5% férfi és 19.3 % nő számolt be.

Természetesen az ausztrál kutatásokat is az ismert szakmai viták kísérik. A feminista állásponton lévők még azt sem szívesen említik, hogy a családon belüli erőszak folyamatosan csökken, mert ezzel veszélyeztetve látják a bántalmazott nők védelmében indított mozgalmuk létét. A férfi bántalmazottakkal való foglalkozás tagadja fő érveket: a társadalomban meglévő férfi privilégiumok lecsapódása a családon belüli férfi erőszak is, -írja a kérdés neves ausztrál kutatója Sarantakos /1999/. Néhány kutató azért itt is átesik a ló másik oldalára, különösen a helyi férfi mozgalom és az apák jogaiért küzdő csoportok képviselői azok, akik szerint a férfiak bántalmazása a partnerkapcsolatban nemcsak egyenlő arányú, de sértettségük magasabb, mint a nőké¹⁰¹.

A kutatók többsége azonban egyre inkább azt konstatálja, hogy a családon belüli erőszakban a férfiak is sérülnek, az esetekre jellemző a kölcsönös erőszak /Headey et al, 1999/. Az ausztrál igazságszolgáltatás és a kapcsolódó, segítő szervezetek igen erőteljesen védik a női áldozatokat, de a szervezetek egyoldalúságát, sőt elfogultságát is egyre gyakrabban bírálják a kutatók /Leonard, 2003/. Ennek következtében több olyan intézkedés is történik, amely a párkapcsolaton belüli erőszak eddigi egyoldalúságának megszüntetésére irányul, ahol helyet kapnak a férfi áldozatokra és a női elkövetőre vonatkozó iniciatívák is.¹⁰²

Összegzés

A partnerétől bántalmazott férfiakkal foglalkozó kutatások egyike sem vonja kétségbe a nők nagyobb arányú

¹⁰¹ M.Flood: Claims about Husband Battering, Northern Rivers Men's Network News, 2000, no. 12, Spring megjelent írására hivatkozik Leonard, 2003, 5.o.

¹⁰² A Partnerships Against Domestic Violence és a Partnerships Phase /2002 szeptember/ olvasható www.padv.dpvc.gov.au honlapján

viktimizálódását és azt sem, hogy az elkövetők férfiak. A viták a számarányok körül zajlanak, amelyeknek jobbára csak annyi szerepük van, hogy mindent eldöntő érvekké legyenek abban, hogy kinek kell jobban segíteni, azaz melyik segítőnek, segítő szervezetnek jusson nagyobb támogatás, több pénz. A pénzelosztó politika számára pedig az egyszerűen kommunikálható, gyors megoldást ígérő, látványos eredmény elérése a fontos. Így a családon belüli erőszak „ipari” méretei nagyban meghatározzák, mi váljék nyilvános, politikai, azaz „társadalmi diskurzus” tárgyává.

A tudományos érdeklődés sem mindig mentes az effajta érdekeltségtől. Számos álkérdés körül forog a vita: a nők egyenlő gyakorisággal ütnék-e meg férfiakat vagy nem /gyakoriság/. Esetleg egyenlő számú nő üt-e meg férfit /számok/. Egyforma motívumai vannak-e az erőszaknak a nemek esetében, vagy éppen ugyanazokkal a következményekkel jár-e a két nemre nézve az erőszak.

Egyszóval „versenyeztetik” az emberi fájdalmakat, sérüléseket¹⁰³. A kutatások értékét pedig a segítőkészségnek kell megadnia, így azok lehetnek az előremutató, hasznos elemzések, amelyek célul a partnerkapcsolatok konfliktusmegoldásának harmonikusabbá, erőszakmentessé tételét tűzték ki.

Ezekben a vizsgálatokban közös:

- a külső, társadalmi okok és individuális jellemzők felmérése mindkét fél esetében
- az elkövetők és áldozatok interakciójának vizsgálata
- a társadalmi környezet /média, oktatás, politikai-jogi lépések, stb/ elfogultsága, az egyoldalú „nő-áldozat” szemlélet átváltoztatása „áldozat” centrikussá.

¹⁰³ D.Tacey /1997/ „competing victims syndrome”-nak nevezi azt a jelenséget, amikor azon versenyeznek a segítők, hogy ki az „igazi” áldozat.

Nem zárható tanulságosabb gondolattal a fejezet, mint Suzanne Steinmetz szavaival, aki egy 1994-ben adott interjúban a következőket mondta:

„Hiszem, hogy mindenfajta erőszakot egyformán rossznak kell tekintenünk. Valójában tényleg teljesen mindegy, kinek az ütése ér véget nagyobb sérüléssel. Egyre idegesebb leszek, ha azt próbálják bizonygatni, hogy az egyik fél baja fontosabb, mint a másiké, egyikük nagyobb figyelmet igényel, mint a másik. A leglényegesebb, hogy az ilyen családok döntő többségében gyerekek is a tanúi az eseményeknek, mert ez az igazi lelki sérülések gyökere. Ha egy nő üti meg a férfit, s bár nem okoz fizikai sérülést, okoz lelkit. Nemcsak a társának, hanem önmagának is.” /Cook, 1997,23.o/

IV. fejezet

A férfi verve se jó

A családon belül női erőszaktól szenvedő férfi áldozat márpedig nincs. Nemcsak a magyar közvélemény, de a családon belüli erőszakkal foglalkozó szakemberek sem tartják fontosnak, sőt megkérdőjelezi a felnőtt párok között zajló konfliktusokban a női elkövetők és férfi sértettek létezését.

Férfi sértett vagy áldozat?¹⁰⁴

Az Országos Kriminológiai Intézetben, 2003-2005 folyamán végzett kutatás, ahogy a harminc év óta külföldön folyó vizsgálatok¹⁰⁵ is bizonyítják, létezik férfiak sérelmére, nők által elkövetett bűncselekmény a családon belül. Az esetek számszerinti előfordulása lényegesen kisebb, mint a nők ellen párjuk által elkövetett cselekményeké, ahogy a nők családon kívül elkövetett erőszakos viselkedése is töredéke a férfiakénak.

Nincs azonban szakember, aki tagadná, ne társadalmi problémaként kezelné a női bűnözést. A férfi, mint áldozat, függetlenül a számok és arányok bűvös mutatóitól, láthatatlannak tűnik a családban és azon kívül is. A társadalmi megítélés, a tudományos kíváncsiság észleli ugyan a jelenség létezését, de minden tekintetben adós marad a magyarázattal: a férfiak miért válnak sokkal gyakrabban elkövetőkké és áldozatokká.

A családon belüli konfliktusok erőszakos lezárásának többségi áldozatai a számok tükrében hangsúlyozottan a nők. Kisebbség a különbség a nemek között. Úgy tűnik azonban, hogy nemcsak a józanész, de a tények előítélet mentes feltárása is, a

¹⁰⁴ A fogalmak jelentésbeli különbségét nemcsak a kriminológia, de a jog is érzékeli. Igen részletes és hasznos elemzés olvasható Görgényi Ilona /2006 / összefoglalásában. Mindennek ellenére a közgondolkodásban a férfi áldozatkénti megjelenése nem általános.

párkapcsolatokban zajló konfliktusokért nemcsak egyetlen felelőst, eredőt és magyarázatot talál. A következő elemzés az okok és körülmények megvilágításával szándékozik a családon belüli erőszak férfi oldalát, az események és környezetük összefüggéseit, a nemek viszonyát és agressziójuk indokait bemutatni.

Számszerű erőszak. Nők és férfiak számokban

A számokhoz kötődő gondolkodásunk tükrében vizsgálva a nemek részvételét a bűnelkövetésben, néhány alapvető adat bemutatása nem hiányozhat:¹⁰⁶.

Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika /ERÜBS/ alapján készült általános adatok 1997-2002 között a következő összegzésre adnak alkalmat:

- A családon belüli esetek az elkövetett összes bűncselekmények 5,6%-átteszik ki hat év átlagban, amely évente kb. 7500 főt jelent.

- A férfi elkövetők 5,4 %-a követett el családon belüli bűncselekményt, hat év alatt, évente átlag 6000 fő, ebből 1500 volt felesége, volt élettársa, 1200 jelenlegi felesége és élettársa ellen vétett a jog szerint, tehát 2700 fő az évi átlag

- A nők 6,9%- a követett el családtagja ellen bűncselekményt. Hat év alatt, évi átlagban 1200 fő, ebből 300 fő férje, élettársa, 178 fő volt férje és volt élettársa ellen, azaz 478 fő az éves átlag.

¹⁰⁵ Rövid áttekintés a dolgozat kutatástörténeti , II. fejezetben olvasható

¹⁰⁶ Az említett OKRI vizsgálat statisztikai adatait ld.OKRI,2004

- A férfiak sérelmére elkövetett bűncselekmények döntő többsége a hat év átlagában, életveszélyes vagy súlyos testi sértés / 162 fő/, a könnyű testi sértések száma elenyésző /13 fő/.
- Az emberölések esetében évente átlag 27 férfi hal meg női elkövető kezétől, míg 49 nő lesz férfi által emberölés áldozata. /Ez a szám 2002-ben 38 női áldozatra csökkent, a férfi sértettek száma 2002-ben 23 fő volt/.

- A férfiak sérelmére elkövetett cselekmények körében a súlyos testi sértés, az emberölés és a kiskorú veszélyeztetése jellemzően ellenük történik. A családon belül elkövetett súlyos cselekmények esetén, /emberölés és kísérelte/, öt áldozat közül három férfi, vagyis a férfi áldozatok aránya 61%. A kiskorú veszélyeztetés áldozatává pedig a fiúk kétszer gyakrabban válnak mint a lányok / 67%-33 % /, a gyerek sértettek kétharmada fiú¹⁰⁷. A hozzátartozói viszony és a sértettek neme kapcsolatának vizsgálata szerint a felnőtt párkapcsolatok kivételével, minden más viszonyban / saját gyerek, szülő, testvér, após egyéb hozzátartozó/ az áldozatok és az elkövetők többsége is férfi.

Az erőszak formái

A vizsgált iratok jellegüknél fogva a fizikai, testi erőszak bizonyított esetei. Az OKRI 1453¹⁰⁸ esetét vizsgálva, 130 történet élettársak, férjek, volt élettársak és volt férjek sérelmére.

¹⁰⁷ A vizsgált 1500 fős mintában az arányok szinte azonosak: a súlyos cselekmények esetében a férfi áldozatok aránya 65%, a kiskorú veszélyeztetésének áldozatainak nemi aránya 65% fiú 35% lány.

¹⁰⁸ A vizsgálat az első és másodfokú ítéletek, a rendőrségi nyomozati anyagok, a vallomások / gyanúsított, áldozat, tanúk/ és a szakértői vélemények elemzésén, összevetésén alapul. Ezek az iratok nemcsak statisztikai szempontból fontosak, hanem a bűncselekmények előzményére, a konfliktusok mibenlétére, milyenségére és számos apró momentumra is rávilágítanak, amelyek a családon belül zajló erőszakhoz vezetnek. Az iratok természetesen a bűncselekmény közvetlen bekövetkeztét megelőző okokra, indokokra koncentrálnak, az eljárás az elkövetőre összpontosít, így az áldozatokról, a sértettekről lényegesen kevesebb adattal rendelkezünk. Nincs minden esetben pontos adat az életkorukra, iskolai végzettségükre, szakképzettségükre, előéletükre is csak néhány utalásból lehet következtetni.

A férfiak sérelmére, nők által elkövetett személy elleni bűncselekmények döntő többsége testi erőszak, azok közül is az életveszélyes testi sértés és a súlyos testi sértés dominál. Könnyű testi sértés alig akad. Az életveszélyes és a súlyos sértések inkább a férj ellen irányulnak és kevésbé az élettárs ellen, a volt férjeknek 30%-át érinti ez a bűncselekmény forma.

1.sz. tábla. Kinek a sérelmére történt a cselekmény

Sértettek	Fő	%
kiskorú sérelmére	302	20,8
férfi sérelmére (férj, élettárs)	130	8,9
szülő sérelmére	157	10,8
nő sérelmére	598	41,2
egyéb férfi sérelmére	154	10,6
egyéb nő sérelmére	73	5,0
nagykorú gyermek sérelmére	39	2,7
összesen	1453	100,0

A jog a lelki erőszakot, az érzelmi ütlegetést felnőtt emberek esetében önállóan nem bünteti. Az aktákból azonban következtetni lehet a párok közötti nem fizikai természetű konfliktusok megoldási módszereire. A két nem eltérő módon utal a veszekedések, viták, szidalmazások jellegére és tartalmára.

Az *elkövető nők* vallomásai igen gyakran említik a sértett férfi szóbeli megjegyzéseit, becsméréseit. Legtöbbször a sértegetéseket, a családjuk /anyjuk/ szidalmazását nehezményezik. Saját szóbeli vagy érzelmi reakciójukat azonban nem részletezik, megelégszenek a „én is szidalmaztam”, „visszaszóltam” megjegyzéssel. Néha előfordul a „menj a nődhöz” kitétel. Azt elismerik, hogy a férfi iszákosságát, a család pénzének elköltését vagy meg nem keresését felrótták.

A *férfiak* nem részletezik, vagy csak utalnak az őket ért verbális és érzelmi sértésekre. Nem ritka az olyan eset sem, amikor a bűncselekményt nem előzi meg fizikai erőszak a férfi részéről, a kölcsönös testi bántalmazásnak sincs nyoma. Ellenben a hosszú ideje tartó, lappangó agresszió, a kölcsönös elégedetlenség, a férfi esetében iszákosságban, kötekedésekben, de nem bántalmazásban nyilvánult meg.

1. számú eset. *Az asszony a negatív érzelmeket megjegyzésekben, kritizálásban vezette le. A három felnőtt gyerekkel élő felek közötti, hosszú ideje tartó érzelmi ütlegetése vezetett a férfi életveszélyes bántalmazásához. Az asszony a konyhában, miközben a család, - a férfi számára is- ételt készített, a veszekedés hatására konyhakéssel kétszer mellbe szúrta a férjét. A házaspár felnőtt lánya így tanúskodott:” Évtizedek óta /az apám/ ilyen, amióta emlékszem iszik. Úgy érzem, hogy az édesanyámat ez az elhúzódó konfliktus helyzet megviselte. Édesanyám nem törődött bele ebbe, de házasesetük vagy 14 éve megszakadt, mert ő fenn lakik a felső szinten, míg*

az édesapám külön tőle az alsó szinten. A vádbeli eset óta sem változott édesapám életmódja, ugyanúgy iszik, sajnos. Úgy vélem, hogy édesapám nem haragszik édesanyámra, édesanyám pedig nem tart édesapámtól.”

2. számú eset. A súlyos testi sértés kísérlete bűncselekmény elkövetője, az előző kapcsolatában bántalmazott negyvenéves asszony, két kiskorú gyereket hagyott elvált férjénél. Új élettársi kapcsolatában ugyan nem verték, de a féltékenységből adódó veszekedések vezettek el a férfi megszúrásáig. Az asszony vallomása szerint:” Gyógyszerfüggőségben szenvedek, amely az Andaxin nevű gyógyszer túlzott adagolása miatt önmagam hibájából keletkezett, mivel akkori házasságom hibámon kívül megromlott, a férjem állandóan vert, testileg bántalmazott, mivel állandóan féltékeny volt. Nem mertem ellene tanúskodni, ugyanis mindig a gyerekeimre gondoltam. 1998-ban úgy döntött, hogy váljunk el, melybe én örömmel beleegyeztem, s egyedül anyukámhoz költöztem. Azóta is keresnek a gyerekeim, de én kitartottam a válás mellett. A jelenlegi élettársammal egy éve élek, akinek 10 éves kislányát én nevelem, ő a második házasságából való. Az élettársam amióta megismertem egyre jobban italogzik, kettőnk kapcsolata egyre jobban romlik. Ő soha nem bántalmazott, viszont állandóan veszekedik velem, s a régi családomat emlegeti, mert tudja, hogy nagyon szeretem a gyerekeimet. Már négy napja rendszeresen veszekedett velem, az anyukámat és a régi családomat illetve ordenáré szavakkal. Egyre jobban felment bennem a pumpa, s ekkor nem tudom megmagyarázni, hogy miért beszaladtam a konyhába, s első kezem ügyébe kerülő kést felvettem. Szerintem csak a késsel akartam megijeszteni, hogy hagyja abba.”

Az intim kapcsolat általános jellemzői

Konfliktusos viszony

Szemben az általánosan elterjesztett megállapítással, a bántalmazások nem célzott, megtervezett, folyamatos terrorcselekmények a férfiak részéről és nem jogos védelem esetei a kiszolgáltatott elnyomott és terrorizált nők részéről.¹⁰⁹ Általánosan jellemző a hosszan tartó konfliktusos kapcsolat, a legrövidebb 2 évtől a leghosszabb 32 éves viszony után következett be a bűncselekmény. Az ellentétek elhúzódóak, a felek kölcsönös bántalmazásával jártak, ahol a nők, mint elkövetők többször tesznek említést testi bántalmazásról, saját viselkedésükről főként általánosságban beszélnek /szidalmaztam, részeges, nem hoz haza pénzt/. A sértett férfiokról, mint az áldozatokról általában, kevés az adat, még ha létezik is vallomásuk, akkor sem részletezik a bántalmazójuk viselkedését /nem vádolnak, inkább bocsánat kérőek /.

Rizikófaktorok

A családon belüli erőszakhoz számos kockázati tényező tartozik.

Az objektív faktorok:

- Az egzisztenciális körülmények, a család szegénysége, forrásainak szűkössége jelent napi gondot. Ezek a családok főként gyerekgondozási és egyéb segélyekből és támogatásokból élnek
- A párok munkanélkülisége.
- A megoldatlan lakáshelyzet, a család albérletben vagy a szülőkkel egy fedél alatt él.

¹⁰⁹. Walker, 1979.

- A párok egészségi állapota, rokkantnyugdíjas férfi „idegekkel” leszázalékolt nő a tipikus páros. A szakirodalomban és az amerikai bírósági gyakorlatban döntően számító „bántalmazott nő szindróma” elemei a magyar esetekben is fellelhetők.¹¹⁰ A hosszú konfliktus, a társak kölcsönös bántalmazottsága a nők esetében igen gyakran jár együtt pszichológiai, ideggyógyászati kezeléssel, nyugtatók szedésével. A férfiak leszázalékolása, testi tünetek és főként az alkohol okozta betegségek a mutatói a folyamatos, egyre erősödő személyes és családi bajoknak.
- Büntetett előélet. Az elkövetők és az áldozatok között is igen magas a számuk. A vizsgált adatok szerint a női elkövetők 20,8 százaléka büntetett előéletű¹¹¹, rájuk a csalás, lopás és az előző kapcsolatban zajlott testi sértések a jellemzőek. A férfi áldozatok bűnelkövetési skálája is hasonló. Ritka viszont, hogy mindkét félnek van kriminális előélete, inkább csak egyik fél rendelkezik bűnözői múlttal.
- A szakirodalomban sem tulajdonítanak különösebb jelentőséget a szexuális együttlét hiányának az erőszak kialakulásában. Feltételezhetően azért, mert az iratokban direkt módon nem jelenik meg ez a probléma. Ugyanakkor a vallomásokból kiderül, hogy több éve együtt élő párok között ki nem mondott konfliktusforrás. A nők számára úgy tűnik nem hiányzik a kapcsolatból a szexuális érintkezés, lezárt kérdésként kezelik, míg a férfiaknál megoldatlan, eltitkolt gondként jelentkezik.
- A válás. A férfiak sérelmére elkövetett bűncselekmények esetében a hivatalos válásnak lényeges szerepe nincs. Jelentős azonban az érzelmi-szexuális eltávolodás következtében fellépő tehetetlenség, az egymás iránti elégedetlenség, amelyet különböző, nem is főként anyagi

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ A teljes mintában az elkövetők 35%-a büntetett előéletű.

okok, inkább a magánytól való félelem miatt nem követ a tényleges válás és különköltözés.

- Az iskolai végzettség nem tűnik rizikófaktornak. A nők iskolai végzettsége magasabb, mint a férfi elkövetők esetében.

2.sz.tábla. Az elkövető iskolai végzettsége

Iskolai végzettség	fő	Százalék
nem járt iskolába	1	8
kevesebb, mint 5 osztály	2	1,5
kevesebb, mint 8 osztály	7	5,4
befejezett általános iskola	57	43,8
befejezett szakiskola	20	15,4
megkezdett szakközépiskola/ gimnázium	3	2,3
befejezett szakközépiskola/gimnázium	22	16,9
befejezett főiskola/egyetem	5	3,8
nincs adat	13	10,0
Összesen	130	100,0

A családon belüli erőszak szubjektív kockázati tényezői közül kiemelhetők a következők:

- a féltékenység a felek bármelyike részéről,
- az agresszióra való hajlamosság, bármelyik fél esetében
- az érzelmi eltávolodás, főként a nők kezdeményezésére

Az alkohol

A mértéktelen ivás mindenütt a világon személyes , családi és társadalmi konfliktusforrás, különösen igaz ez a magyar

alkoholfogyasztási kultúra árnyékában¹¹². A vizsgált iratok szerint az alkohol döntő faktora a családon belüli zajló minden irányú erőszaknak. A férfiak alkoholizálása az országos és nemzetközi adatokkal összhangban gyakoribb, mint a nők esetében.¹¹³ Ugyanakkor a női elkövetők igen magas százaléka /46,2%/, amely arány bizonyára még magasabb is, ha a figyelünk a megállapíthatatlan esetekre is /28, 5 %/ – az országoshoz képest felülreprezentált. A sértett férfiak 68,5 %-a állt alkoholos befolyásoltság alatt a cselekmény elkövetésekor /itt is közel 20% -os az ismeretlen adat/

3.sz. tábla Az elkövető állt-e valamilyen tudatmódosító szer befolyása alatt?-

Az elkövető alkoholfogyasztása	Fő	százalék
Igen, alkohol	60	46,2
nem	33	25,4
nem állapítható meg,	37	28,5
Összesen	130	100,0

¹¹² Különleges helyzet alakul ki azokban a családokban, amelyekben valamelyik fél alkoholist, ő áll a család életének középpontjában. Különleges játszmában rendeződnek a kapcsolatok, amelynek végső tehetetlen kimenetele hazugság és agresszió lesz. Kiválóan bemutatja ezt Buda,1986,1996.

¹¹³ A kérdés akörül forog, hogy oka vagy csak kísérője, kockázati tényezője-e a családon belül elkövetett erőszaknak az alkoholfogyasztás. A kutatók többsége szerint nem ok, hanem súlyosító hatású, akár az elkövető, akár az áldozat esetében /Kaufman-Kantor-Straus,1990; Sommer,1994/. Ugyanakkor a feminista értelmezők hajlamosak arra, hogy a nők alkoholizálását a férfi erőszak következményeként interpretálják. Véleményük szerint a nőknek, akik férfiak ellen erőszakosan lépnek fel, a férfi társuk erőszakossága és alkoholizmusa miatt lesznek alkohol problémáik és válnak erőszakossá /Testa-Leonard,2001/. Figyelmeztető lehet azonban, hogy a 12-27 év közötti amerikai lányok alkoholfogyasztási aránya a fiúkéval azonos / Fact and Information Use of Alcohol and other Drugs among Women.www.ncadd.org/facts/women.html/ . A fiatal lányok alkoholizálása Magyarországon is erőteljesen növekszik /Csaba, 2002/, ami persze eredeztethető az apák feltételezett alkoholizálásából...

4.sz. tábla. A sértett állt-e valamilyen tudatmódosító szer befolyása alatt?

A sértett alkoholfogyasztása	Fő	Százalék
Igen, alkohol	89	68,5
nem	.18	13,8
nem állapítható meg,	23	17,7
Összesen	130	100,0

Főként a középkorú nők körében gyakori a rendszeres, gyakori ivó és nem kevés a súlyos alkoholista.

A halállal végződő, huszonnégyszer részletesen elemzett bűncselekmény esetében az elkövetéskor, kivétel nélkül mindkét fél jelentős mennyiségű alkoholt fogyasztott.

Nem ritka azonban az sem, hogy a nő iszákossága jelenti a családi konfliktus okát. Az italozó nők többsége nem az általánosan zugivónak jellemzett fogyasztó, hanem a környezete számára is nyilvánvalóan, kocsimákban alkoholizáló asszony, aki nem is titkolja, esetleg valamelyest kisebbíti ivási problémáit, szokásait.

A nők és a férfiak *egyöntetűen állítják*, hogy családi konfliktusok döntő oka a *férfi alkoholizálása*, még akkor is, ha nyilvánvalóan *mindkét fél iszákos*. A nők szerint minden bajuk és problémájuk megszűnne, ha a *férjük* nem inna.

A konfliktusok okai

A bűncselekmény minden esetben akkor következik be, amikor a konfliktusok, főként az alkoholizáló életmóddal összefüggésben már kontrollálhatatlanná válnak, együttműködéssel már nem kezelhetők. Kivétel nélkül a nők azok, akik a kapcsolatból kilépni szándékoznak, leggyakrabban úgy, hogy a férfiak fizikai eltávolítását szorgalmazzák vagy válás formájában ők maguk kívánnak kilépni a kapcsolatból.

A vallomások szerint az erőszakos összezőrdülések már a pár összekeverülése után hamar megkezdődnek. A nők kezdettől fogva tudnak a férfi múltjáról, alkoholizmusáról, munkanélküliségéről. A hosszabb kapcsolatok megromlásakor a férfi munkavesztése, egészségromlása a nők elégedetlenségének kiváltó oka. A kapcsolatra ekkortól a kölcsönös érzelmi ütlegetés a jellemző. A férfiak a nő nőiességét gyalázzák /kurva, tehén, stb./, az iratok azonban nem említik, hogy a nők miként szidalmazták a férfiakat /legfeljebb iszákosnak nevezik/. Viszont számos célzást tesznek a férfi pénzkereső képességére /nem hoz haza semmit, nem dolgozik, elissza, stb. Az iratokból az is kitűnik, hogy a családok döntő többségében, a nők kezelik a pénzt, a férfiak rendre a nőtől kérnek italt, a különféle segélyek is a nők kezéhez érkeznek.

A férfiak meg akarják akadályozni a nő távozását, tehetetlenségükben legtöbbször megfélemlítéssel. A férfiak fizikai erőszak alkalmazását a nők érzelmi leválása, körülményeikkel és a férfiakkal való elégedetlensége váltja ki, a férfiak félelme az egyedüllétől, a kapcsolat megszűnésétől sokkal erősebb, mint a nőké. Az együttélés megromlása mögött a kapcsolat kezdésekor hallgatólagosan megkötött megállapodás rejlik, amelyben a felek úgy vélik, hogy megegyeztek az együttlét szabályaiban. Ez a szerződés a tradicionális felállást mutatja: a férfi biztosítja a

család egzisztenciális jólétét, ennek felelőssége akkor is az övé, ha a nő is dolgozik. A gyerekek vállalásával a férfi felelőssége még inkább megnövekszik, a nőre pedig a család-háztartás ellátásának felelőssége hárul. A konfliktus akkor következik be, amikor a férfi nem képes biztosítani a család igényeit. Ezt a nő akár számon kéri, akár nem, a férfi számára akkor is a felelősséget jelent, és egyben lelkiismeret furdalást, önbecsülésének csökkenését okozza. Miután objektív okoknál fogva képtelennek bizonyul a szerződés betartására, miközben a nők számára a gyerek léte megnöveli az anyagi biztonság igényét, ezért a kapcsolatban napi konfliktusok forrása lesz. A „ha te nem tartod be, akkor nekem se kötelező” gondolkodás következménye, hogy a férfi alkoholhoz és férfitársasághoz a kocsmába menekül, nincs otthon – a nő pedig felmondja a főzés, gyerekek nevelés, háztartásvezetés felelősségét, a férfi „kiszolgálását”. A nő a gyerek révén jobbnak látja, ha partnert vált. Nagyobb esélye is van egy új partnerre, mert az általa nyújtott család-háztartásvezetési szolgáltatásra van kereslet, amíg a munkanélküli, alkoholista férfire nincs. Ezért van az, hogy a nők többségükben elváltak, többedik élettársi kapcsolatban élnek, több gyerekkel /a segélyek, járulékok, családi pótlékok révén némi tőkével/ vándorolnak kapcsolatból – igen gyakran az előzőhöz kísértetiesen hasonló -kapcsolatba.

A kapcsolatok és a résztvevők típusai

Az erőszak a konfliktusok megoldásában igen változatos formában jelenik meg. A párok kapcsolatát döntően a kölcsönös erőszak jellemzi, az azonban, hogy a felek közül ki milyen mértékben és milyen előzmények következtében részese a bekövetkezett eseményeknek az változó és igen gyakran csak a szituáció dönti el, hogy ki lesz az áldozat és ki az elkövető.

A vizsgált szituációk alapján karakteres kép rajzolódik ki az elkövetők és áldozatok jellemzőiről.

Az elkövető nők két fő típusa

1. Több gyerekes, rossz anyagi körülmények között élő, munkanélküli, alacsony iskolázottságú, szakképzetlen, elvált, élettársi kapcsolatban élő, középkorú / 40-50 közötti/ nő. Tettének eredendő oka a család rossz anyagai helyzete, konkrétan a pénzhiány és a társ vagy saját iszákossága.
2. Középosztálybeli, legalább érettségivel rendelkező, szellemi foglalkozású, /többször/ elvált, esetleg válófélben lévő, felnőtt gyerekkel vagy anélkül élő, viszonylag kiegyensúlyozott egzisztenciával rendelkező nő. Cselekedetét kiváltó ok a társ féltékenysége, romló egzisztenciája, egészsége és/ vagy iszákossága, aki nem képes beletörődni a kapcsolat megromlásába.

A férfi sértettek esetében is két típus különíthető el:

1. Munkanélküli, alkalmi munkából élő, 8 általánost végzett, szakképzettség nélküli, alkoholista, rokkantnyugdíjas, középkorú, 45-60 közötti. Élethelyzete és az alkohol okozza az erőszakos konfliktust.
2. Valaha jól kereső, középosztálybeli, szakképzett, legalább érettségizett, rokkantnyugdíjas, középkorú /40-60 között/, lecsúszott, iszákos, elbizonytalanodott egzisztenciájú férfi.

A sértettek, a férfi áldozatokra alapvetően az a jellemző, hogy nem kívánnak szabadulni a kapcsolatból, az érzelmi és a testi elhidegülést, személyes sikertelenségüket, a munkanélküliséget, a pénztelenséget a kocsmázásban és az alkoholban vélnek feledni. Feloldhatatlan feszültségüket így vezetik le, ami természetes jogalapot jelent a női szemrehányásoknak és szabadulási törekvéseknek.

Az elkövető áldozat interakció bemutatásának forrásaim és egyoldali /férfi áldozatokat figyelő/ vizsgálati célpontom

korlátokat szabott. A megállapítások nem a családon belüli erőszak teljes spektrumát világíthatják meg, nyilvánvalóan csak a férfi áldozat-női elkövető kapcsolat megértésében segíthetnek.

A résztvevők és kapcsolatuk tipologizálásának rendező elvét nem külső szempontok, hanem a forrásokban megjelenő kritériumok adták. A legszembetűnőbb a párok agressziójának mértéke és alkoholfogyasztási szokásai voltak, fontos változóként jelent meg a felek fizikai együttélése és különváltsága.

Így **öt fő csoportot** jelöltem meg: az *első csoportba* soroltam az agresszív nők kapcsolatából fakadó eseteket, *másodikban* mindkét fél, elkövető és áldozat egyaránt agresszióra hajlamosként jelenik meg, a *harmadik* együttes résztvevőinek estében az áldozat agresszivitása volt a konfliktus kiváltója, *negyedikként* a kényszerű együttélésből fakadó konfliktusok kerültek, és *végül* a különválás utáni, "se veled, se nélküled" kapcsolatok kerültek egy csokorba.

1. Agresszív nő

Az agresszív nők csoportjába, a büntetett előéletű, legtöbbször korábbi kapcsolatában is konfliktusban élő, több, különböző együttélésből származó gyerekekkel élő nők tartoznak. Igen gyakori, hogy párjuk békésebb természetű, idősebb vagy betegebb, mint ők. Jellemző, hogy az agresszív szituációt az asszonyok italozása váltja ki, az ugyancsak erőszakra hajlamos férfiból

-alkoholista, agresszív nő- szemrehányó férfi

3.számú eset. *A hányatott sorsú asszony első házasságából származó gyereke a válás után nevelőszülőkhöz került. Több élettársa is volt, az egyik ellen emberölés kísérlete büntetést követte el. Csalás vádjával is állt bíróság előtt, amikor egy férfi barátjával egy heti szállodai tartózkodás után fizetés nélkül*

távozott. A fodrász szakképzettségű nő munkanélküli, jelenlegi társával közös gyerekük nincs. A házasság kezdettől fogva a szerény anyagi körülménye következtében konfliktusos, különösen az asszony italozása miatt, amit a férj többször is szóvá tett. A szóváltások során kölcsönösen bántalmazták egymást, annak ellenére, hogy a férj lényegesen erősebb fizikumú, mint a felesége. Az eset is akkor következett be, amikor az ittasan hazaérkező asszonyt a férje szidalmazza, a veszekedés elfajul, a férfi könnyebben megüti a nőt, majd otthagyja, aki a konyhakéssel a férjét hátba szúrja.

4.számú eset. A negyvenéves nő súlyos alkoholista, rokkant nyugdíjas, első házasságából két felnőtt gyereke van, második házasságából való kiskorú gyereke intézetben él. Második házasságából született nagykorú gyereke és a jelenlegi házasságából született két éves gyerekével él együtt. Az elhanyagolt környezetben, mindenki munkanélküli a családban. "Tegnap az utcán vettem át a postástól a 6000 Ft-os segélyt, innen a kocsmába mentem, ahol megittam három körtepálinkát, és 2 pohár sört. Hazamentem fél háromkor, a fiam elhozta a kislányt a nagymamától. Amikor megjött a férjem elkezdett veszekedni velem, mert ő is ittas volt egy kicsit, mint én. Úgy emlékszem a pénzen veszekedett velem, kölcsönösen szidni kezdtük egymást. A férjem a zsebéből kivette a piros nyelvű kését, de nem szúrta felém, a nálunk lévő sógorom lefogta és mondta, hogy ne hülyéskedjen. Letette a kését, ekkor én felkaptam és combon szúrtam a férjemet. Korábbi férjemet egyszer valóban megszúrtam, ami 8 napon belüli sérülés volt és nem lett bírósági ügy." A férfi verőér sérülése életveszélyes volt. A pár azóta is együtt él.

- a „számító” nő- kiszolgáltatott férfi

5.számú eset. *A 8 általánost végzett munkanélküli nő, elvált előző házasságából származó 15 éves gyerekével férjhez megy az ugyancsak elvált, leszázalékolt szklerózisos férfihez. A nő büntetett előéletű / csalás, rongálás miatt próbaidőre felfüggesztve/, a férfi házába költözik, annak nyugdíjából élnek. A férfi vallomása szerint: „Október 21-én házasodtunk össze, majd október 24-én már szétköltöztünk, úgy érte, hogy nem volt házastársi kapcsolat közöttünk. Január 8-án kórházba kellett volna mennem, 7-én mondtam neki, hogy míg kórházba leszek, hagyja el a házat, de mintha nem is mondtam volna semmit. Édesanyámhoz indultam, mert összekészítettek nekem olyan dolgokat, amiket vittem volna a kórházba. Akkor vágta hozzám a kukát, úgy hogy bordatörést szenvedtem és kilyukadt a tüdőm.” A szüleihez induló, kerékpárjára felszálló férfit „a kerékpárjáról lelökte, aki ennek következtében a földre esett. Miközben a sértett a földről felállt, a vádlott a kapuban lévő, az eljárás során bűnjelként lefoglalt 100 literes szemeteskuka alumínium fedelét megragadta és legalább közepes erővel a neki háttal álló, a kerékpárra felszálló sértett hátának dobta, aki ennek következtében a földre leesett és onnan felállni már nem tudott. A sértett emelt hangon tovább szidalmazta, az asszony azonban a rosszul lévő sértetten nem segített”*

- az alkoholizálását tagadó vagy bagatellizáló nő – alkoholista férfi

Ez a csoport az esetek több mint felét teszi ki, különösen a középkorú, nyugdíjas nők és férfiak kapcsolatának jellemzője.

6.számú eset. *A többszörösen büntetett előéletű /csalás, magánokirat hamisítás miatt, felfüggesztett büntetésekre ítélt/, nyugdíjas nő a férjével bevásárolni megy, betérnek a helyi*

kocsmába, ahol a férj játékgépezni kezd. Az asszony szerint, a súlyos testi sértéssel végződő eset a következőképpen történt:
„A férjem amíg játszott megivott két nagy fröccsöt míg én ezalatt egy pici fehér fröccsöt. Nagyon sokat vesztett, amikor hazajött akkor meg már tőlem kért pénzt. Én hazamentem, megraktam a tüzet és nekiláttam főzni. Felraktam a húsos káposztához a levet főni. A férjem ittas állapotban hazajött, bejött a lakásba és ott is inni akart, de nem volt otthon bor. Ezért kiabálni kezdett és veszekedni velem. Én nem is foglalkoztam vele, kevergettem a káposztát a konyhában. A férjem aztán bement a szobába és onnan kiabált velem, elmondott minden szajhának, kurvának. Erre felidegesedtem annyira, hogy megfogtam a lábas két fülét, levettem a kályháról benne a káposztalével. A férjem ott feküdt az ágyon, már átöltözött. Én a kezemben a lábassal, benne a káposztával odamentem hozzá és a mellkasára, és egy kicsit a combjára rá lötytyintetem. A mikor ráöntöttem akkor a férjem kiabált a fájdalomtól, én akkor visszaraktam a lábast a kályhára főni tovább, aztán leszedtem a férjemről a ruhát és átszaladtam a szomszédba telefonálni a mentőknek.”

- értelmiségi, alkoholizáló nő– értelmiségi kiszolgáltatott férfi

7.számú eset. Az elvált, főiskolai végzettségű nő, 16 éve élettársként él együtt a ” mérnök-tanárként dolgozó, köztisztviselőként álló sértett férjével, aki alkalmanként, mértékkel italozik. A vádlott ezzel szemben rendszeresen és nagyobb mértékben fogyaszt szeszes italt, s emellett alkalmi férfitársnői is vannak. Ittas állapotban gyakran vitát kezdeményezett a sértettel, s olyankor előfordult, amikor alkalmi partnert fogadott és a férfit elzavarta otthonról. Egy délután a férfi telefont szereltetett a lakásba, az ittas állapotban lévő nő a szerelés ideje alatt végig szidalmazta a férfit, ezért a szerelők távoztak a lakásból, a férfi a munkahelyére ment és csak esete tért haza. Az asszony késő éjjel egy férfi barátja társaságában tért haza, erősen ittasan, az

élettársát el akarta zavarni otthonról, szobájának ajtaját fessegette. A férfi elővett egy gumibotot kilépett a szobából és nő felé sújtott, aki elvette tőle a gumibotot és a kulcscsomójával megütötte, majd megrugdosta a férfit, aki a szomszédba ment és ott is aludt. Néhány nap múlva a férfi, munka után betért az egyik vendéglőbe egy sörre, ott meglátta az ittas élettársát, aki sértő megjegyzéseket tett rá. Mire hazaért a nő már otthon volt és közölte, hogy kihívta a rendőrséget, mert a férfi bántalmazza őt, a férfi békítőleg kérte, hogy ezt ne tegye. A nő pénzt kért hogy tovább ihasson, a férfi ezt megtagadta, a nő átkozódni kezdett, felkapott egy kést azzal hadonászott, megvágta a férfi mellét, közben ütötte és rugdosta a férfit. A férfi megfogta a nő kezét és adott neki egy pofont, ettől a nő toporzékolni kezdett és deréktájon nagy erővel megrúgta a férfit. A férfi a további tettlegesség elkerüléséért a szobájába ment és lefeküdt. A nő telefonált a rendőrségre, két járőr meg is érkezett, látván az erősen ittas, de sértetlen nőt és annak összefüggéstelen beszédét, a férfit felkeltették, gumibotját, ami az ágyneműtartóban volt elvitték. Másnap a sértett a munkahelyén rosszul lett, kórházba szállították és a bántalmazással összefüggésben a lépét eltávolították.”

2. Agresszív nő – agresszív férfi

Az esetek döntő többségében mindkét fél agresszióra hajlamos, a felek számára az egymás iránti agresszió természetesnek tűnik, különösen, ha mindkét fél alkoholizál.

8. számú eset. *A garázdaságért, testi sértésért korábban elítélt nő korábbi élettársi kapcsolatából származó gyerekeit a bíróság a nagymamának ítélte, jelenlegi partnerétől is van egy kiskorú gyereke. A páros páréves együttélését a közös italozás és a kölcsönös veszekedés jellemezte. A nyomozati adatok szerint nem ok nélkül féltékeny férfi már eltörte társa karját és felrepedt*

a szája is. A nő a szakértők szerint személyiségzavaros, ingerlékeny, indulatos ember, az alkoholos jellemtorzulás tüneteivel, több alkalommal pszichiátriai kezelés alatt állt. Az ítélet szövegében olvasható, hogy „a sértett rendszeresen dolgozott, a keresetét hazaadta. Mindketten nagymértékben italoztak, a veszekedések tettelegességig fajultak. Az eset alkalmával az erősen ittas férfi féltékenységből felelősségre vonta a vádlottat, majd kölcsönösen szidalmazni kezdték egymást. Az indulatba jött férfi többször megütötte a vádlottat az arcán és a testén, majd a konyhafiókból kivette a 20 cm pengehosszúságú kést és azt a vádlott kezébe adta, hogy ezzel szúrja meg „szúrjál le nyugodtan, hiszen már úgy is megtetted korábban”- felkiáltással.” A nő a kést megragadta és hastájékra szúrta a férfit, majd kaszázó mozdulattal az előregörnyedő férfi fejét is megsértette. A férfi életét csak a gyors orvosi beavatkozás mentette meg.

9. számú eset. Az alig harminc éves, két gyerekkel özvegyen maradt nő élettársi kapcsolatban élt, a férfi dolgozik, az asszonynak segélyek és az özvegyi járulék a jövedelme. Az asszonynak előző kapcsolatában már volt rossz élménye a családi verekezésben, elhunyt férje késsel megsebesítette. „A vádlott a sértettel fejenként 2-2 liter bort fogyasztott, amelytől a vádlott súlyos fokú alkoholos befolyásoltág állapotába került”. Az asszony így vall: „A tegnapi napon már délelőtt ittunk. Ekkor ketten két liter fehérbot ittunk meg, utána lefeküdtem aludni és 16 óra előtt ébredtem fel. Még együtt mentünk el az óvodába, elhoztuk a gyerekeket. A gyerekek bent a szobába voltak, mi pedig kint a konyhában. Ekkor is elfogyott két liter fehérbor. A párom kivitte a szemetet, a szomszédoknak ott volt a járdán a biciklijé és majdnem elesett benne, azt mondta, hogy ezért szólni fog nekik. Én meg mondtam, hogy ő csak ne szóljon itt senkinek. Összevesztünk, kiabáltunk, löködtük egymást, mondtam neki a magamét, anyáztam is. A nagykest ő vette elő, mondtam neki,

hogy tegye le, ekkor kiesett a kezéből és leült a székre. Én lehajoltam és felvettem a nagykést és nem tudom miért, de indulatból mellbe szúrtam.”

A pár az irat szerint azóta is együtt él, közösen nevelik az asszony gyerekeit, a gyermekjóléti szolgálat ellenőrzi a gyerekek nevelését.

- büntetett előéletű, visszaeső nő – agresszív férfi, kölcsönös és folyamatos agresszivitás,

10. számú eset. *A középkorú, alkoholista házaspár, az asszony előző házasságából származó 11 éves gyerekek hosszú ideje konfliktusok között él. 1999-ben az asszonyt jogos védelem címén felmentették, amikor a jelenlegi bántalmazó férj fojtogatta, pofozta a feleségét, aki hasba szúrta a férfit. A pár az eset után is együtt maradt. 2000-ben a részeg férfi és az ittas nő összevesznek, a férfi ököllel orron ütötte és a haját húzta az asszonynak. A férfi a verést abba hagyva a szobába megy, míg a nő a konyhában felkap egy kést és a férfit mellbe szúrja, aki súlyos májsérülést szenved. A férfi elismerte közreható vétkességét a helyzet kialakulásáért, sőt a felesége italozásáról azt mondta, hogy nem rendszeresen csak ritkán ivott. Az asszonyt a családgondozó szerint az agresszivitás jellemezte, mindenkit vádolt, durva megjegyzéseket tett, még a gyerekére is, akit rendszeresen bántalmazott. Az anyát többször találta ittas állapotban. A környezet véleménye szerint mindketten ittak, de a férfi ilyen állapotban nem volt agresszív, míg az asszony viselkedése kiszámíthatatlan volt.*

Az eset, amely nem egyedi a sorozatos és rendszeres kölcsönös bántalmazások sorában, arra figyelmeztet, hogy az agresszivitás a kapcsolatokban egy idő után erősödik, kontrolálatlanná válik. A felek, és nem csak a férfiak, a nők éppúgy testi erőszakhoz is folyamodnak.

3. Bántalmazott nő –agresszív férfi

A csoportba a családon belüli erőszak klasszikus esetei kerültek, amikor a bántalmazott nő védekezése, megtorló, indulati támadása okoz sérülést az eredendően agresszív férfinak.

- idős pár, italozó férj

A hosszú házasságban élő, vidéki, nyugdíjasok, nagykorú gyerekekkel. A párok közötti feszültség oka a férj italozása, durvasága. Az asszonyok ebben a kapcsolatban gyakran depresszióval küzdenek, leszázalékoltak, háztartást vezetnek, más, kereső munkával nem foglalkoznak. A felek között már régóta nincs sem szexuális, sem érzelmi kapcsolat, többnyire a ház megosztott részében külön- külön élnek, de válás fel sem merül. A férfiak is számos testi betegséggel küszködnek, csak a házkörüli munkákkal foglalatoskodnak, érzelmi elszigeteltségüket erősíti, hogy felnőtt gyerekeikkel is az asszonyok tartják inkább a kapcsolatot. A nők vallomásai szerint már a házasságuk kezdetétől italozott a férjük, s ilyenkor a gorombáskodás is gyakori volt.

11. számú eset. *Harmincévi házasság után a rokkantnyugdíjas férj és az ugyancsak rokkantnyugdíjas feleség, mindkettő korábban szakmával /eladó-fodrász/ rendelkező ember. Két nagykorú gyerekük velük, egyik külön él. Az asszony vallomása szerint a férje „durva agresszív, mivel engem elmond és az édesanyámat is mindenféle kurvának. Ez a szava járása, ilyenkor én sem hagyom magamat, én is elmondom mindenféle alkoholistának. Szóvá teszem, hogy honnan van neki ennyi pénze inni, és megint részeg, és itthon is kellene valamit dolgozni. Erre elkezd kurvázni, elvágom a nyakad, attól döglesz meg, szavakkal szidalmazott. Mondtam neki, hogy vedd elő, szúrjál agyon nekem úgy is mindegy. Aztán a férjem leült a*

fotelba, az ülőke alól elővett egy kést, kölcsönösen szidalmaztuk egymást, mondtam, hogy szúrjon belém. Fel akart kelni a fotelból, de visszalöktem. Ekkor én valahogyan az egyik kezét megfogtam, a másikkal kicsavartam a kést. Én nem gondoltam, hogy a kés esetleg megsérthette a férjemet, erről ő nem panaszkodott. A kést aztán beletettem a folyosón lógó hátizsákba.” A férfi életveszélyes sérüléseket szenvedett, orvosi ellátás hiányában meghalhatott volna. A férfi a kezelés után megbocsátott a feleségének és a viszony rendeződött, az irat szerint.

4. Egy házban az ellenséggel

Középkorú pár, megromlott kapcsolat - együtt, egy lakásban. Igazán klasszikus eset, amikor a pár elvált, de anyagi okok miatt nem költözik külön, hanem a közös lakásban szeparálódnak. A feszültség és a konfliktusok ilyenkor adódnak, a közös kiadások, a közös gyerekekkel való kapcsolat és a mindennapi életvitel. Szinte minden esetben a felek között nincs szexuális kapcsolat, de közösen étkeznek, a feleségek főznek, vásárolnak. Igen gyakori ez az idős párok között is.

A válófélben lévő, szakítás közbeni kapcsolatok esetében is gyakoriak a súlyos bántalmazásig fajuló konfliktusok, amikor már egyik fél sincs tekintettel a másikra. A cél legtöbbször nem is arra irányul, hogy ki költözzön el a közös lakásból, hanem a kölcsönös tehetetlenségből fakadó állandó érzelmi bántalmazásban vezetik le indulataikat.

12. számú eset. *A válás után a férjnek a melléképületben kéne lakni, de oda a barátját költöztette, ő maga a közös lakásban lakik volt feleségével.*

„Emiatt sokat veszünk. A férjem 5-6 éve nem dolgozik, ételt nem adok neki, de a lakást ő is használja, a költségeket pedig én fizetem. Úgy érzem a volt férjem élősködik rajtam. Ugyanakkor tudom, hogy a válást nem heverte ki, még mindig szerelmes

belém. Többször azzal fenyegetőzik, hogy ha nem fogadom vissza öngyilkos lesz. Amikor hazaérkezett, mondtam, hogy takarodjon el a lakásból, látni sem bírom, ki vagyok borulva. A volt férjem nem ment el. Ekkor lelöktem a kávéfőzőt és a mikrosütőt. Felvettem az asztalon lévő kést és a vállához tettem, közben mondtam neki, hogy leszúrom. A férjem még tovább ingerelt, mondta, hogy „szúrd, szúrd, s közben az arcomba nevetett.”

13. számú eset. A húsz éves házasság 10 éve romlott meg, de továbbra is együtt élt a pár. A férfi egyszer elhagyta az asszonyt egy másik nőért, de visszaköltözött, ám addigra az asszonynak akadt más kapcsolata. A pár azonban a két közös gyerekkel együtt él, bár szexuálisan és anyagilag is függetlenek maradtak. Az utolsó két évben mindketten egyre gyakrabban nyúltak a pohárhoz, a nőnél az alkoholizmus testi és lelki jelei mutatkoztak. A viták szaporodtak, az eset napján mindketten ittak, a férfi baseballütővel hadonászott és megsértette a nő kezét, a nő kirohant a konyhába és egy 23 cm konyhakéssel tért vissza, a kölcsönös dulakodás után a nő többször szúrt, az egyik a férfi máját, a másik az arcát találta el. Az asszony a szúrások után távozott a lakásból. Bűnösségét tagadta, mondván csak védekezett, a férj szerint az asszonyt hiába kérte nem hívott mentőt, azt mondta, hogy „Ott dögölj meg, ahol vagy.” Az asszony sérülései 8 napon belüliek voltak, a férj életveszélyes sérülésekkel került kórházba.

5. Különváltan élő párok

A párok döntő többsége 35-45 közötti, legalább szakmával, de inkább szakértetségivel rendelkeznek, több évi együttélés után, közös gyerekekkel válnak el és élnek külön lakásban. A konfliktusok oka főként anyagi jellegű, ritkábban a gyerekek körül zajlik, és röviddel a külön költözés után jelentkezik, a testi sértés kölcsönös. A válás kezdeményezői egy-

két kivételtől eltekintve a nők, a közös lakásból költözni kényszerülő fél a férfi, aki albérletbe vagy a szüleihez távozik, néhány esetben a közös családi ház eladásáig mindkét fél kiköltözik.

A válás utáni, vagyonmegosztás előtti helyzetben történt esetekből azonban túlságosan messzemenő következtetések nem vonhatók le. Az iratokból ugyanis az elkövető asszonyok védekezésében, érvelésében nem a valós viszonyok, sokkal inkább az ügyvédek által felépített sablon szövegekre lehet találni.

14. számú eset. *A két, ötvenes éveik elején járó, jól kereső, iskolázott pár közel harmincéves házassága a nő kezdeményezésére került felbontásra. A házasság az asszony bevallása szerint alig 2-3 év után már megromlott, a férfi agresszivitása nőtt, miközben egymás után születtek a gyerekek. A nő az együtt maradást a gyerekek érdekeivel indokolta, a súlyos testi sértést papírvágó ollóval a férfi karján ejtette. "A férjem a feljelentési jegyzőkönyvében a ténylegesen történetektől teljesen eltérően, ellentmondásosan, életszerűtlenül adta elő a történeteket. Elmondása szerint a „feleségem váratlanul hátulról nekem támadt”. Ez abszolút életszerűtlen, én miért is támadnék rá minden ok nélkül?” Tekintettel a fentebb a fentebb leírtakra, tehát arra, hogy a válófélben lévő férjem támadt rám és bántalmazott /mint feljelentésemben is írtam, én pedig csak védekeztem a magam elé tartott ollóval, ennek során véletlenül sebezte meg magát a magából teljesen kivetkőzött férjem, / bár ő érthető okokból a valóságtól teljesen eltérően, életszerűtlenül, ellentmondásosan adja elő, teljesen abszurd dolognak tartom, hogy az ügyben a férjem a sértett én pedig gyanúsított vagyok, holott ennek pont fordítva kellene lennie. Abból is látszik, hogy a férjem hazudik, hiszen a szembesítésen az előadó úr többszöri felszólítására sem mert a szemembe nézni, és a szemembe mondani, hogy mi történt szerinte közöttünk.”*

15. számú eset. Az egyetlen esetben, amikor a férj a válás kezdeményezője 12 éves szerelmi házasságnak vet véget a féltékeny asszony, amikor halált okozó testi sértést követ el. A rendszerváltáskor összekelő, elvált, diplomás, vendéglátásra szakosodott vállalkozó párt a sok munka és az életmód sodorta válásba. A házasság hét év alatt megromlott, a férfi egyik beosztottjával viszonyt kezdett, egyre kevesebbe időt töltött otthon. Az asszony válni nem volt hajlandó, mindketten inni kezdenek és ilyenkor a veszekedések verekedéssé fajultak. A családi konfliktust bonyolította, hogy a férfi a nő előző házasságából származó lányával nem tudott kijönni, közös gyerekük nem volt. A bűncselekmény a részegen hazaérkező férfi számonkérésével kezdődik, szidalmazás, kurvázás, lökdösődés, verekedés a sorrend, majd az asszony egy lábát vág a férfi fejéhez, aki megcsúszik beveri a fejét és ezekbe a sérülésekbe belehal. A nő tagadta bűnösségét, vádolta a férfit, „alkoholista, kurvapecének” nevezte.

- se veled, se nélküled

Szinte valamennyi esetre illik az *inkább veled, mint egyedül* mondás, de különösen a férfiak azok, akik az érzelmi és testi elszigetelődés ellenére sem gondolnak a válásra, szakításra, különélésre. A nők minden fizikai erőszakot megelőzően már sokkal korábban „elhagyták” a férfit, testileg és érzelmileg is. Az elválás fizikai megvalósítására azonban a szokásos és látható okok, egzisztenciális bizonytalanság, a gyerekek léte, félelem az egyedüllétől és még számtalan egyedi indok miatt nem kerül sor.

A család típusok

A család intézményének általános zűrzavarát kiolvasni az iratokból nem nehéz. A legnagyobb változatosságot mutatja a monogám kapcsolatok és a belőlük születő gyerekek együttese.

Az egy lakásban élők családformái /gyakorisági sorrendjében/:

- élettársi kapcsolat, ahol van közös gyerek, és a nő előző /élettársi/ kapcsolatából származó gyerek nem vele él vagy nem mind velük él
- házasság, de többször elvált az egyik fél, és egyikük /rendszerint a nő/ gyerekével élnek,
- élettársak, mindkét fél vagy egyikük elvált, az egyik fél /a nő/ gyereket nevelik
- házasok közös gyerekekkel
- házasok, gyerek nélkül
- elváltak – a nő a közös gyerekekkel él, az apa egyedül

A zavaros családi viszonyokból kitűnik, hogy a nők gyakrabban cserélnék párt, viszik magukkal a gyerekeiket. Nem ritka, hogy az előző kapcsolatból származók közül néhány az apánál, esetleg intézetben van, a közös élettársi kapcsolatokban is szülnek közös gyereket. Nem igazolható az a tétel, hogy a nők nagyobb kockázatot vállalnak a férfi elhagyásával, mint a férfiak, ugyanis csak akkor hagyják el ténylegesen a párjukat, ha megbizonyosodnak arról, hogy az adott társtól már nem remélhetnek további támogatást vagy több veszteséget /szik, munkanélküli/ jelent számukra, mint előnyt. A férfiak, különösen a középkorú vidéki férjek, ezzel szemben nem mérlegelnek, még azokban a kapcsolatokban sem gondolkodnak távozásról, ahol sem a szexuális, sem az érzelmi kapcsolat nem működik. Kiszolgáltatottabbnak, beletörődőbbnek mutatkoznak, reménytelenebbek, nekik igazán nincs hová menniük, egyetlen

alternatívájuk a hajléktalanság, vagy alkalmanként az idős szülők.

Jól illusztrálja ezt a következő, tipikusnak mondható történet.

14. számú eset. *Több kapcsolatot kipróbált asszony, több gyerekkel, munka, lakás, biztonság nélkül. A férfi munkanélküli, első próbálkozása a hosszú távú kapcsolattal, három nem saját gyerekkel, vág bele az együttélésbe, féltékeny és iszákos. A szakértő szerint „az alkoholizálás kapcsán az utóbbi időben valamelyest csökkent a nemi képessége is, ami féltékenységét még jobban fokozta.” A 35 éves, 8 általánost végzett, képesítés nélküli, élete során 6 év munkaviszonyban dolgozó asszonynak négy gyereke három férjtől való. Az első házasságából egy, a másodikból két gyerek származott. Harmadik férjével két év együttélés után házasodott össze. Így vall: „Élettársi kapcsolatunk során teherbe estem, élettársam akkor is hol nálunk, lakott hol elköltözött. Megismerkedésünk óta több alkalommal külön költöztünk, ugyanis ő engem többször tetteleg bántalmazott. Többször elküldtem, de mindig visszasírta magát, ígért fűt fát, hogy visszavegyem, mindig megígérte, hogy nem iszik, de ezt csak ideig-óráig tudta megállni. Egy ilyen alkalommal rendőröket is ki kellett hívni. Ez év áprilisában is elköltözött, majd egy hónapig távol volt, közben pénzt sem adott haza, a gyerekek sem érdekelték. Egy hónapig volt távol, majd visszasírta magát és nem sok időre rá összeházasodtunk.” Az eset előtti este már felkapta a cukrot, mert állítólag én mondtam valami olyat amivel beletapostam a lelki világába, de én ilyenre nem emlékszem. A fejemhez vágta, hogy én tökéletes nőnek képzelem magam, mire én azt feleltem, hogyha az lennék, nem mentem volna hozzá. A rákövetkező reggelen aztán ismét jött nekem, hogy mit képzelek magamról, majd elkérte a bankkártyámat, ugyanis azt mondta, hogy megnézi megjött-e a számlámra az ő táppénze, megjegyzem, hogy nekem van bankszámlám és az ő pénze is*

arra szokott menni. Amikor hazajött látszott rajta, hogy ivott, ekkor csak annyit kértem tőle, hogy menjen el ahova csak akar. Az mondta nincs pénze, mert elitta és el-játékgépezte, de vett nekem egy medált, meg egy gyűrűt, amit lerakott az asztalra, valamint egy műanyag cserepes művirágot. Elkezdett nekem könyörögni, hogy ne küldjem el, mire mondtam, hogy hagyjon békén, akkor a konyhaasztalon lévő nagykést felvette és odaadta nekem, közben azt mondta, „itt van, tessék vágd el a nyakam”. Aztán elment, én áthívtam a szomszédokat, mert féltem, hogy visszajön és balhézni fog. Visszajött és megkérdezte, hogy bejöhet-e inni egy pohár vizet, bejött és nekem támadt, elhordott minden mocskos kurvának, mert nem engedtem, hogy ott maradjon, mondta, hogy aljas szemét vagyok, mert egy fillér nélkül kirakom az utcára. Én is fel voltam dűlva a sok szitok hallatán és én is mondtam a magamét. Majd a férjem a szomszédok szeme láttára egy alkalommal, jobb kézzel arcul ütött, az ütéstől el nem estem, de megtántorodtam. Ez után én is nekimentem a pofont visszaadtam, majd annyira feldúlt állapotba kerültem, hogy már nem is tudtam ,hogy mit csinálok. Azt, hogy a kés mikor került a kezembe nem tudom. Miután a szomszédok elmondták, tudatosult bennem, hogy megszúrtam a férjemet.”

A bűncselekmények jellemzői

A bűncselekmények egy-két kivételtől eltekintve a közös lakásban történnek, döntően a konyhában, a nők éppen főznek vagy ahhoz készülődnek, az időpont az esti órák, amikorra a férfiak előkerülnek. Az elkövetés eszköze néhány kivétellel valamelyik kézügyben lévő 15-25cm közötti konyhakés, ritkábban forráznak, vízzel, levessel. Az esetek többségében a nők egyszeri késszúrással ejtenek sebet vagy ölnek.

Az elkövető nők felelősség vállalása a bűncselekmény elkövetéséért, különösen az elkövetés időpontjában, igencsak

esetleges. Az esetek döntő többségében- egy-két kivételtől eltekintve- a nők nem vállalják a felelősséget a tetteikért /nem vettem észre, belefutott a késbe, megvágta magát/ vagy minden indulat nélkül, többször megszúrva a férfit, megbánást nem mutatnak. A harag a férfi viselkedésért, a csalódás, amit okoztak, eredményezi a lelkiismeret furdalástól mentes magatartást.

Ugyanakkor a sértett férfiak jogosnak tartják a nők viselkedését, vállalják a felelősséget saját viselkedésükért, amivel kiváltották a nők indulatát. Bocsánat kérők és hajlamosak a velük történtek bagatellizálására, ezért is gyakori, hogy a párok az esetek után is együtt maradnak. Az a furcsa helyzet áll elő, hogy a bántalmazó nők azok, aki megbocsátanak azért, amit ők maguk a férjükkel tettek. Ez a viselkedési séma azért is figyelemre méltó, mert a férfiak és a nők is pontosan ugyanazt a reakciót mutatják, mint a fordított esetekben, amikor a férfi az elkövető és a nő a sértett. Az áldozat a megbocsátó, a büntudatos, az elkövető a tagadó fél, függetlenül a nemektől.¹¹⁴

Az eljárás jellemzői

A büntetőjogi eljárás során keletkezett adatokból levonható tanulságok és következtetések értékét döntően meghatározzák a forrásokból nyerhető információk születésének körülményei, ezért a feljelentésekről és az ítéletekről külön szólni kell.

A feljelentések. A cselekmény bejelentését többségében nem az elkövető nő teszi meg, és nem is a sértett férfi, hanem az orvos, vagy a szomszéd. Az elkövető asszonyok, alig néhány kivétellel, a kiérkező rendőröknek első vallomásukban tagadják, hogy cselekményük szándékos lett volna, hárítják felelősségüket.

¹¹⁴ Az áldozati viselkedésről Walker, im.

A nők vagy súlyos testi sértést vagy ölést követnek el a férfiakon / a férfiak nem jelentik a könnyű testi sértést csak, ha az a kölcsönös feljelentés körében van. A nők viszont gyakrabban jelentik a könnyű testi sértést is, a szabadulás minden mozzanata fontos számukra, főleg ha válófélben vannak.

Az ítéletek

Az ítéletek fajtái.

A táblázatokból kitűnik, hogy a női elkövetők büntetése nem magasabb és nem is alacsonyabb az átlagosnál. Főként súlyos testi sértést és emberölést követtek el, a leggyakoribb büntetési forma a felfüggesztett szabadságvesztés /37,7%/. A végrehajtandó szabadságvesztés, a próbára bocsátás és a pénzbüntetés kiszabása közel azonos arányú. A letöltendő szabadságvesztések / 19 eset/ leggyakoribb büntetési tétele a 4-8 év közé esik, hat esetben haladta meg a 8 évet. A pénzbüntetések döntően 30 ezer forint alattiak, 50 ezer forint feletti bírság egyetlen esetben fordult elő

6.sz. tábla .A jelen bűncselekmény miatt alkalmazott jogkövetkezmény

Jogkövetkezmény	Fő	Százalék
szabadságvesztés	19	14,6
pénzbüntetés	22	16,9
felfüggesztett szabadságvesztés	49	37,7
közérdekű munka	2	1,5
próbára bocsátás	19	14,6
megszüntetés	13	10,0
felmentés	6	4,6
összesen	130	100,0

7.sz.tábla. A büntetési tételek nagysága a felfüggesztett szabadságvesztés esetén

Büntetési tétel	Fő	Százalék
1-6 hónap között	10	7,7
7-11 hónap között	. 6	4,6
1-2 év között	16	12,3
2-3 év között	15	11,5
összesen	47	36,2
egyéb	83	63,8
	130	100,0

8. sz. tábla A büntetési tételek nagysága próbára bocsátás esetén

Büntetési tétel	Fő	százalék		
egy évre	7	5,4		
két évre	.10	7,7		
három évre	2	1,5		
összesen	19	14,6		
egyéb	111	85,4		
összes	130	100,0		

A bíró szerepe

A családon belüli erőszak megítélése esetén a bíró neme az iratok tanúsága szerint indifferens. A jogos védelem megállapítása egyetlen esetben jelezte, hogy a bíró / férfi/ az ügyben szereplők nemének jelentőséget tulajdonított.

20.számú eset. *Az ötvenes éveinek elején járó házaspár férfi tagja rokkantnyugdíjas, és alkoholist, az asszony takarítónő. A férfi otthon ült és ivott, ilyenkor „idegességében” bántalmazta a nőt, aki ijedtében felkapott egy kést és szúrt.*

Az előzményekről az ítéletben ezt olvashatjuk: „Jelen ügyben az a megállapítható alaphelyzet, - mint az sajnálatos módon elég sokszor előfordul – hogy a házaspárból a nő dolgozik, munkaviszonyban áll és eltartja a családját, míg a férfi az

iratokból megállapíthatóan italozó életmódot folytató rokkantnyugdíjas, aki vagy otthon ül vagy a kocsmában iszik.”

A bíró a szükséges mérték túllépéséről így nyilatkozik:

„bár az asszony a „puszta kézzel való ütésre késsel válaszolt, de nem támadó, hanem védekező formában. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a sértett férfi, a vádlott nő. A bíróság álláspontja szerint igenis joga van egy házastársa által már többször bántalmazott nőnek ahhoz, hogy jogos védelem címén, ne csak egy számára valószínűsíthetően kilátástalan kimenetelű ökölharcba bocsátkozhasson, hanem eszköz használatával is megpróbálkozhasson a támadás ellen védekezni.”

A kitérés kötelezettségre azért nem lehet hivatkozni „hiszen egy házaspár nő tagja egy gyakran lerészegedő, ittas állapotban támadó férj elől – ahogy sajnálatos módon gyakran elő szokott fordulni még kiskorú gyermekkel együtt is – nem menekülhet folyton – akár hiányos öltözetben és mezítláb is, mint az előfordul – a szomszédokhoz vagy rokonokhoz.”

Az asszonyt felmentették a súlyos testi sértés vádja alól.

Férfihalál: ágyban párnák közt

A családon belüli erőszak végső állomása valamelyik fél halála. A következő oldalakon azokat az eseteket mutatom be, amelyekben nők vettnek véget úférfi partnerük életének. Vizsgálatom a 2002-ben lezárt, 24 férfi életét követelő ügyek elemzésére vonatkozik.

Előttörténet

Az 1990-1998 között elkövetett emberölések statisztikája azt mutatja¹¹⁵, hogy a nők összbűnözésbeli elkövetési aránya, amely 10-11%, az emberölések esetében jóval magasabb, 24%.

¹¹⁵ A vizsgálatról megjelent Kránitz /2004/. Az általam elemzett adatokat Kránitz Mariann bocsátotta rendelkezésemre, amiért köszönettel tartozom. Megjegyzendő, hogy a kutatásból néhány megye kimaradt, a felvétel így nem teljeskörű.

A családon belül, a sértettek 23, 5 %-át a jelenlegi vagy korábbi házastársa, élettárs ölte meg. Az emberölések 63%-ának áldozata férfi, 35,6 % nő. A felmérés szerint az áldozatok 40%-a a 35-55 év közötti korosztályból került ki. Az elkövetés leggyakoribb időpontja a téli hónapok, főként az ünnepekkel teli december és a február, az esti órák, 20-23 óra közötti, a családi együttlét időpontjai. Az áldozatok családi állapota szerint a felmérés különbséget tesz a jogilag / papíron/ megjelenő és a tényleges családi állapot között. Jogilag az áldozatok 30%-a házas, 30 %-a nőtlen, hajadon vagy özvegy, 16 % elvált. Ténylegesen azonban éppen fordított a helyzet, a sértettek 30%-a élt egyedül és 46 %- pedig társsal. Az áldozatok egy negyede nyugdíjas, ugyanennyi a munkanélküli, alkalmi munkás, 12 %-a fizikai dolgozó, 3,2 % szellemi foglalkozású, 4,3 % a vállalkozó és 2% a háztartásbeliek száma.

Az 1997-2002 közötti ERÜBS statisztika alapján,¹¹⁶ az emberölések 43 %-át követik el családon belül. A férfiak hozzátartozójuk sérelmére 36%-ban /120-130 fő/, házastársaik sérelmére 49%-ban /átlagosan ötvenen/ életveszélyesek. A női elkövetők száma alacsonyabb ugyan, mint a férfiaké, de 76%-80%-ban családtagjaik ellen lépnek fel /átlagosan évente 53 nő/. Arányaiban több nő követ el bűncselekményt férje, házastársa /56%/ és gyereke ellen, mint férfi.

A vizsgált minta jellemzői

Az általam elemzett, 2002-ben lezárt, 24 esetet felölelő gyilkosságok anyagából a következő általánosítható tanulságok vonhatók le.

¹¹⁶ Ld.OKRI,2004. Kutatási jelentés, valamint Windt, 2005

Családi állapot

Az életellenes bűncselekmények igen nagy eltérést mutatnak abból a szempontból, hogy az áldozat az elkövető élettársa vagy a férje. Egyértelműen megállapítható, hogy az *élettársak* sokkal nagyobb számban válnak emberölés áldozatává, mint a *férjek* /16 halállal végződő és két kísérlet esetében élettárs, 5 halállal végződő és 1 kísérlet esetben férj volt az áldozat/. Amíg az élettársak ellen az emberölés alapesete a leggyakoribb /11 fő/, a férjek a halált okozó testi sértést szenvedik el /4 fő/, és az alapeset mindössze egyetlen alkalommal fordult elő.

Magyarázatra és további vizsgálatokra szorul, hogy miért az élettársi kapcsolatokban történik a férfiak sérelmére az életellenes bűncselekmények döntő többsége. A közgazdász-szociológus véleménye szerint a képzetlenek, az elhelyezkedni képtelenek, a nagyon alacsony jövedelműek csoportjában sokkal gyakoribb az élettársi kapcsolat, akik egyébként szívesebben élnének házasságban, de ezt gazdasági-társadalmi okok miatt nem tehetik, így „benne ragadnak” az élettársi kapcsolatban /Bukodi,2002/. Az élettársi kapcsolatok kimutathatóan kevésbé stabilak, a szociológus úgy találja, hogy közvélemény nem lát kivetni valót ma már az együttélésekben, de elvárja, hogy a párkapcsolatban élők a tradicionális értékrend szerint viselkedjenek és ez a változó, párváltás esetén többszörös ambivalens érték váltás családi konfliktusok forrása /Utasi, 2002/.

Vizsgálatomban az elkövető nők családi állapotára jellemző, hogy legalább egyszer elváltak, több élettársuk volt, korábbi viszonyukból származó gyerekeikkel alakítják következő kapcsolatukat, és közös gyereket is születnek.

Életkor

Az életkori megoszlás szerint az 1960-as évek első felében született nők /9 fő/ közül három a férjét, az 1957-1947 közöttiek /13 fő/ közül is három a férjét, a többi az élettársát ölte

meg. Mindössze két fiatalabb /1980 és 1969-ben született/ elkövető nő az élettárst ölte meg. A társak közötti, az általánosnál nagyobb korkülönbség két esetben volt megfigyelhető, 10 és 15 év, a férfi javára, és egyetlen esetben 5 év korkülönbség a nő javára.

Iskolázottság

Az elkövető nők közül hárman nem fejezték be az általános iskolát, 17 fő szakképzettség nélküli, nyolc általánost végzett, érettségizett egy fő, szakmunkásképzőt végzett két fő, és egy nőnek főiskolai végzettsége van. Az áldozatok iskolai végzettségéről pontos adat nincs, ahol kideríthető ott az általános trend érvényesül, a párok iskolai végzettsége hasonló, a nőké a férfiakéval azonos, de több szakképzett férfi van, mint nő, igaz jórészüket munkanélküli.

Munkanélküliség

Az elkövető nők döntő többsége /14 fő/ állandó munkával nem rendelkezik, eltartott, munkanélküli, mindössze 4 fő alkalmazott vagy vállalkozó, 5 nyugdíjas, rokkantnyugdíjas van közöttük.

A sértett férfiak között 10 munkanélküli, alkalmi munkából élő, 6 rokkantnyugdíjas, 8 dolgozó van.

A büntetett előélet

Az elkövető nők között 4 büntetett előéletű van, akik rablás, lopás, testi erőszak váddal álltak bíróság előtt.

Az alkohol szerepe.

A 24 eset mindegyikében minden elkövető és áldozat nemcsak alkoholt fogyasztott a cselekmény elkövetésének idején, de krónikus alkoholproblémákkal küzdöttek.

Az agresszió a párkapcsolatban

Az elkövető nők agresszióra való hajlama minden esetben kimutatható, mint ahogy az is, hogy a nők jelenlegi és korábbi kapcsolatát a verekedésig fajuló konfliktusok jellemezték.

A konfliktusok a két fél között döntően az agresszívebb nő és kevésbé agresszív férfi között zajlanak.

Az elkövető és áldozat interakciójának tipikus, gyakoriságot követő sorrendje a következő:

Agresszív nő és férfi partnere - békésebb

- békés, csak ha iszik kötekedő
- beletörődő
- soha sem bántotta a nőt
- agresszív férfi

A nők agresszivitását azonban döntően nem a bosszú, az elvakult indulat vagy a visszavágás, a törlesztés motiválja, ahogy a férfiak esetében is a tehetetlenség, a kétségbeesés és főként az alkohol gátszakító ereje a döntő. Egyetlen eset mutatja a szadisztikus személyiségű, elnyomó-agresszív, nőtől függő férfi /sértett/ karakterét, mégpedig a mintában egyedüli, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés esetében.

16.számú eset. *A 38 éves, 8 általánost végzett takarítónő házassága rövid ideig tartott, elváltak, az asszony kiskorú gyerekével röviddel ezután, 1986-ban ismerte meg a büntetett előéletű férfit, akivel össze is költöztek az asszony édesanyjának tulajdonába lévő házrészbe. Ez a kapcsolata is hamar megromlott, a férfi mértéktelenül ivott, szexuálisan is megalázta a nőt, veszekedéseik rendszeresen tettelegességgig fajultak. A férfi 1990-ben, korábban elkövetett bűncselekményei miatt börtönbe került. Az asszony saját bevallása szerint azért, hogy az élettársa megharagudjék rá és elhagyja, szexuális kapcsolatot létesített egy másik férfival, akitől szült egy gyereket. Az élettárs a*

börtönből a gyerek születését megelőzően szabadult és a gyereket a nevére vette. A férfi továbbra is bűncselekményekből tartotta el magát, a háztartás pénzét kártyára, itálra költötte. Az asszony vallomása szerint többször feljelentette verekedő férjét, de mindig vissza is vonta, azért egy idő után a rendőrök már nem foglalkoztak velük. Az asszony elmondása szerint a férfi viszonya a gyerekekkel sem volt mentes agressziótól és szexuális felhangoktól. A nő előző házasságából származó gyerekét fogdosta és előtte rendszeresen meztelenkedett, a középső kisleányával többször meztelenül találta a paplan alatt, de miután a gyerek nem panaszkodott, nem tett lépéseket ellene. A közös kisleányát pedig hosszabb időre, két hónapra is magával vitte vidékre a saját anyjához. Az előző házasságából származó fiúgyerek, a sértett zaklatása elől, a nagyszülőkhöz menekült. A férfi szexuális viselkedéséről így nyilatkozik az asszony: „Szerintem nagyjából rendben volt a házasságunk, de néha voltak olyan dolgai, hogy például este rendben lefeküdtünk és éjszaka molesztálni kezdett és arra kényszerített, hogy különböző flakonokat dugjak fel magamnak.” A bűncselekmény 1995 januárjában történt, amikor este részegen hazaérkezett a férfi, kötözködni, féltékenykedni kezdett, a hosszadalmas veszekedés során kijelentette, hogy elhagyja az asszonyt, de egyéves, közös gyereküket is viszi magával. A nő könyörgött, hogy ne tegye, és a dulakodás következtében, amikor is igyekezett megakadályozni, hogy a férfi a gyerek ruháit összecsomagolja, a férfi olyan erősen arcon ütötte, hogy elájult. Magához térve látta, hogy a kisgyerek ruhái útra készek, a két gyerek aludt és a férfi is az ágyon hanyatt fekszik. Az asszony úgy döntött, hogy mindenáron megakadályozza a gyerek elvitelét, elővette a tömör vasból készült húsklopfólót és számolatlan ütést mért az alvó férfi fejére és mellkasára. A vérbeborult férfi láttán sírva fakadt, ráhajtotta a lepedőt, rövid gondolkodás után úgy döntött, hogy titokba tartja a történeteket, mert nem akart elszakadni egyéves gyerekétől. Az éjszaka folyamán gödröt ásott a fészerben a testet

betemette, fűrészpont szórt rá, tárgyakat helyezett fölé. A lakást kitakarította, a húsklopfolót elcsomagolta és a szemétkébe dobta, az ágyat kicserélte. Az ismerősöknek azt mondta, hogy a férfi külföldre távozott, az édesanyjának azonban elárulta, hogy megölte élettársát. A férfi maradványait 2001-ben találták meg az asszony közreműködésével. Hat év fegyház volt a főbüntetése.

A szexuális motívumok.

Az iratok szerint az elkövető nők férfiak elleni támadásai mögött nem húzódik meg a nők személyére irányuló szexuális erőszak vagy annak kísérlete. Mindössze két /az előbbieken részletezett/, élettárs elleni gyilkosság esetében hangsúlyozza az ítélet a szexuális erőszak kísérletének meglétét.

17. számú eset. *A 31 éves elvált /többszörösen, már fiatalkorában is, rablásért, lopásért, súlyos és életveszélyes testi sértésért elítélt/, négy gyerekes asszony és az ugyancsak elvált kétgyerekes férfi nem költözött össze, csupán alkalmanként töltöttek hosszabb rövidebb időt egymás otthonában. „Agresszív személyiségük folytán közöttük a viszonzott szitkozódások és fenyegetőzések megszokottá váltak és az erős fizikumú, meglehetősen féltékeny természetű és italozó életmódot folytató sértett több esetben bántalmazta a szintén gyakorta ittas vádlottat.” A bűncselekmény elkövetésének napján szórakozni voltak, majd az italboltba küldött asszony egy férfi ismerősével beszélgetni kezdett. Az élettársa ezt meglátta és féltékenységeben megütötte az asszonyt, majd a pár hazaindult, miközben veszekedtek és szidalmazták egymást. „Ennek során a vádlott közölte, hogy a sértettel a szexuális kapcsolatot véglegesen megszakítja és felszólította, hogy ne jöjjön a lakására. Az asszony nem akarta beengedni a férfit, aki erőszakkal benyomta az ajtót, majd felsőruházatát levetette és lefeküdt a francia ágyra, ahol az asszony egyik gyereke aludt,*

majd felszólította az asszony, hogy közösüljön vele. A nő nem akarta teljesíteni a kívánságát, de félt, ezért vetkőzni kezdett. A férfi türelmetlenségében felkelt és letépte a nőről a felsőruhát, majd visszafeküdt és trágár kifejezésekkel ismét hangot adott szándékának. A nő húzta az időt, "rágyújtott, majd észrevette az asztal alatti kosárban a konyhakést, és indulattól eltelve az ágyon fekvő, pontosabban a felső testével éppen felülő sértetthez lépett és felülről lefelé irányuló mozdulattal a mellkasa irányába szúrta. A sértett az első három szúrást jobb karjával kivédte, a negyedik szúrást azonban már kivédeni nem tudta, így a vádlott a sértettet legalább közepes erővel mellkason szúrta", aki hamarosan meghalt.

Az ítéletek

Az elkövetők döntő többségét szabadságvesztésre ítélte a bíróság. 16 alkalommal végrehajtandó börtönbüntetést, 5 esetben felfüggesztett szabadságvesztést és 3 esetben felmentést ítéltek. Súlyosítást 4 esetben, enyhítést ugyancsak négyszer ítél a II. fokú hatóság. A mellékbüntetések a közügyektől való eltiltást jelentették, négy esetben kényszergyógykezelést is megítéltek.

A felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt nők a halált okozó testi sértés gondatlan alakzatát /3/ vagy az emberölés kísérlete tényállást /2/ valósították meg, és egy esetben erős felindulásból elkövetett emberölés volt a vád. Felmentést egy esetben, élettárs megölésért jogos védelem miatt adott a bíróság.

A szabadságvesztések átlagos időtartama 5,9 év, a legmagasabb büntetést emberölésért 10 év börtönbüntetésben és kényszergyógykezelés elrendelésével állapította meg a bíróság.

Jogos védelem

A férfiak sérelmére elkövetett bűncselekmények, különösen az emberölés esetében a feminista szakirodalom¹¹⁷ a nők jogos védelmét látja igazoltnak és marasztalja el az igazságszolgáltatást, amiért a férfiak bántalmazásában nem tulajdonít nagyobb jelentőséget a kapcsolat hosszantartó és folyamatos konfliktusos voltának, amelyben a nőket rendszeresen és súlyosan, fizikailag bántalmazza a párja. A feminista megközelítések ugyanakkor elképzelhetetlennek tartják, hogy jogi megítélés alá essék a nő viselkedése, esetenkénti provokatív magatartása, a férfi érzelmi, verbális ütlegetései, vagyis fel sem merülhet a férfi erőszak alkalmazását kiváltó okok elemzése.

A jogos védelem megállapítása a férfiak sérelmére elkövetett cselekmények között a vizsgált anyagban ritka. A 130 esetből 19 végződött megszüntetéssel, amelyből 6 volt jogos védelem.

8.számú tábla. A megszüntetés oka

A megszüntetés oka	Fő	százalék
bűncselekmény hiánya	4	3,1
büntethetőség hiánya	1	8
elévülés	1	8
bizonyítottság hiánya	3	2,3
vádlott elhunyt az eljárás alatt	2	1,5
önvédelem, jogos védelem	6	4,6
magánindítvány	1	8
késedelme		
a bcs társadalomra	1	8
veszélyességének		
csekélyé válása		
összesen	19	14,6
egyéb	111	85,4
Összes	130	100,0

¹¹⁷ A jogos védelem átalakítása a feminista reformok kulcskérdése a női elkövetők esetében. A nemzetközi szakirodalomban és jogi gyakorlatban is viták övezik, a legátfogóbb összefoglalást a kérdéstről Westervelt /1998/ munkája adja.

Az emberölés kísérlete

A 24 életellenes bűncselekmény három esetben volt emberölés kísérlete stádiumban, két alkalommal élettárs, egyszer férj ellen, ahol a párok mindegyik tagjának már volt egy- vagy több párkapcsolata. Két esetben az emberölés kísérletét életveszély okozó testi sértésre enyhítette a II. fokú bíróság jogos védelmi helyzetet ítélve meg. Mindhárom elkövető ötvenes éveit elején járó, rokkant nyugdíjas vagy munkanélküli nő, társuk dolgozó férfi. A párok minden tagja iszákos, a párkapcsolat két, legfeljebb három év óta tartott, kölcsönös verekedés jellemezte, mindhárom esetben az asszony az agresszióra hajlamosabb, sérültebb fél.

A szakértők szerint mindhárom nő tartós negatív érzelmi feszültségben élő, diszharmonikus személyiség, alkoholfüggők, egyikük kényszergyógykezelésre ítélt. Mindhárman jogos védelemre hivatkoztak, tagadták bűnösségüket, a férfi „beleugrott a késbe”, „belement a késbe”. A három esetből kettőben a párok megbocsátottak egymásnak és együtt élnek / legalábbis az eljárás időpontjában/. Mindhárom esetben a férfi a környezete szerinti, békésebb” fél. A három eset azért nem került a súlyos testi sértés kategóriájába, mert a cselekménykor részeg férfiak már feladták a verekedést, a részeg nők azonban képtelenek leállni és a gyilkossággal végződő lezárás a hálószobában történik, miután a férj már lefeküdt.

19. számú eset. *Az élettársak mindketten szerették az alkoholt, a férfi féltékeny is volt, gyakran veszekedtek, a férfi nem kedvelte az asszony előző kapcsolatából származó hét éves kislányát. A bűncselekmény a szomszédokkal való közös italozás után otthon következett be. A férfi ezután pénzt kért az asszonytól és italt ment, de a bolt már nem volt nyitva ezért egyre feszültebb lett, otthon kiabálni kezdett, kötözködött, nem akarta engedni, hogy a*

kislány Tv-t nézzen, így veszekedés kezdődött, a férfi fenyegetőzött, az asszony pedig kézzel úgy vállon ütötte a férfit, hogy az beesett az ágy alá, aki felugrott és visszaütött, a konyhából kést hozott és azzal fenyegetőzött. „Ahogy dulakodtunk egypárszor megfordultunk és valahogy sikerült kivennem a kezéből a kést, és csak azt vettem észre, hogy furcsán néz rám, lenéztem, és láttam, hogy valahol a közepén a mellénél megszúrtam”. A férfi azonnal belehalt sérülésbe. Az ítélet jogos védelmi helyzet miatt, felmentés volt. A bíróság hivatkozott mindkét fél alkoholos befolyásoltságára, a férfi késsel és szóbeli fenyegetésére, a menekülés és kitérés lehetetlenségére, az időbeli túllépés kizártságára, az arányosság feltételeire és az asszony kényszerhelyzetét igazoló azonnali segítség kérésére.

Összegzés. A szabadulás és a hatalom ára

A családon belüli erőszak ma Magyarországon a feleségbántalmazást és legfeljebb a gyermekbántalmazást jelenti. Amíg azonban a feleségverés esetén az elkövető csak férfi lehet, addig a gyermekbántalmazáskor az apa és az anya bántalmazó, elhanyagoló szerepe korántsem különül el élesen.

Az ok a családon belüli erőszak alaptézisében keresendő, amely a nők férfiak általi általános, történeti gyökerű, társadalmi elnyomásának következményeként, megjelenési formájaként kezeli az intim szférában, a felnőttek között zajló erőszakot. Az érveket a különféle forrásokból nyert statisztikák számsorai adják, amelyek egy része /bűnügyi statisztikák, az orvosi jelentések/ szerint a női áldozatok száma lényegesen magasabb, mint a férfiaké. Ugyanakkor a férfiak sérelmére nők által elkövetett cselekményekre egyetlen választ fogadható el, a patriarchális elnyomásra alapozott koncepció, mégpedig a jogos védelem.

A 2002-ben jogerős ítélettel lezárt akták, amelyekben nő elkövetőről és férfi sértettéről tanúskodnak sokkal árnyaltabb képet mutatnak.

Tanulságok:

- A konfliktusok alapja a családról, a házasságról alkotott sztereotípiák.

-Mindkét nem úgy tartja, hogy a férfi a családfő, ami jelenti a család egzisztenciájának biztosítását, ezért ő viseli a felelősséget, még akkor is, ha munkanélküli, sőt a felelősség akkor még nyilvánvalóbb.

- A párok szerint a férfi számára a nő az otthont, a háztartás vezetését jelenti, ő irányítja a családot, még akkor is, ha dolgozik.

- A pénz kezelése, a család szükségleteinek beosztása a nő dolga / a tölem kért pénz, hozzak bort, én vásároltam be, megkaptam a segítyt, családi pótlékot, stb. vagy nem adtam neki, nem ad haza, én tartom el, stb/

- A férfi házkörüli feladatainak elvégzését a nő ellenőrzi /nem etette meg az állatokat, megjavította az ajtót, nem csavarta be a körtét, festette a kerítést, stb./

-A nő a háziasszony, minden körülmények között, akkor is, ha már a lakáson belül évek óta külön élnek / nem adtam vacsorát, nem volt hús a tarhonyához, ráöntöttem a húsos káposztát/.

-A bűncselekmény nem egyszerűen a lakásban, hanem a konyhában¹¹⁸, a nő felügyelte területen zajlik, vacsoraidőben, éppen főznek, ahhoz készülődnek, a „krumpli pucolás” mindenütt egységesen előforduló motívum. Ezért a nők szinte kivétel nélkül késsel vagy forrázással sértenek.

-A nő felelős a gyerekekért is, még a felnőtt gyerekekkel is az anya van jobb viszonyba, a nők felróják a férfinak, hogy nem törődik a gyerekekkel, haragba van a fiával, stb.

¹¹⁸ A nemzetközi vizsgálatok is a férfi halál egyetemes színhelyének írják le a konyhát, míg a nők számára a hálószoa a végzetes helység. Wolfgang /1958/.

Vizsgálatom teljes mértékben alátámasztja Utasi Ágnes/2002/ megállapításait a magyar párkapcsolatokat alapvetően jellemző értékellentmondásairól. "Vagyis összefoglalva az ambivalens értékpreferenciákat, a következő társadalmi-környezeti párkapcsolati elvárást találjuk: a házasságkötés nem kötelező, az élettársi kapcsolat elfogadott, a feleség/anyát tartsa el a férj, ő legyen a pénzkereső, családfenntartó" /uo.97.o/.

Az elemzett esetekből úgy tűnik, hogy korántsem a férfiak testi és lelki elnyomó hatalmának kifejeződése a családon belüli partner elleni erőszak, sokkal inkább a közösen vállalt hierarchia /munka és hatalommegosztás nő általi felmondásának megakadályozásáról van szó. A felmondást a nő azért akarja, mert a férfi nem tartotta be a szerződést, nem teljesítette a nő és a gyerekek eltartásáért vállalt felelősséget, nem nyújtott biztonságot a családnak / az ivással még a lehetőségét is elveszi annak, hogy számítani lehessen rá/. Minderre a nő, valószínűleg minden tudatosság nélkül, érzelmi és szexuális megvonással válaszol, és mindkét fél tehetetlenségének következményeként a napi konfliktusok érzelmi bántalmazásban, majd egyre erősödően testi bántalmazásban jelentkeznek.

Megfigyelhető, hogy a partnerüket bántalmazó nők nem félnek még attól a férfitpartnerüktől sem, akivel hosszú ideje bántalmazó kapcsolatban élnek. A bántalmazott férfiak pedig jogosnak tartják az ellenük irányuló támadást, saját viselkedésüket ugyanis hibásnak tartják, amivel rászolgáltak a bántásokra.

Sommásan: A férfi pénz nélküli, munka nélküli, legtöbbször lakás nélküli, a közösnek mondott otthonban fizikai és érzelmi kiszolgáltatottja társának.

Ugyanakkor - a nő a háztartás fizikai és érzelmi fenntartója, joga van ezért felelősségre vonni a férfit, ha az nem felel meg az elvárásoknak / „keress pénzt, tartsd el a családot, bezzeg én dolgozom”, vagy „én nevelem a gyereket, főzök, mosok stb./. Női

szerepéhez nem tartja kötelezőnek sem a családon kívüli, sem a családon belüli munkát. A férfinak kötelező a pénzkeresés, a nő részéről kényszer a férfi számára biztosított otthoni ellátás, „kiszolgálás” és teher a gyerek egyedüli nevelése, még akkor is, ha más, házon kívüli munkája nincs, vagy azt nem vállal.

- A nő számára korántsem elsőrendű fontossággal bír a férfi és a házasság, ha az nem jár elégséges biztonsággal /főként anyagi előnnyel / megszabadulni igyekszik a társtól, viszi a gyerekeket, vagy átadja őket az állami gondoskodásnak/.

- A férfi számára fontos az ellátás, az otthon, még ha nem is jár más előnnyel.

Ezek alapján a sematikus „férfi elnyomás és női kiszolgáltatottság” filozófiája helyett realisabb megközelítés is elképzelhető. Az intim szférában mindkét fél kiszolgáltatott, mindkét fél hatalmat gyakorol a másik felett. A nők gyerekeikkel együtt a férfitől várják el az anyagi biztonságot, cserébe az otthon nyújtott érzelmi támaszért és szolgáltatásért. Az intimitást a párok közötti, az átlagosnál magasabb tolerancia szint, a szexuális kötődés, és kölcsönös érzelmi támogatás jelenti. Ezért fogadják el egymás büntetett előéletét, nézik el egy határig az ígéretek be nem tartását vagy megszegését, ezért választják a nők párjukul az ismerten agresszív, iszákos férfit is.

A társadalom azonban a nők és a gyerekek, a „gyengék” kiszolgáltatottságát sokkal inkább észleli, elfogadja és szolidaritással kezeli, míg az „erős” férfiak feletti női-érzelmi hatalomról nem vesz tudomást. Értekezünk női szegénységről, gyerekszegénységről, de férfi szegénység nincs. A társadalmi közbeszédben és a bűnmegelőzésben így sokkal nagyobb hangsúly helyeződik a nők „megerősítésére”, a munka, karrier és család összehangolásának problémájára. Cseh-Szombathy László veszélyesnek tartja, ha az elemzések csak az egyik fél szempontjából történnek. „Számolnunk kell azzal, hogy a házatársak szubjektíve eltérően értékelhetik kapcsolatukat: más a férj képe a házasságról, mint feleségé és a vizsgálatok

többször csak a feleség véleményét, tapasztalásait rögzítik¹¹⁹ /Cseh-Szombathy,2000/. A családok biztonságának szempontjából nem esik szó a férfiak munkájának és a családjuk eltartásához szükséges anyagiak összehangolásáról. A modern társadalmi gondolkodás nem kapcsolja össze a férfi szerepet a munkával és a család eltartásának feladatával, mondván ez a nem kívánt tradicionális, egykeresős család modellt erősíti. Ez a filozófia éppen ezért a nők egzisztenciális önállóságát támogatja, a családon belüli erőszak ellenes küzdelem sarokpontjaként. Eközben a férfi önállóságot megszüntető munkanélküliség és hajléktalanság kérdése nem szerepel a nemek közötti erőszak megszüntetését célzó eszközök között. Az iratok azonban azt mutatják, hogy a férfiak családfenntartó képességének, ami egyben önbecsülésük alapja is, döntő szerepe van a párok közötti konfliktusok alakulásában, amelynek hiánya az idők során érzelmi, szexuális elhidegülést, és a „vesztes” tehetetlenségéből fakadó erőszakot eredményez a családon belül, nemektől függetlenül. A nemi szerepek minden korban, annak normái, törvényszerűségei szerint változnak. Maradt mindeztől a férfi és női szerep identitás alapja - a férfi az önfenntartásból, a nő a szaporodásból vállalja a nagyobb rész, a felelősséget. Ezen úgy tűnik döntően nem akarunk változtatni. Akkor nagyobb energiát kell ölni az emberek által elfogadottnak tartott viszonyok biztosításában, amiben jól érzik magukat, mint azok szétrombolásában, ami helyett büntető jogszabályokat, menhelyeket és szülők nélkül élő boldogtalan gyereket adhatunk.

A társadalmi-politikai segítségben az emberi együttélés feltételeinek biztosítására kell törekedni és nem eldönteni van-e létjogosultsága a tradicionálisnak nevezett férfi és női szerepeknek. Nem az a dolgunk, hogy megváltoztassuk megszüntessük a hagyományosnak nevezett szerepkiosztást a

¹¹⁹ A szerző hivatkozik Jessie Bernardra, aki szerint "mindig két házasság van: az egyik, amelyben a férj él, a másik a feleség felfogását tükrözi ugyanazon házasságról." /Cseh-Szombathy, 2000, 240.o./

párkapcsolatokban, mert úgy tűnik az csak a maga módján és nem külső, bár jószándékú agresszív behatásokra mozdul.”A társadalmi szolidaritás, s különösen a párkapcsolati szolidaritás aspektusából egyértelmű, hogy a tradicionális értékpreferenciák oldódásával szükségképpen csökken a partnertől szolidaritást remélhetők és elvárhatók aránya” /Utasi, 2002, 97.o/. A tudományos és politikai kérdés az, hogy jól érzik-e magukat az emberek abban a szerepben, hierarchiában, amiben vannak. És azoknak kell segíteni, akik rosszul érzik magukat.

Mohás Livia pontosan látja ezt. *„Az igazi kérdés az, hogy képes-e szuverén módon, színvonalas önismerettel eldönteni nő és férfi, hogy mit kezdjenek a dominancia- problémával. A saját karakterük, a saját igényük, kettőjük jó érzése alapján szinte naponkénti döntéssel lehet ezt kiizzadni, kialakítani. A társadalomnak csak az a szerepe, hogy bármilyen döntés kivitelezéséhez lehetőséget adjon a pároknak. Hogy a házaspárok miképp rendezik be az életüket, gyerekkel vagy azok nélkül, babaházasan vagy egyenrangúan, választanak-e a családon belül „falkavezért” s lesz-e patriarchájuk – ehhez a társadalomnak és az ideológiáknak nincs lényegi köze. A fehér kultúrában nevelkedő individuum – a nő- és a férfi-individuum is – ma már erősebben körvonalazott annál, semmint torzulás és gyötrelem nélkül elviselné, hogy valami agresszív család-ideológia és társadalmi elvárás rátelepedjék, bármi zengzetes szólamokkal.”/Mohás,1998,82.o./*

V. fejezet

Büntetés vagy terápia?

A megelőzés, beavatkozás, kezelés a családon belüli erőszak három évtizedes tapasztalatai alapján komoly tanulságokkal szolgál. A családon belüli erőszak komplex társadalmi jelenség, nemcsak vizsgálata, de kezelése is sokrétű megoldást igényel. A segítő szándékot nehezíti a család intézményének általános átalakulása, "válsága", a nemek közötti kapcsolatokat megváltoztató női emancipáció következményei és az erőszak dimenzióinak módosulása is. A téma kutatásának egyik kulcsa a leküzdésére alkalmazott módszerek hatékonysága. Azt hihetnénk, harminc év próbálkozásai megismerhetővé tették, hogy milyen tapasztalatokat, megoldási módokat javasol a tudomány és használ fel a politika az intim közegben előforduló erőszak csökkentésére, megállítására azokban az országokban, ahol hosszú évtizedek óta társadalmi problémaként tartják számon. Ez azonban korántsem így alakult. Az elmúlt három évtizedben a családon belüli erőszak csökkentésére tett próbálkozások hatékonyságát tudományosan is mérték. Az angolszász országokban a gyakorlatban alkalmazott bűnmegelőzési programok tapasztalatainak tudományos elemzései azonban nem mutatnak túlságosan biztató képet a jelenséggel kapcsolatban. A különféle statisztikai mutatók szerint eközben a családon belüli fizikai erőszak közel 30 százalékkal csökkent /Smithy-Straus, 2002/. A kutatók számára is meglepő eredmény azonban úgy tűnik sem a különféle bántalmazók és áldozatok számára biztosított korrekciós, átnevelő programok hatékonyságával, sem a jogi, rendészeti kezeléssel nem magyarázható. Tulajdonképpen maradhatna is a dolog ennyiben, ha beélnénk pusztán a jó eredménnyel. Csakhogy, ha a nem lehessen tudni mitől, miért,

miáltal indult meg a pozitív változás, nem is múlik rajtunk a folyamatosság megőrzése, a biztató csökkenés megtartása.

A kérdéssel több évtizede foglalkozó szakértők összegzéséből az tűnik ki, hogy a családon belüli erőszak megelőzése sokkal inkább a látványos, azonnali beavatkozásokra, a kényelmes, egyetlen okra visszavezetett vezérelvre alapozott kezelésekre irányult, s ezt támogatja hatalmas pénzekkel a politika. Ugyanakkor nem készülnek programellenőrző hatásvizsgálatok, a megelőzés sokkal inkább alkalmi, mozgalmi és politikai érdekeknek megfelelően alakul, nem pedig végig gondolt, összefüggéseket, ellentmondásokat figyelembe vevő, koncentrált megfontolások előzik meg.

A kutatók egyöntetű álláspontja szerint a családon belüli erőszak tartós csökkentésének mindenképpen a megelőzés a kulcsa, amelynek kezdő és nélkülözhetetlen lépése a jelenséget kiváltó okok előítéletektől mentes megismerése. A téma empirikus kutatása az angolszász országokban ugyan különösen bőséges ismeretekkel szolgál, ennek ellenére a kérdéssel legrégebben foglalkozó kutató, Murray A. Straus /Smithey-Straus, 2002/ szerint a hatékony megelőzés stratégiájának kialakítását több tényező is akadályozza. Legfőképpen hiányzik az az elméleti keret, szemléleti irányvonal, amely követi a családon belüli erőszak kutatásából kitűnő sokféleséget és a felismert összefüggéseket képes értelmes, logikus egységben összerendezni. *Ezért valamennyi, a családon belüli erőszak megelőzését célzó társadalomtudományi, főként szociológiai¹²⁰ és kriminológiai elméletek tanulságainak összegzése legalább*

¹²⁰ A családon belüli erőszak mibenlétét, főként kriminális stádiuma előtti szakaszát, a szociológiai elméletek tanulságai világíthatják meg. Természetesen a kriminológia, mint „randevú-diszciplína” jó néhány társadalomtudomány módszerét és elméletét kölcsönözte a bűnözés, a devianciák megértéséhez és feltérképezéséhez. Az elméletek átfedései egyben közös pontokkal és tanulságokkal járulhatnak a megelőzési stratégiák kialakításához.

olyan szükséges, mint a jelenség megtapasztalható okainak felderítése.¹²¹

Kriminológiai elméletek

Rendkívül kevés kutatás foglalkozik a családon belüli erőszak szélesebb, társadalmi-történeti összefüggéseinek elemzésével. Az elmúlt harminc év empirikus vizsgálatait *három* megközelítési módnak adtak elméleti alapot.

A családon belüli erőszak megjelenítését a közvélemény, a jog és politika síkján, egyaránt a *feminista szemlélet* fémjelezte. Ezzel egy időben vált fontossá a korábban is létező *családkutatás* és az utóbbi években erősödött fel, az ugyancsak hosszú múltra visszatekintő *pszichológiai* megközelítés az intim kapcsolatokban zajló erőszak kezelésében. A családon belüli agresszió okainak elméleti rendezésében fontos szerepet játszottak a különféle szociológia, szociálpszichológiai és kriminológiai elméletek. /Akers, 2000, Williams-McShane, 1994, Smithey-Straus, 2002/. Ugyanakkor az elmúlt harminc év alatt a megelőzésében alig használták a kutatók, politikusok és mozgalmárok a sokféle *elméletekből* levonható sokféle tanulságokat.

A különböző teóriák adta társadalom elméleti keretek ismerete nem nélkülözhető a családon belüli erőszak okainak és leküzdésének feltárásában.¹²²

¹²¹ A dolgozat tudománytörténeti fejezetében jónéhány elmélet tárgyalásra került, az esetleges ismétlést azonban itt a megelőzésre koncentrált megközelítés indokolja.

¹²² A dolgozat nem vállalkozik a családon belüli erőszakot valamennyi társadalomtudományi elmélet keretei között értékelni, magyarázni. Így az okokkal foglalkozó biológiai teóriák, agresszió-elméletek, evolúciopszichológiai konzekvenciák bemutatása is kimaradt. Ezek kifejtésére tesz kísérletet S.Loue / 2001/. Mindössze számba veszem azokat a lehetőségeket, amelyekkel a szakirodalom már próbálkozott a családon belüli erőszak okainak magyarázatakor vagy felmerülhet megközelítési szempontként.

Az elrettentés elmélete

Kriminológiai alaptétel, hogy nem a büntetés nagysága, szigora, hanem az elkerülhetetlensége az, amely visszatart a bűnözéstől. Önmagában az a tény azonban, hogy bizonyos cselekedetekért büntetés jár, azaz nem követhető el következmények nélkül, tagadhatatlanul elrettentő erő. A bűn elkövetőjét saját tapasztalata is visszatarthatja a bűnös cselekedettől, ez azonban csak akkor működik, ha az elkövető tisztában van azzal, hogy tette valamifajta büntetéssel jár, ami nemcsak az igazságszolgáltatás kereteiben történhet. A kutatók szerint a kriminális büntetésnél sokkal fontosabb a morális elrettentés, a megszégyenítés, kiközösítés, a nevetségessé tétel, azaz a társadalmi környezet reakciója. Különösen a férfiak esetében figyelhető meg, hogy az informális és a büntetőjogi reakciók közül a családi, baráti vélemények sokkal tartósabb, mélyebb és elrettentőbb hatással vannak, mint a letartóztatás és a bebörtönzés lehetősége. Az elkövető számára a büntudat, az önvád és a személyiség leértékelése jelenti a legerősebb bűnözéstől távoltartó erőt /Williams-Hawkins, 1992/.

A családon belüli erőszaknak azonban nemcsak a férfiak, de a nők is résztvevői, ám a vizsgálatok ez idáig alig firtatták, hogy az elrettentés milyen hatással lehet a nőkre. A nők esetében az informális büntetés kétirányúnak mutatkozik, miután a baráti családi kapcsolatokra a nők sokkal inkább támaszkodnak, mint a férfiak, ezért a családból való kiválásuk, leggyakrabban a bántalmazó elhagyása, egyet jelenthet női voltuk kudarcával. Az önvád és a környezetük hamarabb teszi hibássá, felelőssé őket a bekövetkezett eseményekért. Így sokkal kevésbé hajlamosak megválni párjuktól, ami számos nem kívánt következménnyel is jár /Walker, 1999; Tamási, 2004/a/. Figyelembe veendő azonban, hogy a nők részvétele a családi konfliktusokban, a gyerekbántalmazásban, és a férfiakkal szembeni fizikai

erőszakban, korántsem jelent ugyanolyan nagyságú társadalmi megbélyegezettségét, mint a férfiak esetében, ezért a morális elrettentést hatása ezen a téren sokkal gyengébb /Straus, 1999/.

Az elrettentés elmélet a családon belüli erőszak prevencióját főként az informális büntetésekre javasolja építeni, miközben a büntetőjogi szankciók jelentőségét sem csökkentené. Az elképzeléssel szemben azonban számos fenntartás jelentkezik. A kutatók úgy vélik, hogy az informális hatás sok esetben csak feltételezés és nem törvényszerű következmény /Maxwell-Garner-Fagan, 2001/. A büntetőjogi szankciók pedig társadalmi erőt jelentenek, sokkal nyomatékosabban fejezik ki a közösség teljes elzárkózását a cselekménytől, míg a morális büntetés hatása inkább szubjektív, esetleges. Kutatások igazolják, hogy rövidtávon az ismételt bántalmazás inkább csökken azok körében, akiket törvényi ítélettel sújtottak, mint, akiket nem ¹²³.

A feszültség elmélet

A szociológiai elmélet szerint, ha a társadalom arra szocializálja az egyént, hogy olyan közösségi és egyéni célok elérésére törekedjék, amelyekhez nincsenek elegendő eszközei, lehetőségei, nemcsak egyéni, de társadalmi feszültség indukálódik. A kielégítetlen vágyak elérhetetlen célokat eredményeznek és kimerítik az egyén személyes forrásait, frusztrálják, erőszakhoz vezetnek. A feszültség leggyakoribb oka a gazdasági források elérhetetlensége, a kulturális javak megközelíthetetlensége, a társadalmi mobilitás kilátástalansága, amelyek egy család számára még a napi megélhetési igények

¹²³ A rendőrségi letartóztatások Sherman korai kutatásai szerint kétszer hatásosabbnak tűntek minden más agresszió csökkentő módszernél /Sherman-Berk, 1984/, a továbbiakban azonban sem Sherman /1992/ későbbi vizsgálatai, sem más szerzők elemzései sem igazolták ezt a tételt /Buzawa-Buzawa, 1992; Tolman-Edleson, 1995; Maxwell et al, 2001/.

kielégítését, fenntartását is lehetetlenné teszik. /Giddens, 1997, Adler és ts, 2000/

A családon belüli erőszak esetében ez azt jelenti, hogy a férfiak egy csoportja a számukra követendőnek tartott tradicionális férfiszerepek, a családeltartói, családfői feladatnak nem képesek megfelelni. A társadalmi körülmények ilyen esetben nem adnak lehetőséget az elvárt magatartás teljesítésére, a férfiak a családon belüli hierarchiát, dominanciájukat erőszakkal akarják biztosítani. Ez egyfajta magyarázat arra, hogy a családon belüli erőszak miért olyan gyakori az alacsony keresetű, munkanélküli vagy alacsony presztizsű, iskolázatlan férfiak körében, ahol főként az egzisztenciális források hiánya okoz tekintély veszteséget és nyilvánul meg agresszióban¹²⁴.

Természetesen az is feszültséget jelenthet, ha a párok az együttélés kulturális elvárásainak, a tökéletes, ideális, szerető család, türelmes szülők, örök szerelem sztereotípiáinak akarnak megfelelni. A társadalmi szinten is rögzült elvárás, ha az intim szférában nem valósul meg, a társak egymást okolják és függetlenül a férfi társadalmi-egzisztenciális pozíciójától, a családi kapcsolatban agresszióval pótolja a kielégületlenséget. Nem elhanyagolható a szerelmi kapcsolatok alapigényének, a kölcsönös boldogság kielégítésére való képtelenség frusztráló jellege sem, amely főként a nőket viseli meg, a kutatók szerint ez magyarázat lehet a nők férfiakkal szembeni fizikai agressziójára /Smithey-Straus, 2002/.

A feszültség elmélet prevenciók tanulsága a családon belüli erőszak szempontjából az, hogy a feszültség kiváltó okaira való társadalmi figyelés számos ponton lehetőséget adhat nemcsak a megelőzésre, de a segítségnyújtásra is. A házasságról, családról, gyereknevelésről mutatott és

¹²⁴ A szakirodalomban a szerzők nem győzik hangsúlyozni, hogy a családon belüli erőszak nemcsak a hátrányos helyzetben élőkre jellemző. Mindennek ellenére az igazságszolgáltatás látókörébe kerülő esetek döntő többsége róluk számol be.

mege erősített, árnyaltabb, valósághoz köze li, reálisabb kép lehet az, amely nem rögzít sztereotíp, idealizáltan ideális családmodelleket, nem állítja az egyéneket elérhetetlen elvárások elé.

Tanuláselmélet

A tanuláselmélet a családon be lüli erőszak okainak feltárásában jelentős szerepet tölt be, főként a nemzedékek egymásnak átadott agresszióját, az erőszak spirál kialakulását világítja meg /Dutton, 1999, Tóth, 2003/. Nem lehet elégszer elismételni, hogy az erőszakos környezetben élő gyerekek felnőttkorukban saját kapcsolataikban hajlamosabbak agresszíven viselkedni. A kutatások meg szívlelendő tanulságokkal szolgálnak a megelőzés szempontjából, ha a gyerekek otthoni testi fen yítéséről / Straus, 1999, Tamási, 2004b/ vagy a szülők közötti erőszak megtapasztalásáról van szó. /Straus- Gelles-Steinmetz, 1980/.

Mintaként szolgálhat a médiában, filmekben, elektronikus játékokon keresztül sugárzott kép is. A mindenfajta agresszivitás kiiktatására irányuló törekvések azonban megvalósíthatatlannak látszanak, ráadásul a nemekre vonatkoztatóan más és más morális mintával szolgálnak. A filmvásznon, a fikciókban a nőket bántalmazó férfiak mindig negatív tulajdonságokkal felruházott, kriminális jellemek, tettük elítélést vált ki a nézőkből, ezzel szemben alig akad olyan mű, ahol a férfiakkal kapcsolatba kerülő és agresszíven fellépő nők viselkedését negatív kontextusban jelenítenék meg. Az a társadalmi üzenet, amely szerint a férfit meglegyinteni, szemtelenségét arculütéssel büntetni, vagy a nagy veszekedés-verekedések után szerelmesen kibékülni, nemcsak szórakoztató jelenetként rögzül, hanem visszaköszön a partnerek közötti erőszak eldurvulásában, a kölcsönös bántalmazásban.

A kulturális deviancia elméletek

A Sutherland-i differenciális asszociáció elmélet igen gyakran merül fel a családon belüli erőszak magyarázatakor /Adler és tsa, 2000/. A tanuláselmélettől annyiban különbözik, hogy a kriminális viselkedés elsajátításában nemcsak a személyes mintákat, hanem az intim csoportok, közösségek normáival való szembesülést is fontosnak tartja. A család, a rokonság, a szomszédok, a barátok gyakorolják az igazán erős hatást a deviáns viselkedés elsajátításában és megerősítésében. Feltételezi az elmélet, hogy a velük való kapcsolat, az ekörből származó vélemény van döntő hatással az egyén viselkedésére. A normák értelmezése, mit tartunk elfogadottnak és mit nem, fontos a családon belüli erőszak értelmezésében is. Az „asszony verve jó”, vagy a „nőt soha nem üthet meg egy igazi férfi” elve megszabják a családtagok szocializációját, agresszióhoz való viszonyát.

Wolfgang és Ferracuti /Adler és tsa, 2000; Wolfgang, 1967/ elmélete a kulturális konfliktusokra vezeti vissza az intim közegben elkövetett agressziót. Véleményük szerint a társadalmak közötti kulturális eltérések is befolyásolják a családon belüli erőszak megjelenését. Az ilyen szubkultúrákban az erőszak mindennapos és természetes része az életnek, amit a körhöz tartozók nem tartanak antiszociálisnak. A gyereknevelés, az otthoni konfliktusok, a társas kapcsolatok konfliktusainak erőszakkal való rendezése természetes számukra. A családban az erőszak jogosságát elfogadó hit működik, a tagok számára különbözőképpen jelenik meg az erőszakos magatartás. Mégpedig a családi hierarchiában elfoglalt hely szerint meghatározott, hogy ki kaphatja, ki adhatja a verést és milyen esetben. Az áldozatok és az elkövetők kora, neme családban elfoglalt pozíciója szerint más és más a megengedett és tiltott magatartás. Nemcsak az egyének

viselkedését határozza meg a szubkulturális norma, hanem azt is, hogy az adott tágabb közösségnek miként kell viselkednie velük szemben /az áldozat hibáztatása, az elkövető jogának hangsúlyozása, bosszú, féltékenység, stb./

Számtalan kultúrantropológiai vizsgálat elemezte a különféle társadalmakban előforduló családon belüli erőszakot, s arra a következtetésre jutottak, hogy ahol a nemek közötti társadalmi különbség kisebb, ott a közösség kevésbé fogadja el a nők fizikai bántalmazását /Levinson,1989;Counts-Brown-Campbell,1992/. Ugyancsak megállapítható, hogy a kooperációra alapozott társadalmakban kisebb a fizikai erőszak szerepe és létezése, ezek a közösségek és kultúrák azonban rendszerint kis létszámúak /Levinson, 1989/. Friss felmérés is azt igazolja, hogy az USA, India, Japán és Kuwait egyetemi hallgatóinak véleménye a feleségbántalmazásról nemcsak nemek szerint, de kulturálisan is meghatározott. A férfi hallgatók valamennyi országban inkább a női áldozatokat hibáztatják a megesett erőszakért, szemben a nőhallgatók véleményével, kivéve Kuwaitot, ahol a nők és a férfiak egyformán vélekedtek az áldozatok felelősségéről. A amerikai férfiak ítélték meg a legpozitívabban az áldozatokat, míg a japán és indiai férfiak véleménye hasonlított a legjobban egymásra /Nayak et al, 2003/.

Nyilvánvaló, hogy a különféle kulturális normák ismerete nélkül aligha képzelhető el hathatós megelőzés, beavatkozás, legyen az etnikai csoport, vallási közösség vagy nagyobb, országnyi kultúra. A megelőzéshez így nemcsak nemzetközi ajánlások, közös elveket rögzítő jogszabályok és általános érvényű technológiák átvételén keresztül vezethet az út, hanem a különös, egyedi kulturális jegyek felismerése révén is.

A társadalmi dezorganizációs elmélet családon belüli erőszakhoz való adaptálása a környezet és a kultúra együttes átörökítésén keresztül világítja meg a kérdést. A kutatók úgy találták, hogy New Yorkban, 1990 és 1997 között, az intim közegben felével csökken a férfiak elleni életellenes

cselekmények száma, míg a nők ellen elkövetetteké csak 22%-kal. Ugyanitt, ugyanezen időközben a megölt nők száma a nem otthoni környezetben, évi átlagban 93 főről 26-ra csökkent, de a családon belüli éves átlag 35-ről 47-re emelkedett. Az eltérés okát a kutatók sokféleképpen magyarázzák /Avakame, 1998/. Úgy gondolják, hogy amíg a nem intim közegben zajló bűnözést a gazdasági depriváció, a magas népsűrűség, az etnikai keveredés, a családi státus, egzisztenciális helyzet, a szomszédok, a lakó környezet stb., hatása motiválja, addig a családon belül nemcsak ezek a faktorok gyakorolnak hatást a gyilkosságok alakulására. A környezet humanizálása magyarázhatja a gyilkosságok csökkenését az adott közösségben, de sokan vitatják, hogy a társadalmi dezorganizáció családi környezetben is hasonlóan érvényes. Más magyarázattal szolgál az a tanulmány /Fry-Wilt, 2001/, amely arra hivatkozik, hogy az intim közegben nemek szerint különböznek a tiltott és megengedett viselkedési formák, és vannak, amelyeket a közösség nem szankcionál, mint pl. nők bántalmazása. Elemzésük szerint azok a nők, akik átlagos jövedelemmel, adminisztratív munkakörben, vagy a szolgáltatásban dolgoztak, esetleg munkanélküliek voltak gyakrabban váltak intim partnerük kezétől gyilkosság áldozatává. Míg a női bírók, állami hivatalnokok, szenátusi képviselők között sokkal kevesebb volt a gyilkosság áldozatainak száma. A kutatók ezt úgy értelmezik, hogy az alacsonyabb pozíciójú nők kiszolgáltatottabbak férfi partnereiknek, mint az önállóbb, magasabb társadalmi szinten lévő nők. Véleményük szerint az intim kapcsolatot a férfi és a nő hatalmi kontroll különbségével lehet magyarázni, míg a nem intim közegben zajló eseményekre a társadalmi dezorganizációs elmélet adhat kielégítőbb választ /Frye-Wilt, 2001/.

Kontroll-elméletek

A kontroll teóriák alap kérdése, hogy az embert mi akadályozza meg a bűnelkövetésben. Az elméletek az ember természetes szabálykövető magatartásában lelik meg a választ. A különféle kontrollok működése szabályozza, csökkentheti vagy éppen megelőzheti a normától eltérő viselkedési formákat /Adler és tsa, 2000/.

A társadalmi kötődés elmélete szerint, a gyenge vagy a hiányzó társadalmi kötődés, azaz az uralkodó társadalmi normák iránti közömbösség, kriminális magatartást eredményezhet. Minél erősebben hat a családon belüli erőszakot elítélő társadalmi konvenció az egyénre, annál kisebb a családon belüli erőszak előfordulásának lehetősége. A társadalmi kötődés és az elrettentés elméletek együttes tanulsága, arra figyelmeztet, hogy igen fontos ismernünk, hogy az informális elvárások milyen erősen tartják vissza az elkövetőket a kriminális viselkedéstől /Avakame, 1998/.

Az önkontroll elmélet szerint igen erős belső kontrollra is szükség van a kriminális magatartás elkerüléséhez. A női bűnözés csekély aránya is visszavezethető a női identitáshoz tartozó erős önfelügyelet kialakítására /Chesney-Lind,1997/. A kutatások szoros kapcsolatot állapítottak meg a túlságosan megengedő, „gyenge kezű” szülői nevelési módszer és az alacsony önkontroll kialakulása között. A gyermekkorban tapasztalt és tanult önszabályozó minták megjelennek a felnőttkori családon belüli erőszakos folyamatokban is. A szülői hatékonyság növelése az interperszonális kapcsolatban éppúgy, mint a társadalmi környezetben fontos momentuma lehet a családon belüli erőszak csökkentésének.

A kontroll egyensúly elmélet

Ez az elmélet az egyén kényszerítő körülmények alóli szabadulási vágyát hangsúlyozza, amely a szabadságot, az autonómiát jelenti. Az adott hierarchia megváltoztatására törekszik, és eközben gyakran erőszak alkalmazásra kényszerít, így kriminogén hatású is lehet /Tittle, 1994/. A család a maga közös felelősségével együttműködésre, az egyéni, speciális igények háttérbe szorításával korlátozza tagjai „önmegvalósítását”, amely alól azok esetenként szabadulni igyekeznek. Ám akkor, ha egyiküknek több kényszerítő eszköz áll rendelkezésére, legyen ez anyagi forrás, érzelmi, morális vagy jogi többlet, a családi kontrollegyensúly megbomlik, amelyet az agresszió kipótolhat. A férfi többlet keresetét, a női házimunka egyenlítheti ki a családon belül. Az elosztás, gyereknevelés, a döntési jogok megoszlása a párok között általában megállapodással indul, s ha ebben bármelyik fél is változtatást szeretne, az egyensúly megbomlik, és konfliktusokat gerjeszt¹²⁵.

A kutatók véleménye szerint a családon belüli egalitárius hatalommegosztás elsődleges csökkentője az erőszaknak /Smithey-Straus, 2002/. A tétel abban az esetben igaz, ha a nemek közötti egyenlőség egyet jelent a harmonikus család fogalmával. Ez utóbbi családi viszony létrehozásához azonban nem feltétlenül a hatalom elosztása a fő szempont, hanem a kooperáció, a szolidaritás, vagyis egy egészen más fogalmi rendszerben is gondolkodhatnánk az erőszakmentes családról.

A morális jogosság, az erkölcsi felhatalmazás elmélete

A családon belüli konfliktusok sokrétűek, a legtöbbször egzisztenciális, testi, lelki és erkölcsi problémák megoldását a családfő kötelességként, az íratlan és írott szabályok alól

¹²⁵ A teória konszenzus elmélettel való kapcsolatában világítja meg Somlai, 1986, 109-2223 o./

kihátráló családtagok megregulázásában látja. Egyes kultúrákban a családi morál a hűtlenséget, az engedetlenséget, a gondozási kötelezettség elmulasztását a nők és esetenként a férfiak halálával bünteti. A mások feletti kontroll jogcímét az az erkölcsi meggyőződése adja, hogy a bántalmazó önmagát az erkölcsi törvény megtestesítőjének tudhatja, úgy véli, tettehez nemcsak joga van, de jót is tesz vele/ Count- Brown-Campbell, 1992/. A gyerekek testi fenyegetése hasonló elbírálás alá esik, a gyerek saját érdekében kap ki, hogy majdan „jó” felnőtt legyen. Ráadásul a leggyakrabban azért bántják, mert erőszakos, másokat bántalmazott /Straus1999/, tehát a rossz erőszak ellen, jó erőszakot kell alkalmazni. A megelőzésre nézve igen komoly tanulság, hogy a fizikai erőszak minden formája, bárki teszi is, ártalmas, és a családban megtanult agresszió mintázza az adott társadalom erőszak szintjét.

Konfliktus elméletek

A konfliktus elméletek a társadalmi és kulturális csoportok közötti ellentétek kriminogén hatását írják le, amelyek összeütközések leginkább a nemek, rasszok vagy társadalmi osztályok között zajlanak. Számtalan verzióban létezik, a *marxista és a radikális kriminológia* megközelítése szerint a jog, a büntető igazságszolgáltatás rendszere a domináns, uralkodó osztályokat szolgálja, s ezzel fenntartja a családon belüli hierarchiát, amely tükrözi a hatalomgyakorló osztályok, csoportok és a domináns nem egybeesését. Ezek szerint a társadalomban bekövetkező egyenlőségi törekvések az intim szférában is érzékelhetővé válnak, ezzel a családon belüli erőszak csökkentését eredményezhetik. A tények azonban korántsem ilyen egyértelműek. A kutatók egy része szerint a nők által meggyilkolt férfiak száma azért csökkent az elmúlt húsz év során, mert a nők jogi és gazdasági függetlenedése erősödött, így erőszak nélkül, anyagi biztonságban léphetnek ki a nem

kívánt kapcsolatból /Straus, 1999/. Ezzel együtt a női bűnözést nem csökkentette a nők egyenlőségre törekvése, inkább növelte /Adler és tsa, 2000/.

A konfliktus elmélet *funkcionalista* megközelítése szerint a konfliktus a társadalom öröklött, szükséges és pozitív jellemzője, a társadalmi fejlődés segítője. A konfliktusokat nemcsak gazdasági okok hozzák létre, hanem számtalan emberi eredetű konfliktus létezik, amelyeknek megoldására erőszakot alkalmaz az egyén vagy maga a társadalom /Dahrendorf, 1989/. A családon belüli erőszak megelőzésében megfontolandó lehet, hogy a konfliktusmentes világ- és családkép helyére a problémák megoldásának erőszakmentes megismerése kerüljön¹²⁶.

Feminista kriminológiai elméletek¹²⁷

A konfliktus elmélet nemekre vonatkoztatott, önálló elmélete a családon belüli erőszak kezelésében a legerőteljesebben megnyilvánuló irányzat.

Alaptézise szerint a társadalmi egyenlőtlenségek oka, a patriarchális szisztéma. A társadalmi intézmények működése a nemek közötti különbségeket erősíti, a férfi hatalom fenntartására szolgálnak. Így a jog, az igazságszolgáltatás és a bűnözés okát is a férfi hatalom rendszerében kell keresni /Walklate, 2001/.

A *büntető igazságszolgáltatás feminista elmélete* szerint a jogi intézményeknek külön és kiemelten kell foglalkozniuk a nőkkel, mint áldozatokkal, másként is kell kezelni őket, éppen a férfi szempontok és érdekek aránytalanságának kiegyensúlyozása érdekében. A társadalmi bűnmegelőzésben a feminista megközelítés és a ráépülő mozgalom igen sikeresnek

¹²⁶ A konfliktusok a kapcsolatok természetes dinamikáját jelentik, ahogy azt Somlai Péter vizsgálataival is igazolta. Ismeretében talán más megvilágításba kerülne a partnerek közötti erőszak /Somlai, 1986/.

¹²⁷ A feminista mozgalmak és elméleteiknek még a felsorolására sem vállalkozhatok az írás keretei között, /csak eddigi olvasmányaim alapján legalább 34 féle feminista irányzatot ismerek, a pop-feminizmustól az amazon-feminizmuson át, az erotic-

mondható, bizonyítja ezt az USA-ban és számos nyugati országban meghozott törvény a feleségbántalmazással kapcsolatosan, mint a letartóztatás és az eljárás megindítását azonnal és kötelezően elrendelő, az eljárás gyorsítását szolgáló jogszabályok, vagy a rendőri intézkedésekre vonatkozó rendelkezések /Buzawa-Buzawa,1992; Daly-Maher, 1998/. A mozgalom sikereit azonban nem igazolták a családon belüli erőszak csökkenésének mutatói, amelyek korántsem a várakozásoknak és befektetett energiáknak megfelelően alakultak. A letartóztatott családon belül erőszakot elkövetők száma igen magas, ami a rendőrség hatékonyságát jelzi, ugyanakkor az effajta ügyekben hozott bírósági ítéletek száma messze elmarad az előállítottaktól. Az USA-ban az évi egymillió feljelentett férfi elkövetőnek mindössze 13%-a kerül vád alá /Tjaden-Thoennes,2000; Fagan,1995/. Nyilvánvalóan ebben az esetben az elrettentés, mint prevenciós momentum nem igazán működik.

A bűnözésre vonatkozó feminista teóriák egyike a *hatalom ellenőrzés* elmélete, amely bűnözés nembeli különbségeinek okát a társadalmi ellenőrzés nemi egyenlőtlenségéből vezeti le. Eszerint a férfiak a hatalom birtokosai a társadalomban és a családban is, ellenőrzésük a nők és a gyerekek felett meghatározza a családi hierarchiát. Míg a fiú gyerekek több szabadságot kapnak a családban, a lányok felett nagyobb a kontroll, ezért kisebb arányban válnak deviánssá és vesznek részt a bűnözésben. Azokban a családokban, ahol a férfiak a tradicionális családfenntartók, ott a döntés a férfi kezében van és a hatalmi egyenlőtlenség erőteljesebben jelenik meg fizikai, verbális és szexuális erőszak formájában /Adler és tsa, 2000/.

A túlélési stratégia elmélet alapja, hogy a női bűnelkövetés a férfiak által elkövetett szexuális és fizikai erőszak megtapasztalásából, mintegy ezek hatására vezethető vissza. A

feminizmuson keresztül, az pro-sex feminizmusig/. Az alaptézis azonban állandó, így csak a feminizmus kriminológiai megközelítésével foglalkozom.

kérdéssel foglalkozó kutatók szerint bár a megerőszakolt kislányok helyzete is hasonló a nőkéhez, de a két nem felnövekedése folyamán teljesen különböző törvényű világban él, amely különböző túlélési technikák elsajátítását és alkalmazását jelenti, így nem hasonlítható egymáshoz /Chesney-Lind, 1997/.

A klasszikus konvergencia elmélet vagy emancipációs elmélet /Adler, 1975/ arra hivatkozik, hogy a férfi és a női bűnözés közeledni fog egymáshoz, amint a férfiak és a nők társadalmi helyzete, joga a társadalomban közelít. Az elmúlt évtizedek valóban azt mutatják, hogy a női bűnözés gyorsabban növekszik, mint a férfiaké, de mennyiségében és arányaiban sokkal inkább stagnál. A családon belül, a férfiak ellen nők által elkövetett fizikai erőszak esetek száma ugyan növekszik és magasabb, mint néhány évtizede, s a férfiak nők ellen elkövetett bűncselekményei az intim szférában csökkentek, és a férfiak gyilkossággal végződő eseteiben a női elkövetők száma csökkent. Az elméletet igazolhatják azok a kutatási eredmények, amelyek a családi konfliktusokban a nemek egyenlő részvételét mutatják /Straus-Gelles, 1990/. Mindennek ellenére a kutatók többsége a konvergencia teóriát nem látja sem valószínűnek, sem bizonyítottnak, mondván a gazdasági verseny, a stressz helyzet növekedése, a gazdasági egyenlőtlenségek mellett a kulturális normák változatossága számtalan esetben fizikai erőszakra ösztönzi nemcsak a férfiakat, de a nőket is, így a bűnözés nemi arányai korántsem kiszámíthatóak /Smithey-Straus, 2002/.

A családon belüli erőszak társadalmi szintű megelőzése

Az intim szférában zajló erőszak megelőzését sem kis mértékben határozza és nehezíti meg, mit is értsünk az effajta erőszak alatt. A jelenség meghatározása egyben megelőzésének

módját is megszabja. A kutatások, amint arra a dolgozat bevezetőjében már utaltam, szűkebb és tágabb értelemben definiálják a partnerek között zajló történéseket. Miután jobbra a fizikai erőszak az, amely empíriával egyszerűbben mérhető és jogilag is körülhatárolt, ezért a meghatározások központi eleme.

A szűkebb értelmezés szerint az intim kapcsolatban zajló erőszak nem más, mint fizikai erőszak a párkapcsolat, házassági, együttélési viszony során. Míg mindenfajta magatartás, amely a partner ellenőrzésére, korlátozására irányul, nemcsak fizikai, de lelki, szexuális támadásokat és az egzisztenciális veszélyeztetést is beleértve, jelenti a *tágabb értelmezést*. A *fizikai erőszakra* szűkített fogalom is megkívánja az erőszak megkülönböztetését. Klasszikus differenciálás a „kölcsonös partneri erőszak” és a „patriarchális terrorizmus” elválasztása /Johnson, 1995/, Straus /1990/ szerint legalább kétféle fizikai erőszak figyelhető meg a partnerek között, az elfogadható, hétköznapi, kisebb súlyú erőszak és az ismétlődő, rendszeres, súlyos bántalmazás. Más megközelítés elválasztja a csak a családon belül elkövetett agressziót, az általánosan alkalmazott, antiszociális személyiség agressziójától /Smithey-Straus, 2002/.

A megelőzés tehát a definíciók által is determinált. A szakértők egy része szerint a rendszeres bántalmazás mentális problémákat okoz, ezért a megelőzésnek a lelki egészség, a közegészség felől kell közelítenie. Ugyanakkor a hétköznapi és a partnerek közötti kölcsönös erőszak ritkán jár együtt érzékelhető mentális következményekkel. Sokkal inkább a felek dominancia vitájának eredménye, ezért ez a fajta erőszak a kontroll vagy hatalom egyensúly felől elemezhető és mindkét nem számára a konfliktuskezelésre kerül a hangsúly.

Az elméletek és a definíciók tanulságai jól beilleszthetők a családon belüli erőszak elleni fellépés hagyományos szerkezetébe. A klasszikus *megelőzés*, amelynek *első szintje* mindenkire vonatkozik és általános társadalmi átalakítást,

változtatásokat jelent, még a baj megtörténte előtt. A *beavatkozás és a kezelés, a másodlagos és harmadlagos megelőzési* szinteken, a veszélyeztetett csoportok és egyének kockázatát kívánja csökkenteni, vagy a már bekövetkezett ártalmak megszüntetésében, gyakoriságában szeretne változtatásokat eszközölni.

Elsődleges prevenció

A családon belüli erőszak megelőzésében alkalmazható elsődleges prevenció koncepcióját 1978-ban fogalmazták meg /idézi Smithey-Straus, 2002/. Az elsődleges prevenciónak nevezett megoldás az általános, társadalmi szintű beavatkozásokat, változtatásokat célozza meg. Mitagadás, a megelőzésnek nemcsak időidényes, de a sokrétű kooperációt kívánó módszere is. A társadalom minden tagját érintő, egyetemes beavatkozásról van szó, amely az adott társadalmi probléma kiváltó okaira koncentrálni, mielőtt még az erőszak bekövetkezne. A kockázatcsökkentés a teljes népesség körére vonatkozik, két klasszikus területe a *társadalmi környezet változtatása*, átformálása és az *oktatás*, s mindezt a családokra és az egyénekre vonatkozóan is figyelembe kell venni.

A társadalmi struktúrák és a gazdaság szerkezeti átalakítások, az együtt élők egzisztenciális megerősítése /Dobash-Dobash, 1992/, a nők gazdasági függetlenségének támogatása, különösen a gyerekes anyák megsegítése jelentősen csökkentheti a családon belüli erőszakot /Hackler, 1991/. A kutatók szerint azokban a társadalmakban, ahol társadalmi normák kulturálisan tiltják a nők elleni agressziót és támogatják gazdasági, politikai szereplésüket, lényegesen békésebbek /Levinson, 1989/. Hasonlóképpen csökkenti a családon belüli agressziót a lakáskérdés, a hajléktalanság kezelése, mint ahogy a munkanélküliség, a szegénység csökkentése is. Szintúgy a társadalmi környezet változtatását

jelenti a jogi keretek bővítése, átformálása, mint például a testi fenytetés általános tilalmának deklarálása / Smithey-Straus, 2002, Tamási, 2004b/. A kriminológusok ritkán szólaltak meg a családon belüli erőszak megelőzése ügyében, különösen nem az elsődleges prevencióval kapcsolatosan, pedig éppen a rendőrség érintettsége a kérdésben igen sokszor jelent meg a közvélemény előtt is /Sherman, 1992; Buzawa-Buzawa,1992/.

Az elsődleges prevenciónak számtalan módja létezik, néhány társadalmi környezet változtatásra és oktatási területre vonatkozó megoldás kiemelése azonban fontos.

1. Családon belüli erőszak *emberjogi* megközelítése. A jelenség a nők és gyerekek emberi jogát sérti, a verés nemcsak alávetettséget jelez, de kínzásnak minősül, ami megengedhetetlen /Hasanbegovic, 1999/. Képviselői szerint nemzetközi konszenzus alapján a családon belüli erőszakot ártalmas, emberi jog ellenes sérelemnek kell deklarálni, mégpedig az ENSZ¹²⁸ szintű szervezetnek, hasonlóképpen mint a nők megerőszakolását a háborúban vagy a testi fenytetés tilalmát. /Nők joga, 2003/. Az ENSZ 1984-ben a Violence Against Women Act-ban a jogi változtatásokra és a segélyvonalak létrehozására tett javaslatot, majd 1985-ben megalkotta a Domestic Violence Resolution tételét, amelyben megindította a családon belüli erőszak nemzetközi alapelveinek kidolgozását, a sort más nemzetközi szervezetek folytatták.
2. A társadalmi *egyenlőség* kérdése. Az *elsődleges prevenció* társadalmi gyakorlata az elmúlt évtizedekben világszerte alapvetően a *feminista megközelítésre*

¹²⁸ Az ENSZ 1989-ben színvonalas összefoglalást készített a nők elleni erőszak családi aspektusairól, amelynek tanulságai máig nem változtak, ami a megelőzés és kezelés eddig alkalmazott hatástalanságát erősíti meg. Violence Against Women In The Family. United Nations Office at Vienna Centre for Social Development and Humanitarian Affairs.UN.NewYork, 1989.Ezt a véleményt tükrözi az UNICEF Domestic Violence against Women and Girls / Innocent Digest, no.6.jun 2000/,

támaszkodott, amely szerint a férfi dominancia társadalmi és családi fölénye csapódik le az intim kapcsolatokban zajló erőszak formájában. Erre az elméletre épített feminista mozgalom a társadalmi egyenlőtlenség megváltoztatását, a női egyenjogúság erősítését tűzte célul, amely ebben az értelemben elsődleges prevenciót jelent a családon belüli erőszak megoldásában. A kutatók és politikusok többsége elfogadja, hogy a családon belüli erőszak alapvető oka a társadalmak többségében létező tradicionális norma, amely a férfiaknak jogot adott a nők feletti uralomra, többek között a fizikai fenyegetésre is, amellyel a feleség normákhoz nem illeszthető viselkedését szabályozták. A nyugati társadalmakban ez a jog a XIX. századig tételesen is létezett, informális hatását azonban mind a mai napig érvényesnek tartják. A házassági szerződések egyben jogot is jelentettek a feleségverésre /Straus- Gelles- Steinmetz, 1980/. A XX. században nemcsak a párkapcsolatok kerültek új alapokra, de a bennük zajló hatalmi viszonyok is. Következésképpen az erőszak kriminalizálódott a férfiak esetében, míg a nőkkel kapcsolatosan többnyire medikalizálódott és speciális büntetéseket vont maga után /Bridgeman-Millns,1998/.

3. *A jogi környezet változtatásai.* A feminista mozgalmak nyomására, az USA-ban 1976 után, a feleségbántalmazás, -a családon belüli erőszak szinonímája-, önálló jogszabályban megfogalmazva bűncselekménynek minősült, és a rendőrség, amely korábban elzárkózott a beavatkozástól, speciális kiképzést kapott a cselekmények kezelésére. Az igazságszolgáltatásban, a jogi eljárásokban is változások történtek, a speciális bíróságok felállítása mellett, az

ügymenet gyorsítása, a kötelező letartóztatás, a távolságtartó rendelkezések, az elkövetők megjavítására irányuló hivatalos határozatok a családon belüli erőszakot kiemelték a magánszférából / Buzawa-Buzawa, 1992/.

4. *A tömegtájékoztatás, a média szerepe.* A média, főként a televízió erőszak generáló hatásáról évtizedek óta folynak viták világszerte. A közfigyelem főként az erőszakos mintákat sugárzó és az ifjúsághoz igen közel álló modellekre irányul, így a könnyűzenei sztárok és dalszövegek nőellenes, erőszakos volta. Az amerikai szülők 40 százaléka 2001-ben már használta azokat a technikai eszközöket, amelyek megszürik a filmek, elektronikus játékok nem kívánt részleteit. A szakértők szerint azonban ezek a technikai eszközök korántsem tökéletesek és a gyerekek más módon is hozzáférhetnek károsnak ítélt tartalmakhoz /Taylor-Quayle, 2003/. Ugyanakkor a kutatók arra is felhívják a figyelmet, hogy a média megelőzés igen hatásos eszköze is lehet, hiszen a családon belüli erőszak ellenes kampányok, hirdetések oktatási eszközként is funkcionálnak. A népszerű szappanoperákban és tv játékokban rendszeresen megjelennek az aktuális társadalmi problémák, így a gyermekbántalmazás, a feleségverés dramatizált jelenetei is, így a nagy nézettségű műsorok esetén aktualizálása hatásos megelőzés terepek
5. *Az oktatás.* A konfliktusmegoldást és a személyközi kapcsolatok szabályozását számos országban iskolai rendszerben tanítják. Az USA-ban 1980 és 1990 között az általános iskolák 86%-ban, -többségében /65%/ kötelező foglalkozásként- oktatták a családon belüli erőszakkal kapcsolatos megelőzési ismereteket. A hatásvizsgálatok szerint az effajta oktatásban résztvevő diákok sokkal kevésbé tartották elfogadhatónak a családon belüli erőszak alkalmazását /Smithey-Straus, 2002/. A közép-

és felsőfokú oktatásban különféle munkacsoportokban, konferenciákon, kampányok során és az egyetemi mozgalmi életben is megjelent a családon belüli erőszak megelőzésének gondolata. Számos kutató szerint azonban ezek a programok egyoldalúak, mert kizárólag a nők elleni erőszakra összpontosítanak, a nők számára önvédelmet, erőszakmentes kommunikációt ismertetnek meg, miközben a férfiak viselkedésének és beállítódásának megváltoztatására törekszenek. Ez a fajta szemlélet akadályozza a családban zajló konfliktusok valós természetének és kezelésének megismerését /Smithey-Straus, 2002/. Tinédzserek számára kialakított programok a fiatalok erőszakos viselkedésének szabályozására készülnek, többségükben iskolai kurzusok keretében, általános és középiskolai tanulók számára, ahol nemcsak az erőszak formáiról, de a nemi szerepekről és különféle erőszak kiváltó technikákról is esik szó. Számos programba bevonják a szülőket és a gyerekekkel közvetlenül foglalkozó személyeket is, sőt néhány helyen a tanárok képzését is fontosnak tartják, amellyel több gyereket érhetnek el, mint egy-egy iskolai programmal /Hamby, 1998/.

6. *Közösségi programok.* Szűkebb értelmű társadalmi beavatkozást jelentenek a közösségi szintű stratégiák, amelyek a családon belüli erőszakkal kapcsolatos társadalmi tolerancia növelésére törekednek. A különböző vallási, karitatív szervezetek, munkacsoportok, iskolák és a média segítségével hirdetésekkel, kampányokkal kívánják befolyásolni a lakosokat. Számos országban a partnerek közötti erőszak ellen egyesületek jönnek létre, amelyek az erőszak kockázataira hívják fel a figyelmet /Hamby, 1998/. A különféle szoros társadalmi csoportok, amelyek a családok, egyének intim világához közel állnak /vallási közösségek/ vagy az agresszió magas szintjén

működnek / katonai szervezetek/ szintén fontos szerepet játszanak a családon belüli erőszak elsődleges prevenciójában is. A férfi és a nő viszonyáról, a házasságról, válásról, gyerekvállalásról, abortuszról folyó vitákban a különféle egyházak és vallási csoportok másként vélekednek, megnyerésük a nemek közötti békés konfliktusmegoldások terjesztéséhez rendkívül fontos megelőzési stratégia. Ugyanakkor számos fundamentalista csoport és nézet is hátráltatja, sőt növeli a családon belüli erőszakot a világ jó néhány pontján. A nemzetközi erőfeszítések a „becsületbeli gyilkosságok”, a testi fenyegetés bibliai alapú támogatása ellen, a fogamzásgátlás liberalizálása, fontos prevenciók cél /Count-Brown-Campbell,1992/. A katonai szervezeteket az elmúlt húsz évben az amerikai társadalom számára a patriarchális elnyomás és agresszió melegágyaként mutatták be. Következménye a a szervezethez illő militáns fellépés a nők elleni erőszakkal szemben, igaz főként a másodlagos prevenció eszközeivel. Szigorú viselkedési előírásokkal a férfiak számára, a bántalmazók kemény büntetésével, kötelező kezelésével, valamint az áldozatok támogatásával és családi tanácsadásokkal.

7. *A közegészség és mentális egészség programjai.* A családon belüli erőszak kezelése a medikális szinten a leggyakoribb és legismertebb. A bántalmazás testi jelei adnak először felvilágosítást a családon belüli erőszak mennyiségi és minőségi elterjedtségéről. Bár a szakértők szerint az orvosi adatok a beavatkozás irányát szabják meg és nem a megelőzést hivatottak szolgálni, az elsődleges prevenció szempontjából sem mellőzhetőek / Wolfe-Jaffe,1999/. A családon belüli erőszak egészségügyi megközelítése főként a másodlagos prevencióban használatos, vagyis a cselekmények bekövetkezte utáni, az áldozatok és elkövetők terápiás

kezelése folyamán. Ugyanakkor a mentálhigiénés oktatás az iskolákban is fontos, de a különféle védőnői, gyermekvédelmi hálózatok, nevelési tanácsadások is az elsődleges prevenciót szolgálják. Egyes szerzők a megelőzésre szolgáló ismeretek oktatását korosztályokra is bontják /Wolfe-Jaffe, 1999/. A családon belüli erőszak medikális kockázata indokolná az orvosi egyetemeken, egészségügy iskolákban, igazságügyi orvos szakértői képzésben a családon belüli erőszakkal kapcsolatos oktatást, amely azonban még a legfejlettebb országokban sem kötelező része az oktatási rendszernek /Smithey-Straus 2002/. Az orvosi hálózatban jelenik meg a társadalmi stressz, a munkanélküliség, hajléktalanság, gyermekbántalmazás, alkohol és drogfüggőség, amelyek a családon belüli erőszak meghatározó kockázati tényezői. A kutatások szerint a társadalmi stressz helyzetek növekedésével együtt jár bizonyos típusú bűncselekmények számának növekedése, ahogy a gyermek bántalmazások és a családtagok közötti gyilkosságok gyakoriságának emelkedése is /Straus,-Gelles, 1990/.

8. Az elsődleges megelőzés a *családok* szintjén. Az elsődleges megelőzésben már elkülöníthetők a családi, egyéni szintű stratégiák sem. A kutatások kimutatták, hogy a párkapcsolatok korai szakaszában igen nagy az erőszak kockázata, ezért különféle konfliktus csökkentő és kommunikációs módszerek ismerete fontos az egészséges párkapcsolat kialakításában /Hamby, 1998/. A tréningeken a résztvevők a probléma megoldás, a verbális és érzelmi kifejezések, a társra figyelés változatos formáit sajátíthatják el. A házassági tanácsadástól eltérően ezek a programok nem az aktuális párkapcsolattal, hanem a jövőbeli kapcsolat felépítésével foglalkoznak. A nyugati társadalmak családszerkezete

önmagában is tartalmazza az erőszak lehetőségét. A férfiak és a nők biológiai, társadalmi szerepükből adódóan különböző perspektívákkal, életvezetéssel, lehetőségekkel és feladatokkal vesznek részt a család működtetésében, ami önmagában is számtalan ellentét forrása, az esetek többségében erőszakká alakultak. Ebben a természetes konfliktusos lehetőségekkel teli közegben megjelenő egyensúly különbségek a nők és a férfiak között előrevetítik az erőszak megjelenését. A nemi egyenlőtlenségek megszüntetését, mint az erőszak forrását, a gazdasági, döntési helyzetek kiegyenlítődése, a férfi dominancia csökkenése és a nők gazdasági megerősítése árán látják a kutatók és politikusok megvalósíthatónak. Ugyanakkor azt is hangsúlyozzák, hogy a kiegyenlítődésre való törekvés növelheti is a konfliktusok számát a családon belül, ami kölcsönös agresszióhoz vezethet. Éppen ezért az erőszakmentes megoldások oktatása és elterjesztése fontos szempontja az elsődleges prevenciónak. A családon belüli erőszak kezelésében ez a terület mutatja a leggyorsabb és legnagyobb számú gyarapodást. Az elmúlt 30 évben az amerikai házassági és családi terapeuták szervezetének taglétszáma háromezerről húszezerre nőtt és állandóan növekszik /Smithey-Straus, 2002/, a családon belüli erőszak iparrá vált.¹²⁹ Fontos szerepet tölt be a családon belüli erőszak elsődleges megelőzési rendszerében a gyerekekkel való foglalkozás. A gyerek abúzusok száma az USA-ban 1965 és 1995 között lényegesen csökkent, amit a kutatók a gyermekvédelmi intézmények, oktatási programok számának és hatékonysága növekedésének tulajdonítanak. Hasonlóképpen jól alakul a gyerekek testi fenntartását célzó megelőző stratégia is, bár törvényi tiltás

¹²⁹ A szervezeti érdekekről ld. Kerezsi /1995,34.o./

csak egyetlen amerikai államban létezik /Tamási, 2004b/. A szülők általi testi bántalmazás társadalmi elfogadottsága is csökkent az elmúlt húsz évben az amerikai lakosság körében /Straus,1999/.

9. *Egyéni szintű* elsődleges megelőzés. A családon belüli erőszak elkövetőinek és áldozatainak egyéni, személyiség jegyei is közrejátszhatnak viselkedésükben. Igaz ezek a mentális egészséget érintő vizsgálatok főként a bekövetkezett traumák révén kapcsolhatók a megelőzéshez, és a pszichológiai vizsgálatok kezelésében jelenthetnek segítséget. Számosonton képesek azonban kiszűrni azokat a rizikó faktorokat, amelyek az elkövetésre hajlamosítanak. Az Amerikában széles körben használt PRP /Personal and Relationship Profile/ 22 faktort mér, mint például az antiszociális személyiségjegyek, a depresszív tünetek, a szenvedélyhajlamok, indulati, kommunikációs problémák, féltékenység, a nőkkel szembeni ellensége érzület, a homofóbia/. A korai gyermekkori fejlesztő módszerek kifejezetten az elsődleges prevenció részét képezik. Az un. Early Head Start elnevezésű program igen komoly sikereket mutat fel. A program hét évét elemző hatékonyságvizsgálat szerint a 3 éves kortól ilyen képzésben részesült gyerekek, nemcsak jobb beszédkészséggel, kognitív képességekkel rendelkeztek, mint a kontrollcsoport, sőt szüleikhez való viszonyuk is harmonikusabbnak bizonyult. Ráadásul sokkal kisebb agressziós késztetésük volt, ami a felnőttkori egészséges kapcsolatok kiépítéséhez nélkülözhetetlen /Smithey-Straus, 2002/.

Az elsődleges prevenciós programok hatása

A szakértők az elmúlt harminc évben az Egyesült Államokban, igen sokféle elsődleges prevencióra irányuló programot, stratégiát alkalmaztak a családon belüli erőszak leküzdésére, ehhez képest kevésnek tartják azoknak a tanulmányoknak a számát, amelyek a felsorolt megelőzési programok hatékonyságát vizsgálják /Smithey-Straus,2002/. Különösen nehéz a társadalmi attitűd mérése, általában csak a médiában, főként a televízióban megjelent társadalmi hirdetések vagy kirívó bántalmazási esetek, mint például az O.J.Simpson ügy után készültek becslések. Mindezek alapján egyes közvélemény kutatások szerint az USA-ban úgy tűnik valamelyest csökkent a partner bántalmazás elfogadása, hasonlóképpen a gyermekbántalmazás tolerálásához.

A tinédzserek iskolai felvilágosításának hatékonyság vizsgálatai felemás eredményt mutatnak. Azok a felmérések, amelyek a diákok véleményét közvetlenül vagy röviddel a 2-4 alkalmankénti, egy órás, rövid felvilágosító program után mérték, megállapították, hogy a családon belüli erőszakot a gyerekek sokkal kevésbé tolerálják, mint a program megkezdése előtt /Hamby,1998/. Ugyanakkor más vizsgálatok szerint a megelőzést szolgáló oktatásban résztvevő és a nem résztvevő tizenévesek egy éves, követéses felmérése után az oktatásban részesültek partner erőszakkal kapcsolatos beállítottsága nem változott, bár ismereteik gyarapodtak. A kutatók ezt inkább a gyerekek természetes érésével, mintsem az oktatás eredményével magyarázzák. Nem ritka, különösen a fiú tinédzserek körében, hogy a felvilágosítónak szánt tréningek után, nem várt, ellentétes irányú, az ún backlash-hatás érvényesül /Kaufman- Kantor-Jasinski, 1995/. Az iskolákban és a tanárképzésben alkalmazott nemek közötti egyenlőséget oktató módszernek legfőbb hibáját abban látják, hogy ami a lányok számára a sztereotípiák

megszüntetését hirdeti, az a fiúk megbélyegzéséhez és velük szembeni szexizmushoz vezet. „Különösen alattomosak azok a fiúknak szánt programok, amelyek alig leplezett módon arra akarják megtanítani a srácokat, hogy a férfiassággal eleve valami baj van és hogy a női lét természetesen jobb. Félresikerült átmeneti korszakban élünk – amikor többet kell tenni a lányok előrejutásáért, ugyanakkor mégis meglehetősen nagy aktivitással folyik a fiúk diszkriminációja,” írja a kérdés szakértője, Steve Biddulph /2002, 182.o./.

A nemekre koncentrálo elsődleges prevenció hatástalansága

Tagadhatatlan, hogy mindenfajta megelőzés kulcsa az a szemlélet, amellyel megközelítjük, orvosolni kívánjuk az adott társadalmi bajt. A demokratikus világban a kutatók szerint a családon belüli erőszak megoldásában ezt a *feminista* megközelítés képviseli, amely a nőmozgalmak eredményeként elnyomás patriarchális teóriáját alapul véve, ahol az elkövető férfi, az áldozat nő, szempontok bázisán látja orvosolhatónak a problémát. Az elméletet igazolni látszik, hogy a családon kívül az agresszív bűncselekmények 85-90 %-át férfiak követik el. Miért is lenne ez másként a családon belül,- véli a kutatók egy része, ráadásul ebben a közegben a nők azok, akik nagyobb százalékban szenvednek súlyosabb sérüléseket /Kimmel, 2002/. A megoldás kézenfekvő: erősíteni a társadalmi egyenlősítési törekvéseket, ezzel megszüntetni a patriarchális, férfi elnyomást, büntetni az elkövetőket, és a potenciális elkövetőket, a férfiakat, aktívabban támogatni, védeni az áldozatokat, a nőket.

Csakhogy a tapasztalatok korántsem erősítik meg a feminista szemléletű megelőzés hatékonyságát. Amíg a férfiak nők elleni fizikai agressziója az elmúlt évtizedben csökkent, a nők férfiak elleni erőszakos cselekményeinek száma inkább növekedett /Tjaden-Toennes, 2000/. A társadalmi attitűd a nők

elleni erőszakot illetően még a feminista szerzők /Walklate, 2001/ szerint sem változott lényegesen, ahogy nincs áttörő változás a kölcsönös testi sértések arányában sem. Lehet ugyan a férfielnyomás alóli felszabadulás eredményének tekinteni, hogy a nők ritkábban ölik meg a férfi partnereiket, amit a kutatók a nők gazdasági függetlenedése, főként a teljes munkaidőben való foglalkoztatottság, az önálló egzisztencia megteremtése lehetőségének tulajdonítanak. Ez ugyanis lehetővé teszi a nők számára a nem kívánt, konfliktusos kapcsolatból való kilépést /Kimmel, 2002/. A kutatások adatai azonban számos, a feminista megközelítéshez korántsem idomuló következtetés levonására késztetnek, amelyek jelentős kihatással lehetnek a családon belüli erőszak elsődleges megelőzésére.

1. A nemek kölcsön agressziójának elismerése a párkapcsolatokban. A kriminális, de a kölcsönös bántalmazás előzménye is a konfliktusos kapcsolat, amelyből mindkét nem kiveszi a részét. A kutatók szerint, ha nem veszünk tudomást a nők párkapcsolatban működő, kimutatható agressziójáról, vagy pusztán önvédelemnek tulajdonítjuk, azt a morális tételt szentesítjük, hogy van jó agresszió, megbocsátható, gyakorolható bántalmazás. Mindezt már a gyerekek testi fenyegetésénél megvívjuk, ahol a zéró tolerancia valóban mindenkire, és mindenkor vonatkozik.
2. Morális megengedhetetlenség. A nők önvédelmi agressziójának felmentő volta szándékolatlanul is szentesíti azt a tradicionális felfogást, amely nemcsak magánügynek tekinti, de megengedi a párok közötti bizonyos fokú, „kismértékű” fizikai erőszakot, sőt megkülönböztet, alkalmazható női / mert az csak egy legyintés, nem okoz sérülést stb./ és mindenfajta / korlátozó, megfélemlítő, súlyos, stb./ férfi erőszakot.
3. A szakértők egyetértenek abban, hogy a „kis erőszak” alkalmazása növeli a partnerek közötti erőszak

eszkalációjának lehetőségét. Kutatások adatai bizonyítják, hogy két év alatt, a kölcsönös, konfliktusos, hétköznapi csetepatékból, súlyos testi sértés lesz /Straus- Gelles- Steinmetz, 1980//

4. A transzgenerációs erőszak terjedésében a nemi különbségek egyformán hatnak¹³⁰. Az önvédelemből vagy indulatból elcsattanó női pofonok éppúgy hatással vannak a gyerekekre, nemükre való tekintet nélkül, mint ha csak a papa bántaná a mamát.
5. Az áldozat és elkövető interakciójának vizsgálata az agresszív cselekményben nem jelenti az áldozat hibáztatását. A kapcsolatokban történekekért vállalt egyéni felelősség megállapítása és felismertetése nélkülözhetetlen a megelőzéshez. Leegyszerűsített és bizonyíthatatlan tétel az is, hogy ártatlan az áldozat, ha nő, de bűnös, amennyiben férfi, míg vétkes a férfi elkövető és vétlen a női.

Vagyis: Meg kell változtatni azt a közkeletű sztereotípiát, hogy a nők férfiakkal szembeni legyintései, megelőző vagy önvédelmi agressziója nemcsak jogos, de megbocsátható, „nőies” cselekedet. Mindezt kijelenteni nem elég, hanem valamennyi megelőzési és beavatkozási szinten, a jogban is alkalmazni kell. Ahogy nem tekinthetünk el attól sem, hogy a nők gyerekekkel szemben alkalmazott testi és lelki agressziója nem pusztán a férfi elnyomás számlájára írandó.

Ugyanakkor a nők és gyerekek bántalmazásának megelőzésére nagyobb hangsúly kell fektetni, mert ők sérülnek többször és jobban a családon belül, de nem feltétlenül csak a patriarchális elnyomás okán.

Végül, számos társadalomban, sőt ugyanazon társadalom egyes rétegeiben, csoportjaiban a nők gazdasági, társadalmi, politikai, sőt emberi jogai sem érik el a férfiakét, mint ahogy sok

¹³⁰ Az anyák és lányok kapcsolatának bonyolult hatásáról az agressziós minták átadásával kapcsolatosan Révész /2004/.

férfi sem éri el a hatalmon lévő /nők és férfiakkól álló/ csoportokét. Az ilyen társadalmak demokratikus átalakulása döntő prevenciót jelent a családon belüli erőszak szempontjából.

Beavatkozás a társadalom szintjén

A családon belüli erőszak leküzdése során megkíséreljük csökkenteni vagy javítani a megtörtént, bekövetkezett eseményeket, a konkrétan felmerülő problémákat, és megakadályozni, hogy azok a jövőben megismétlődjenek. A *beavatkozás* tehát nemcsak másodlagos vagy harmadlagos prevenció, de egyben elsődleges megelőzés is. Ráadásul a beavatkozásnak különbözőképpen kell érinteni az áldozatot és az elkövetőt, amit sok esetben nehezít, ha e kettő egybe esik. A családon belüli erőszak mindezekén túl *kriminális cselekmény*, így a beavatkozás az *áldozat számára* nemcsak lelki segítség, menekülési lehetőség, hanem a *társadalmi-jogi kontroll nyújtotta biztonság* is. Ugyanakkor az *elkövető számára büntetés és terápia*. A beavatkozás célja, hogy csökkentse az erőszak kockázatát, és növelje a védekező, megelőző faktorokat a családon belül. A beavatkozás tehát az elsődleges és másodlagos prevencióval szemben sokkal többfajta szakértelmet, és szélesebb kitekintést igényel. Nemcsak az fontos, hogy kire - az áldozatra vagy az elkövetőre- irányul, hanem az is, milyen szemlélettel történik a beavatkozás és nem utolsósorban milyen hatást remélhetünk az egyes technikáktól.

A beavatkozás története

A családon belüli erőszak társadalmi szintű megjelenésétől, az 1970-es évektől, a feminista mozgalom az áldozatok szempontjait, azaz a nők érdekeit, tartotta szem előtt. A kutatókat is az áldozatok viselkedése, az erőszakos

cselekmény hatása és következményei foglalkoztatták. A beavatkozás egyrészt a védelem, azaz a bántalmazott nők számára létesítendő menedékek, szolgáltatások oldaláról és a lelki segítség, pszichoterápiás kezelés szempontjából történt /Pizzey,1998/. Az 1971-ben Londonban, a világon elsőként a bántalmazott nők számára alapított menhely után, csak 1977-ben nyílt meg az első bántalmazók kezelésére szakosodott intézmény az USA-ban¹³¹. E közben az áldozatok lelki sérüléseit hangsúlyozó szerzők munkái /Walker,1994; Dutton,1992/ alapján az áldozatokkal való foglalkozás medikalizálásának folyamatát lehetett tapasztalni. Egyes szerzők azonban az áldozatok és elkövetők lelki állapotát inkább következményként fogták fel, és a fő hangsúlyt a társadalmi kontroll egyenlőtlenségére, a patriarchális elnyomásra helyezték /Pagelow,1984/. A beavatkozás ezen túl az elkövetőkre, a férfiakra összpontosított, amelyhez hozzájárult a feminista mozgalom politikai sikere, a családon belüli erőszakkal kapcsolatos jogszabályok kikövetelése. Az elkövetők számára előírt elterelések, az előzetes letartóztatás, a próbaidő, a büntetés melletti, kötelezően előírt tréningek megszorodását eredményezték, míg az áldozatokkal való foglalkozás főként a terápiás szinten maradt. Számos szakértő szerint a nők, az áldozatok pszichologizálása éppúgy kerülendő, mint az elkövetőké, mert nem segít a kérdés társadalmi megoldásában /Hamby,1998/. Ugyanakkor a bántalmazott nők szindrómájának megalkotója, Lenore Walker még 1999-ben is alapvető fontosságúnak tartotta az áldozatok kezelésében a bántalmazás lelki következményeivel való foglalkozást /Walker, 1999/.

A beavatkozás, különösen a közösségi szinteken, a társadalmi kontroll feminista szempontjait követte, a szálláshelyek, a rendőrségi, jogi eljárások, a bántalmazók

¹³¹ 1977-ben 8 férfi, bántalmazott nővel foglalkozó női aktivisták hatására Bostonban megalakította az EMERGE mozgalmat, amely a bántalmazó férfiak számára kínált kezelési módszert /Tolman-Edleson, 1995/.

kezelési programjai egyaránt erre a szemleti bázisra alapultak. Az egyéni lelki deficitek és sérülések, a párkapcsolatok problémái nem kerültek a közösségi szolgáltatások programjaiba, ami konfliktusokat eredményezett a mentálhigiénés szakemberek és a közösségi szolgáltatások szakértői között /Hamby, 1998/ 1980-as évekre a kötelező letartóztatási politikának köszönhetően a bántalmazók egyre nagyobb számban jelentek meg a bíróságokon és kerültek börtönbe, ez azonban igen gyakran nem találkozott az áldozatok akaratával, akik büntetést, de nem börtönt szerettek volna partnerük számára, ezért sorra vonták vissza feljelentéseiket. Megoldásként jött létre az ún. Batterers Intervention Programs /BIP/, amely a bántalmazók kezelésére szolgált.

Kezeléses bántalmazói programok

A bántalmazó férfiak számára létrehozott „átnevelő” csoportok tagjai bírósági határozatok, ítéletek alapján pártfogóikkal szoros felügyeletben működnek. A csoportokat kifejezetten azért hozták létre, hogy egyrészt növeljék a partnerrel együtt maradni kívánó nők biztonságát, másrészt a bíróságok számára a büntetések szélesebb skáláját biztosítsák. A csoportok tagjai azonban a vizsgálatok szerint az államok legagresszívebb férfijainak 1%-át jelentették /Bodnarchuk et al, 1995/, amelynek következtében számos kutató kétségbe vonja megváltoztathatóságuk eredményességét. Az elkövetőkkel szemben nem tűnnek reális elvárásoknak a bántalmazó számára előírt követelmények, mint az agressziómentes kommunikáció elsajátítása, az elkövetett cselekmények személyes felelősségének beismerése, a bántalmazott partner biztonságának garantálása, stb. /Edleson-Tolman, 1992/. Valamennyi program alapja azonban a kockázati tényezők

megállapítása és a csökkentésükre szolgáló nevelési technikák kijelölése.

A nemzetközileg is legismertebb program az un. *Duluth-program*, amely a családban működő, feltételezett hatalom és kontroll egyenlőtlenség megközelítésén alapul /Pence-Paymar,1993/. Filozófiája szerint így, a társadalom minden szegletében előnyt élvező férfiak intim kapcsolataikban is arra törekednek, hogy kifejezzék hatalmukat és fenntartsák ellenőrzésüket családtagjaik, a nők és gyerekek felett. Ez nyilvánul meg a bántalmazásban is. A program elve alapján a férfiakat teljes mértékben felelősnek tartják az elkövetett erőszakért és arra törekszenek, hogy mindezt beláttassák velük. A beavatkozás arra összpontosít, hogy a bántalmazó elismerje, ne tagadja, hogy erőszakot alkalmazott, ne bagatellizálja tettét, és ne vádolja áldozatát. *A program elsődleges célja, hogy a bántalmazó vállalja cselekedeteit és felismerje, hogy választásáért felelősséggel tartozik.* A program nem törekszik a bántalmazók személyiségének megismerésére, megváltoztatására, mint ahogy a partnerek kapcsolatának elemzésével sem foglalkozik.

A Duluth- program a családon belüli erőszak társadalmi kockázata felől képzei el a beavatkozást, addig az un. *indulatmenedzselési program* az individuális szempontokra koncentrál. A bántalmazók kezelésével foglalkozó programok egy negyede ezen a technikán alapul, amelynek lényege a *bántalmazó önkontroll problémáinak kezelése, különféle pszichoterápiás módszerrel* /Hamby,1998/.

Természetesen léteznek vegyes beavatkozási programok is, amelyekben a társadalmi kockázatok és a személyiség problémáit együttesen gondozzák, ahol a szocializációs hiányosságokat, a gyermekkori sérüléseket éppúgy kezelésre szorulóknak tartják, mint az érzelmi-indulati viselkedésbeli deficiteket /Edleson-Tolman, 1992, Bondarchuk,et al, 1995/.

Az egyéni és csoportterápiás kezelések az elkövetők és áldozatok számára is léteznek, de főként a csoportterápiáról állnak rendelkezésre általánosításra alkalmas tanulmányok. Két népszerű módszer terjedt el a bántalmazók és áldozatok segítésében /Hamby, 1998/.

Az ún *Waldo-módszer* alapelve, hogy az elkövető is bizonyos mértékben áldozat, agresszió függősége nemritkán más, konkrét szenvedélybetegséggel is társul, gyenge önérvényesítése miatt segítségre szorul. A bántalmazó önkéntes változtatási szándékát erősen motiválja a letartóztatás és a bírósági eljárás fenyegető hatása.

A *Rachor- technika képviselői* a realitás terápiájának nevezik a módszert és az áldozat és az elkövető együttes kezelésében hisznek. A módszer szerint az áldozat és az elkövető együttesen alakítják ki az agresszív helyzetet, ezért együtt kell viselkedésükön változtatni. A beavatkozás kerüli az áldozat hibáztatását, de szembesíti a feleket az agressziót kiváltó kockázatokkal. A terápia alapelve, hogy a családon belüli erőszak sokkal inkább emberi probléma, mint a nemi elnyomás kérdése.

A két csoportterápiás módszer hatékonyságmérése azt mutatja, hogy a Waldo- technika 14 hetes alkalmazása után csökkent a visszaesés, erősödött a kapcsolatépítési hajlandóság, az önbecsülés, de csak a tulajdonképpen egészséges, nem alkohol- vagy kábítószerfüggő férfiak körében. A Rachor-terápiában résztvevők alacsonyabb agressziós szintet mutattak a program után, de áldozataik közel 40%-a továbbra is partnerétől való félelemről számolt be.

A programok hatékonysága

A bántalmazók beavatkozási-kezelési programjainak hatékonyságáról kimondani a végszót alig akad vállalkozó.

Önmagában az is nehézségbe ütközik, hogy meghatározzák, mi számít a program eredményes működésének.

Sok tanulmány az elkövető erőszakszintjének változását tekinti a siker mutatójának, vannak, akik szerint igazi hatékonyságról csak akkor lehet beszélni, ha a bántalmazó erőszakossága teljesen megszűnik a program jóvoltából /Tolman-Edleson,1995/. Mondván, ha az elkövető erőszakossága csak részben csökken, attól még ugyanolyan veszélyt jelent partnere számára. Mások beérnék a bántalmazások gyakoriságának és az attitűd megváltozásával is, míg néhány vizsgálat olyan pszichológiai effektusok csökkentésére, mint a féltékenység, indulat megszüntetése koncentrált, ám ezek méréséről nincsenek általánosításra alkalmas adatok /Hamby, 1998/.

A hatékonyságot egyes szakértők a bántalmazó magatartásának pozitív váltoásaival mérnék, amit a fizikai erőszak megszűnése, az áldozatok jobb közérzete, a lelki zsarolástól való mentesség jelentene /Tolman-Edleson, 1995/. Ugyanakkor néhány szakember leszögezi, hogy bizonyos fajta bántalmazó magatartás, például a fizikai erőszak alkalmazásának csökkenése, számos esetben másfajta, például a lelki agresszió növekedését vonja maga után, ám ezt sem lehet sikertelenségnek nevezni. Az igazi sikerről és hatékonyságról akkor lehetne szó, ha a bántalmazók a programok letelte után maguk is részt vennének más, bántalmazók segítségével, csatlakoznának a partnerrel szembeni erőszakellenes mozgalmakhoz /Gondolf, 1997/.

Természetesen a bántalmazó erőszakosságának csökkentése nemcsak közvetlenül a program elvégzése utáni időszakra vonatkozik, ezért fontos, hogy a bántalmazó mennyi időre válik erőszakmentessé. A méréseket megnehezíti, hogy a követéses vizsgálatok az esetek többségében csak addig lehetségesek, amíg a bántalmazó a hivatalos szervek felügyelete alatt áll. A programok eredményességének egyik komoly

hátráltatója, a bántalmazók alacsony *részvételi aránya* a kezelésekben. A szakemberek úgy találják, dacára annak, hogy a bántalmazókat bírósági ítélet kötelezi a program elvégzésére, a *lemorzsolódás* igen jelentős. 1990-ben 30 különböző hosszúságú program vizsgálata alapján azt találták a kutatók, hogy a résztvevők aránya sehol sem haladta meg az elítéltek 50%-át /Hamby, 1998/. Minél hosszabb ideig tartott a program, annál kevesebben vettek részt benne és többen maradtak le. A programok elvégzése erős korrelációt mutatott a résztvevők iskolai végzettségével és a munkavégzéssel. Általános tendencia, hogy a munkánélküli fiatalok teszik ki a lemorzsolódók nagy többségét, az idősebb, munkával rendelkezők és a tanultabbak között a legmagasabb a programot elvégzők aránya /Bondarchuk et al 1995/. Nagy gondot jelent az is, hogy bírósági ítélet kényszeríti az elkövetőket a programokon való részvételre, ugyanakkor nincs szigorú ellenőrzés és még büntetés sem jár, ha a programot idő előtt fejezik be vagy egyáltalán nem vesznek részt rajta. Nemcsak igen kevés a bántalmazók program utáni viselkedésének vizsgálata, de ezek módszerei is különböznek egymástól. A viszonylag reális összkép kialakításához össze kellene hasonlítani az áldozatok, az elkövetők, a hivatalos felügyelő szervek, pártfogók, rendőri jelentések anyagát és mindez csak kontroll csoportokkal való összehasonlításban igazán érvényes. Az effajta vizsgálatok többsége szerint igen magas a visszaesők száma /Gondolf, 2002/.

A *visszaesés*, azaz a bántalmazás ismételt elkövetésének nyomon követéséről igen kevés adat szól, ráadásul a vizsgálatok számtalan módszertani kérdésben eltérnek egymástól. Némely kutatásban az áldozatokat kérdezik, másutt a hivatásos pártfogók véleményére kíváncsiak és a rendőrségi jelentésekre alapoznak vagy az elkövető magatartását követik. A kutatók szerint az ideális az lenne, ha valamennyi forrást együttesen használhatnák a kutatók és mindezt kontrollcsoportok eredményeinek összehasonlításával tennék hitelessé. Ez azonban még a

leggazdagabb, megelőzésben élenjáró államokban sem kivihető /Hamby, 1998/. A vizsgálatok szerint egy évvel a program megkezdése után a résztvevők visszaesési aránya igen magas, 35 %-os, sőt a programot be nem fejezők között 55%-os. Ráadásul 3 év múltán még rosszabb a helyzet, nem volt különbség a visszaesésben a programban résztvevők és a kontrollcsoportok között, sőt a program fajták között sem. A Duluth-program, vagy az indulat-menedzselésre alapozó pszichológiai szemléletű, terápiás beavatkozásokat alkalmazó programok résztvevőinek 22-35%-a vallotta be, hogy új kapcsolatában is erőszakot alkalmazott. Az átlagos visszaesés az elkövetők szerint 27%, míg az áldozatok 36%-a ismételt bántalmazásról számol be /Edleson-Tolman,1992/.

A *kontroll csoportokkal* való összehasonlításakor már az 1990-es években igen megdöbbentő eredményt kaptak a szakértők. Nemhogy különbséget nem találtak a programokban résztvevő elkövetők agressziós szintje és a kontrollcsoportoké között, de erősebb agressziót és gyorsabb visszaesést, ismételt bántalmazást is mutattak az eredmények /Tolman-Edleson, 1995/, különösen a rendőri jelentések adatai alapján /Hamby,1998/. Az öt éven át vizsgált programban résztvevők kriminális karrierjében kimutatták, hogy az ismételt elkövetés miatt többet tartóztattak le közülük, mint a programban részt nem vevők közül. Nemcsak az USA-ban az Egyesült Királyságban is hasonló megállapításra jutottak a kérdésben. A visszaesés jobban érinti azokat, akik a programokat választják, és az idősebb, munkával rendelkező elkövetők azok, aki inkább a programokon való részvétel mellett döntenek /Dobash-Dobash, 1992/.

A szakértők egy része az egyes programok hatékonyságát is kétségekkel fogadja. A Duluth-modell kritikusai szerint nem csökkenti sem a rövid, sem a hosszú távú agressziót a résztvevők körében, ráadásul igen kevés férfit képes bevonni a kezelésbe. A pszichológiai, terápiás modellek ellen az a fő

kifogás, hogy csökkentik ugyan a résztvevők agressziós szintjét, de semmit sem változtatnak a családon belüli erőszakkal szembeni hozzáállásukon. Vannak olyan kutatók is, akik szerint a programokon való részvétel nem szolgál másra, mint arra, hogy az elkövetők számára alibit szolgáltatassanak, ezzel igazolják a hivatalok és a bántalmazott nők előtt, hogy megváltoznak, miközben mindezt csak lelki zsarolásnak szánják /Hamby,1998/.

A szociális segítők véleménye, hogy a bántalmazó férfiak ezzel akarnak kibújni a börtönbüntetések alól, s a programon való részvétel segítségével kerülhetnek vissza családjukba is. Ráadásul azt a hamis üzenetet közvetítik, hogy a bántalmazók kezelése érezhetően csökkenti majd a családon belüli erőszakot, vagyis a családon belüli erőszak korántsem komoly társadalmi probléma, nem igényel komolyabb büntetést /Gondolf, 1997/. A végkövetkeztetés szerint a bántalmazók többsége így csak az idejét tölti, nem gondolja komolyan a viselkedésének megváltozását és ezért nem látszik a programokban résztvevők és a nem résztvevők között számottevő különbség.

Hatástalan...

Látható, hogy az elemzések kezdetben a bántalmazók számára indított programok hatásfokát eredményesnek remélték, mára azonban a kutatók többsége nem lát összefüggést a programok és a hatékonyság között /Smithey-Straus, 2002/.

Az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma felmérést készített a partner bántalmazók számára működtetett programok hatékonyságáról /NIJ, 2003/ abból a célból, hogy ellenőrizze a próbaidőre bocsátott és tanácsadásra kötelezett elkövetők körében csökken-e a bántalmazás gyakorisága és erőssége, változtatnak-e a programok a bántalmazó családon belüli erőszak attitűdjén.

A Floridában és Brooklyban működő, Duluth- programot alkalmazó csoportok vizsgálatának eredménye megerősíteni

látszik az eddigi negatív tapasztalatokat. A floridai felmérés az egy éves próbaidőre ítélt és 26 hetes bántalmazói programon való részvételre kötelezett férfiakat vizsgálta, három időpontban ellenőrizve, a legkésőbbi hat hónappal az ítélethozatal után. Kiegészítésképpen a rendőrségi, pártfogói iratok, jelentések alapján tájékozódtak a megkérdezettek viselkedéséről és az áldozatok véleményét is elemezték. A 17-71 év közötti férfiak 45 %-a nő és 43 %-a egyedülálló, 12%-a elvált-különélő volt. Többségük bérelt lakásban /67%/ elő, átlagos 12 osztályos végzettséggel /25% nem fejezte be ezt az oktatási formát, 9%-uk főiskolai végzettségű/. Keresetük a havi 250-10.000 dollár között mozgott. Nagyobb részük /72%/ munkával rendelkező, 47 %-uk szakképzetlen, 8 % uk menedzser, középvezető. A börtönviseltek a minta közel 40%-át tették ki, 85%-ukat először ítélték el családon belüli erőszakért 30 %-uk alkoholfüggő. A 99%-ukat a feljelentés után azonnal letartóztattak, 74%-uk testi sértésért, 8%-uk súlyos, orvosi ellátást igénylő testi sértésért került bíróság elé.

Az áldozatok 18-63 év közötti nők, 53%-ukat a férje, 37%-akat partnere verte meg, akikkel átlag hét éve éltek együtt. Mindössze 3%-uk munkanélküli, és 11%-uk háziasszony, többségük teljes foglalkoztatásban, kisebb hányaduk /19%/ részfoglalkozásban dolgozik. 63%-ának nincs szakképesítése, viszont 20% menedzseri állásban van.

A felmérés szerint a férfiaknak mindössze 26%-a tartotta bűncselekménynek tettét, többségük számára a nők legalább annyira felelősek a történetekért. A programot befejezők 66% némi hiányzással, de végig részt vett a tanfolyamon, 6 hónap után egy részük a feltett kérdésre elismerte, hogy a történetekért, ha sokkal nem is, de ők a inkább felelőssek. A női szerepek tradicionális megítélése semmit sem változott a program során és után. A fiatal, munkanélküli, állandó lakással nem rendelkező férfiak mutatták a legkisebb változási hajlandóságot és ők bizonyultak a legagresszívebbeknek is. A megkérdezett

áldozatok sokkal liberálisabb női szerepet tartottak helyesnek és 57 %-uk bűncselekménynek ítélte a vele történeteket, a nők egyáltalán nem tartották felelősnek magukat a velük történetekért. Arra kérdésre, hogy a jövőben is feltételezik partnerük részéről a bántalmazását, az áldozatok 30%-a válaszolt igennel, míg a bántalmazó férfiak 32 % mondta ugyan ezt. A férfiak 8 %-át a súlyos bántalmazástól sem tartaná vissza az ítélet és a programon való részvétel. A nők pesszimistábbak, szerintük 14%-a partnerüknek megismételné a súlyos bántalmazást.

A New York-i, brooklyni felmérés hasonló módszerrel és körülmények között készült, a végeredmény csak annyiban más, hogy a bántalmazások gyakorisága és mennyisége valamelyest csökkent hat hónap múltán, de a partnerbántalmazással szembeni attitűd semmit sem változott.

Az elemzők szerint nemcsak ezeknek az adatoknak, de szinte valamennyi hatékonyságvizsgálat eredménye alapján megállapítható, hogy a kötelező programok leginkább csak elnyomják az elkövetők agresszív hajlamának megjelenését, de nem változtatják meg a személyiséget. A kutatók nem tagadják, hogy nehéz eldönteni, a programok tartalma vagy a hatékonyság vizsgálatok módszere okozza a borulató eredményeket.

A tanulságok levonása azonban nemcsak elméleti jellegű. Felmerül az is, hogy nem kidobott pénz-e az effajta bántalmazók számára előírt programok fenntartása. Nem ígérnek-e sokat, nem tévesztik-e meg az áldozatokat az elkövetők programokon való részvételével. A New York államban működő családon belüli erőszak megelőzését végző szervezet kiadványa ugyan felhívja a figyelmet arra, hogy a programok nem csodaszerek, sok férfi hiába vesz részt ilyen oktatásban mégsem változtat agresszív viselkedésén¹³².

¹³² A különféle bántalmazottak és áldozatok segítségét célzó programok felhívási szövegében mindenütt hangsúlyozzák, hogy a bántalmazó részvétele az effajtafelvilágosításban nem jelenti a bántalmazás beszüntetését. Ennek ellenére a

Elgondolkodtató lehet a bírósági ítélet értéke is, amely a bántalmazót olyan programra kötelezi, amiről eleve tudható, hogy hatástalan.

vagy mégis hatásos?

A bántalmazókkal foglalkozó hatékonyságvizsgálatoknak van optimistább változata is, mégpedig a legfrissebb összegzés Edward W.Gondolf monográfiája /2002/. A kérdéssel két évtizede foglalkozó szerző úgy tűnik nem akar hinni saját szemének és korábbi vizsgálatainak /Gondolf, 1990,1996,1997/. Ezekben még azt állapította meg, hogy a bántalmazók számára biztosított kötelező és szabadon választható programok alig mutatnak elmozdulást a bántalmazó agresszivitását, tehát erőszak ismétléseit tekintve, miközben az áldozatok biztonságérzete és a családon belüli erőszak társadalmi elítélése sem sokat változott.

A szerző valamennyi USA-ban alkalmazott hatásvizsgálatot újra elemmez, szinte minden létező szempontot átvizsgál, minden ismert adatot ütköztet és figyelembe vesz, s ezek után reménytelen, de kötelező optimizmussal arra a végeredményre jut, hogy a programoknak igen is van némi pozitív hatása.

1. A bántalmazás gyakorisága csökkent a programon résztvevők körében, a négy éves követéses vizsgálatok eredményei szerint. A bántalmazó férfiak mintegy fele ugyan alkalmanként veri a párját, ez azonban főként a tanfolyam kezdésétől számított első kilenc hónapban vagy a kezdésre várakozás időpontjában, esetleg, esetleg az alatta történik. A program felvétele után két, két és fél évvel a férfiak több mint 80 %-a nem bántotta partnerét,

vizsgálatok meglepő optimizmust sugárzó áldozati reményeket mutatnak. Azoknak az áldozatoknak a 66%-a, akiknek partnere részt vesz a tanfolyamokon, úgy nyilatkozott, hogy a férfi belátta felelősségét, 94%-uk szerint a program elvégzése után alapvetően megváltozik majd a viselkedése, több mint a fele nagyon biztonságosnak tartja

négy év után ezt az arányt még magasabbnak tapasztalta a kutató.

2. A bántalmazás súlyossága is csökkent az évek múltán. A bántalmazott nők szerint ezek a férfiak előnyükre változtak. A múltban súlyosan bántalmazó férfiak aránya négy évvel a program megkezdése után háromnegyedről, negyedére csökkent. Az áldozati megkérdezések azt mutatják, hogy csökkent a verbális erőszak és a személyi korlátozás gyakorlata is. Az áldozatok saját bevallása szerint biztonságosabban érzik magukat a kapcsolatban és úgy gondolják, hogy partnerük többé nem fogja bántani őket.
3. A bántalmazás ismétlődésében is javulást tapasztalt a kutató. Bár a férfiak többsége nem verte a párját, 20%-uk azonban a követési időszakban ismétlődően bántalmazta partnerét. Egy harmaduk az első 13 hónapban, fele a férfiaknak azonban a 4 éves periódus alatt végig. A bántalmazók új partnerüket már csak fele olyan gyakran bántalmazták, mint az előzőt. A programban résztvevők 21 %-a három év múltán azonban már új kapcsolatban él /Benneth-Williams, 2001/, és akik régi párjukat verték, azok az újabbat is. Érdekes, hogy a programra önként jelentkezők inkább bántalmazták partnerüket, mint a bírósági ítélettel a tréningre kötelezettek.
4. A szerző szerint a hatékonyságot növelheti az is, hogy az igen olcsó – 20 dollár/ kurzus árú tanfolyamok felét a résztvevőknek kellett fizetnie, ami sokkal olcsóbb, mint a pszichiátriai vagy alkohol elvonási kezelések ára.
5. Az elemzés számos rizikófaktort állapít meg, amelyek befolyásolják a hatékonyságot. A bántalmazó erőszakos múltja, pszichopatológiai előélete és alkoholizmusa jelentette a nők szerint is a legnagyobb veszélyt. A

programok hatékonyságát növelte, ha más beavatkozással együtt történtek, alkoholelvonás, lelki tanácsadás, de önmagában a letartóztatás és a bírósági aktus is akadályozta esetenként a bántalmazás folytatását.

6. A bántalmazók személyiség karakterének különbségei nem jelentettek kimutatható változást a hatékonyságban¹³³. A szerző korábbi munkájában már vizsgálta a bántalmazók karakterét, feltételezve, hogy ezek a különbségek személyre szabottabb beavatkozást igényelnek. A kutatások nem mutattak jobb vagy rosszabb eredményeket az eltérő jellemvonások alapján /Gondolf, 1997/.
7. A kilenc hónapos összetett kezelés hatása nem különbözött a három hónapon át tartó, egyszerűbb tréningekétől, bár a súlyos bántalmazások száma ritkult mindkét esetben, de a hosszabb időtartamú programoknál a lemorzsolódás igen magas, különösen, ha fizetni is kellett a résztvevőknek.

A szerző javaslatai:

1. A nemi szerepekre figyelemmel levő, kognitív viselkedésformákat erősítő tanácsadás és tréning együttese látszik eredményesebbnek. Azok a programok voltak hatékonyabbak, amelyek a bántalmazók önképének, férfiképének erősítését célozták, miközben erőszakmentes technikákat kínáltak. A toleráns, gondoskodó, önuralommal rendelkező, gyengéket védő férfikép hangsúlyozása mellett, a helyi közösség által elfogadott férfiszerep pozitív vonásainak kiemelése pozitíven hathat. A tapasztalatok szerint a közösségi

¹³³ Ha összevetjük az erőszakot elkövető férfiak jellemzésével és tipológiáival foglalkozó fejezetben mondottakat ezzel a megjegyzéssel látható milyen nehezen alkalmazhatóak az elméletek a megelőzés és kezelés gyakorlatában.

megelőzés, amelynek során a családtagok, a rokonság és a szomszédság kontrollja is érvényesül, hatékonyabban korlátozza a bántalmazás elfogadását és bekövetkezését. A főként indulati menedzselésre alapozott tanácsadás helyett, főként a kulturális környezettől és normától nem idegen, de morális büntetést hangsúlyozó szemlélet lehet hatásos.

2. A szerző szerint a beavatkozások hatékonyságát rontja az igazságszolgáltatási szervek /rendőrség, bíróság, pártfogók, stb./ és a programszervezők, szolgáltatók közötti adminisztrációs és kommunikációs kapcsolat hiánya. Minden szervezet saját szerepét és munkáját tartja a legfontosabbnak, ezért a *szervezet fontosságáról* át kell térni a *kliens központúságra*, anélkül, hogy bármely szervezett hatáskörét és főként anyagi kereteit kurtítanák. Gondolf még a „kockázati menedzser” intézményének bevezetését is fontosnak tartaná. A mediátor szerinte szorosabb kapcsolatban állna az áldozattal és az elkövetővel is, mint a különféle nősegítő koordinátorok.
3. A bántalmazás bűncselekmény, ezért a programokon való részvételt ellenőrizni és szabályozni kell. Speciális próbaidő, rendszeres bírósági felügyelet, a láthatás csökkentése stb. megoldásokat is javasol a szerző a lemorzsolódás megakadályozására. A kötelező programokon résztvevő bántalmazók döntő többsége antiszociális, nárcisztikus és kriminális előéletű személyiség, ők a súlyos verekedők, visszaesők, esetükben az elrettentés hatásosabb lehet, mint a terápia /Gondolf, 1997/.

Az áldozatok kezelése

A feminista, áldozatközpontú filozófia úgy tűnik, az áldozatok kezelésének hatékonyságában sem mutat fel áttörő

társadalmi hatást. A bántalmazott nők számára létrehozott különféle menhelyek, női szállások száma 1994-ben az USA-ban 1000 körül volt. Ezek nemcsak átmeneti szálláshelyet, de jogi segítséget, életvezetési tanácsadást, munka- és képzésbeli iránymutatást, segélyvonalakat is jelentettek /Walker, 1994/. Az áldozatok biztonságérzetének növelése volt a cél, főként testük és lakóhelyük biztonságáról volt szó, ugyanakkor nem a fizikai önvédelemre vagy a visszavágás technikák megismertetésére koncentráltak, amivel növelnék a bántalmazottak veszélyhelyzetet. A szakmai vélemények megoszlanak a menhelyek hatékonyságáról.¹³⁴ A szakértők többségének véleménye szerint nagyobb segítséget nyújtanak, mint a hivatalos szociális szolgáltatások és intézmények, amelyek sokkal kisebb döntési és választási lehetőséget adnak a bántalmazottaknak saját sorsuk felett. A tradicionális szolgáltató intézmények inkább direkt segítséget főként anyagi támogatást, segélyeket adnak, arról nem is beszélve, hogy az áldozatok többségének véleménye szerint a karitatív, egyházi és szociális szervezetek /a nem feminista szemlélet miatt/, sokkal inkább hajlamosak az áldozatok hibáztatására, közreműködésük vizsgálatára, mint a női szállások csoportjai. Tény azonban, hogy a szállásokat igénybe vevő bántalmazott nők negyede visszatérő lakó, igen nehezen hagyja el bántalmazóját /Pizzey, 1998/, nemcsak anyagi okok, vagy lakáshiány miatt /Dutton, 1992/. A vizsgálatok szerint a szállások nyújtotta programokban résztvevő nők önvédelmi reflexei javultak, ami viszont növelte a nők körében gyakori bosszú, visszavágás agresszióját és ezzel az ismétlődő, súlyos bántalmazás lehetőségét. A szállásokon hosszabb ideig tartózkodó nők egy csoportja körében, azonban különösen, ha vallási, etnikai-kulturális neveltetése befolyásolja, nem ritka panasz, hogy igen nehezen tudnak azonosulni azzal az

¹³⁴ Számos vizsgálat igazolja, hogy a bántalmazott nők szívesebben fordulnak segítségért a rendőrséghez, vagy bírósághoz, mint a szálláshelyekhez, aktivistákhoz /Gondolf, 1997/.

erőteljes feminista ideológiával, amely a partner ellen irányul¹³⁵
/Hamby, 1998/.

Áldozatkezelő programok

Az áldozatok számára alkalmazott programok egy része is az egyéni és csoportterápiára épül, bár az egyéni kezelés a szakértők szerint a legnépszerűbb, ugyanakkor hatékonyságának vizsgálatáról nincsenek értékelhető eredmények. Két általánosan alkalmazott módszer ismert az áldozatok kezelésében is, mindkettő a feminista szemlélet bázisán.

Mary Ann Dutton, az egyik legolvasottabb *individuálszichológiai* kézikönyv szerzője /1992/ szerint a bántalmazott nők kezelésében három elvnek kell érvényesülnie. Elsősorban az áldozat védelmét kell szolgálni, megmutatni számára a választási lehetőségeket, növelve a problémamegoldó képességet, miközben a poszttraumás tüneteket és reakciókat is gyógyítani kell. A szerző filozófiai alapvetése, hogy az áldozat élettörténetét, vallomását minden körülménye között igaznak, megkérdőjelezhetetlennek, bántalmazási tapasztalatát átéltnek kell tekinteni. A kezelő módszerét, véleményét nem befolyásolhatja, hogy az áldozat szenvedélyfüggő, hárítja vagy kicsinyíti saját problémáját, traumáját.¹³⁶ Ez a módszer az áldozat kognitív viselkedési technikáinak erősítésére törekszik.

Lenore Walker /1999/ még a magyar kutatók előtt sem ismeretlen, a *bántalmazott nő szindróma* megalkotója szerint, a

¹³⁵ A túlzásba vitt nősegítő áldozatvédelem, a "családon belüli erőszak üzletág" felvirágoztatása számos kritika forrása.

¹³⁶ A „véttlen áldozat”-teóriája természetes gyógyító technika az áldozat-segítő kapcsolatban. Aligha használ, ha nem árt azonban a segítség társadalmi technikájának kialakításában. Az áldozatokról készített /feminista szemléletű / felmérések ugyanis arról számolnak be, hogy a bántalmazott nők fele „visszaeső áldozat”, korábbi kapcsolatában is bántalmazott volt /Pizzey, 1998/, egyharmaduk alkohol és drogfüggő. Az egyik legtekintélyesebb, antifeminizmussal és szakértelemhiánnyal nem vádolható szerző adatai szerint 66%-uk fizikai erőszakkal élt a partnerével szemben, 15%-uk kettős letartóztatásban is volt a kölcsönös testi bántalmazás miatt /Gondolf, 1997/.

legfontosabb kezelési módszer a trauma helyreállítása. A bántalmazott nők kiszolgáltatottságának, sérülékenységének megszüntetését a nők döntéshozatali képességének megerősítésében látja. Abban különbözik az előző módszertől, hogy nemcsak a nők traumás kezelésére, hanem egyéni lelki adottságaira is koncentrál. A házasságon belüli szexuális erőszak hatása számára döntő fontosságú a kezelésben, miután a beavatkozási programok többsége nem tud mit kezdeni a résztvevők szexuális problémáival /Tolman-Edleson,1998/. Fontosnak tartja a gyerekek hatását a női traumák megszüntetésében, nem kevésbé a terapeuta-segítők, és az áldozat közötti viszonyt. Az áldozatok csoportterápiás kezeléséről az a véleménye, hogy a szégyen és a bűntudat problémájának legjobban kezelhető színtere a szállások csoportfoglalkozásán képzelhető el, ami az egyéni kezelés fontos kiegészítője.

A *párterápia* a partnerkapcsolatok kezelésének legkézenfekvőbb technikája lehetne. A kutatások tanulsága szerint azonban a beavatkozás és megelőzés szempontjából ez a módszer alig alkalmazható hatásosan. A jogi útra terelt esetekben ugyanis a kriminálisan erőszakos elkövetők miatt szinte lehetetlen alkalmazni. A kommunikációs zavarok együttes feloldása, a védekező és kockázati faktorok feltárása a kölcsönös vádaskodással, egymás hibáztatásával jár együtt. Az elv, amely a *két áldozat teóriájára* épít, a felelősség áthárítását eredményezi. A párterápia hatékonyságát a kriminális esetekben a szakértők kétségbe vonják, de ajánlják, ha a konfliktus nem jár rendszeres komoly sérüléssel, ha erőszakos folyamat a kezdeti szakaszban van.

A kutatások nagy figyelmet szentelnek a beavatkozásban és a kezelésben a segítők, trénerek, szakértő és kutatók közreműködésének. A védőnők, rendőrök jogi tanácsadók, szociális munkások, pártfogó felügyelők és más segítők képessége, igen nagy hatással van a családon belüli erőszak

elleni munkában. A kutatások tapasztalata szerint a segítő alapelv az áldozat védelme és az elkövető felelősségének hangsúlyozása.¹³⁷

Összegzés

Tény, hogy az Egyesült Államokban három évtized alatt komoly társadalmi erőfeszítés eredményeként 1975-2002 között az intim kapcsolatokban zajló fizikai erőszak mérhetően csökkent. A partner kapcsolatokban megtörtént gyilkosságok száma is kevesebb lett, ahogy javulást mutat a családon belüli erőszak, feleség, gyerekbántalmazás társadalmi elfogadottság is. Úgy tűnik, a kutatók sokkal inkább képesek felsorolni azokat a tényezőket, amelyek nem bizonyultak hatásosnak a családon belüli erőszak kezelésében, mint megfogalmazni a javulás mértékét. Vagyis nem találják azokat az okokat és technikákat, amelyekkel ezt az eredményt elérték.¹³⁸ A három évtizedes megelőzési, beavatkozási és kezelési programok hatásvizsgálatai ugyanis nem indokolják a bekövetkezett javulást. Kérdés, mi okozta a pozitív változásokat?

Ami nem okozta...

A büntetés-terápia filozófiája

A prevenciós módszerek és modellek az elkövető büntetésére és tettének megismételhetetlenségére, az áldozatok

¹³⁷ Az írás kereteit meghaladja, hogy a segítő szerepéről szóló polémákat a családon belüli erőszak kezelésében részletesen bemutassam. A szakemberek képzésével, sérülékenységével, az áldozat és az elkövető megszólaltatásával foglalkozó technikák alkalmazásának hatása azonban alapvetően befolyásolja a hatékonyságot /Hamby, 1998/

¹³⁸ A 2004 márciusában az Egyesült Államokban, a családon belüli erőszak megelőzésével kapcsolatosan megállapították, hogy nem található vagy csak igen korlátozottan érvényes módszerek, technikák léteznek, amelyek a családon belüli erőszak megelőzése és kezelése esetében bizonyíthatóan hatásosak volnának.

biztonságára és sérüléseik gyógyítására koncentrálnak. A rendészeti, igazságszolgáltatásra alapozott beavatkozás ezt a büntetési elvet követi. A családon belüli erőszak azonban jóval több, mint bűncselekmény, a konfliktusok gyakran nem érik el a kriminális szintet és nem pusztán fizikai bántalmazásban jelennek meg. A büntetés azonban a jogszabályokban megjelölt, látható testi sértések alapján történik. A vizsgálatok szerint a büntetés alá vont elkövetők a népesség legerőszakosabb 1%-ának tagjai, akik számára a büntetés már nem elrettentő hatású és a kötelező, büntetesként értelmezett önnön felelősségüket elismerő, agresszív beállítottságukat megváltoztatni célzott terápiák sem hoznak javulást.¹³⁹ A büntetések, különösen a börtönbüntetések nem szolgálják sem az elkövető megjavulását, sem pedig az áldozatok érdekeit. A segítők ennek következtében az elkövetők kezelésében, a felvilágosító és pszichoedukációs programokban látták a megoldást. Csakhogy a terápiák sokkal inkább az áldozatok számára kínáltak segítséget, a bekövetkezett lelki és karakterbeli torzulások gyógyírjaiként működtek, mintsem a további erőszak megakadályozásában.

A különféle beavatkozások és programok elemzői és kritikusai szerint a látszólagos eredménytelenség mögött többféle ok is meghúzódhat. A programok hatásvizsgálatának módszertani problémái mellett, a tudományos kutatások

U.S.Preventive Services Task Force. Screening for Family and Intimate Violence.
www.ahcpr.gov/clinic/uspstf/uspstfamv.htm

¹³⁹ Az elkövetők terápiás kezelését igen sokan bírálják, különösen a feminista mozgalmi szempontból. A legfőbb kifogás a „pszichologizáló” terápiák ellen, hogy az elkövető férfiak nem lelki betegek, nem sérültek, nem mentség számukra az alkoholizmus, a stressz, a nehéz gyerekkor, a gyerekkori bántalmazások, egyszerűen elvetemült agresszorok, akiket csak börtönbüntetéssel lehet elrettenteni. Véleményük szerint egyetlen megoldás a nők egyértelmű és kizárólagos segítése, mindenfajta támogatása, anyagi, terápiás formában. / Limits and risk of programs for wife batterers. Montreal Men Against Sexism.
www.mincava.umn.edu/documents/limits/limits.shtml vagy Debate rages on batterers treatment.
www.s-t.com/projects/DomVio/debatetreatment.HTML. A feminizmus iránt elkötelezett angol kutatók azonban nem zárkóznak el, sőt hatásosnak tartják a bántalmazók agressziójának csökkentését a kognitív viselkedésre alapozott programokkal/ Dobash et al, 1996/

hiánya¹⁴⁰, a szakemberek együttműködésének akadozása, a különböző programok együttes alkalmazásának fogyatékosai¹⁴¹ is a siker akadályai közé sorolható.

A kutatók egy része állítja, hogy számottevő eredmény hiánya miatt még nem indokolt a régi programok beszüntetése és új technikákat sem érdemes kitalálni. Inkább differenciálni kell a túlzottan általánosított irányelvek szerint működő programokat, amelyek nincsenek tekintettel az adott csoport tagjainak igényeire, kulturális, egyéni különbségei / Gondolf, 2002/. Miután igen nehéz megállapítani kire, melyik program milyen hatással van, sokkal fontosabb, ha többféle módon történik a beavatkozás. Nemcsak a büntetés és a kezelés lehet a megoldás kulcsa, hanem annak ismerete is, hogy a partnerek közötti agresszió kiváltó okát megismerjük, amely legtöbbször nem orvosolható a résztvevők felvilágosításával vagy kezelésével / Hamby, 1998/

Mások ezzel szemben a programok tematikájának esetlegességét, az irányelvek hiányát nehezményezik, úgy vélik, hogy a civil szervezetek és az állam által kötelezően fenntartott tanfolyamok, valamint az elkövetők és az áldozatok számára működtetett programok között nincs összhang, így az eredmény is kétséges / Arias et al, 2002/.

és ami segíthet

A kutatók egy része azonban nem a másodlagos és harmadlagos prevenció megoldásaiban keresi a sikertelenség

¹⁴⁰ A tudományos igényű hatásvizsgálatok csak a szolgáltatók és segítő szemberek közreműködésével képzelhető el. Komoly gondot okoz azonban az anyagi érdekeltség, ezért a támogatók tartanak az eredményektől, ezért nem szívesen működnek közre tudományos felmérésekben, vagy csak az áldozatok állapotának felmérésében, amelyek nem befolyásolják negatívan a programok további sorsát, a szervezetek támogatását. /Edleson-Bible, 1998/.

¹⁴¹ A kutatók véleménye szerint az USA-ban és Kanadában folyó prevenciók programok kis hatásfokkal, korlátozott eredményességgel működnek, ami hiányzik az a szélesebben értelmezett, átfogóbb, többfajta módszert ötvöző, az adott közösség igényeire figyelő közösségi beavatkozás, amely a családon belüli erőszakkal szembeni zero tolerancia elvére épül. /Wolfe-Jaffe, 1999/.

vagy éppen a hatásos csökkenés okát, hanem azokban a társadalmi változásokban, amelyek három évtized alatt átforgathatták a családon belüli erőszakról való gondolkodást¹⁴².

A hatásvizsgálatok tanulsága szerint azonban a gondolkodás átalakítása nemcsak hosszú időt igényel, nem is látványos, viszont hosszú távon hatásos. Miután *az elsődleges prevenció főként politika, így a pénzt és az időt szűken méri, ezért a hosszú távú hatást ígérő programokhoz, elképzelésekhez, kutatásokhoz nem fűződik politikai érdek, megrekednek a hangzatos szavak, a stratégiák összeállítása szintjén. A gyakorlatban csak a látványos, egyszerűen bemutatható, egy fajta leegyszerűsített szemléletet tükröző modellek a nyerők, amelyek hatását vizsgálni nem is lehet.*

A kutatók okkal hívják fel a figyelmet a nemekre vonatkozó kívánalmak egyenlőtlenségére. *Az a radikális általánosítás, amely teljes egészében a férfiakat teszi felelőssé a családon belüli erőszakért, és nem az elkövetőket, amely a patriarchális elnyomást a minden férfi minden nővel szembeni viselkedésére vonatkoztatja nem sok támogatót szerezhet a férfiak, és úgy tűnik, a nők körében sem.* Sokkal árnyaltabb megközelítést kíván a családon belüli erőszak megértése és kezelése.

A családon belüli erőszak prevenciójához szükség van általánosan elfogadható és alkalmazható szemléletre, amely nem csak vétkeseket keres és büntetni akar. Az az álláspont, amely az erőszakos családokat szétválasztani igyekszik, míg a gyerekek esetében a családokba való visszahelyezésre törekszik olyan bizonytalanságot gerjesztő ellentmondás, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni. El kell döntenünk mi a tervünk a

¹⁴² A 2003 június 21-24 között Prágában megtartott II. Családon belüli erőszak világkonferencián a 30 ország képviselői leszögezték, hogy az oktatásnak, a segítő szervezetek működtetésének és a kérdés tudományos, elméleti megközelítésnek egyaránt helye van a családon belüli erőszak leküzdésében. Daniel Saunders, amerikai társadalomkutató, a bántalmazó férfiak kezelésének hatékonyságáról szólva kijelentette, hogy a nők elleni erőszak felszámolására nem a bántalmazók kezelési programjai, hanem az elsődleges prevenció, a társadalmi környezet megváltoztatása adhat reményt. /Queensland Centre for the Prevention of Domestic and Family Violence, Newsletter, 2004, 04, 2o/

családokkal, miután úgy tűnik, még mindig ez a legvágottabb együttélési forma az emberek között. A megelőzésnek és beavatkozásnak még akkor is a család védelmére kell koncentrálnia, ha közben az együttélés szabályait megszegő és megsértő felet büntetnie kell.

Az Egyesült Államokban a családon belüli erőszak 30 %-os csökkenésére igen triviális magyarázat is van. A házasságkötések időpontja 1990 és 2000 között átlagosan három évvel emelkedett, azaz a nőknél 20 évről 23-ra, a férfiak esetében 24-ről 27-re. A források szerint a 25 és 35 év közötti csoportban közel 30%-al kevesebb a felek közötti erőszak áldozatainak aránya, mint a 20-24 év közöttiek esetében. Vagyis csökkent a házasságot kötők száma a legveszélyeztetettebb fiatal korosztály körében, s ez éppen a családon belüli erőszak egészének csökkenését fedi /Smithey-Straus, 2002/.

Marad a kérdés: mit védünk, jól védünk-e és hogyan büntessünk...

VI. fejezet

Jog és rendőrség a partnerek közötti erőszakban

A dolgozat címe és témája szerint igen rövid fejezet szólna a férfiakkal kapcsolatos jogi és rendőrségi szabályozásokról a partnerek közötti kapcsolatokban. Az eddig előadottak tanulsága szerint ugyanis a családon belüli erőszak főszereplői a női áldozatok és a jogszabályok, a nemzetközi ajánlások, javaslatok, jogi dokumentumok is ebben a szellemben készülnek.

A viktimológiai szakirodalom speciális csoportba sorolja a nőket, nem kevéssé a nők érdekében fellépő mozgalmaknak köszönhetően /Görgényi, 2001/. Természetes tehát, ha a partnerek közötti erőszak áldozatai jobbra nők, a jognak is ezt a logikát kell követni. És követi is.

„Femokrácia”¹⁴³ a nemzetközi dokumentumokban

A Bécsben, 1993-ban megrendezett Emberi Jogi Világkonferencia fogalmazta meg, hogy a nők jogai az emberi jogok elválaszthatatlan és szerves részét jelentik, vagyis a nők jogai is emberi jogok /Weller,1999/.

Az elvvel már néhány száz éve a világ fejlettebb részén korábban sem volt gond, a valóság azonban különféle okok miatt a férfiak és nők közötti, főként hatalmi, gazdasági forrásokhoz

¹⁴³ „Femokrata” az államapparátusban bürokrataként dolgozó feminista. A feminista politika és államtudományi viták egyik sarkalatos kérése, hogy a női érdekeket az államon keresztül, azzal együtt vagy magában az államapparátusban működve hatásosabb-e képviselni /Randall-Waylen,2003, 19.o./. Nem azonos az „állami feminizmussal”, amelyet a volt szocialista országok nőpolitikájára szokás alkalmazni /Pető,2003/

jutás különbségeit mutatta. Az igényt az elvek realizálására és az egyes országok politikájának módosítására a nőmozgalmak támasztották. A két elv, a *feminista*, a nők elleni férfi elnyomást a társadalom minden szegletében észlelő szemlélet és a demokratikus egyenlőséget, egyenjogúságot hirdető *emberi jogi politika* egymásra talált, először az Egyesült Államokban. Következésként a nemzetközi szervezetek /ENSZ, ET, EU/ dokumentumait teljes mértékben áthatja az a szemlélet, hogy a nők védelme, a férfiakkal szemben létfontosságú, sőt élet-halál kérdése. Ma már akár úgy is fogalmazhatunk, hogy az emberi jogok egyenlők a nők jogaival...

ENSZ , EU, ET dokumentumok¹⁴⁴

A nők, mint támogatásra, védelemre szoruló csoport megjelenése a nemzetközi jogi szintén, az emberkereskedelem kapcsán merült fel a legkorábban, a jelenséget ugyanis rendszeresen és gyakran tapasztalták egymás közötti érintkezésük során az egyes államok. A nőkérdés nemzetközivé és egyre hangsúlyosabbá válását igazolja a következő kronológikus összeállítás¹⁴⁵.

- Az ENSZ 1946-ban a Nők Helyzetéért Felelős Bizottság létrehozásával jelezte, hogy a nők elleni erőszak megszüntetése foglalkoztatja. Az ENSZ alapokmánya a nők általános helyzetének diszkriminációtól való mentességét szorgalmazza.
- Az 50-es években a nők politikai jogai kerültek terítékre, állampolgárságuk, választójogaik közhivatal viselésük a férfiakéval vált egyenlővé.
- A 70-es évek a feminizmus második hullámát és a családon belüli erőszak kérdésének a tudományos és politikai életben való

¹⁴⁴ Tekintettel arra, hogy a könyv nem a kérdés jogi oldalát kívánja bemutatni, miután az egyes jogszabályok szövege magyarul is elérhető, csak a szorosan a témához kapcsolódó értékelés keretén belül elemzem.

erőteljes megjelenését hozták az angolszász országokban, ami nem maradt hatástalanul a világszervezet munkájára sem. Az 1976-1985 időszak a Nők Évtizedének meghirdetését jelentette.

- 1979. december 18-án az ENSZ Közgyűlése elfogadta a Nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről hozott határozatot /CEDAW/. A diszkrimináció fogalma szerint „férfiak és nők közötti egyenlőség alapján” tiltandó a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetést. Még nem szól a nők elleni erőszakról, de azt a diszkrimináció egyik formájának tartja.

- Különféle világkonferenciák foglalkoztak kifejezetten a nők helyzetével. A mexikói/1975/ a „nők egyenlőségéről és a fejlődéshez és a békéhez való hozzájárulásuk” témájáról szólt.

Az 1980-as koppenhágai konferencia után, a III. Nemzetközi Nőkonferencián, az 1985-ös nairobi konferencián a Jövőbeli Stratégiák a Nők Támogatásáról a 2000. évig című dokumentum említi először a nők elleni erőszak problémáját. Az 1994-es Kairóban megrendezett népesedési világkonferencia a nők azon jogát mondta ki, amely szabad döntést enged a nők számára gyerekeik számának és gyerekvállalásuk időpontjának meghatározásában. 1995-ben Koppenhágai csúcstalálkozón a szegénység és az életkörülmények nőkre való hatását tárgyalták meg. 1995-ben, a pekingi találkozó egyik fő témája a nők politikai, hatalmi szabadságának megszerzéséről, a hatalomban való részvételről szólt /empowerment/. Kulcskérdés volt a családon belüli erőszak is. A pekingi konferencia cselekvési nyilatkozata felszólítja a kormányokat, hogy intézkedjenek a nők elleni erőszak megelőzése és csökkentése érdekében. A konferencia elemzői szerint azonban a témák ugyanazok voltak, mint 20 évvel azelőtt, így a nők jogaiért való harcban átfogó, általános előrelépést nem könyvelhettek el /Koncz ,1995, 1996/.

¹⁴⁵ Erőszak a családban, 1999,20-21.o. valamint a Rec (2002(5. Appendix, I.42.o.

-A 70-es évektől a különböző nemzetek nőszervezeteinek lobbizása következtében az említett 1993-as bécsi ENSZ Emberi Jogi Konferencián az un. gender violence vagy gender-specific violence az emberi jogok alapvető megsértéseként fogalmazódott meg. /Erőszak a családban, 1999. 21.o/, az elfogadott nyilatkozat és akcióterv II.rész 38.bekezdése elemzi a köz- és magánszférában a nők ellen irányuló erőszak megszüntetésének fontosságát.

- Előtte azonban a CEDAW Szakértői Bizottsága javaslatára adták ki a Egyezmény 19. Általános Ajánlását /1992/ Nők elleni erőszak címén, amely részletekbe menően kifejti a nemzetek álláspontját a családon belüli erőszakról. Nem hagy kétséget afelől, hogy milyen filozófia alapján tárgyalja a kérdést:

„23. A családon belüli erőszak a nők elleni erőszak egyik legalattomosabb formája. Minden társadalomban elterjedt. A családi kapcsolatokban a nők minden életkorban ki vannak téve a hagyományos szokások által fenntartott mindenféle erőszaknak, így a verésnek, a nemi erőszaknak, a szexuális jellegű testi sértések egyéb formáinak, a lelki vagy egyéb erőszaknak. A gazdasági függőség sok nőt kényszerít az erőszak eltűrésére. Az erőszak és a kényszer egy válfaja az is, ha a férfi megfosztja a nőt a családon belüli felelősségétől”¹⁴⁶
/Nők Joga,2003.,30.o/

Az ajánlások, különösen a specifikus ajánlások külön kiemelik a hatékony jogi intézkedések, büntető szankciók, kártérítési, polgári jogi intézkedések meghozatalának fontosságát. Kimondják, hogy a megelőző és védő

¹⁴⁶Hogy mit is ért a dokumentum megfogalmazója a nő családon belüli felelősségén, az az 1994-es Egyenlőség a házasságban és a családban Általános ajánlásaiból derül ki /Nők jogai, 2003,38.o./:”Számos országban a nők jelentős része egyedülálló vagy elvált, és sokan közülük egyedül viselik a család fenntartásának terheit. Nyilvánvalóan nem életszerű semmiféle olyan megkülönböztetés a vagyon megosztásban, amely azon alapul, hogy egyedül a férfi felelős a családjába tartozó nők és gyermekek ellátásáért, ugyanakkor bármikor, kötelezettség nélkül megválhat a felelősségtől.”

intézkedésekkel gondoskodjanak a tagállamok az erőszakot szenvedett nők hatékonyabb védelméről /uo./

A törvénykezéshez adott minta

Egy évtized nemzetközi egyezményeinek ajánlásai és főként megvalósításuk, úgy látszott, nem érték el a kívánt eredményt. Ezért a CEDAW Egyezmény megvalósítását ellenőrző bizottság összehangolt ENSZ fellépést sürgetett a családon belüli erőszak megszüntetése érdekében.

Az ENSZ Gazdasági és Társadalmi Tanácsa 52. ülésén 1996.február 2-án elfogadta a családon belüli erőszakra vonatkozó modellértékű jogszabály-alkotás kerete című jelentést. Röviden, útmutatót készített a törvényalkotók és a „családon belüli erőszakra vonatkozó átfogó törvények meghozataláért lobbizó szervezetek számára”, amint azt a bevezetőben írják /Nők joga, 2003,77.o./

A "szándéknyilatkozat" első pontja, remélhetően nem a legfontosabb, „megfelelni a családon belüli erőszakot szankcionáló nemzetközi normáknak.” Ez a kitétel, tartok tőle, leginkább a nemzetközi bürokrácia érdekeit és sokkal kevésbé az áldozatokat szolgálja.

A további "hat pont /b-h/ szó szerint csak a nőkről beszél, és kifejezetten a nők elleni erőszakként azonosítja a családon belül elkövetett agressziót.

A szándék természetesen igen nemes. Cél az is, hogy a törvényekkel elismerjék, „a nők elleni erőszak a nemi hovatartozás szerinti sajátos erőszak”. „Különleges” jogi szabályozást igényel, „rugalmas és gyors jogorvoslatok széles skáláját”, amelynek alapján elkövetőit büntetni, áldozatait segíteni és védeni kell.

Hivatalokat, programokat, szolgáltatásokat, szabályokat és kötelezettségeket, menedékhelyeket, tanácsadó szervezeteket kell létrehozni a sértettek megsegítésére. Végül

„nagyobb megértést kell kialakítani a társadalomban a családon belüli erőszak előfordulásával és okaival kapcsolatban és ösztönözni a közösségeket, hogy vegyenek részt a családon belüli erőszak leküzdésében.”

Az irat meghatározásokkal is segíteni igyekszik a törvényalkotást :

„A törvényeknek világosan ki kell mondaniuk, hogy a családon belüli erőszak az az erőszak, amelyet a nőekkel szemben a család és az interperszonális kapcsolatrendszer keretében követnek el”/3.pont/. Az a kapcsolatrendszer pedig, amelyre a törvény majd vonatkozik: a feleség, élettárs, volt feleség vagy volt élettárs, barátnő / a nem együtt élő barátnő is, nőrokonok /ideértve, de nem kizárólag: nővér, lány, anya/ és a női háztartási alkalmazottak.”/ B/7.p./

Az erőszakcselekmények definíciója pedig a következő: „valamely családtag által, a családon belüli, nővel szembeni nemi hovatartozása alapján elkövetett fizikai, pszichikai és szexuális visszaélés, amely a könnyű testi sértéstől a súlyos fizikai bántalmazásig, emberrablásig, fenyegetésig, megfélemlítésig, kényszerítésig, üldözésig, megalázó szóbeli visszaélésig, lakásba /helyiségbe/ történő erőszakos vagy jogtalan behatolásig, gyújtogatásig, vagyontárgyak tönkretételéig, nemi erőszakig, illetve a házastárs által elkövetett nemi erőszakig, a női nemi szerv megcsonkításáig, a nők prostitúciós célú kizsákmányolásával járó erőszakig, a háztartási alkalmazottak elleni erőszakig és e cselekmények elkövetési kísérleteiig terjed”/C/11.p./

A szöveg mintát ad a panasztételi mechanizmusokra, a rendőrtisztviselők kötelességeire, a bejelentésekre, a bírósági tisztviselők feladataira vonatkozóan. A bünvádi és polgári eljárások valamint a szolgáltatások rendszerének kiépítésére is részletes ajánlásokat dolgoztak ki.

Az irat amelynek kiemelt fontossága lehet abban, hogy az egyes országok miként hozzanak törvényeket egy súlyos

társadalmi jelenség megszüntetése, csökkentése, megelőzése, kezelése érdekében, igencsak egyoldalú, sztereotípiákból építkezik, sematikus. Nem az eddig elért tudományos eredmények szerint javasolja a jogszabályok meghozatalát, hanem elfogadja azt a feminista filozófiát, amely a családon belüli erőszakot a nők elleni férfi erőszakkal azonosítja. Igaz a szöveg egyetlen egyszer sem határozza meg az elkövető nemét, a „férfi, férj, szó is mindössze háromszor szerepel benne, valószínűleg a rejtélyes „nemi hovatartozás /gender-based/ szerinti sajátos erőszak” elkövetője takarja a hímnemet.

Nem lehet mit kezdeni olyan kitétellel, mint a” családon belüli erőszakot meg kell különböztetni a családtagok elleni erőszaktól, és ennek megfelelően kell törvénykezni”./A/6.p./ Az ugyanis nem derül ki, mit értsünk „családtagok elleni erőszak alatt”. Az is nehezen érthető, hogy az államok alkossák meg „a lehető szélesebb körű definíciókat a családon belüli erőszakra” /II./3.p/. Ha már olyan részletes meghatározást ad a szöveg, akkor miért lenne szükség az egyes országoknak „szélesebb körű” definíciót kreálniuk?

Az sem világos, hogy miért is kell szem előtt „tartani, hogy az erőszak nem oly mértékben kultúra-specifikus, mint korábban gondoltuk, minthogy a fokozódó migrációs áramlás következtében formálisan és informálisan egyaránt összemossódnak az eredetileg eltérő szokások” /II.3.p./. Más nemzetközi dokumentumok ugyanakkor éppen a nők elleni erőszak kultúra-függőségére építenek.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Az ENSZ Economic and Social Council által 2002-ben kiadott. Integration of the Human Rights of Women and Gender Perspective Violence Against Women anyagának alcíme Cultural practices in the family that are violent towards women /E/CN4/2002/83. Ez a figyelemre méltó tanulmány mentes a fundamentális feminista szemlélettől éppen ezért nem a világ összes nője elleni férfi merényletek, hanem történeti-kulturális szokások következményeként elemzi a nőkkel szemben elkövetett mindenfajta családi keretekben létező erőszakot. Még a férfiasság és az erőszak tárgyalásakor sem valamiféle összeesküvés elmélet alapján, hanem történeti megközelítésben értelmez.

Családon belüli erőszak egyenlő a nők elleni erőszakkal

Az 1990-es évek végére nemcsak megszorodtak a családon belüli erőszakkal foglalkozó ajánlások¹⁴⁸, de sürgetőbb, kiélezettebb hangnemben ismételték mindazt, ami lassan két évtizede szerepel a különböző nemzetközi dokumentumokban. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2002. évi. 5.sz ajánlása /Rec /2002/5/ a következőt rögzíti preambulumban:

„A nők elleni erőszak a nők és a férfiak közötti kiegyensúlyozatlan hatalmi viszonyok következménye, amely komoly diszkriminációhoz vezet a női nemet illetően, mind a társadalomban, mind pedig a családban. A nők elleni erőszak sérti és gyengíti, vagy egyenesen lehetetlenné teszi a nők emberi jogainak és alapvető szabadságjogainak a gyakorlását. A nők elleni erőszak a nők fizikai, pszichikai és vagy szexuális integritását sérti. ...A nők elleni erőszak az egyenlőség és a béke megteremtése ellen hat, s egyik fő akadályát képezi az állampolgárok biztonságának és a demokráciának Európában.”

Az ajánlás nem éri be a fenti dörgelemmel, valamennyi pontja a nők, mint áldozatok védelmére szolgál, a megelőzés, kezelés a kutatásra tett javaslatok csak a nőket érintik. Kivéve azokat az eseteket, amikor a férfiak, mint elkövetők képbe kerülnek. A javaslat kiterjed még a várostervezés nők biztonságát szolgáló megoldásaira, az orvosi és szakértői vizsgálatokra, amelyeknek nemcsak gyorsnak, de ingyenesnek is kell lenniük. A média megregulázásának igénye sem marad el: „kiemelve többek között a nők és férfiak sztereotípiától mentes, az emberi lény, az emberi méltóság tiszteletben tartásán alapuló bemutatását” vagy az erőszak és a szex asszociációját elkerülő programok szervezését. A média képviselői számára tréningekre,

¹⁴⁸ Az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága 2002. 5.sz ajánlása /Rec /2002/5. 19.o.5.sz lábjegyzetében és 19-20.o. oldalán sorolja fel a különböző nők elleni erőszakkal kapcsolatos dokumentumokat.

s a szakma számára pedig etikai kódex kidolgozására van szükség e témára vonatkozóan.

A nemzetközi dokumentumok javaslatai valójában az elmúlt húsz év feminista szemléletű családon belüli erőszak kezelésének összegzései. A „nőkről”, mint csoportról beszélnek és nem bizonyos fajta bűncselekmények áldozatairól, még csak nem is „nők egy csoportjáról”.¹⁴⁹

A legfrissebb szövegek semmi újat nem tartalmaznak a legkorábbi ajánlások és javaslatokhoz képest, nem követik még a feminista kutatások eredményeit sem. Az írások nem vesznek tudomást arról, hogy a családon belüli erőszak nem a számok és arányok, de nem is a nemek harcának terepe, ahol vannak jók és rosszak. Súlyos hiba, hogy összemoszák a bűncselekményekként számon tartható és eddig is számon tartott magatartásokat, a családon belüli erőszak folyamatával, a jelenség összetettségével és minden részletét büntetni sürgetik.

A kétségtelenül ideális áldozatvédelem és segélyszolgálat kialakítása a célja ugyan a modelleknek, amelynek megvalósítása azonban még a legerősebb jóléti állam számára sem lehet egyszerű. Igen tanulságos lenne, ha pénzügy szakember kiszámolná, hogy pl. a modell értékű jogszabály alapján készült törvény előírásainak megvalósítása mibe kerülne. Igen nagy különbség van a különféle nők elleni erőszakkal foglalkozó nemzetközi anyagok között. Az európai női szervezetek hatására készült dokumentumok erős fundamentális feminista szemlélet alapján foglalkoznak a nők helyzetével, még a velük szemben alkalmazott erőszak megszüntetését is a nők hatalomba, pozícióba kerülésével képzelik megvalósíthatónak. Az iratok inkább szólnak a nők individuális alapú, hatalmi helyzetének megerősítéséről, mint az erőszak elleni harcról. A szövegekből ugyanis leginkább az az egyszerű felismerés hiányzik, hogy a nők nem önmagukban, egyedül élnek a földön,

¹⁴⁹ John Fekete /1994/ kanadai példákon keresztül mutatja be a „biopolitikának” ezt a morális pánikká váló kártékony hatását.

hanem családban, többségük férfivel, párban képzele és éli az életét. A társadalmak és az emberi kapcsolatok mindennapi élete nem egymástól független gazdasági térben zajlik, arról nem is beszélve, hogy az intim kapcsolatokban egészen mások a szabályok, mint a nyilvános szférában.

Férfi áldozatok a dokumentumokban

A férfiakkal való foglalkozást felróni a nők elleni erőszak dokumentumaiban talán nem illendő.¹⁵⁰ Csakhogy a nők elleni férfi erőszakot megszüntetni úgy, hogy nem vizsgáljuk, elemezzük a férfiak problémáit is, aligha vezet a kívánt békéhez.

Valami ehhez hasonlólt gondolhattak a /2002/ 5.sz. ajánlás /Rec 2002/5/ szerzői is, amikor a dokumentum II./A. fejezetében megemlékeznek arról, hogy történtek vizsgálatok Európában a női partnere által áldozattá vált férfiakra¹⁵¹. Csakhogy,- írja a dokumentum, az ilyen esetek olyan korszakúak a férfiak nők ellen elkövetett atrocitásaihoz képest, hogy inkább kivételnek tekintendők. Majd tíz ponton keresztül sorol fel érveket, amelyek azt a tételt igazolják, hogy a nők elleni erőszak a születéstől a halálukig tart, általános és tömeges jelenség. Elismerik ugyan, hogy a gyerekek esetében a fiatal fiúkat is éri abúzus a családban, ezért a nemzetközi dokumentumok mindkét nemű gyerekekre általánosan érvényesek /29.p./. Ugyanakkor minden

¹⁵⁰ Nem tartozik szorosan a témához a férfiak általános helyzetének bemutatása, de az objektivitáshoz igen, hogy említést tegyünk az Európai Unió erőfeszítéseiről a férfikutatások terén. Az ún. CROME /Critical Research Network on Men in Europe/ program európai férfikutatással foglalkozó tudósok csoportja, amely a férfiak társadalmi helyzetének felmérését vállalta. Vizsgálataik 1999-ben kezdődtek tíz európai országban, ezek azonban nem foglalkoznak a férfiak áldozattá válásával a családon belül /Hearn et al, 2002/. Magukat ugyan a feminizmushoz közelálló profeminista szemlélet támogatóinak tartják, de annak kritikai felülvizsgálatával közelítenek a kérdéshez.

¹⁵¹ A dokumentum 14. lábjegyzetében angol vizsgálatokra hivatkozik, amelyek szerint a kormányzat csekély érdeklődést tanúsít a családon belüli erőszak férfi áldozataival szemben, a rendőrség elutasítóan viselkedik. Egy, száz bántalmazott férfi esetét feldolgozó vizsgálat megállapította, hogy közülük huszonötöt tartoztattak le a bántalmazó nő helyett, amikor segítséget kértek a rendőrségtől, miközben összesen hét nőt állítottak elő partnere bántalmazása miatt, de egyiküket sem ítélték el /Mirrles-Black, 1999, Archer, 1999/..

nemzetközi kutatással ellenkezően leszögezi, hogy az erőszak elkövetői ilyen esetekben is többségében férfiak. A nők által elkövetett cselekményekről pedig azért sem esik több szó, mert a szerzők tartanak attól, hogy elvonják a figyelmet a központi kérdésről, a nők elleni erőszak általános és tömeges előfordulásáról /31.p/.

Magyar jogszabályok és a családon belüli erőszak

Az európai tagállamok többségében nincsenek speciális büntetőjogi szabályok a családon belüli erőszak ellen.¹⁵² Ezek a cselekmények az adott ország büntetőjoga szerinti általános szabályoknak megfelelően büntetendők, helyenként súlyosabban minősítő körülményt jelentenek, vagy éppen a büntetőeljárás gyorsítását élvezik. .

Számos országban speciális nemzeti cselekvési programokat dolgoztak ki e jelenség megfékezésére, kezelésére. Néhány ország önálló, sui generis bűncselekményként határozza meg a családon belüli erőszakot és van olyan hely, ahol a családi jog, a polgári jog átalakításával próbálnak megoldást találni a családon belüli erőszakra /Erőszak a családban, 1999/

A hatályos magyar jogrendszerben nincs önálló, külön törvény a családon belüli erőszakról, a kifejezés sem szerepel benne. A speciális jogszabály hiány azonban nem akadályozta meg eddig sem a jelenség jogi kezelését, az elkövetők büntetését és az áldozatok védelmét.

A következőkben a felnőtt partner kapcsolatokban előforduló, bűncselekménynek minősíthető esetek büntethetőségének lehetőségeit tekintem át, abból a szempontból, hogy a jelenlegi és tervezett jogi lépések képesek-e a családon belüli partnerek elleni erőszakot megfelelően büntetni.

¹⁵² Az Európa Tanács 2000-ben készült összeállítását a családon belüli erőszak elleni törvényi fellépésről, FehérL.2003, kézirat

Általános jogi szabályozás és védelem

Az Alkotmány különböző paragrafusai biztosítják a családon belüli erőszak sértettjeinek emberi jogait és védelmét, amelyet az állam garantál. Az 54. paragrafus az élethez és emberi méltósághoz, a kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalmát fogalmazza meg. A 66.§ és az új 70. paragrafus az esélyegyenlőségről, így a nemek közötti egyenlőség biztosításáról is szólnak.

A jogvédelmet az Alkotmánybíróság felügyeli, az ombudsman a jogszabályok megvalósításával kapcsolatos hatósági visszaélések kivizsgálásával az igazságszolgáltatási rendszer pedig az egyedi jogsértések feltárására és büntetésére hivatott.

Büntetőjogi keretek

A családon belüli erőszak bűncselekmény, az ellene való fellépés elsődleges színtere a büntetőjog. A Büntető Törvénykönyv 1978.évi IV. törvény 137.paragrafusa 6. pontja meghatározza a családon belüli erőszak érintettjeinek körét, az egy háztartásban élő személyeket. A volt házastársak, volt élettársak nem tartoznak a fogalom alá.

Az elkövethető bűncselekmények köre:

Fizikai bántalmazás. A családon belüli erőszak kutatása és kezelése is az intim kapcsolatban történő fizikai bántalmazás körül forog. Az előforduló cselekmények közül a magyar Btk. valamennyit büntetni rendel. Néhány a leggyakrabban előforduló sértési magatartások közül. A testi sértés és fokozatai /170.§/, a személyi szabadság megsértése /175.§/, a kényszerítés /174.§/, az önbíráskodás /273.§/ tényállásait állapítja meg. Ha a bántalmazás halált okoz, az emberölés /166.§ alkalmazható, van

tényállás a hirtelen felindulásra /167.§/, a halált okozó testi sértésre /17o.§/5bek./ még az öngyilkosságba kényszerítésre is /168.§/, amely gyakori a családon belüli erőszak eseteiben.

Lelki, érzelmi bántalmazás. A Btk 17o. paragrafusához írt miniszteri indoklás szerint ugyan „egészségsértés pszichikai ráhatással is elkövethető”. Kifejezetten lelki vagy érzelmi bántalmazás tényállása nincs a magyar büntetőjogban. Nehezen megfogalmazható és még nehezebben bizonyítható, ezért csak körülményesen, közvetetten büntethető magatartások jellemzik a családi együttélés megsértésének ezeket a megnyilvánulásait. A félelem, a kiszolgáltatottság érzését keltik és ezzel okoznak lelki sérüléseket. „Tárgyiasult” formáit a büntető anyagi jog észleli: a magánlaksértés /Btk.176.§.; Sztv.139.§/, magántitok /Btk.177.§/ és levéltitok /178.§/ megsértése, a rongálás /324.§/, garázdaság /271.§/ tényállásokban. A közvetlen „lélekre ható” viselkedéseket, a rágalmozás /179.§/, a becsületsértés /Btk.180.§, SZtv.138.§/, a veszélyes fenyegetés /Sztv.151.§/ tényállások kezelik.

Szexuális bántalmazás. Az 1997.évi LXXIII. törvény a családon belül elkövetett szexuális bántalmazást a Btk 197. paragrafusa alá helyezte, és elkövetése nemcsak a házasságon kívül, de azon belül is büntethetővé vált, nem tesz különbséget a nemek között, az áldozat nem csak nő és elkövetője nem kizárólag férfi lehet.

Anyagi jellegű abúzus. A jog csak deklarálja, de természetesen nem garantálhatja minden családtag „emberhez méltó” egzisztenciáját, munkáját, lakását, napi szükségleteit. A szegénység nem lehet alapja a büntetőjogi szankcionálásnak, ha pl. a gyereket erre hivatkozva emelnék ki a családból. A Btk. mégis pönalizál néhány elkövetési magatartást e tárgyban. Különösen a gyerekek, fiatalokúak estében, de pl. a lopás, lehet a pénzügyi abúzus egyik formája Btk.316.§./2/bek./h) pont/, ha a cselekményt „a lakást vagy hasonló helyiséget az elkövetővel közösen használó sérelmére” követik el. Ide tartozhat a zsarolás /323.§/ és a jármű önkényes elvételének tényállása is /327.§/.

Bizonyítás

A családon belüli erőszak eseteiben az intim szféra zártsága, önvédelme és a családtagok kiszolgáltatottsága, tehetetlensége miatt igen magas latencia feltételezhető. Ennek következtében még a felnőttek is csak nehezen fordulnak a hatóságokhoz /Tóth,1999/. A bizonyítási eljárás, a nyomozás sem könnyű, a legtöbbször tanuk nélküli események, körülmények felderítésekor. Ezért a hamis vád /Btk.233-237.§/ lehetősége nagyobb, ugyanakkor az áldozatok védelmében a tanúvédelemnek /Be.III.Cím:95 / lehet fontos szerepe.

Feljelentés

A hatályos Btk. szerint családon belüli erőszak keretébe tartozó jó néhány elkövetési magatartás magánindítványra üldözendő /31.§/. Legfőképpen azért, mert a jogalkotó elismeri, hogy a családon belül zajló konfliktusok leginkább keletkezési helyükön és a résztvevők közreműködése révén oldhatók meg a leghatásosabban, ezért a sértett nyilatkozatához kötik a feljelentést. Ebbe a kategóriába tartozik pl. a könnyű testi sértés, becsületsértés, erőszakos közöszlés, személyi vagyont károsító lopás, a levéltitok megsértése, a magánlaksértés, rongálás, stb. A magánindítvány és a családon belüli erőszak körüli polémiák a kérdés lényege körül zajlanak /Gyurkó, 2004/. A magánindítvány intézménye mellett szóló érvek éppen azt a támogatandó elvet követik, hogy a család maga vagy külső szakemberek, segítők támogatásával is képes megoldani a problémát. Az elkövetőket nem éri újabb erőszakra inspiráló stigmatizáció, az áldozatokat pedig a másodlagos viktimizációtól kíméli meg, ha maguk dönthetnek, mikor válik kriminálissá a partner, a családtag viselkedése. A pszichológusok /Herman, 2003/ szerint is fontos, hogy az áldozat tudatosítsa az ellene alkalmazott erőszakot és vegyen részt annak megszüntetésében, vállaljon felelősséget

önmaga megsegítésében, amihez a magánindítvány megtétele az első tudatos lépés lehet.

A magánindítványnak negatív hatása is lehet például a bekövetkezett erőszak rejtetten maradásában. Az áldozatok, éppen az intim szférában esett „szégyen” miatt tartózkodnak a feljelentéstől, a bírósági eljárástól, különösen akkor, amikor a /Be.52.§/(1)bek. értelmében a vádat a sértettnek kell képviselnie. A megesett erőszak, vagy önmagában a konfliktusos családi viszonyok nyilvános feltárása a társadalmi normák ítélete szerint rossz fényt vetnek a benne élőkre. A férfiak esetében ez fokozottan érvényes, hiszen a gyenge, papucs férj képzete nem egyszerűen szégyenletes, de megsemmisítő hatású is, ahogy a részeges, családját elhanyagoló asszony sem elfogadható szerep.

Civil jogszabályok

A családon belüli erőszak ugyan a büntetőjog keretei között nyilvánvaló, de természetesen a házasság, a család és a gyerekvédelmi szabályok is érintik. A személyiségi jog különösen jelentős a családon belüli erőszak esetén, mert itt a büntetőjogi megítéléssel szemben nincs jelentősége a testi sértés következtében előálló sérülés hosszának és súlyosságának.¹⁵³ Lényeges szerepe van a házassági bontóperekben és a gyermek elhelyezéskor¹⁵⁴ a családon belüli erőszak jogi kezelésének. Az esetek jó részében nők a válások kezdeményezői és a legtöbb konfliktust a vagyonmegosztás és a gyermekelhelyezés okozza.

A hivatalos adatok azt mutatják, hogy a válások magas hányada feleség- és gyermekbántalmazások következménye. A jogvédő szervezetek kritikája szerint a polgári jog, amely feltételezi a felek egyenrangúságát, mellérendeltségét szenved

¹⁵³ Figyelemre méltó összefoglalást ad a kérdésről Gyurkó Szilvia /Gyurkó,2005/

csorbát abban az esetben, amikor családon belüli erőszakról van szó. Ilyenkor ugyanis a bántalmazottak nem egyenrangúak, hanem alávetettek, amiről a joggyakorlat nem vesz tudomást, „nem tesz lehetővé semmiféle különleges elbánást”¹⁵⁵. Mindennek ellenére a jogvédők is úgy gondolják, hogy a jelenleg hatályos jogszabályok alkalmasak az előbbieken felvázolt problémák egy részének megoldására, ehhez, azonban elengedhetetlen az eljáró hatóságok szemléletének megváltoztatása” /Subasicz, 1999.,36.o./.

„Gender mainstream” és Magyarország

Aggodalmak és tanácsok, ez jellemzi a nemzetközi szervezetek és a magyar állami vezetés kapcsolatát. A rendszerváltás utáni Magyarország lányainak és asszonyainak helyzetéről 1991-ben tett jelentést a kormány az ENSZ CEDAW bizottságának, amit e bizottság hosszasan tanulmányozott és 1996-ban ajánlásokkal látta el a magyar vezetést¹⁵⁶. A nők szempontjából a bizottság pozitívumnak értékelte az Alkotmányt, a magzatvédelmi törvényt és azt, hogy az iskolákban nők jogaival kapcsolatos tananyagot is oktatnak. Érdeklődéssel figyelte a bizottság a nőkkel foglalkozó civil szervezetek alakulását és meglelégedéssel konstataálta a magyar üzletasszonyok érvényesülési lehetőségeit.

¹⁵⁴ A tanulmány képtelen a házassági perek és a partner erőszak kérdésének elemzésére is vállalkozni, pedig nagyszerű kiindulási pontot adhatnak a kérdéshez Miklós K. /2003/ és Hernádi // tanulmányai.

¹⁵⁵ Subasicz Éva írásában panaszos nők tapasztalatai alapján állapítja meg az ” alávetettséget” /Subasicz,1999/. Valószínűleg a jogalkotónak és az alkalmazó bírónak igen nehéz helyzete lenne, ha a párkapcsolatokban e terminus pontos, jogi körülírására lenne kötelezve. Feltéve, ha leegyszerűsítjük a „férfi ver, a nő tűri” filozófia segítségével, amit kiegészít a „mindig az anyáé a gyerek” hasonló sztereotípiájára. Következményei a férfiakra és házasságokra nézve igen tanulságos Hernádi Miklós könyve /Hernádi,2001/.

¹⁵⁶ Magyarország harmadik időközi jelentésének tárgyalása a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések /diszkrimináció/ minden formájának kiküszöbölésével foglalkozó Bizottságban, 1996./Nők joga, 2003.59-67.o/

Aggodalmát fejezte ki, amiért nincs erős, nők érdekében tevékenykedő szervezet, a nőkérdésnek nincs prioritása a politikában és a közéletben.

Aggasztotta a bizottság a magyar nők egészségügyi állapota, foglalkoztatási nehézségei, alacsony képviselőjük a döntéshozásban. Nem kevésbé riasztónak találták a nők elleni 1988-1993 között történt szexuális bűncselekmények számának növekedését és rosszallását fejezte ki az e bűncselekmények féken tartását szolgáló célirányos törvények hiánya miatt.

Aggódott a bizottság a magyar „nők anyai szerepének túlhangsúlyozása miatt, amit nem ellensúlyoznak a nők állampolgári szerepének nyílt elismerésével” /22.p./. Tette azt azért is, mert véleménye szerint a „tradicionális család felé fordulás és a vele járó értékrend, amelyben az anya a háztartás központi eleme, láthatóan korlátozza a nők előtt álló lehetőségeket”/11.p./

A javaslatok és ajánlások meglepő újdonsággal nem szolgálnak, szervezzünk szexuális felvilágosítást, javítsunk a nők helyzetén, tegyünk jogi és gyakorlati intézkedéseket a nők elleni erőszak áldozatainak megsegítésére. Rehabilitáljuk a prostituáltakat, szociálisan segítsük a kisebbségek nő tagjait, stb. Természetesen a bizottság „hozott anyagból” dolgozott, csak arra adhatott tanácsot, amiről tudomása volt, de talán elvárható egy nemzetközi dokumentumtól, hogy közhelyeken, általánosságokon túl fogalmazzon.

Férfiakról is esik szó, mert „jóllehet a munkanélküliség drámai növekedése mindmostanáig jobban sújtotta a férfiakat, mint a nőket, mégis az idősebb nők helyzete igen bizonytalan, a fiatal nők pedig kisebb szaktudásuk és alacsonyabb szakmai képzettségük miatt vannak hátrányos helyzetben a munkaerőpiacon”/4.p./

Fel sem merült a dokumentumban, hogy lehet összefüggés a férfiak romló helyzete és a nőké között, hogy a nők és férfiak többsége együtt, családban él, amelynek

következményei azok, amelyeket a nők is érzékelnek. Nem vizsgálja azt sem, hogyan és miért vonulhatnak vissza a nők a „tradicionális családba,” éppen akkor, amikor páraik munkanélkülivé válnak. Igaz a dokumentum csak nőkről szól, a többiekkel más dokumentumok és más apparátusok foglalkoznak

Még több aggodalom és tanács

A CEDAW Bizottsága a 2000-ben benyújtott magyar jelentést 2002-ben értékelte¹⁵⁷. Két pontban összefoglalta a kedvező fejleményeket és 26 pontban aggodalmait, sürgetéseit.

Az értékelésnek a családon belüli erőszakkal foglalkozó 21. és 22. pontjaiban a nők elleni erőszak gyakorisága miatti aggodalmat fejezi ki és „különösen aggasztó, hogy nincs érvényben a családon belüli erőszakra és a szexuális zaklatásra vonatkozó speciális törvény, és hogy sem védelmi vagy távoltartó rendelkezések, sem pedig menedékhelyek nem segítik elő a családon belüli erőszakot elszenvedő női áldozatok közvetlen védelmét.” Javaslat, hogy „szülessék önálló törvény a nőket a családon belül érő erőszak tilalmáról, védelmi, illetve távoltartó rendelkezések alkalmazásáról, jogsegély biztosításáról valamint a szexuális zaklatást tiltó különleges rendelkezésekről.”

A magyar jogi lépések

Bizonyára a felsorolt nemzetközi intések is hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarországon is megkezdődött a családon belüli erőszak elleni jogi lépések megtervezése. A közvélemény és a politika figyelmét azonban néhány konkrét családon belül

¹⁵⁷ Magyarország negyedik-ötödik összevont időszakos jelentésének tárgyalása a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöbölésével foglalkozó Bizottságban, 2002 /Nők joga, 2003,69-75.o/

bekövetkezett tragédia kapcsán nővédő civil szervezetek erőteljes média kampánya keltette fel¹⁵⁸.

Rendőrség és családon belüli erőszak

A civil szervezetek kampányára a rendőrség vezetése reagált először és a leggyorsabban. Megvizsgálták, hogy mit tehet és mit tesz és megteszi- e a rendőrség a tőle telhetőt a családon belüli erőszak kezelése érdekében. A tanulmány /Szabó-Diószegi, 2003/ megállapította, hogy a rendőrség hatékony fellépését akadályozó tényezők főleg a szervezeten kívüliek. Vázlatos felsorolásban a következők:

- a társadalmi megítélés, a bántalmazás magánügyként való kezelése
- olyan komplex cselekvési program hiánya, amely a családon belüli erőszakot átfogó szemlélettel vizsgálja
- a gyermekvédelemi jelzőrendszer elégtelen működése
- információhiány, a veszélyeztetés nem jut el a hatóságok tudomására
- a hiányos jogi szabályozás, főként az elkövető kiemelése a családból. - A személyi szabadság korlátozására vonatkozó rendelkezések rövid időtartamra szólnak /előállítás, őrizetbe vétel, előzetes letartóztatás/
- a bizonyítás nehézségei, a közvetlen tárgyi és személyi bizonyítékok hiánya, a tanúvallomások gyakori megváltoztatása.

A rendőrség saját szervezetében is talált olyan okokat, amelyek nem segítik az eredményes rendőri munkát, így

- a jogsértések esetköreinek elhatárolása, a konfliktus jellegének és a veszélyeztetettség mértékének fel nem ismerése az eljáró rendőr részéről

¹⁵⁸ A kampány értékelését ld. a dolgozat magyar kutatásokkal foglalkozó II.fejezetében.

- a rendőri állomány képzetlensége, ismereteinek hiánya a témában
- a társszervekkel való együttműködés hiánya és zavarai.

Minden hivatalos kormányzati lépést megelőzve az országos rendőrfőkapitány 13/2003 /III.27/ számú intézkedése a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatokról azt mutatta, hogy a rendőrség kész a kérdést a saját területén komolyan venni és a sokrétű igényeknek, nem kevésbé saját mechanizmusainak figyelembe vételével meghatározni.

A 36 pontból álló módszertani útmutató¹⁵⁹ rugalmas, empátikus, gyors és a törvényeknek megfelelő rendőri fellépésre való hajlandóságot mutat a családon belüli erőszak kérdésében. Nemcsak az intézkedés meghozatalára került sor igen gyorsan, de hatékonyságának vizsgálatára is.¹⁶⁰ Ez a tájékoztató megállapította, hogy a rendőri intézkedések során a rendőrök az átlagosnál nagyobb figyelmet fordítanak a szakszerűsége és a törvényesség betartására, a kiskorúak érintettségére. Jó kapcsolatot tartanak fenn a különböző gyermekvédelmi szolgálatokkal a családon belüli erőszak érintettségük miatt. A családon belüli erőszak fogalomkörébe tartozó bűncselekmények /ezt az intézkedés I. értelmező rendelkezései fejezetben felsorolja/ megalapozott gyanúja esetén a nyomozás soron kívül megtörténik, minden esetben helyszíni szemlét fogatanosítanak, a magánindítvány és az orvosi látletet beszerzése miatt haladéktalanul intézkednek. Az alkoholisták bántalmazók esetében segítséget nyújtanak pszichiátriai kezelésük megoldásában is.

¹⁵⁹ Módszertani útmutató a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására.
http://web.bm.hu/render/bun_meg.nsf/ae87adatfb25b36d6c1256bdf0031ao98/5eb8b...

¹⁶⁰ Tájékoztató a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtásáról /www.im.hu/csaladonbelul

A szövegből kitűnik, hogy a rendőrség számára a már kiépített gyermekvédelmi szolgálat miatt könnyebb az intézkedés, ha a családon belüli erőszak kiskorúakra vonatkozik.

Az intézkedés betartását vizsgáló jelentés beszámolt a rendőrök e témában való oktatásáról, továbbképzéséről és arról is, hogy betartják-e az intézkedés utasításait.

Az összegzés igen jó eredményről tudósít, a gondokat főként az anyagi okok miatt megvalósíthatatlan technikai eszközök /kihallgató szoba, videokamerák/ hiánya okozza.

Ma Magyarországon a kutatók, ellenzéki és kormánypárti politikusok, de a magyar civil szervezetek is a legnagyobb megelégedés hangján szólnak, ha a rendőrség hozzáállását minősítik a családon belüli erőszak kezelésében / Morvai, 2004/.

Az országgyűlés és a családon belüli erőszak

2003. április 14-én az országgyűlés elfogadta azt a határozatot /OGY.45.2003/, amely elismeri, hogy a családon belüli erőszak a magyar hétköznapiakban súlyos problémát jelent. Minden harmadik napon meghal valaki házasság és élettársa erőszakossága miatt, minden héten egy nő és havonta egy gyermek, állítja a határozat. A kéthetente párja kezétől megölt férfiak és a kéthetente /döntően anyjuk által/ megölt csecsemők nem szerepelnek a hivatkozásban. A szöveg társadalmi nyomásra, civil szervezetek fellépésére és az e tárgyban vállalt nemzetközi kötelezettségek teljesítésére hivatkozik, amikor nemzeti stratégiai kialakítására szólítja fel a kormányzatot.

Egy éves határidőt adva, törvényjavaslat kidolgozását írja elő, mégpedig a távoltartó rendelkezés, a soron kívüli eljárás biztosítása és a tanúvédelem kapcsán. Mindezek mellett a határozat gyakorlati intézkedéseket is követel, az áldozatok védelme és segítése /menedékházak, krízis központok létesítése/ terén is. Hasonlóképpen a kormánytól várja, hogy biztosítsa a családon belüli erőszak áldozatainak védelmét a

hatósági eljárások alatt. Feladata, hogy adjon lehetőséget jogi tanácsadásra és képviselőre, szervezze meg a szakemberek képzését. A társadalmi felvilágosítás fontosságára is felhívja a figyelmet, „tudatformáló kampányok” szervezésével világosítsa fel a polgárokat a családon belüli erőszak veszélyességéről.

Mindez meg is történt. Minden héten konferenciákon vitatták meg a családon belüli erőszak kérdését, ugyanazok a szakemberek, ugyanabban a közegben, ugyanarról beszéltek minden alkalommal. „Tudatformáló kampányoknak” sem voltunk híján, drága és botrányos Tv klippek adtak újabb lehetőséget politikai vitákra.

Bűnmegelőzés

Közben elkészült A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája /IM 2003/, amely hat oldalon keresztül foglalkozik a családon belüli erőszak megelőzésének lehetőségeivel. Az irat legnagyobb érdeme, hogy leszögezi, hogy „a családon belüli erőszakról nem rendelkezünk reális ismeretekkel” /64.o/. Nem készült átfogó statisztika a családon belül elkövetett cselekményekről, nincsenek pontos információk a folyamatáról és az érintettek körét sem tudjuk tudományos igényrel jellemezni. Az áldozatvédelemben sem járunk elől.

A dokumentum a nemzetközi elvárások szempontjait figyelembe veszi, de azoknak sokkal inkább a család köré építi a tagjai közötti erőszak megszüntetésének koncepcióját, mint a nőkre. Az egységes és integrált családpolitika kialakításának szükségességét tartja szem előtt, amely a családban élők biztonságát és méltóságát garantálja.

Meghatározza, hogy a bűnmegelőzésben melyek a jog /távolságtartó rendelkezések megalkotása és a jog alkalmazás megerősítése/, a bűnüldöző és büntető igazságszolgáltatás feladatai. Kitér az egészségpolitika, a szociális és családpolitika,

ifjúság- és oktatáspolitikai, valamint a gyerekvédelem teendőire is, a megelőzés szempontjából. Meghatározza a bűnmegelőzés közösségi színtereit, az önkormányzatok, civil szervezetek és média lehetséges közreműködését. A stratégia szerint a családon belüli erőszak megelőzésének három hatékony eszköze van: a bántalmazás és elhanyagolás korai felismerése, az intézményes védelmi rendszer felépítése és a szakemberek képzése.

Mindez tartalmazza a különféle jogi, áldozatvédelmi feladatokat, a pártfogó felügyelet átalakítását, a témára vonatkozó kutatások szaporításának igényét.

Az első jogi lépés: a távoltartásról

Az országgyűlési határozat értelmében, 2004. áprilisában megszületett a legfrissebb jogi lépés: A családon belüli erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló T/9837.számú törvényjavaslat.

A javaslat a családon belüli erőszak fogalmának meghatározásakor áttekinti a nemzetközi dokumentumok által ajánlottakat, de a szélesebb értelmezést látszik elfogadni. A bántalmazottak és elkövetők körét megjelöli, kimondja, hogy „férfiak és nők, fiatalok és idősek egyaránt jelenthetik a családtag, vagy a családhoz tartozó személyeket.

Azt is leszögezi, hogy a fogalom nem szűkíthető pusztán a büntetőjog értelmezésére. A családon belül elkövetett cselekményeknek számtalan szociológiai, kriminológiai vonatkozása is van, azaz előzménye, oka, és következménye, s ezek a jog számára sok esetben megjeleníthetetlenek. A bántalmazást a törvényjavaslat a tettelegességtől a szexuális kapcsolatra való kényszerítésen át a zaklatásig, valamint az emberi méltóság megsértéséig határozza meg. Új momentuma, hogy a zaklatás alatt a mindennapi életvitel tartós, rendszeres és súlyos megzavarását érti.

A távoltartás intézményének jogi megfogalmazásához az osztrák modell tapasztalatai voltak a mérvadóak. Az osztrák négy pillér, a rendőrség, a családjogi bíróság, a civilszervezetek, mint intervenciós központok, valamint a büntető igazságszolgáltatás szervezeteire támaszkodik. Az osztrák jogszabály felhatalmazza a rendőrséget, hogy az erőszak elkövetőjét kitiltsa lakóhelyének közvetlen környezetéből, megakadályozza számára az oda való visszatérést, legalább az elkövetéstől számított tíz napig. Az áldozat eközben a családjogi bíróság útján ideiglenes határozatot kérhet az elkövető ellen, ami meghosszabbítja az elkövető távolmaradásának idejét. Az elkövető akkor sem térhet vissza a három hónapos kitiltás alatt, ha az áldozat meggondolván magát, azt szeretné /Fehér, 2003/.

A magyar jogszabály tervezet kétféle távoltartást határoz meg.

1. Az ideiglenes távoltartó határozat közigazgatási határozat, amely alapján a bántalmazó köteles a bántalmazottal közösen használt lakást elhagyni, ahová meghatározott ideig vissza nem térhet. A bántalmazott munkahelyétől, az oktatás intézményektől is távol kell maradnia, nem kereshet a bántalmazottal semmilyen módon /telefon, levél stb/. kapcsolatot. Ugyanakkor a közös lakás költségeinek fizetése alól nem mentesül. A távoltartás időtartama legalább öt, legfeljebb 10 nap lehet, amely kérelemre meghosszabbítható, de nem haladhatja meg a 20 napot.

2. A hosszan tartó távoltartó rendelkezés az államigazgatási határozat felülvizsgálata a bíróság részéről, amely a már megindult büntető vagy polgári peres eljárás közben, de adhéziós jelleggel is elrendelhető. Első alkalommal 6 hónap, majd újabb 3 hónap, összesen 9 hónapi időtartamra alkalmazható.

A rendelkezés értelmében az elkövetőnek magának kell gondoskodnia az eltiltás időszaka alatti elhelyezéséről, ha nem, hajléktalanszállást vehet igénybe. Az eljárás lefolytatása a

rendőrség hatáskörébe tartozik. A rendőr ellenőrzi, hogy a bántalmazó elhagyja a közös lakást és oda vissza ne térjen.

A javaslat a törvény hatálya lépésének időpontjául 2005. július 1.-ét határozta meg, azon okból, hogy a törvény megvalósításához szükséges feltételek biztosításához időre van szükség. Ki kell építeni a megfelelő jelzőrendszereket, a segítő, szolgáltató intézményi hálózatot. A hatóságokat fel kell készíteni a jog alkalmazására és a nem utolsó sorban a kitiltott személy elhelyezéséről is gondoskodnia kell az államnak. A törvényjavaslat a családjogi és a Be. módosításait is szükségessé teszi, például azért, mert a távoltartó rendelkezés elrendelése során soronkívüliséget kell alkalmazni.

A jogszabály tervezetet minden oldalról heves bírálatok érték.¹⁶¹ Az ellenzék és a civil szervezetek szerint nem tartalmazza a szöveg a civil szervezetek kívánságait és álláspontját, amennyiben a távoltartás túl rövid időtartamot határoz meg, ráadásul egy éves kését engedélyez a hatálybalépés /Morvai, 2004/. Véleményük szerint nem védi a tanúk és az áldozatok biztonságát. Szakemberek egy csoportja szerint önmagában kevés a távoltartás intézménye, ha nem kapcsolódik a családjogi bírósághoz, és hibás a közigazgatás keretében való tárgyalása is.

A távoltartás mint kényszerintézkedés

Magyarországon 2006.július 1.-ével hatályba lépett a távoltartás intézménye, amelyet a 2006.évi LI. törvény 59.§-a iktatott be. A távoltartásról azonban mint eljárási kényszerintézkedésről rendelkezik és nem a családon belüli erőszak kezeléséről. Az indoklás szerint: „a távoltartásnak az az

¹⁶¹ A jogszabály részletes ismertetése, vitája és bírálatai nem kapcsolódnak szorosan a dolgozat fő vonalával, ezért ennek ismertetésére nem kerül sor. A vita lényege az Országgyűlés szociális bizottságának SZOB/9/2004, SZOB/%=/2002-2006 sz. jegyzőkönyvében és a hét bizottság ajánlásában, amelyet a törvény megtárgyalásához 2003.május 3-án terjesztettek be, részletesen olvasható. A vita médiabeli megjelenéséről Magyar Hírlap 2004.04.09, Családi erőszak: nincs egyezség című írásában több kormányzati, civil és kutató véleményét kérdezik a törvénytervezetről.

elsődleges célja, hogy az eljárások elhúzódása miatt is megfelelő és gyors védelmi eszközt biztosítson a sértett részére az eljárás jogerős befejezése előtt azzal, hogy a bizonyítási eljárás sikerét elősegíti.”

A hatályba lépett törvénymódosítás tehát nem a családon belüli erőszakra vonatkozik csak, hanem bármely szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén alkalmazható. A távoltartó végzés meghozatalakor a bíróságnak pontosan meg kell határoznia a lakást, amelyet a terheltnek el kell hagynia és oda a végzésben meghatározott ideig nem is térhet vissza. A végrehajtást nem befolyásolja, ha a lakásban olyan személy marad, aki nem tulajdonos –a végzés ugyanis nem érinti a tulajdonjogot vagy a lakáshasználat jogcímét, viszont a lakás terheit adott esetben továbbra is neki kell viselnie – bár erről a törvény nem szól. A lakásban maradó „szivességi használója” lesz a lakásnak. A terheltnek távol kell tartania magát nemcsak a meghatározott személytől és annak lakóhelyétől, de munkahelyétől, az általa látogatott nevelési-oktatási intézményektől is. Hasonlóképpen tilos a sértette közös egészségügyi intézménybe, vagy vallási épületbe látogatnia.

A távoltartásról a bíróság dönthet, mégpedig folyamatban lévő eljárás során. A bíróság 10 naptól 30 napig terjedő időpontig határozhatja meg a kényszerintézkedés hatályát az intézkedés többször is elrendelhető.

A törvénymódosítást – a korábban kifejtettek szerint- már tervezet korábban is számos bírálat érte. Szakmai kifogások¹⁶² több pontot is érintenek, így a tulajdonhoz való jog kérdésének tisztázatlanságát, az eltitlott elhelyezésének szociálpolitikai rendezetlenségét, a szülői láthatási jog megoldatlanságát, a város és falu közötti problémákból adódó közös helyek

¹⁶² Az a kerekasztal beszélgetés a törvényt előkészítők és a kutatók között, amelyet az Ügyészek Lapja szervezett, mutatja, hogy számos elméleti és főként gyakorlati nyitott kérdést vet fel a törvénymódosítás. Gilányi, 2006-12-18

látogatásának kérdését. A távollátás időtartama úgyszintén vita tárgya.¹⁶³

Azt mondani sem kell, hogy az intézkedés milyen hátrányosan érinti a férfiakat. Az intézkedés hatályba lépése óta eltelt rövid idő azonban még nem ad lehetőséget az érdemi számvetésre.

Összegzés

A családon belüli erőszak esetén a jog nem csodaszer, nem várható a jogszabályoktól az esetek számának csökkenése, az erőszak megelőzése. *„A jog, „a törvény azt illusztrálja, hogy – és ez nem kevés – hol húzódnak a társadalom tűrőképességének hivatalos határai, hogyan definiálhatók azok a családban megvalósuló viselkedésformák, melyek a 21. században végképp tűrhetetlenek, és ezért előfordulásuk esetén szankcionálандók”, - mondja Ranschburg Jenő.*¹⁶⁴

A magyar jogi lépések eddig megtett legfőbb érdeme, hogy a nemzetközi jogi dokumentumok javaslata, ajánlásai alapján, a családon belüli erőszakot komplex jelenségként kezeli, ugyanakkor egyoldalúságtól mentesen. Nem veszi át a nemzetközi joganyagok feminista filozófiáját, mert nem pusztán a nők problémájaként, hanem a család, a párkapcsolatok gondjaként kezeli a családon belül elkövetett erőszakos magatartást.

A törvénytervezet hatálybalépésének elhalasztását nemcsak a törvényi előírások háttérének biztosítása indokolta, de az is, hogy a jelenleg hatályban lévő magyar jogszabályokat a

¹⁶³ A távollátás egyes országokban már nem pusztán jogi kérdés, hanem a büntetvégrehajtásban vagy, ha úgy tetszik az áldozatvédelemben is új módszereket indukált. Az elkövető távolmaradásának ellenőrzésére és az áldozat biztonságának védelmére egyre gyakrabban alkalmaznak elektromos berendezéseket. Hatékonyságukról ld. Erez-Ibarra /2007/.

¹⁶⁴ Ranschburg Jenő: Erőszak a családban című írása az IM honlapjának Összefogás a családon belüli erőszak ellen fejezetében. www.im.hu/csaladonbelul/, valamint uő: A meghitt erőszak, Saxum, 2006

szakemberek, a kutatók többsége alkalmasnak tartja az együtt élők közötti erőszak elkövetőinek büntetésére és az áldozatok elégséges védelmére¹⁶⁵.

Végezetül a legfontosabb, a családon belüli erőszak mindennapi gyakorlatának sokirányú megismerése és elemzése nem segítette sem a törvénytervezet, sem a bűnmegelőzési stratégia kialakítását, egyszerűen azért, mert ilyen célzott kutatások nem történtek 2000 és 2003 között¹⁶⁶. Márpedig nehéz arról rendelkezni, azon segíteni, amit nem ismerünk.

Megfontolandó és tanulságos a francia történész megállapítása:

„A reprodukció, s amely keretek között ez zajlik, tehát a család és az azt összekötő házasság vagy tartós együttélés, alapvető politikai, társadalmi problémát jelent régóta. Itt nemcsak a szaporodás zajlik, hanem az anyagi és kulturális javak átörökítése, a házasság minden társadalom központi intézménye és törvényeinek központi tárgya. A házasság intézménye, a társulásokat meghatározó szabályok, s e szabályok alkalmazási módja révén irányítják jövőjüket az emberi társadalmak, azok is, amelyek a legszabadabbnak hiszik magukat és azok is, amelyek a szabadság látszatát keltik” /Duby, 1987, 26.o/

¹⁶⁵ Tóth Olga 1999-ben a családi erőszak első empirikus szociológiai felmérése végén a következőket írta: „A kérdés jogi szabályozása megoldott, hiszen mind a feleség megerőszakolása, mind a gyerekek, illetve asszonyok verése büntetendő cselekmény....Szükség lenne a létező jogszabályok következetes betartására. /Tóth, 1999, 38-39.o./

¹⁶⁶ A szociológiai vizsgálat eredményeiről oly nagyvonalúan hallgat minden résztvevő, hogy kénytelen vagyok, legalábbis a fenti összefüggésben, nem létezőnek venni.

VII. fejezet

Férfiak és egyéb katasztrófák

A családon belüli erőszak mindössze harminc éve vált irritáló, kriminális társadalmi jelenséggé. Három évtizede tudományos, politikai, jogi viták kísérik, megoldásában, csökkentésében csak helyenként, alkalmanként könyvelhetünk el,- leginkább tetteinktől függetlenül-, részleges sikereket. Jobbára még azt sem akarjuk észrevenni, ha az erőszakos jelenség mennyisége csökken, mert úgy érezzük, hogy tartalma nem változik, végső okát nem ismerjük vagy éppen nem merünk ezzel szembe nézni.¹⁶⁷

A családon belüli erőszak jelensége ugyanis nem egyszerűen bűncselekmény, hanem csepp a tengerben. Mindazokat a történeti, társadalmi és egyéni problémákat tükrözi, amelyek a modern, demokratikus, civilizált társadalmak valamennyi szegmensében is érzékelhetőek, sőt meghatározóak.

A történelmi pillanat

Nem véletlen, hogy a 1960-as évek azok, amikor a családon belüli erőszak kérdése felbukkant, s az sem, hogy éppen a nők jogait, társadalmi hátrányait, a férfi elnyomás történeti továbbélését firtató, kritizáló és ezek ellen tiltakozó feminista csoportok az éltetői.

A történelem alakulása ugyanis az időre érkezett el abba a stádiumába, hogy az emberi társadalomfejlődés az egyének változatosságának, akaratának, vágyainak, egyszóval individuális jogainak tiszteletben tartására rendeződött be.

¹⁶⁷ Bizony több szó esik a női áldozatok fokozódó szenvedéseinek ecseteléséről, mint a családon belüli erőszak világszerte bekövetkezett komoly csökkenéséről. Vajon miért? A meglehetősen különös tanácstalanságot, amely a kutatók írásaiból kitűnik, amikor az elmúlt három évtized családon belüli erőszak elleni akcióinak hatástalanságát vizsgálják, a dolgozat VI.fejezetében részletesen bemutattam.

A korábbi időszakokban az emberi civilizáció önfenntartása és szaporodása - s ha maradt rá ideje-, öröme, egyértelműen a biológiai kötődéseken alapuló, ezért stabil közösségein, és azok egyértelmű, mindenki számára érvényes szabályain múlott. Az egyes ember nem tartozott egyszerre túl sok közösséghez. A legfontosabb, a mérvadó, a társadalom alapköve, a család volt. Ez a közösség biztosította nemcsak az egyes egyének reprodukcióját, de a kultúra, a társadalom stabilitását is. Ez a közösség, mint valamennyi tradicionális és valóságos csoport csak úgy működhetett, ha tagjai a kooperációra koncentráltak, amely megkövetelte az egyén érdekeinek alkalmankénti vagy - mai szemmel nézve- teljes alávetettségét. Ez a kötelék a fennmaradásra, a reprodukcióra koncentrált, az utód felnevelésére, amely egyben saját életének meghosszabbítását is jelentette. A család minden tagja felelős volt a másikért, mindenkinek meghatározott, sőt rögzített helye, szerepe volt a közösségi hierarchiában. A túlélés, a szaporodás tudnivalóit a generációk együtt, egy helyen adták és vették át. A tanulás, amit csak hierarchiában képes az ember hatékonyan végezni, minden külső behatás, segítség nélkül a kisközösségen belül történt. A család minden egyes tagjának más és más kötelezettségei és jogai voltak a túlélés és szaporodás folyamatosságának biztosításában. A *férfi*, ereje és felelőssége folytán a családfő, a létfenntartás biztosítója, a kenyérkereső, a külvilág szabályainak közvetítője, átadója, és végrehajtója. A családban főszerepet játszó *nő-any*a nemcsak a reprodukciós folyamatok felelőse, de a család belső szervezetének ismerője, érzelmi irányítója, a mindennapok biztonságos működéséhez szüksége parancsok, javaslatok kiosztója. Minta, igazodási pont mindkét nemű gyerekek nemi szerepeinek megismerésében, alkalmazásának határaiban. A feleség, a család kommunikációjáért, a biológiai és érzelmi kötődések megtartásáért, a családtagok közötti együttműködés formálásáért és működtetéséért felelős, átadója és mintája a családon belüli

viszonyok örökítésének. A *nagyszülők és rokonok* nélkülözhetetlenek, a televízió, a folyamatos iskola nélküli világ ismeretátadói. Marc Bloch¹⁶⁸ francia történész írja, hogy a prekapitalista társadalmakban a gyerekek nem a szülők, hanem a nagyszülők kultúráját, ismereteit képviselik, s ez a biztonság, a stabilitás a tradíciók erősítésének garanciái. A *gyerekek* nemcsak a jövő zálogai, az önmagukért való öröm forrásai, hanem a létfenntartásban közreműködő, feladatokkal bíró személyek, a családközösség aktív részei, kötelezettségekkel, s amint eljön az ideje, felnőtt jogokkal rendelkeznek. Ebben a közösségben tanulják meg nagyszüleiktől a viselkedés hagyományait, anyjuktól a családon belüli viszonyok, az együttélés és felelősség megisméltetésének szabályait és apjuktól a külvilág törvényeit.

Minden tradíciótól eltérő magatartás, szándék a család kooperációját nehezíti, kockáztatja a létfenntartást, tehát alárendelendő a család közösségi érdekeinek. Mindegy, hogy miről van szó, az a fontos, hogy kinek az egyéni érdeke veszélyezteti a család együttműködését, vagyis a szaporodás és a létfenntartás jövőjét. A *nőre, az anyára és feleségre* másfajta szabályok vonatkoznak, mint a férfire, nem szigorúbbak, csak mások, hiszen a szerepe, feladata is más a családi együttesben. A legfontosabb funkciója a szülés, nem lehet távol a gyerekektől, nem hallgathat olyan érzelmekre, amelyek a családon kívül kaphatnak kielégülést, ha a veszélyezteti a közösség létét. A *férfinek* ideje nagy részét a családon kívül kell eltöltenie, innen származik a fennmaradáshoz szükséges információ és anyagi forrás is. A *nagyszülők* a közösségi tudás, a napi praktikus ismeretek biztonságos őrzői, és a *gyerekek*, a család, a tradíciók folyamatosságának biztosítékai, míg a *rokonok* a kölcsönös segítség forrásai.

A családon, az elsődleges közösségen kívüli élet nemcsak bizonytalan és veszélyes, de a kötelékek, a kölcsönös

¹⁶⁸ .M.Bloch: A történelem védelmében. Gondolat, 1974, 56.o.

támogatás nélkül maradt ember kirekesztettségét jelentik, ami egyenlő a megsemmisüléssel. A társadalom valamennyi intézménye támogatja a család effajta működését, biztonsága ugyanis egyben a társadalmi stabilitás záloga. A család tagjainak egyéni szabadságát a családi együttműködés zökkenőmentessége határozza meg. Kinek milyen magatartás engedélyezett és kinek mi tiltott, sőt megtorolt, azt mindig az határozza meg, hogy viselkedése mennyire veszélyes a családnak, a közösség együttműködésére. A családtagok felelőssége és hatalma is a család közös létezésének tükrözi. Nincs itt szó a nők szadista, szándékoltan férfiönzést mintázó, öncélú elnyomásáról, sőt számos történelmi és irodalmi példa éppen a férfiak rossz lelkiismeretéről számol be.¹⁶⁹ A nők mai szemmel való alávetettsége, közéletből való kizártsága nem személyük elleni, sokkal inkább a családi közösség kötelező védelmének jele volt. Elég a különböző társadalmak szokásjogát és törvényeit tanulmányozni, természetesen előítélet mentesen, hogy lássuk a férfiakra mért „drákói” szabályok korántsem a férfiszabadságot és korlátlan hatalmat tükrözik. Misem bizonyítja ezt jobban, mint az európai történetfejlődés menete. A nők feletti patriarchális elnyomás ellen szólnak azok a férfiak által kiötlött és megvalósított találmányok, amelyek egyértelműen a nők szexuális szabadságát szolgálták, mint a fogamzásgátló tabletták.¹⁷⁰ Vagy az egészségünk védelmét biztosító gyermekágyi láz elleni küzdelem, de sorolhatnám a számtalan háztartási munka megkönnyítésére irányuló eszközöket, amelyek mind a nők szabadidejének és családtól való függetlenedésének

¹⁶⁹ Messzire vezet, de meg nem állom, hogy ne utaljak az amazon-történetekre, amelyeknek szellemes és hiteles történelmi összefoglalását adja K.R. Röhl: Az amazonok lázadása. Kossuth K., 1986

¹⁷⁰ „A hatásos fogamzásgátlók, a törvényesített abortusz és a test „realisztikus”, „egészséges” szemlélete meglazította azokat a kötelékeket, melyek valaha a szexualitást a szerelemhez, a házassághoz és a fejenntartáshoz kötötték. A férfiak és nők a szexuális örömet ma már önmagáért keresik, és még a románc hagyományosan díszes kellékeire sincs szükségük. A pusztán önmagáért való szexualitás minden kapcsolatát elveszíti a jövővel, és nem hordozza tartós kapcsolatok reményét.”- írja Ch. Lasch, 1996, 306.o./

egy-egy lépcsőjét jelentették. Természetesen mindezzel együtt járt az ellenhatás is, a férfiak nem kevés esetben mutatták ki tiltakozásul, mi több a nők családban való megtartásául fizikai hatalmukat, ha válásról, abortuszról, tanulásról, közéleti szereplésről, nota bene, a látható hatalomról volt szó.

Család és individualizáció

A családi közösségeken, azaz a biológiai kötődés elsődlegességén alapuló társadalom igen sikeresnek bizonyult, a civilizáció fejlődése a népesség számának hallatlan megnövekedését eredményezte. A létfenntartás színvonala emelkedett, az embereknek egyre kevesebb szükségük volt a korábbi közösségeire, több idejük és lehetőségük nyílt saját személyiségük, egyéni elképzeléseik kibontakoztatására. Mára, Csányi Vilmos találó kifejezésével élve, létrejöttek az egyszemélyes csoportok.¹⁷¹ Az egyes ember képes mindent egymaga, akár családi kötelékek segítése nélkül is megvalósítani. Képes eltartania magát, a tanulás, gyereknevelés az idősek ápolása már nem köti, nem kötelezi együttműködésre. Egyszemélyes közösségként működik, miközben vállalnia kell az ehhez tartozó egyszemélyi felelősséget is. A program megvalósításhoz a mai társadalom a legteljesebb támogatását adja.

A személyi önmegvalósítás, az egyenlőség és a minden emberre egyaránt érvényes szabadságjogok biztosítása mellett a gyerekintézmények nyújtotta lehetőségek, az ismeretek átadásának intézményes, és az információk egyetemes forradalma kiürítette a család korábbi szerkezetét. A nukleáris,

¹⁷¹ „A szocializációs folyamatban a modern társadalmak nem lojális, csoportjukért magukat feláldozni képes polgárokat nevelnek, hanem autonóm, önérdekű, egyezségeket kötő, és azokat lehetőleg megtartó egyszemélyes csoportokat... A kollektív eszmék hálózatát nem tartja többé össze a biológiai elkötelezettség, a csoporthűség. A kollektív hálózat kizárólag kulturális, tanult, biztosító mechanizmusok függvénye.” Csányi, 2000, 179.o.

egygenerációs családhoz már nem tartoznak a nagyszülők. A tanulás társadalmi fontossága létrehozta az ember életének teljesen új, korábban nem ismert korszakát, az ifjúkort, megváltoztatta a gyerekek viszonyát a szülőkhöz. A nagyszülőkre nincs szükség a kultúra átadásához, már a könyvek, az iskolák helyét is átvette a média és a számítógép. Az öregség tapasztalati értéke lenullázódott, olyan gyorsan cserélődik a tudásanyag. Miközben a tudomány egyre kitolja az emberi életkor határait, megöregedni nem érdem, sőt használhatatlan nehezék a társadalom és a család számára egyaránt. Ahogy a gyerekbarát társadalom képe is inkább csak verbálisan és érzelmileg létezik, a gyerek is terhessé vált, „szegénységi kockázattá”, a baba vagy karrier dilemmájává. Nem azért hozzuk világra a gyereket, hogy öreg napjainkra támogatóink legyenek, még csak friss munkaerőt sem jelentenek. Velünk-született késztetésünknek, társ iránti érzelmi hiányuk pótlására pedig elég egy gyerek / Beck,2003/ is, akiért aztán megvívunk a válással végleg érzelmi kötődését veszített férfivel, az apával.

Értéke a fiatalságnak van. Miközben a felnőttkor kezdete már nem az ivarérés időpontja, még csak nem is az értelmi érettségé. A tanulással kitolódik az önálló élet indítása és az anyagi források szűkössége miatt a szülők „nyakán ragad” a közel harmincéves gyerek. A karrierépítés, és az egzisztenciális alapok a családalapítást és a gyerekvállalást is az életkor közepe felé nyomják.

Nemek és intimitás

A legnagyobb átalakuláson azonban a nők és a férfiak kapcsolata esett át. A nők számára hallatlanul látványosak és kedvezőnek tűnnek ezek a változások. A családi kötelek és a szaporodás tradicionális szabályainak fennhatósága alól

fokozatosan kikerülő nők, - társadalmi igényre és nyomásra, a férfiak asszisztenciájával- bekerültek a közéletbe, a munka világába és az oktatás révén egészen a legfelsőbb szintre, a látható közhatalomig. A nők, mint egyszemélyes csoport mára már pontosan olyan közel állnak az önfenntartás önálló teljesítésének lehetőségéhez, mint a férfiak. A férfiak azonban kilöködve-kiszakadva a családi kötelezettségek és érzelmi támogatottság védelméből, de fel nem szabadulva a közvetlen fennmaradást szolgáló szabályok alól, hasonló, de számukra kevesebb előnyt nyújtó, egyszemélyes csoporttá váltak.

A folyamat súlyos nyomot hagyott az intimitáson, a magánszféra tartalmán. Közügy vagy magánügy, - ez itt a kérdés. Minden jel arra mutat, hogy megmutatni magunkat a világnak, önmegvalósítani, kiharcolni a közösség-nyilvánosság talmi figyelmét, ma egyet jelent azzal, hogy sikeresnek lenni, szeretve lenni. És ilyenkor semmi sem drága: letolt bugyik, kitergetett kapcsolatok, nyilvános gyónások, ország-világ előtt. Mindez a népszerűségért, ismertségért, sikerért és nem utolsósorban a pénzért. Csakhogy nem vesszük észre a veszélyt, hogy a felnyitott intimitással sebezhetővé válunk. Magunk szüntetjük meg magánvilágunk különleges szabályait, a fokozott toleranciát, a másik feltétel nélküli segítségét, az egymásért hozott áldozat értékét, a közösen megélt történelmet, a mindenki más szemének nem való titkok összetartó erejét. És persze a szeretet is másként fest két ember között ebben a szférában. Innentől kezdve a külvilág törvényei lesznek érvényesek az intim közegünkben is, így nem lesz hová rejtőzni többé.

Ez is az individualizáció, a szabadság ára. A túlzottan kötött, szabályok alól kiküzdöttük a szabadságot, a hierarchia kötelékéből kimentett az egyenlőség demokráciája, a közösség szorításától megszabadított az individualizáció. Ez azonban meghozta az erőszak és a szexualitás adott korlátainak felszabadítását is, a hierarchia-egyenlőség képtelen viadalát, és

a legkisebb egységre, a nemekre individualizálódott ember végtelen magányosságát. Az önmagunkért és másokért való felelősség alól azonban nincs felmentés, akárkit okozunk minden bajunkért, találunk vétkesnek, nevezünk ki bűnbaknak. Akár tetszik, akár nem, az egyén önállósodásával a felelősség önállósodása is együttjár.

Erőszak és szexualitás

Nemcsak alapfogalmak ezek, de az emberi lét meghatározói. Erről szól történelmünk, szokásainak, kultúránk, harcaink. Az emberi civilizáció nem is egyéb, mint az erőszak és a szexualitás szabályozásának kialakítására tett erőfeszítések sorozata. E két összetevőnk nélkül nincs sikeres ön-és fajfenntartás, ráadásul nemenként különböző dózisokban rendelkezünk velük. Minél kisebb létszámú egy adott emberi közösség, annál szabályozhatóbb benne az erőszak és szexualitás. Minél többen vagyunk, annál nagyobb a lehetőségünk új szabályozók „büntetlen” kipróbálására. Ha sokan vagyunk, a fajt nem veszélyeztetjük „kísérleteinkkel”, legfeljebb több egyéni áldozattal járnak. A tudósok szerint, bár mára többen lettünk a bolygón, de erőszakosabbakká nem váltunk. Csak érzékenyebbek vagyunk a minden individuum létét veszélyeztető agresszióra. Kitaláltuk a sokat szidott televíziót, de nem gondolunk arra, hogy mennyi tesztoszteront kötnék le az akciófilmek, sportversenyek. Gyerekünk már lombikban is megfogandhat, génjeink manipulálásával ivarszervek egyesítése nélkül, akár embert /igaz egyenlőre csak nőt/ is létrehozhatunk. Bármilyen hihetetlennek is tűnik szabálykövető, közösségben élő állatok vagyunk, egyéni indulataink, sajátos szexuális vágyaink és elképzelésünk a szaporodásról azonban nem lehet büntetlenül ellentmondásban a faj biológiai érdekeivel.

Az egyszerűbb, mindent lefedő szabályozások helyett ma sokféle ember, sokféle agressziójára, szexuális igényére kell közös /demokratikus, szabad, egyenlő/ normákat biztosítani. A legkisebb közösséget, a férfi nő kapcsolatot is a sokféleség, a különösség és ezért az egymás nem ismerése jellemzi. Nincsenek kívülről jövő, megváltoztathatatlan, a párokra erőltetett törvények és normák, és ezzel nincs is más csak a szerelem, ami összetarthat.¹⁷² Nincs más kényszer csak az érzelem. Gyereket világra hozni /hozatni/, felnevelni, örömeket szerezni, dolgozni nőnek és férfinak ma már egyedül is lehet. Házasságra nem kényszerít se vallás, se jog, se sex, se megélhetés. A szex és az agresszióknak nyújtotta alkotó és rombolóerőnek újfajta, /demokratikus, szabadságot, egyenlőséget nyújtó/ morális szabályok kellene.

Ma itt tartunk. Szó sincs a tradicionális normák, szabályozók, család és párkapcsolat siratásáról, sőt visszasírásáról, de mai szemmel való elítéléséről sem. A történelem, a világ nem azért van, hogy bennünket boldoggá tegyen, arról magunknak kell gondoskodnunk. Sokkal inkább azt kell látnunk, hogy az emberek egyedi, individuális léte /egzisztenciája, körülményei/ nem változtak. Sokak helyzete még romlott is, miközben egyéni igényeink, és társadalmi tudatunk jó előre /a demokráciát, egyenlőséget, szabadságot mezőre/ ugrott. Ahogy Ulrich Beck fogalmazza: „Új a tudat, régi a helyzet”¹⁷³. Ez okozhatja az olyan intézményben, mint a család, a feszülő indulatok koordinálatlanságát, kezelhetetlenségét. A nők pedig, úgy látszik „vetélytárs helyett inkább házastársai, munkatársai szeretnének lenni a férfiaknak. Ez egyenlőre sokkal kedvesebb szívűknek, mint asszonyarccal küzdeni férficélokért.”¹⁷⁴ Élni ugyanis, csak hosszantartó párkapcsolatban, férfiként és nőként,

¹⁷² A kérdés figyelemre méltó kifejtése U.Beck-E-Beck-Gernsheim: The Normal Chaos of Love Polity Press,2002 könyvében olvasható.

¹⁷³ Beck: im.,183.o.

¹⁷⁴ Sikerfélelem.Népszabadság, 2003.november 29.

gyerekkel, erőszakmentesen, boldogságban szeretnénk.¹⁷⁵ „A nők egyenlőségi várakozásai és az egyenlőtlenség hivatáson és családon belüli valósága között felbukkanó ellentéteket mindenesetre a házasságon és családon belüli és kívüli magánszférára hárítják át. Nem nehéz megjósolni, hogy ennek eredménye a kapcsolati konfliktusok kívülről szított éleződése lesz.”¹⁷⁶

Családon belüli erőszak

A családon belüli erőszak társadalmi prezentációja több mint három évtizede egyetlen mainstream gondolattal bír, a nők áldozatok a férfiak elkövetők, a patriarchális elnyomás történetileg nem szűnt meg, a férfiak nemcsak okozói, de kollektíven felelősek is a nők családi környezetben történő bántalmazásáért. Az áldozatok nők, az idea alkotói, védői, terjesztői szintén nők, akik az egyenjogúság védelmében, a nők esélyegyenlőségének biztosítása érdekében különleges és nem kevésbé különös módon nyúlnak a kérdéshez.¹⁷⁷

A családon belüli erőszak ugyanis nem egyszerűen „társadalmi probléma”, bűnözés vagy deviancia, amely tudományos módszerekkel felmérhető, és társadalmi közmegegyezéssel jogi, szociális módszerekkel megoldható, javítható. Sokkal inkább kőkemény politika, amely jelenséget –

¹⁷⁵ Töröcsik Mária 2003/ vizsgálatait azt mutatják, hogy mennyire nem változnak sem a férfiak, sem a nők párkapcsolaton belüli elvárásai, szerepei. „A magyar férfiak még mindig a hagyományos értékrend hívei, elsődleges feladatuk a családfenntartás”. ...

„Ugyanakkor a női fantáziákban vágyott férfiként még mindig a hős, a harcos, a támogató férfi képe jelenik meg”,- nyilatkozza a szerző./ Magyar Hírlap, 2003.november 7./

¹⁷⁶ U.Beck:im.222.o.

¹⁷⁷ Meggyőződésem, hogy a fundamentális feminizmus kritikáját Heller Ágnes adja meg a legtanulságosabban: ”A barát/ellenség bipoláris politikája esetében biopolitikáról beszélünk.... Ha valamely sajátos szembenálló csoport csak az önábrázolást tolerálja, és a mások általi ábrázolást kizárja, és ha ráadásul fenntartja azt a privilégiumot, hogy ellenséggként is ábrázolja – a biopolitikával van dolgunk...Ha az egyén csak annyiban számít, mennyiben csoportját képviseli, a biopolitikával van dolgunk. ...ha a mozgalmak mindenkifölött megtorló intézkedéseket és jogi korlátozásokat sürgetnek, akkor is biopolitikával van dolgunk.” Heller,1994,14.o.

annyi más problémához hasonlóan, drog, prostitúció, stb.-politikai részérdekek /nem ritkán az emberi jogok álnéven/-, nem pedig közösségi érdekek motiválnak.

A nőkérdés másfél évszázada a demokratikus gondolat része, harcosai a szüfrazsett, majd a feminista mozgalom megalkotói, valamire való, magát demokratikusnak hirdető politikai párt választási programjában szereplő fejezet. A tudomány pedig úgy tűnik, nem szolgál másra, mint ideák bizonyítására, tényei, adatai a politika kénye kedve szerint citálhatók.¹⁷⁸

A nők tagadhatatlan hátrányosabb társadalmi helyzete szülte nőmozgalom és a megsegítésére, alátámasztására kialakult tudomány hozta létre, a nőkérdés fogalmát és az ehhez kapcsolható társadalmi megjelentetését. A családon belüli erőszak, amely a nők viktimizációjának színterét, a férfiak hatalmának kifejeződését jelentette, az 1970-es évek feminista mozgalmának és szakirodalmának szülöttje. Természetesen erőszakkal, akár halállal végződő házastársi, családi konfliktusok léteztek a történelem korábbi korszakaiban is. A hűtlen feleség megölése éppúgy, mint a zsarnokoskodó férjek arzénes mérgezése, testvérharcok és szülő gyilkosságok sem voltak ritkák. A családban zajló agresszió, konfliktusok szabályozása

¹⁷⁸ Újfennt Heller Ágnes megszívlelendő gondolatait idézem: „...a biopolitikai gondolkodás szimulált tudományos gondolkodás. ...Tudományt szimulálni voltaképpen védekezési mechanizmus az ellen, hogy ne tegyük ki magunkat a leleplezésnek. Mégis természetesen nem ez az egyetlen oka annak, hogy miért a kvázitudományos legitimációt keresik. A faj-és nemelméletek végül is a modern tömegtársadalom termékei, melyek erősen táplálják a tudományba és a tudományos legitimációba vetett hitet. Az objektivitás és a csoportszubjektivitás iránti igény egymás mellett él, kiegészítik egymást. Ha pillantást vetünk arra, hogy az Egyesült Államok főiskoláin és egyetemein gomba módra szaporodnak a nemeket tanulmányozó tanszékek, akkor ezt a különös jelenséget azon hatalmi lobbyk befolyásának tulajdoníthatjuk, amelyek, mint általában, új és jövedelmező pozíciót biztosítanak a hűséges lobbytagok számára. A nemeket tanulmányozó tanszékek és azoknak az úgynevezett tanulmányoknak a sokasága, melyek állítólag a kulturális sokféleséget ösztönzik,... azt a fő célt szolgálják, hogy valamely lobbyt „tudományos” színben tüntessék fel. Ha a „nemtanulmányoknak”, nemtörténelemnek” és „nemirodalomnak” vannak egyetemi tanszékei, akkor az egész biopolitikai mozgalom tudományosan legitimálta önmagát. Végül is, ha disszertációt írhatunk valamiről, akkor ennek a valaminek tudományos dolognak kell lennie és ha valami tudományos, akkor biztosan igaz is.” Heller: im.10.o

az adott társadalmi berendezkedés normáinak, a családi hierarchiának megfelelően zajlott, oldódott meg, a jog, a társadalom csak éppen annyira avatkozott a történésekbe, amennyire a család közösségi, társadalmilag megállapított határai megengedték.

A demokratikus gondolat és társadalmi mozgalmak az egyén szabadságának kiterjesztését, hagyományos közösségei alól való felszabadítását célozták és eredményezték. Ráadásul minden tagjára, korra, nemre való tekintet nélkül, azaz a hierarchiák átrendeződését hozták létre. A nők és a gyerekek jogokat, sőt egyenlő jogokat kapnak és egyenlőbb gondoskodást követeltek és követelnek.

Mindeközben a család, az az intézmény, amely mindeközéig a társadalom alapköveként aposztrofáltatott, és működését, fenntartását a látható férfi dominancia biztosította, tökéletesen átalakult. A megszokott férfi, nő, gyerek hierarchia helyére a demokratikus, önként választott, megállapodásos hierarchia lépett.

Az 1970-es években, azokban a társadalmakban, ahol a demokratikus berendezkedés nemcsak valóban működött, a korábbi közösségi hierarchiák helyét az általános, demokratikus hierarchiák foglalták el, amit egyértelműen a nőknek a hatalomban való, sajátjogú /nem férfiakon keresztül érvényesülő, láthatatlan/ részvétele, azaz a politikában való megjelenésük döntően meghatározott. A nők számára ebben a politikai légkörben megnyílt a teljes felzárkózáshoz és a hatalomban való közvetlen megjelenéshez vezető, társadalmilag elismert út és természetesen tartalmazta az addigi alacsonyabb hierarchiában elfoglalt hely magasabbra váltását is. A feminista mozgalom és az igazolásához szükséges tudomány, művészet stb. kijelölte a hatalmi csere irányát: a patriarchális, azaz történelem szülte férfiuralom helyett a nők számára egyenjogúságot, egyenlő esélyeket kívántak, lehetőleg harc nélkül, pozitív diszkriminációval, mert „megérdemlik”. Az indok szerint, a nő a

társadalom valamennyi szegmensében hátrányban van, munkában, közszereplésben, jogban, oktatásban. Sőt, nemcsak hátrányban, de életveszélyben is vannak, mindenek felett az önként, szerelemből választott férfivel, a családjukban, a férfi elnyomás, patriarchális társadalom berendezkedés folytán.

Ez a gondolati képlet hozta létre a nők elleni erőszak, a feleségbántalmazás, vagy a magyar köznyelv szerint, a családon belüli erőszak fogalmának megjelenését a közéletben és a tudományos kutatásokban egyaránt. Lényege, hogy az odáig mindenkire vonatkozó erőszak kezelése és jogi szankcionálása a nők szempontjainak hathatósabb érvényesítése érdekében a családi szintén kiemelve legyen. Az addig kriminálisnak nem minősülő erőszakos konfliktus másodlagossá vált, az elkövető személyének neméhez viszonyítva.. A tétel szerint a nők védtelenek, kiszolgáltatottak nemcsak a fizikailag és hormonálisan is erősebb férfiakhoz képest, de anyagi és társadalmi lehetőségeiket tekintve is, nem is beszélve a nevelés-tanítás sztereotípiáinak elmélyítéséről. A gyenge nő az erős férfival szemben, az erőszakmentes feleség a brutális férjjel szemben, a megadó, elnyomott asszony, a legyőző hímmel szemben. A tudomány pedig láthatóan alkalmasnak bizonyult mindenfajta idea, mozgalom céljának igazolására, a kutatások, főként a statisztikák ehhez is, kellő alapot szolgáltatottak.¹⁷⁹

A világ közel kétharmada a létminimum közelében vagy alatta él, naponta huszonötmillió ember pusztul éhen. Férfiak tömegének nincs munkája, lakása, családja. A világ szerencsésebb felén élők milliói halnak meg civilizációs betegségekben, és egyre több nő kényszerül korai özvegységre, vagy még korábbi szingli életre. Mitől lennének boldogabbak ilyen körülmények között az emberek? A boldogtalan házasságokból ma könnyen válthatunk egy másikba. Monogám

¹⁷⁹ „Azok, akik a „nők” nevében beszélnek, önmagukkal helyettesítik az összes nőt, az emberi faj felét, míg azoknak a nőknek esetleg- s valóban gyakran – másfajta

kapcsolatok sorozatából áll az életünk, amelybe hurcoljuk a különböző viszonyainkból származó gyerekeinket is. Az együttélések önkéntesek ugyan és konfliktusosak, nincs honnan tanulunk a biztonságos, békés élet oly annyira vágyott, egyetlen üdvözítő módszerét. Agyonhajszolt férfiak, elégedetlen, fáradt nők, menekülő fiatalok. Kinek a pénz, kinek hatalom vagy mindkettő jelenti az örömet. Minden kívülről várunk, államtól, jogtól, politikától, szakértőktől, vagy éppen a másiktól. Ebben a kontextusban másként fest a családon belüli erőszak is.

A férfi, mint ördög

A sok bajnak, békétlenségnek természetesen alapja van, bár tudjuk sok oka lehet, de szeretnénk hinni egy okozója van. Ebben a magunkmutogatós, bűnbakkeresős világban mindig megtaláljuk az aktuális ördögöt.¹⁸⁰ A nőt védelmező-eltartó vadászból, lovagból, az udvarias karját nyújtó úriemberből, némi átalakulással, a kemény, erős, mindig-számíthatsz-rá cowboyból, álmaink férfijából a huszadik század közepére, a bántalmazó, a nők legfélelmetesebb ellensége, családjunk szétverője, életük veszélyeztetője lett a férfi.

Nemcsak a televízióból, de a nemzetközi jogi ajánlásokból is egyetlen mondat visszhangzik: a nők nagyobb veszélyben vannak a férfiak kezétől a családjukban, mint az utcán. A tények azonban makacs dolgok. Igen, a férfiak erőszakosabbak a nőkkel szemben otthon, mint azon kívül. Igen, a nők erőszakosabbak a férfiakkal otthon, mint azon kívül. A nők és a férfiak erőszakosabbak a gyerekekkel otthon, mint azon kívül. Ennyit

törekvéseik vannak, önmagukról alkotott képük eltérő, s talán kapásból elutasítják azt az imagót, melyet a radikális feministák nekik tulajdonítanak.” /Heller: Im.7.o./

¹⁸⁰ Lassan komolyan kellene vennünk saját propagandánkat, hogy nem teszünk felelőssé senkit, mert annak született, aminek, például férfinak. A bűnbak nem azonos az elkövetővel. Felelőssé a bűnelkövető tehető, akinek – jobb helyeken - a büntetőjog alapján jár a büntetés, nemétől függetlenül. Természetesen minden tette van, általában nem is egy magyarázat, az ekörüli vizsgálódás a tudományok feladata. Mentséget keresni, mérlegelni pedig az igazságszolgáltatás, a bíróság dolga.

tudunk biztosan, de úgy tűnik ettől se érezzük túlságosan jól magunkat.

A férfiakat nemcsak magasabb tesztoszterontermelésük, erősebb fizikumuk miatt tartják agresszívebbeknek. A társadalom felruházta a férfiakat negatív jellemvonásokkal, ők a felelősök minden rosszért, ami a világban történik a környezetszennyezéstől az atomháborúig, a terrorizmustól a családon belüli erőszakig. Mindeközben, az egyenlő jogokat elnyert, a férfiaknál tanultabb, kisebb munkanélküli rátával, jobb egészségi adatokkal rendelkező nőket kiszolgáltatottaknak, elnyomottaknak, potenciális erőszakáldozatoknak tekintjük. A férfiak a technikai társadalom rosszabbik oldalát jelentik, míg a nők a világ megváltói. Adj nekik hatalmat, és békés, csöndes, nyugodt, erőszakmentes lesz holnapra a világ...

A nők bírálata a férfiakkal szemben oly annyira kulturálisan elfogadott és meghatározott, ha egy férfi megpróbálja védeni önmagát, azonnal szexizmussal vádolják és a nők ellenségének kiáltják ki.

A társadalom üzenete a férfi számára „ha teljesíted a szereped, szeretni fognak és becsülni, ha nem, vagy hibázol, senki leszel”.¹⁸¹ Bár a férfiak domináns pozíciót töltenek be a társadalomban, de csak kevesük győz a másik felett és képes a csúcson maradni. A férfiak állandó versenyben vannak és egymással szemben állnak. Félnék a megaláztatástól, a sikertelenségtől, egymástól, és ma már egyre jobban a nőktől. A nők egyenlő esélyeket követelnek a munkában, a karrierépítésben, a fizetésben /a tradicionális férfiterületeken/, de nem akarnak azonos esélyeket garantálni a férfiak számára otthon, ahol az ideális férfi leginkább a nők által megadott időpontokban lehet „apa”, és viheti le a szemetet¹⁸²....„A mi

¹⁸¹ Farrel, 1994. , 15.o.

¹⁸² Victor R. Fuchs könyvében írja „a feminizmus nagy ellensége az, hogy a férfiak nem szeretik a házimunkát, és a nők sem szeretik a házimunkát” majd egy pszichológust idéz, aki szerint „a családi erőszak első számú oka az Egyesült Államokban a háztartási munkáról szóló vita.”/Fuchs, 2003, 108.o/

kultúránkban van egy látható partriarchalitás, főként gazdasági és társadalmi dominancia a nők felett, és egy láthatatlan matriarchalitás, a nők érzelmi dominanciája a férfiak felett”.¹⁸³

A férfiakra úgy kellene tekintenünk, mint a bántalmazók osztályára? Ezért nem fogadható el, hogy a nők is lehetnek férfibántalmazók, agresszívek, sőt az erőszakos kapcsolatok többségére a kölcsönösség a jellemző? Hogyan is lehetne egy elnyomó, hatalommal rendelkező lény áldozat?

A civilizált társadalmakban a gyerekek szakértők segítségével, de a nők által kijelölt formában lesznek férfivá. Többüket viszik küzdősport oktatásra, mint sakkozni, különórák biztosítják, hogy versenyképesek legyenek. A kamaszok gyakrabban látogatják a konditermeket, mint a könyvtárakat és idővel lesz autó is, hogy a bátorságot gyakorolhassák. Cselekedeteiknek többsége külső elvárásoknak való megfelelés és mire ebben a bátor, versenyszellemben felnőnek, megtanulják, hogyan legyenek „sikeres férfiak”, hogyan legyenek győztesek. És azokról a férfiokról, akiknek e „projekt” megvalósításhoz sem lehetőségeik, sem eszközeik nincsenek, tudjuk, hogy marad a kriminális, az egészségtelen önpusztító vagy közre veszélyes út. A maszkulinitás ugyan bizonyosfajta védelmet is jelent, de általában sebezhetőséget, magányosságot, félelmet takar. Ráadásul ezt a versengő, győztes „végeredményt” a társadalom nem tartja elfogadhatónak, erőszakkal vádolja, könyörtelenséggel és patriarchális elnyomással.

A vég

Így aztán nem az lesz a kérdés, hogy kit vernek jobban, többet. Még az sem ki ver és miért, vagy ki szenved inkább. Van-e női alávettség és férfi elnyomás. Ha megtalálnánk az emberek egyetemes, hétköznapi vágyát, ha észre vennénk, hogy

¹⁸³ Horrocks, 1994, 24.o.

nyugalmat, békességet, konfliktust megoldó képességet nem adhatunk azzal, ha az emberiség felét /most éppen férfi részét/ megfeszíteni akarjuk. *”A szex, a faj, az élet és a halál érdekes dolgok, és ha csoportok jelszavaivá válnak, embertömegek készek részt venni a mozgalmaikban. Egyszóval: a biopolitika legproblematisabb értelemben demokratikus: mindig együtt üvölthetünk a farkasokkal.”*¹⁸⁴ Van esélyünk mindezt elkerülni?

Talán hamarabb kell megtalálnunk a megoldást a családon belüli erőszak ellen és azokat a lehetőségeket is, amelyek valóban segíthetnek. Mit szeretnénk, milyenek legyenek az emberek egymáshoz? Mit szeretnénk a férfiak és nők kapcsolatától? A pillanatnyilag felrémlő gyerek nélküli, előregedett társadalom képe vajon eltakarható-e az önálló, önmegvalósító, egyenjogú, magányos nők és férfiak külön-külön megélendő világával?

*„Azok a nők, akik egyenlőséget akarnak készülnének fel rá, hogy ezt másoknak is megadják, és hogy higgyenek is benne. Ehhez nem elég kijelenteni, hogy a nők is érnek annyit, mint a férfiak. Azt is ki kell jelenteni, hogy a férfiak is érnek annyit, mint a nők, és együtt kell megpróbálniuk az emberséget.”*¹⁸⁵

¹⁸⁴ Heller:im,14.o.

¹⁸⁵ Anne Roiphie-t idézi Hernádi,1988,223-224.o.

Irodalom

A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája /2003/ IM.

Adler,F.-Mueller,G.O.W.-Laufer, W.S./2000/: Kriminológia.Osiris

Adler, F./1975/: Sisters in Crime. McGaw-Hill, NY

Akers, R.L./2000/: Criminological Theories: Introduction, evaluation, and application. L.A.,Roxbury

Anderson,S.A.-Schlossberg/1999/: Systems Perspectives on Battering: The Importance of Context and Pattern. In: Harway-O'Niel /eds/:im.137-153.o.

Archer, J./2000/: Sex Differences in Aggression between Heterosexual Partners: A Meta-Analytic Review. Psychological Bulletin, vol.126.,no.5

Arias, I.-Dankworth, J.-Douglas, U.-Dutton, M.A.-Stein, K./2002/: Violence against women: the state of batterer prevention programs. Journal of Law, Medicine and Ethics, Fall

Arriaga,X.B.-Oskamp,S./eds//1999/: Violence in Intimate Relationships.Sage Publications Thousand Oaks,London

Avakame,E.F./1998/: How different is violence in the home? An examination of some correlates of stranger and intimate homicide. Criminology, no.36. ,pp.601-632

Bakóczy A. /1984/ : Emberölés. KJK

Bakóczy A.-Sárkány I./2001/: Erőszak a bűnözésben. BM Kiadó

Beck,U./2003/: A kockázat-társadalom. Századvég Kiadó

Beck,U- Beck-Gernsheim,E./2002/:The Normal Chaos of Love.
Polity Press

Bennett,L.-Williams,O./2001/: Controversies and Recent Studies
of Batterer Intervention Program Effectiveness. National
Resource Center on Domestic Violence

Bereczkei T./1998/: A belénk íródott múlt. Dialóg Campus Kiadó

Biddulph,S./1995/: Manhood. Finch Publishing, Sydney

Biddulph,S./2002/: Hogyan neveljük a fiúkat? Magyar Könyvklub

Bloch, M./1974/: A történelem védelmében. Gondolat

Bly,R./2000/:Vasjankó.Könyv a férfiakról. Európa

Bodnarchuk,M./2003/: Psychological and Behavioural Typologies
of Men Who Assaults Their Female Partners. British Columbia
Institute Against Family Violence, Vancouver BC ,Canada

Bodnarchuk,M.-Kropp,R.-Ogloff,J.R.P.-Hart,S.D.-
Dutton,D.G./1995/: Predicting cessation of intimate assaultiveness
after group treatment .Ottawa:Health Canada ,Family
Violence Prevention Division

Brewster, M.P./2002/:Domestic Violence Theories, Research,
and Practice Implications. In: Roberts/ed/:im.23-48.o.

Bridgeman,J.-Millns,S./1998/: Feminist Perspectives on Law. Law's. Engagement with the Female Body. Sweet and Maxwell,London

Brod,H./2001/:Bevezetés a férfikutatások témáiba és téziseibe. Replika, 2001/43-44.sz

Brothers, B.J. /ed//2001/: The Abuse of Men, Trauma Begets Trauma.The Haworth Press Inc, NY

Buda B./1985/: Női szerep – női szocializáció- női identitás. In: KonczK./szerk/ :Im

Buda B. /1986/: Az alkoholizmus családpatológiai és családterápiája. Alkohológia, 3.sz.

Buda B./ szerk/1996/: Alkohol és szexualitás.Budapest, Országos Alkohológiai Intézet

Bukodi E. /2004/: Ki, mikor, kivel /nem/ házasodik? Párválasztás Magyarországon. Századvég Kiadó, Andorka R.Társadalomtudományi Társaság

Buss, D./2000/: Veszélyes szenvedély. Szerelem, szex és féltékenység.Vince Kiadó

Buzawa, E.S.-Buzawa, T.R./1992/: Domestic Violence: The changing criminal justice response. Wesport, CT., Greenwood Pub.Group,Inc

Campbell, J.C./1992/: Wife-Battering: Cultural Contexts Versus Western Social Sciences.In:Counts-Brown-Campbell/eds/:im.229-249.o

Chesney-Lind, M./1997/: The Female Offender. Girls, women and crime. Sage Publication

Connell, R. /1995/: Masculinities. Allen and Unwin, Sydney

Cook, Ph.W./1997/: Abused Men. The Hidden Side of Domestic Violence. Praeger, London

Corry, Ch., E./2002/: Domestic abuse and violence defined. Equal Justice Foundation

Cose, E./1995/: A Man's World: How real is Male Privilege and How it's Price? Harper Collins, NY

Count, D.A.-Brown, J.K.-Campbell, J.C./1992/: Sanctions and Sanctuary. Cultural Perspectives on the Beating of Wives. Westview Press, Oxford

Cunningham, A.-Jaffe, P.-Baker, G.-Dick, T.-Malla, S.-Mazaheri, N.-Poisson, S./1998/. Theory-derived explanations of male violence against female partners: Literature update and related implications for treatment and evaluations. London Family Court Clinic

Csányi V./1999/: Az emberi természet. Vince Kiadó

Csányi V./2000/: Van ott valaki? Budapest, Typotex

Cseh-Szombathy L./1985/: A házastársi konfliktusok szociológiája. Gondolat

Cseh-Szombathy L./2000/: A házasság minősége. In: Elekes Zs.-Spéder Zs./szerk/: Törések és kötések a magyar társadalomban. Andorka R. Társadalomtudomány Társaság- Századvég Kiadó

Daly, K.- Maher, L. /eds/ /1998/: Criminology at the Crossroads. Oxford University Press

Daly,M.-Wilson,M./1988/:Homicide.Aldine de Gruyter,NY

De Keseredy, W.S./1993/: Four Variation of Family Violence: A Review of Sociological Research. National Clearinghouse on Family Violence. Family Violence Prevention Division

De Keseredy,W.R.- Saunders,D.G.- Schwartz,M.D.- Alvi,S./1997/:The meanings and motives for women`s use of violence in Canadian college dating relationships: Results from a national survey. Sociological Spectrum, no.17.

Dell, M./2004/: Intimate Partner Violence: Breaking the Cycle. Pan-American Health Organization. Harvard Association Cultivating Inter-American Democracy

Dobash, R.E.-Dobash, R.P./1979/:Violence against wives: A case against the patriarchy.Free Press, NY

Dobash, R.E.-Dobash,R.P./1992/:Women, violence and social change. Routledge, London

Dobash, R.-Dobash, E.- Cavanagh, K.- Lewis, R. /1996/: Re-education programmes for violent men – an evaluation. Home Office Research and Statistics Directorate, Research Findings, no.46,

Domokos A./2000/: Az erőszakos bűnözés. Új jelenségek a magyarországi bűnözés terén. Hinnova Magyarország KFT

Duby,G./1987/:A lovag, a nő és a pap. Gondolat

Dutton, M.A./1992/: Empowering and healing the battered woman: A model for assessment and intervention. NY., Springer

Dutton, M.A.-Gordon, M./2000/: Validity of „battered woman syndrome” in criminal cases involving battered women. G. Washington University, National Law Center

Dutton, D.G./1994/: Patriarchy and Wife Assault: The Ecological Fallacy. Violence and Victims, vol.9, no.2.

Dutton, D.G./1994/: The origin and structure of the abusive personality. Journal of Personality Disorders, vol.8., no.3.

Dutton, D.G./1999/: Limitations of Social Learning Models in Explaining Intimate Aggression. In: Arriaga-Oskamp/eds/: pp.73-87.

Edleson, J.L.- Bible, A.I./1998/: Forced Battering or Community Collaboration? Partnerships between science and practice in research on woman battering. Minnesota Center Against Violence and Abuse

Edleson, J.L.- Tolman, R.M. /1992/: Intervention for men who batter. An ecological approach. Newbury Park, Sage Publication

Erez, E.-P.R.Ibarra /2007/: Making your home a shelter. Electronic Monitoring and Victim Re-entry in Domestic Violence. The British Journal of Criminology, vol.47.no.1.

Erőszak a családban /1999/: Az Osztrák Szövetségi Belügyminisztérium és az Európai Nők az Erőszak ellen /WAVE/ közös konferenciája, 1998.november 30.-december 4. Baden. Szociális és Egészségügyi Minisztérium, Nőképviselői Titkárság

Fagan, J./1996/: The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits. National Institute of Justice, Research report. U.S. Department of Justice

Farmer, S./1991/: The Wounded Male. Ballentine, NY.

Farrel, W./1994/: The Myth of Male Power. Berkeley Publishing Group

Fehér L./2003/: A családon belüli erőszak a nemzetközi dokumentumokban és a joggyakorlatban. In: Kutatási beszámoló a családon belüli erőszak c. kutatásról. OKRI, Kézirat

Fehér L.-Parti K./2002/: Nők a börtönben. In: Kriminológiai Tanulmányok, 39. OKRI

Fekete, J./1994/: Moral Panic: Biopolitics Rising. Robert Davies Publ. Montreal-Toronto

Ferraro, K./2003/: The World Change, but the Melody Lingers. The Persistence of Battered Woman Syndrome in Criminal Cases Involving Battered Women. Violence Against Women, vol.9, no.1.

Fiebert, M.F./1997/: References examining assaults by women on their spouses or male partners: An annotated bibliography. Sexuality and Culture, no.1. ,pp.273-286

Formaini, H./1990/: Men: The Darker Continent. Heineman, London

Fórum /2004/: Erőszak a családban. Somlai Péter, Virág György, Tamási Erzsébet és Herczog Mária írásai. Fundamentum 2004/3.sz.

Frode, A.-Rupet-Thome, P.-Macauley, J./1977/: Are women always less aggressive than men? A review of the experimental literature. Psychological Bulletin, vol.84.

Frye, V.-Wilt, S./2001/: Femicide and Social Disorganization. Violence Against Women, vol.7., no.3

Fuchs, V.R./2003/: A nemek közötti gazdasági egyenlőtlenségekről. Nemzeti Tankönyvkiadó

Gadd, D.-Farrall, S.-Dallimore, D.-Lombard, N./2002/: Domestic Abuse Against Men in Scotland, The Scottish Executive Central Research Unit

Gelles, R.J./1999/: Male Offenders. Our Understanding from the Data. In: Harway-Oniel: im.36-48.o.

George, M.J./1994/: Riding the Donkey Backwards: Men as the Unacceptable Victims of Marital Violence. The Journal of Men's Studies, vol.3, no.2.

Giddens, A./1997/: Szociológia. Osiris

Gilányi E.: A távoltartás mint új kényszerintézkedés. Beszámoló az OKRI-ban 2006.március 23-án megtartott kerekasztal beszélgetésről. Ügyészek Lapja, 2006/2

Gilbert, N./1993/: Examining the facts: Advocacy research overstates the incidence of date and acquaintance rape. In:

Gelles,R.J.-Loske,D.R./eds/: Current Controversies on Family Violence, Dage Publications, Newbury Park,CA. , pp.120-132.

Gondolf, E.W./1988/: Who are those guys? Toward a behavioral typology of batterers. Violence and Victims, no.3.

Gondolf, E.W. /1996/: Characteristics of batterers in a Multi-Site Evaluation of Batterer Intervention Systems. A Preliminary Report.

Gondolf, E.W. /1997/: Multi-Site Evaluation of Batterer Intervention Systems: A Summary of Preliminary Findings. Indiana, Mid-Atlantic Addiction Training Institute

Gondolf, E. W. /2002/: Batterer Intervention Systems. Issues, Outcomes, and Recommendations. Sage Publication. Thousand Oaks, London, New Delhi

Görgényi I./2001/: A viktimológia alapkérdései. Osiris

Görgényi I./2006/: A viktimológia. In:Gönczöl-Kerezsi-Korinek-Lévay /szerk/: Kriminológia-Szakkriminológia. Complex Wolters Kluwer Csoport

Grandin, E.-Lupri,E./1997/: Intimate Violence in Canada and the United States: Cross-National Comparison. Journal of Domestic Violence, Vol.12., no.4.

Greene,A.F./1999/:Biological Perspectives on Violence Against Women. In:Harway-O'Niel /eds/:im.51-60.o

Gyurkó Sz./2005/: A családon belüli erőszak megítélése és szabályozása a magyar jogrendszerben. In:Virág /szerk./:im.

Hackler,J. /1991/: The reductions of violent crime through economic equality for women. Journal of Family Violence, vol.6, no 2, pp.199-216

Hamby, L.S. /1998/: Partner Violence: Prevention and Intervention. In. Jasinski-Williams /eds/: im. 210-258.o.

Hammer, R./2002/: Antifeminism and Family Terrorism. A Critical Feminist Perspective. Rowman and Littlefield Pub.NY

Hare, R.D./2004/: Kímélet nélkül. A köztünk élő pszichopáták sokkoló világa.Háttér Kiadó

Harway,M.-O'Neil,J.M./eds//1999/: What Causes Men's Violence Against Women? Sage Publications, Thousand Oaks, London

Hasanbegovic, C./1999/: The Feminine is Political. Domestic Violence and its Similarities with Torture. University of Tromsø, 7th Women World's Interdisciplinary Conference

Headey,B-Scott, D.-de Vaus, D/1999/:Domestic Violence in Australia: Are Men and Woman Equally Violent? Australian Social Monitor, vol.2,no.3

Heller Á./1994/: Megváltoztatta-e a biopolitika a politika fogalmát? Világosság, 11.sz.

Hernádi M./1988/: Nemek és igenek. A feminizmus vitaanyagából. Minerva

Hernádi M./2001/: Családbomlás az ezredfordulón. Akadémia Kiadó

Herman, J./2003/:Trauma és gyógyítás. Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig. Háttér Kiadó-Kávé Kiadó

Hines, D.A-Malley-Morrison, K./2001/: Psychological Effects of Partner Abuse Against Men: A Neglected Research Area. Psychology of Men and Masculinity, vol.2, no2.

Hirschel, D.-Buzawa,E./2002/:Understanding the Context of Dual Arrest with Directions for Future Research. Violence Against Women, vol.8,no.12

Holtzworth-Munroe,A.-Stuart,G.L./1994/:Typologies of male batterers: Three subtypes and differences among them. Psychological Bulletin, vol.116,no.11

Holtzworth-Munroe,A.-Meehan,J.C.-Herron,K.-Stuart,G.L./1999/: A typology of male batterers: An Initial Examination. In:Arriaga-Oscamp /eds/:im.

Horrocks,R./1994/: Masculinity in Crisis. MacMillan, London

Hotaling, C.A.- Sugarman, D.B./1986/: An Analysis of risk markers in husband to wife violence: The current state of knowledge. Violence and Victims, vol.1, no,2.

Jacobson,N.S.-Gottman,J.M./1998/:When Men Batter Women: New Insight into Ending Abusive Relationships. Simon and Schuster

Jamieson, L./1998/: Intimacy. Personal Relationships in Modern Societies.

Jasinski, J.L.- Williams,L.M./eds//1998/:Partner Violence. Sage Publications, Thousand Oaks, London

Johnson, M.P./1995/: Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. Journal of Marriage and Family, vol 57. pp.283-294

Johnson, M.P./2000/:Conflict and Control: Images of Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence. In: A.Booth-A.C.Crouter – M.Clements/eds/: Couples in Conflict. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.

Johnson, M.P.- K.J.Ferraro /2000/: Research on Domestic Violence in the 1990's: Making Distinctions. Journal of Marriage and the Family, Vo.62.no.3

Johnson, M.P.-J.M.Leone /2000/: The Differential Effects of Intimate Terrorism and Situational Couple Violence: Findings from the National Violence Against Women Survey. Journal of Family Issues

Karmen, A./1984/: Crime Victims. An Introduction to Victimology. Brooks/cole Publishing Co.,Pacific Grove, California

Kaufman-Kantor, G.-Jasinski, J. /1995/: Prevention of teen dating violence: Evaluation of a multidimensional model. Fourth International Family Violence Research Conference, Durham

Kaufman-Kantor,G.-Straus,M.A./1990/: The „Drunken Bum” Theory of Wife Beating.In:Straus-Gelles/eds/:im.203-219.o.

Kempe, C.H. et al/1962/: The battered child syndrome. Journal of the American Medical Association. Vol. 181., July

Kerecsi K./1995/: A védtelen gyermek, KJK

Kimmel, M.S./2002/: „Gender Symmetry” in Domestic Violence: A substantive and methodological research review. Violence Against Women, vol.8, no 11, 1332-1363

Koncz K./1995/: A nők társadalmi helyzete Magyarországon. Társadalmi Szemle, 3.sz. 14-26.o.

Koncz K./1996/: Nőszemközt. Peking kapcsán a feminizmusról. Társadalmi Szemle, 3.sz.

Koncz K. /szerk//1985/: Nők és férfiak. Hiedelmek és tények, Magyar Nők Országos Tanácsa-Kossuth Könyvkiadó

Korinek L./2006/: A XX.század kriminológiai elméletei. In: Gönczöl K.-Kerecsi K.-Korinek L.-Lévay M./szerk/.:Krimiológia-Szakriminológia, Complex Wolters Kluwer Csoport

Lasch, Ch./1966/: Az önimádat társadalma. Európa Kiadó

Leonard, J./2003/: The Hidden Victims of Domestic Violence. XIth International Symposium on Victimology, 13-18 July, Stellenbosch, South Africa

Levinson,D./1989/: Family Violence in Cross-Cultural Perspective.Newbury Park, CA.Sage

Lewis, A./2000/: An Enquiry Into Adult Male Experience of Heterosexual Abuse. Equal Justice Foundation, Sydney

Loue, S./2001/: Intimate Partner Violence. Societal, Medical, Legal and Individual Responses.Kluwer Academic/Plenium Publishers, NY.

Mann, C.R./1988/: Getting even? Women who kill in domestic encounters. Justice Quarterly, Vol5.,no.1.35-51.o.

Martin, D. /1976/: Battered Wives. Gilde Publications, San Fransisco, CA,

Martin, M./1997/: Double your trouble. Dual arrest in family violence. Journal of Family Violence, no. 12,

Maxwell, Ch.D.-Garner,J.H.-Fagan,J.A./2001/: The effects of arrest on intimate partner violence: New evidence from spousal assault replication program. National Institute of Justice, Research in Brief, Washington DC

McNeely,R.-Robinson-Simpson, G./1987/: The Truth about Domestic Violence: A Falsely Framed Issue. Social Work, vol.32,no.6

Merényi K. /1987/: A szexuális erőszak. KJK

Mezey,G.-King,M./1992/: Male victims of sexual assault.Oxford,U.P.

Miklós K: /1999/: Döntések az igazság alapján. In: Család, tulajdon és emberi jogok. Indok

Miller, S.L./2001/: The Paradox of Women Arrested for Domestic Violence. Violence Against Women, vol 17, no.12

Mohás L./1998/: A táncos, a politikus, a nő. Széphalom Könyvműhely

Morvai K./1998/: Terror a családban. A feleségbántalmazás és a jog. Kossuth Kiadó

Morvai K./2004/: A családon belül erőszakkal szembeni határozott állami fellépésért. Fundamentum, 3.sz.

NaNe /1999/: Miért marad? A családon belüli erőszak: a feleségbántalmazás. Hogyan segíthetünk?

Nayak,M.B.-Byrne,-Ch.A.-Martin,M.-Abraham,A.G./2003/:
Attitudes toward violence against women: a cross-national study.
Sex Roles, Oct.

Newburn, T- Stanko, E.A /1996/:When men are victims: the failure of victimology. In: Newburn,T.- Stanko,E.A./eds/:Just boys doing business? Men, masculinities and crime. Routledge, London

Nicholls,T.L.-Dutton,D.G./2001/: Abuse Committed by Women Against Male Intimates. In: Brother /ed/:im.41-57.o

NIJ. /2003/: Special Report. Batterer Intervention Programs. Where Do We Go From Here? National Institute of Justice

Nők joga /2003/: ENSZ egyezmény a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről. Az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal kiadványa, ÖnKorPress

O'Keefe,K.-Brockopp-Chew,E./1986/: Teen dating Violence. Social Work, November-December

O'Neil,J.M.-Nadeau,R.A./1999/: Men's Gender-Role Conflict, Defense Mechanisms, and Self-Protective Defensive Strategies.

Explaining Men's Violence Against Women From Gender-Role Socialization Perspective. In: Harway-O'Neil /eds/: 89-117.o.

Pagelow, M./1984/: Family Violence. Praeger, NY.

Parti K./2002/: Ügyészség, rendőrség, gyámhatóság – érintkezési pontok, problémák, hiányosságok a családon belüli erőszak kezelésében, Ügyészek Lapja, 5.sz.

Pence, R.-Paymar, M./1993/: Power and control: Tactics of men who batter. An Educational Curriculum. Duluth Minnesota Program Development

Pető Andrea /szerk/ 2003/: Női esélyegyenlőség Európában. Balassi Kiadó

Pizzey, E./1998/: The Emotional Terrorist and the Violence-Prone. Commoners, Ottawa, Canada

Post, J.M./1990/: Terrorist Psycho-logic: Terrorist Behaviour as Product of Psychological Forces In: Reich, W./ed/ Origins of Terrorism Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind. Cambridge University Press

Randall, V.-Waylen, G./2003/: Társadalmi nem, politika és az állam. József Károlyi Könyvek, József Károlyi Műhely Kiadó,

Raskó G./1978/: Női bűnözés. KJK

Rec /2002/: Recommendation Rec /2002/5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence

Renzetti, C./1992/: Violent Betrayal. Partner Abuse in Lesbian Relationship. Sage Publ.,Newbury Park, CA.

Révész Gy./2004/: Szülői bánásmód –gyermekbántalmazás. Új Mandátum Könyvkiadó

Roberts, A.R./2002/: Handbook of Domestic Violence Intervention Strategies. Oxford University Press

Rózsa J. /1977/: Szexuális bűnözés. KJK

Sarantakos, S./2001/: Domestic Violence Policies. Where We Go Wrong? Nuance, no.3.

Saunders, D.G./1992/: A typology of men who batter women: Three types derived from cluster analysis. American Orthopsychiatry, no.62.

Saunders, D.G./2002/: Are Physical Assaults by Women and Girlfriends a Major Social Problem? Violence Against Women, vol.8, no.12

Sherman, L.W./1992/: Policing Domestic Violence. Experiments and dilemmas. Free Press, A Division of Macmillan Inc. NY.

Silverstein, L.B./1999/: The Evolutionary Origins of Male Violence Against Women. In: Harway-ONiel:im.

Smithey, M.-Straus, M.A. /2002/: Primary Prevention of Intimate Partner Violence. Family Research Laboratory, University of New Hampshire

Somlai P./1986/: Konfliktus és megértés. A családi kapcsolatrendszer elmélete. Gondolat

Sommer,R./1994/: Male and female perpetrated partner abuse: Testing diathesis-stress model. Unpublished PHD. Dissertation, University of Manitoba

Stanko,E.A./1990/:Everyday Violence. How Women and Men Experience Sexual and Physical Danger? Pandora, London.

Stanko, E./1994/: Looking Back, Looking Forward: Two Decades and Shifting Perspectives on Familial Violence. Keynote Paper at the International Symposium on Victimology, Adelaide, Australia

Steinmetz, S./ 1977-78/: The Battered Husband Syndrome. Victimology: An International Journal, vol.2., no.2-3

Steinmetz, S./1981/: A cross cultural comparison on marital abuse. Journal of Sociology and Social Welfare, no.8.pp.404-414

Straus, M.A./1977-78/: Wife-Beating: How Common and Why? Victimology: An International Journal, vol.2, no.3-4.

Straus, M.A./1994/: Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families. Lexington/Macmillan Books

Straus, M.A./1999/: The Controversy over Domestic Violence by Women: A Methodological Theoretical and Sociology of Science Analysis. In: Arriaga-Oskamp/eds/: im.17-44.o.

Straus, M.A.-Gelles, R.J./1990/: Physical Violence in American Family. Risk Factors and Adaptations to Violence in 8,145 Families.Transaction Publishes, N Brunswick, London

Straus, M.A.-Gelles, R.J.-Steinmetz, S.K. /1980/: Behind Closed Doors. Violence in The American Family. Anchor Press, Doubleday, Garden City NY.

Straus, M.A.-Yodanis, C.L./1996/: Corporal Punishment in Adolescence and Physical Assaults on Spouses in Later Life: What Account for the Link. Journal of Marriage and Family, vol. 58., no.,4

Straus, M.A.-Hamby, S.-Boney, S.-McCoy, D.-Sugarman, D./1996/: The Revisited Conflict Tactics Scale. Journal of Family Issue, vol.17, no.3.

Strentz, T./1982/: The Stockholm Syndrome. Law, Enforcement Policy and Hostage Behaviour. In: Ochenberg, F.M.-Soskin, D.A./eds/: Victims of Terrorism. Boulder, C.O. Westview Press

Subasicz É./1999/: A gyengék és az erősek egyenlősége. In: Család, tulajdon és emberi jogok. Indok

Szabó Zs.- Diószegi G./2003/: A családon belüli erőszak elleni hatékonyabb rendőri fellépés lehetősége. ORFK Bűnmegelőzési Osztály,

Szabó Lajos/2000/: Erőszak a családban. In: Hárdi I./szerk/: Az agresszió világa. Medicina Kiadó

Szöllősi G./2003/: A családon belüli bántalmazás és a szociális szakma viszonyáról. Család, gyermek, ifjúság, 1.sz.

Szöllősi G./2005/: A családon belüli erőszak differenciáltsága. In: Virág /szerk/: im.

Swann,S.C.-Snow,D.L./2002/:A Typology of Women's Use Violence in Intimate Relationships. Violence Against Women, vol.8.,no.,3.

Tacay,D./1997/:Remaking Men. The Revolution in Masculinity.Penguin

Tamási E./2003a/: A családon belüli erőszakról- csendesebb, szentségtörő módon. Esély, 3.sz.

Tamási E./2003b/: Testi fenytés a családban. In: Stipta I. /szerk/: Doktoranduszok Fóruma. Novotni Alapítvány, Miskolc

Tamási E./2004a/: Nőpolitika és hajléktalanság az Európai Unió országaiban. Esély, 2004/3.sz

Tamási E./2004b/: Jogok és pofonok. A svéd testi fenytés törvénye tilalmának hatása. Ügyészek Lapja, 2004/2.sz

Tamási E./2004c/: „Gender” szemlélet a magyar kriminológiai kutatásban.In:A bűnösség tendenciái, a kriminálpolitika változásai Közép-és Kelet-Európában. Kriminológiai Közlemények Külön Kiadása, Bíbor Kiadó

Tamási E./2006/: Nemek és bűnözés. In: GönczölK.-Kerezsi K.-Korinek L.-Lévay M./szerk/: Kriminológia- Szakkriminológia, Complex Wolters Kluwer Csoport

Taylor,M.-Quayle,E./2003/: Child Pornography. An Internet Crime. Brunner-Routledge

Testa, M.-Leonard,K./2001/: The impact of husband physical aggression and alcohol use on marital functioning. Does alcohol „exuse” the violence? Violence and Victims, vol.16.,no.5.

Thierney, R./1984/: The History of Domestic Violence as Social Problem. Social Problems, vol..160

Thomas, G/ 1993/: Not Guilty: In Defence of Man. William Morrow and Co., NY

Tittle, Ch.R./1994/: Control balance: Toward a general theory of deviance. Boulder, CO.,Wesreview Press

Tittle, Ch.R.- Ward, D.A.- Grasmick, H.A./2003/: Gender, age and crime/deviance: A challenge to self-control theory. Journal of Research in Crime and Delinquency, vol.40.,no 4.

Tjaden, P.-- Thoennes,N./2000a/: Full Report of the Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women,U.S.Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, November, 2000. NCJ 183781

Tjaden, P.-Thoennes, N./2000b/: Extent, nature, and consequences of intimate partner violence. U.S. Department of Justice, Washington, DC.

Tolman, R.M.-Edleson, J.L /1995/: Intervention for Men Who Batter: A Review of Research. In: Stith, S.R.-Straus,M.A./eds/: Understanding partner violence. Prevalence, causes, consequences and solutions. Minneapolis, National Council on Family Relations, p.262-2773.

Tóth O. /1999/: Erőszak a családban. TÁRKI, Társadalompolitikai Tanulmányok, 12.sz., részleteiben megjelent In: Lévai-Kiss-Gyulavári /szerk./: Vegyesváltó. Egyenlő Esélyek Alapítvány, 1999

Tóth O. /2003/: A családon belüli, partner elleni erőszak. Századvég, 1.sz.

Törőcsik M./2003/: Fogyasztói magatartás. Trendek. KJK-Kerszöv Kft

Tutty, L./1999/: Husband Abuse: An Overview of Research and Perspectives. Minister of Public Works and Government Services Canada

Utasi Á./2002/: A bizalom hálója. Új Mandátum Könyvkiadó

Yllö,K.—Bograd,M.eds. /1988/: Feminist perspectives on wife abuse. Sage Publications,Newbury Park,CA.

Vasquez,D.-Falcone, R.E./1997/: Cross-Gender Violence. Annals of Emergency Medicine. Journal of American College of Emergency Physicians, vol.29.,no.3.

Walker,,L.E./1979/:The Battered Women. Harper Colophon Books, Harper and Row Publisher, NY.

Walker, L.E./1994/:Abused women and survivor therapy. Washington, DC. American Psychological Association

Walker, L.E. /1999/: Psychology and domestic violence around the world. American Psychologist, vol.54. pp.21-29.

Walklate, S./2001/: Gender, Crime and Criminal Justice. Willan Publishing

Weller M./1999/: A nők jogai a nemzetközi emberi jogi szabályozásban. In: Fehér L.-Forrai J./szek: Prostitúció,

prostitúcióra kényszerítés, emberkereskedelem. Szociális és Családügy Minisztérium, Nőképviseleti Titkárság

Williams, F.P.-McShane, M.D./1994/: Criminological Theory. Englewood Cliff, NJ. Prentice Hall, Inc.

Williams, K.R.-Hawkins, R./1992/: Wife assaults, costs of arrest and the deterrence process. Journal of Research in Crime and Delinquency, no.29. pp.293-310.

Wilson,K.C/ 2003/: Delusions of Violence. The Secret Behind Domestic Violence Myths. A Haribinger Press e-Book, Richmond, Virginia

Windt Sz./2005/:A családon belüli erőszak statisztikai jellemzői. In:Virág/szerk/:im.

Virág /szerk/ /2005/: Családi iszonyok. A családi erőszak kriminológiai vizsgálata. KJK Kerszöv

Wolfe, D.A.-Jaffe, P.G./1999/: Emerging Strategies in the Prevention of Domestic Violence. The Future of Children Domestic Violence and Children, vol.9.no.3 pp.133-144.

Wolfgang, M./1958/: Patterns in Criminal Homicide. Wiley, NY

Wolfgang,M./ed//1967/: Studies in Homicide. Harper and Row Publishers, NY.